

ATLAS

INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

May 15-17, 2020, 2020

Batumi, Georgia

PROCEEDING BOOK

EDITOR

Dr. Terane NAĞIYEVA

ISBN: 00000000000000

by ISPEC Publishing House

ATLAS

INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

May 15-17, 2020

Batumi, Georgia

PROCEEDING BOOK

EDITOR

Dr. Terane NAGIYEVA

All rights of this book belong to ISPEC Publishing House

Authors are responsible both ethically and juridically

ISPEC Publications - 2020©

Issued: 23.05.2020

ISBN: 0000000000000

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

DATE AND PLACE

May 15-17, 2020, 2020, Batumi/Georgia

ORGANIZATION

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ORGANIZING COMMITTEE

Assoc. Prof. Nataliia LATYGINA
Assoc. Prof. Osman Kubilay GÜL
Assoc. Prof. Elvira NURLANOVA
Elvan CAFAROV
Salome JAPARIDZE
Atabek MOVLYANOV

PARTICIPANTS COUNTRY

Georgia, Turkey, Turkish Republic of Northern Cyprus, Azerbaijan,
Kazakhstan, Iran, Afganistan

Total Accepted Article: 38

Turkey: 18
Other Countrys: 20

Members of Science Committee

Dr. A.S. KISTAUBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Abdikalık KUNIMJAN
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Abdigappar MAVLYANOV
Kyrgyzstan National University

Dr. Adil AKINCI
Kirklareli University

Dr. Akira HIBIKI
Tohoku University

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abai Kazakh National University

Dr. Alla A. TIMOFEVA
Vladivostok State Economy University

Dr. Alia R. MASALIMOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz State Pedagogy University

Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Anatoliy LOGINOV
Ukraine Shevchenko Lugan National University

Dr. A.S. KIDIRSAEV
Makhambet U. Batı Kazakhstan State University

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu National Development Institute

Dr. Bahit KULBAEVA
S.Baybeshev Aktobe University

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir University

Dr. Mehmet MURAT
Gaziantep University

Dr. Bazarhan IMANGALIEVA
Aktobe State Region University

Dr. Rauf KERİMOV
Erciyes Üniversitesi

Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Bigamila TORSIKBAEVA
Astana Medical University

Dr. B.K.ZAYADAN
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Caner KARAVIT
Mimar Sinan University

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University

Dr. D.K.TÖLEGENOVA
Makhambet U. West Kazakhstan State University

Dr. Dinarakhan TURSUNALIVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAEV
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Elvan YALCINKAYA
Ömer Halisdemir University

Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. George RUDIC
Montreal Pédagogie Moderne Institute

Dr. Guzel SADYKOVA
Kastamonu University

Dr. Nurcan PERDAHCI
Altınbaş Üniversitesi

Dr. Gulmira ABDIRASULOVA
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Gulsat SUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau State University

Dr. G.I. ERNAZAROVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Halil AKMESE
Necmettin Erbakan University

Dr. Hasan TUTAR
Sakarya University

Dr. Isaevna URKIMBAEVA
Abilai Khan International Relations University

Dr. Jun NAGAYASU
Tohoku University

Dr. Gökhan OFLUOĞLU
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Kalemkas KALIBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Karligash BAYTANASOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Kasım KARAMAN
Erciyes University

Dr. K.A.TLEUBERGENOVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Kenes JUSUPOV
M. Tinisbaev Kazakh Communication Academy

Dr. Machabbat OSPANBAEVA
Taraz State Pedagogy University

Dr. Latkin A. PAVLOVIC
Vladivostok State Economy University

Dr. Keles Nurmasuli JAYLIBAY
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Kulas MAMIROVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Sonay AYYILDIZ
Kocaeli Üniversitesi

Dr. Maha Hamdan ALANAZI
Riyad King Abdulaziz Technology Institute

Dr. Malik YILMAZ
Ataturk University

Dr. Mavlyanov ABDIGAPPAR
Kyrgyz Elaralık University

Dr. Maira ESIMBOLOVA
Kazakhstan Narkhoz University

Dr. Maira MURZAHMEDOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Velittin KALINKARA
Pamukkale Üniuersity

Dr. Merina B. VLADIMIROVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. Metin KOPAR
Adiyaman University

Dr. Mustafa GULEC
Ankara University

Dr. Nadezhda Khan
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Necati DEMIR
Gazi University

Dr. N.N. KERMANOVA
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Orhan ELMACI
Dumlupinar University

Dr. Osman Kubilay GUL
Cumhuriyet University

Dr. P.S. PANKOV
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Rustem KOZBAGAROV
M. Tinisbayev Kazakh Communication Academy

Dr. Salima N. KAIRZHANOVA
Dosmukhamedov Atyrau State University

Dr. Mehtap ÖZBAYRAKTAR
Kocaeli Üniuersity

Dr. Nergüz BULUT SERİN
Lefke European Üniuersity

Dr. Cemile TUNA
Altinbash ÜniuersitY

INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6

May 16-17, 2020 / Batumi, Georgia

Conference Program

Online (with ZOOM Conference) Presentation Link:

<https://us02web.zoom.us/j/85827094989?pwd=OFJtSm5VVGVoUmJra1lKZ1FOMU9Hdz09>

ID: 858 2709 4989

Password: 123456

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ✦ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ✦ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ✦ The Zoom application can be used without registration.
- ✦ The application works on tablets, phones and PCs.
- ✦ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ✦ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ✦ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ✦ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ✦ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ✦ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ✦ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

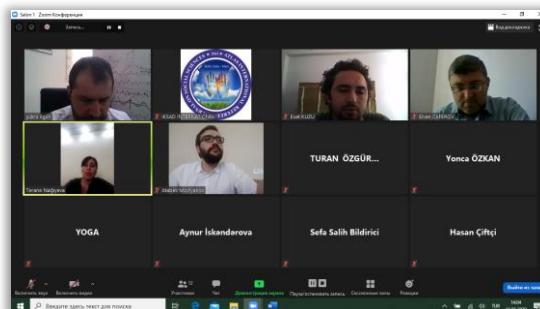
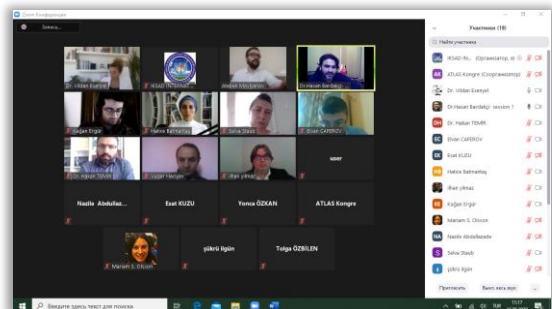
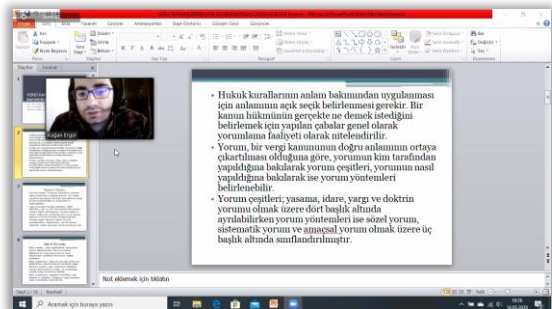
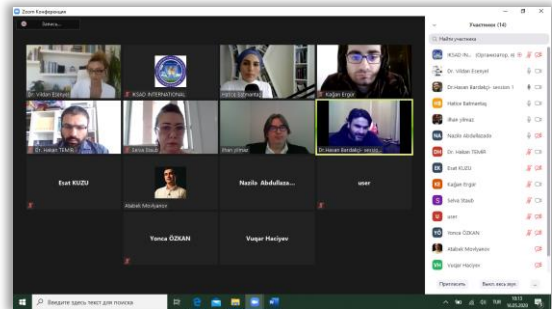
Date and Time: 16.05.2020/10 ⁰⁰ -12 ⁰⁰	Hall-1	Head of the Session: Dr. Vildan ESENYEL
Autors	University	Title
Doç. Dr. Selva STAUB Hatice BATMANTAŞ	<i>Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi</i>	KULUÇKA MERKEZLERİNDEKİ ÖRGÜTLERİN ÇALIŞANLARININ EĞİTİMİNİN İNOVASYONEL İKLİME KATKISI
Dr. Öğr. Üyesi Hasan BARDAKÇI Doç. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU	<i>Harran Üniversitesi Gaziantep Üniversitesi</i>	INVESTIGATION OF TURKEY'S FOREIGN TRADE AT INTELLECTUAL PROPERTY PERSPECTIVE
Arş. Gör. Osman Kağan ERGÜR	<i>Fırat Üniversitesi</i>	VERGİ KANUNLARININ ANLAM BAKIMINDAN UYGULANMASI
Dr. Ufuk ÇETİN	<i>Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi</i>	19. YÜZYILDA BATILILARIN GÖZÜNDEN DOĞU: TİCARİ POSTA KARTLARI ÜZERİNDEN BİR OKUMA
Dr. Vildan ESENYEL	<i>Girne American University</i>	DOES EMPLOYEE'S COMMITMENT CONTRIBUTE to POSITIVE E-WOM INTENTIONS?
Assoc. Prof. Dr. İlhan YILMAZ	<i>Galatasaray University</i>	TÜRK HUKUKUNDA İMTİYAZ SÖZLEŞMELERİNDEN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARDA TAHKİM
Huseyn Huseynli	<i>Baku State University</i>	BRIEF OVERVIEW OF TURKEY-NATO RELATIONS
Vüqar Hacıyev	<i>Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu</i>	AZƏRBAYCANLILARA QARŞI ETNİK TƏMİZLƏMƏ VƏ SOYQIRIM SİYASƏTİ ERMƏNİLƏRİN "BÖYÜK ERMƏNİSTAN" İDEYASININ HƏYATA KEÇİRİLMƏ ÜSULUDUR

Date and Time: 16.05.2020/12 ³⁰ -14 ³⁰	Hall-1	Head of the Session: Doç. Dr. Şükrü İLGÜN
Autors	University	Title
Doç. Dr. Esra ALTINTAŞ Doç. Dr. Şükrü İLGÜN	<i>Kafkas Üniversitesi</i>	MATEMATİKSEL BAĞINTILARLA KİŞİLİK ANALİZİ
Doç. Dr. Esra ALTINTAŞ Doç. Dr. Şükrü İLGÜN	<i>Kafkas Üniversitesi</i>	MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÜRETTİKLERİ ANALOJİLER İLE MATEMATİKSEL KAVRAMLARA BAKIŞI
Dr. Öğr. Üyesi Erkan DİKİCİ	<i>Gümüşhane Üniversitesi</i>	ÂMİRAN KURTKAN BİLGİSEVEN'İN SOSYAL DEĞİŞME VE SOSYAL DEĞİŞTİRME KAVRAMLARINI ANALİZİ
Aynur İskəndərova	<i>Azerbaijan State Pedagogical University</i>	CONTENT OF PSYCHOLOGICAL TRAINING COURSE IN THE ASPECT OF MODERN SCHOOL CONCEPT
Əlvən CƏFƏROV	<i>Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti</i>	QƏRBİ AZƏRBAYCAN VƏ ŞƏRQİ ANADOLU DİALEKTLƏRİNDƏ METATEZA, SAMİT QOŞALAŞMASI VƏ SAMİT ƏVƏZLƏNMƏLƏRİ
Dr. Öğr. Üyesi Turan Özgür GÜNGÖR	<i>Kafkas Üniversitesi</i>	GEORGE ELIOT'IN <i>KIYIDAKİ DEĞİRMEN</i> ADLI ESERİNDE EĞİTİM VE KADIN
Esat KUZU Yonca ÖZKAN	<i>Cukurova University</i>	A STUDY OF ENGLISH PREPARATORY PROGRAM EVALUATION: PERSPECTIVES FROM STAKEHOLDERS
Dr. Terane NAĞİYEVA	<i>Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti</i>	CÜMLE MODELİNDE OLAN İFADE BİLEŞİKLERİ

Date and Time: 16.05.2020/13⁰⁰-15⁰⁰	Hall-2	Head of the Session: Doç. Dr. Arzu BAŞARAN UYSAL
Autors	University	Title
Doç. Dr. Arzu BAŞARAN UYSAL	<i>Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi</i>	BİR ROMAN MAHALLESİNDE İKİ KATILIM DENEYİMİ (ÇANAKKALE, TÜRKİYE)
Doç. Dr. Arzu BAŞARAN UYSAL	<i>Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi</i>	KÜLTÜR TURİZMİ BİR ROMAN MAHALLESİ İÇİN GELİŞME STRATEJİSİ OLABİLİR Mİ?
Assist. Prof. Dr. Özlem KAYA	<i>Hitit University</i>	USE OF LOGO IN TODAY'S FASHION
Doç. Dr. Nurdan ÇETİN YERLİKAYA Esra AYIK	<i>Yalova Üniversitesi Haliç Üniversitesi</i>	EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİNİN EĞİTİM ORTAMLARINDA UYGULANMASI ÜZERİNE ARAŞTIRMA; YALOVA OKULLARI ÖRNEĞİ İLE İNCELEME
Doç. Dr. Nilay ÖZSAVAŞ ULUÇAY	<i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</i>	UZAKTAN EĞİTİM E-SERTİFİKA KAPSAMINDA BİLGİSAYAR DESTEKLİ TASARIM PROGRAMLARININ İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Engin ASLAN	<i>Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi</i>	ADRIAN PİPER'İN RESİMLERİNDE BELLEK KATMANLARI
Dr. Öğr. Üyesi Pınar ERTEN	<i>Bingöl Üniversitesi</i>	21. yy. BECERİLERİ KAPSAMINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIK DÜZEYLERİ
Assoc. Prof. Nazila Abdullazadeh	<i>Azerbaijan State Pedagogical University</i>	XIX ƏSRDƏ ƏDƏBİ MƏCLİSLƏR VƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATININ TƏDRİSİ MƏSƏLƏLƏRİ
Dr. Hakan TEMİR	<i>Ordu Üniversitesi</i>	İSLÂM'DAN ÖNCE NECRÂN ŞEHİRİ

Date and Time: 17.05.2020/13 ⁰⁰ -15 ⁰⁰	Hall-1	Head of the Session: Prof. Dr. Raeva B.R.
Autors	University	Title
Assoc. Prof. Shoibekova Gaziza Beisenbekovna Assoc. Prof. Abdulazilova Gulmira Kalybayevna Assoc. Prof. Ospan Dinash Bektenovna	Kazakh National Women's Teacher Training University	MORPHES DEVELOPED THROUGH SOUND EXCHANGES OF VERB SENTENCES IN YASAWI WISDOM VERBS
Akhmetzhanva Didar Sapargalievna Mukanova Aisulu Bigazievna	Kazakh National Women's Teacher Training University	FOLKLORE GENRE AN EXAMPLE FOR THE YOUNGER GENERATION
Issametova K. I. Sultangaliyeva E.S.	Kazakh National Women's Teacher Training University	НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МУЗЫКАЛЬНОЙ РЕЧИ И РЕЖИМА ОРГАНИЗАЦИИ ПЕСЕН ЯКУТСКОГО ЭПИЧЕСКОГО ОЛОНХО
Prof. Dr. Raeva B.R. Darkembaeva A.B.	Kazakh National Women's Teacher Training University	THE ROLE OF THE BAYAN INSTRUMENT IN THE MUSIC EDUCATION SYSTEM
A.B. Kokazhaeva Z.M. Tuleukhanova A.D. Kapar	Kazakh National Women's Teacher Training University	THE IMPORTANCE OF TEACHING INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS IN HIGH SCHOOL MATHEMATICS
PhD Sadykova Damezhan	Kazakh National Women's Teacher Training University	THE IMPACT OF HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE IN KAZAKHSTAN ON THE DEVELOPMENT OF TOURISM

Date and Time: 17.05.2020/14 ⁰⁰ -16 ⁰⁰	Hall-2	Head of the Session: Sharifa Taqi
Autors	University	Title
Sayed Qalandari	University of Qunduz	رسانه ها و استثمات اطفال
Emal Mubarez	University of Herat	مدرنیزم، شهرنشینی و ترکیه
Ahmed Nezhadpour	University of Shiraz	سلاح های انفرادی و نتایج آن در ایالات متحده امریکا
Sharifa Taqi	University of Nangarhar	زنان در بازار کار و موانع آن
Tayebeh Partovi Rad	University of Isfahan	چالش های آموزش ادبیات فارسی به غیر فارسی زبانان
Rashad Ahmadi	University of Isfahan	اولین سیستم برق در افغانستان
Narjes Hamidi	Tahran University	مشروعیت، مقبولیت و کارآمدی الگوی حکومت مردم- سالاری اسلامی از منظر امام خمینی ره

CONTENT

CONGRESS ID	I
PROGRAM	II
PHOTO GALLERY	III
CONTENT	IV

Autors	Title	No
Selva STAUB Hatice BATMANTAŞ	KULUÇKA MERKEZLERİNDEKİ ÖRGÜTLERİN ÇALIŞANLARININ EĞİTİMİNİN İNOVASYONEL İKLİME KATKISI	1-8
Hasan BARDAKÇI Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU	INVESTIGATION OF TURKEY'S FOREIGN TRADE AT INTELLECTUAL PROPERTY PERSPECTIVE	9-19
Osman Kağan ERGÜR	VERGİ KANUNLARININ ANLAM BAKIMINDAN UYGULANMASI	20-21
Ufuk ÇETİN	19. YÜZYILDA BATILILARIN GÖZÜNDEN DOĞU: TİCARİ POSTA KARTLARI ÜZERİNDEN BİR OKUMA	22-23
Vildan ESENYEL	DOES EMPLOYEE'S COMMITMENT CONTRIBUTE to POSITIVE E-WOM INTENTIONS?	24
İlhan YILMAZ	TÜRK HUKUKUNDA İMTİYAZ SÖZLEŞMELERİNDEN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARDA TAHKİM	25-26
Huseyn Huseynli	BRIEF OVERVIEW OF TURKEY-NATO RELATIONS	27-30
Vüqar Hacıyev	AZƏRBAYCANLILARA QARŞI ETNİK TƏMİZLƏMƏ VƏ SOYQIRIM SİYASƏTİ ERMƏNİLƏRİN "BÖYÜK ERMƏNİSTAN" İDEYASININ HƏYATA KEÇİRİLMƏ ÜSULUDUR	31-36
Esra ALTINTAŞ Şükrü İLGÜN	MATEMATİKSEL BAĞINTILARLA KİŞİLİK ANALİZİ	37-46
Esra ALTINTAŞ Şükrü İLGÜN	MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÜRETTİKLERİ ANALOJİLER İLE MATEMATİKSEL KAVRAMLARA BAKIŞI	47-56
Erkan DİKİCİ	ÂMİRAN KURTKAN BİLGİSEVEN'İN SOSYAL DEĞİŞME VE SOSYAL DEĞİŞTİRME KAVRAMLARINI ANALİZİ	57-64
Aynur İskəndərova	CONTENT OF PSYCHOLOGICAL TRAINING COURSE IN THE ASPECT OF MODERN SCHOOL CONCEPT	65-69

Əlvən CƏFƏROV	QƏRBİ AZƏRBAYCAN VƏ ŞƏRQİ ANADOLU DİALEKTLƏRİNDƏ METATEZA, SAMİT QOŞALAŞMASI VƏ SAMİT ƏVƏZLƏNMƏLƏRİ	70
Turan Özgür GÜNGÖR	GEORGE ELIOT'IN <i>KIYIDAKİ DEĞİRMEN</i> ADLI ESERİNDE EĞİTİM VE KADIN	71-80
Esat KUZU Yonca ÖZKAN	A STUDY OF ENGLISH PREPARATORY PROGRAM EVALUATION: PERSPECTIVES FROM STAKEHOLDERS	81-91
Terane NAĞIYEVA	CÜMLE MODELİNDE OLAN İFADE BİLEŞİKLERİ	92-97
Arzu BAŞARAN UYSAL	BİR ROMAN MAHALLESİNDE İKİ KATILIM DENEYİMİ (ÇANAKKALE, TÜRKİYE)	98-99
Arzu BAŞARAN UYSAL	KÜLTÜR TURİZMİ BİR ROMAN MAHALLESİ İÇİN GELİŞME STRATEJİSİ OLABİLİR Mİ?	100-101
Özlem KAYA	USE OF LOGO IN TODAY'S FASHION	102-107
Nurdan ÇETİN YERLİKAYA Esra AYIK	EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİNİN EĞİTİM ORTAMLARINDA UYGULANMASI ÜZERİNE ARAŞTIRMA; YALOVA OKULLARI ÖRNEĞİ İLE İNCELEME	108-119
Nilay ÖZSAVAŞ ULUÇAY	UZAKTAN EĞİTİM E-SERTİFİKA KAPSAMINDA BİLGİSAYAR DESTEKLİ TASARIM PROGRAMLARININ İNCELENMESİ	120-127
Engin ASLAN	ADRIAN PİPER'İN RESİMLERİNDE BELLEK KATMANLARI	128-135
Pınar ERTEN	21. yy. BECERİLERİ KAPSAMINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIK DÜZEYLERİ	136-143
Nazila Abdullazadeh	XIX ƏSRDƏ ƏDƏBİ MƏCLİSLƏR VƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATININ TƏDRİSİ MƏSƏLƏLƏRİ	144-145
Hakan TEMİR	İSLÂM'DAN ÖNCE NECRÂN ŞEHİRİ	146-157
Shoibekova Gaziza Beisenbekovna Abdulazilova Gulmira Kalybayevna Ospan Dinash Bektenovna	MORPHES DEVELOPED THROUGH SOUND EXCHANGES OF VERB SENTENCES IN YASAWI WISDOM VERBS	158
Akhmetzhanva Didar Sapargalievna Mukanova Aisulu Bigazievna	FOLKLORE GENRE AN EXAMPLE FOR THE YOUNGER GENERATION	159
Issametova K. I. Sultangaliyeva E.S.	НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МУЗЫКАЛЬНОЙ РЕЧИ И РЕЖИМА ОРГАНИЗАЦИИ ПЕСЕН ЯКУТСКОГО ЭПИЧЕСКОГО ОЛОНХО	160
Raeva B.R. Darkembaeva A.B.	THE ROLE OF THE BAYAN INSTRUMENT IN THE MUSIC EDUCATION SYSTEM	161
A.B. Kokazhaeva Z.M. Tuleukhanova A.D. Kapar	THE IMPORTANCE OF TEACHING INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS IN HIGH SCHOOL MATHEMATICS	162

Sadykova Damezhan	THE IMPACT OF HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE IN KAZAKHSTAN ON THE DEVELOPMENT OF TOURISM	163
Sayed Qalandari	رسانه ها و استثمار اطفال	164
Emal Mubarez	مدرنیزم، شهرنشینی و ترکیه	165
Ahmed Nezhadpour	سلاح های انفرادی و نتایج آن در ایالات متحده امریکا	166
Sharifa Taqi	زنان در بازار کار و موانع آن	167
Tayebeh Partovi Rad	چالش های آموزش ادبیات فارسی به غیر فارسی زبانان	168
Rashad Ahmadi	اولین سیستم برق در افغانستان	169
Narjes Hamidi	مشروعیت، مقبولیت و کارآمدی الگوی حکومت مردم سالاری اسلامی از منظر امام خمینی ره	170

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**KULUÇKA MERKEZLERİNDEKİ ÖRGÜTLERİN ÇALIŞANLARININ EĞİTİMİNİN
İNOVASYONEL İKLİME KATKISI**

Doç. Dr. Selva STAUB

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Hatice BATMANTAŞ

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

ÖZET

Kuluçka merkezleri; yeni girişimlerin oluşumunu, gelişim süreçlerini hızlandırmayı ve hayatta kalabilmelerini sağlamayı amaçlayan bir stratejidir. Bu kavramın temelindeki en önemli fikir; firmaların ve kaynakların tek bir konumda yoğunlaşması yanında, kuluçka merkezlerinin tesislerinden, imkânlarından, avantajlarından yararlanmanın ve ileri düzeyde yetenekli araştırmacılar ve mentorlardan destek almanın getirdiği değerle inovasyonun yapıldığı yerlerdir. Avrupa Birliği Komisyonu'na göre inovasyon; bir fikri süreç olarak pazarlanabilir bir ürün veya hizmete, yeni bir imalata ya da geliştirilmiş dağıtım yöntemine dönüştürmeyi ifade etmektedir. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere bir yeniliğin inovasyon kabul edilebilmesi için pazarlanabilir özelliğine sahip olması gerekmektedir. İş gören eğitimi ise, ortak amaçlara ulaşmak adına iş görenlerin tutumları ve davranışlarında değişiklik yaratma sürecidir. İş görenlerin, iş yerinde çalıştıkları süre zarfında, kendilerinden beklenen özelliklerin, işletmenin belirlediği kurallara uygun bir şekilde kazandırılması amacıyla gerçekleştirilen işlemlerdir. Örgüt içi çalışanlara yönelik eğitimler, inovatif çıktılar elde edilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu araştırmada kuluçka merkezlerinde faaliyet gösteren örgütlerin çalışanlarına eğitim vermesinin inovasyonel iklim oluşmasında etkin olup olmadığı araştırılmıştır.

Anahtar Kelime: Kuluçka Merkezleri, İşgören Eğitimi, İnovasyon, Yenilik İklimi.

ABSTRACT

Incubation centers are strategies aimed at the formation of new initiatives, accelerating their development process, and ensuring their survival. In addition to the concentration of companies and resources in a single location, the most important idea underlying the concept of the incubator is the value gained from the facilities, opportunities, and advantages presented by the incubation center, as well as the support of highly skilled researchers and mentors where major innovation occurs. According to the European Commission, innovation means to transform an intellectual process into a marketable product or service, a new manufacturing process, or an improved distribution method. The key term here being marketable. Employee training is the process of creating changes in the attitudes and behaviors of the employees in order to achieve common goals. These are the procedures performed in order to ensure that the features expected of the employees during the period they work at the workplace are provided in accordance with the rules determined by the enterprise. Trainings for internal employees are crucial for obtaining innovative outputs. This study investigated whether the training activities of organizations operating in incubation centers are effective in creating an innovative climate.

Keywords: Incubation Centers, Employee Training, Innovation, Innovation Climate.

GİRİŞ

Örgütlerin hayatımızdaki önemi büyüktür. Ticari ve ticari olmayan amaçlı örgütler, şirketler, kamu kuruluşları, okullar, üniversiteler, hastaneler, vb. şeklinde yaşamımızda iç içe olduğumuz olgulardır. Ömrümüz bu yapıların içerisinde geçmektedir. Giderek, daha da çok, bu yapılar tarafından kuşatılmaktayız. Örgütlenmenin getirdiği avantajlar, örgütsel yapıları zorunlu hale getirmiş ve insan yaşantısının her alanını kapsayacak bir yaygınlığa kavuşmalarına sebep olmuştur.

Bilgi ve teknoloji çağında yaşadığımız şu günlerde ülke ekonomisinin güçlü olması için yeni örgütlerin oluşumu ve devamlı yenilikler yapan ve piyasalara inovatif ürün ve hizmetler sunan örgütlerin gelişimi önemlidir. Bu amaçla oluşturulmuş ve girişimcilere çeşitli destekler veren pek çok yapı vardır. Bunların en önemlilerinden biri de kuluçka merkezleridir. Üniversiteler bünyesinde, bankalar bünyesinde ya da tamamen ayrı özel olarak kurulmuş kuluçka merkezlerinin genel amacı; iş hayatına yeni atılmış olan girişimcilere kira, vergi gibi avantajlar sağlayarak maddi açıdan, eğitim ve mentorluk gibi destekleri sunarak da manevi açıdan yardımcı olmaktır.

KULUÇKA MERKEZİ

Kuluçka merkezleri, yeni girişimlerin gelişim dönemlerini geçirdikleri yapılardır. Halk arasında bilinen ilk anlamının yanında Türk Dil Kurumu'nun sözlüğündeki 2. anlamıyla kuluçka; bilim ve teknolojide araştırma-geliştirme ve uygulamalar için hazırlık dönemi şeklinde ifade edilmektedir. Yeni bir iş fikri olan girişimcilere danışmanlık, mentorluk, ofis gibi hizmetler sağlayan yapılardır. Kuluçka merkezleri sayesinde iş hayatına yeni atılan örgütler, zorlu rekabet koşullarına ve diğer risklere hazır hale gelinceye kadar kuluçkada faaliyet göstermekte; bu sayede daha dikkatli adımlarla işe başlamış olmaktadır. Yeni bir iş kurarken, katlanılması gereken maliyetler ve tecrübesizlik gibi önemli riskler vardır. Ayrıca hukuki zorunluluklar (Karaman, 2018: 39), rekabet ortamı, yeterli eğitim ve donanımına sahip olunmaması, kaynak kullanımında yaşanan sıkıntılar da girişimciler açısından birer zorluk olarak gösterilmektedir. Yeni girişimler, faaliyetlerine genelde sahip olmaları gereken yönetim becerileri ya da tecrübe konusunda yetersiz bir şekilde başlamakta ve ani çevresel değişimlerle mücadele etme noktasında zorlanmaktadır. Kuluçka merkezleri girişimcilere deneyim yoluyla öğrenme imkânını sağlamaktadır. Bu sayede girişimciler karşılaştıkları zorluklarla mücadele edilebilmekte, işlerini etkileyen olumsuzluklar karşısında yeni davranış şekilleri geliştirebilmektedirler (Bruneelvd, 2012: 111). Yapılmış bazı araştırmalardan elde edilen verilere göre; yeni girişimlerin ¼'ü ilk bir sene içinde, yarısı ise dört sene içinde kapanmaktadır (Statistic Brain, 2016). Türkiye'de de bu oranlara benzer oranlar söz konusu olmakta; ülkemizdeki yeni girişimlerin ortalama %24, %25'i ilk sene kapanarak faaliyetlerine son vermektedir (www.tuik.gov.tr, 2019). Kuluçka merkezlerinde faaliyet gösteren girişimler, kuluçka evresi boyunca ofis, ofis malzemesi, elektrik gibi hizmetlerden ücretsiz ya da düşük ücretlerle yararlanmakta, böylece maliyet açısından yaşayacakları sıkıntıların bir kısmından kurtulmuş olmaktadır. Vergi indirimi veya vergi muafiyeti gibi bazı avantajlardan da yararlanma şansına sahiptir. Diğer taraftan kuluçka merkezlerinin başka bir avantajı da; inovasyon ve teknolojiyi teşvik ederek yeni girişimlerin yüksek olan başarısızlık ihtimalini azaltmalarıdır. Bir ekip halinde, birlikte çalışma fırsatı sağlayacak şekilde tasarlanmış kuluçka merkezleri girişimcilerin birbirlerinden fikir alışverişi yapmalarına ve daha çabuk tecrübe kazanmalarına imkân sağlamaktadır.

Kuluçka merkezlerinin asıl işlevi, belirlemiş oldukları kriterler kapsamında başarılı olan, inovasyona ve bölgesel kalkınmaya fayda sağlayabilecek olan işletmeler üretmektir. Kuluçka evresi süresince finansal açıdan ayakta kalabilen ve özgür hareket edebilme yeteneğine sahip hale gelen işletmeler kuluçka merkezlerinden ayrılmaktadır. Bir başka ifadeyle kuluçka merkezinden mezun olmaktadır (Özdoğan, 2016: 2). Kuluçkada kalma süresi her bir kuluçka merkezinde farklı olabilmekle birlikte, genellikle bir ya da iki yıl arasında değişmektedir. Kuluçka merkezlerinin dört unsurdan oluştuğu söylenebilir (Bergek ve Norrman, 2008: 22): 1. Ortalama kira bedellerinden çok daha düşük fiyatla kiralanan ortak ofis alanı, 2. Girişimcilerin giderlerini azaltmak üzere tasarlanmış, destek hizmetlerinden meydana gelen ortak havuz, 3. Profesyonel iş desteği, mentorluk hizmetleri, 4. Gerek içeriden, gerekse dışarıdan sağlanan iş ağı desteği.

Bütün bu desteklerin en önemli etkisi, kuluçka merkezleri üzerinden invasyonel yapıda örgütlerin oluşmasına katkı sağlamaktır. Bu açıdan bakıldığında ne tür invasyon üzerinde çalışmalar yapılmalı ve kuluçka merkezi bu konuda nasıl destek olmalı konusunu irdelemekte fayda vardır.

İNOVASYON

İngilizce ‘innovation’ kelimesinden Türkçe’imize ‘inovasyon’ şeklinde geçen kavramın sözlükteki karşılığı; yenilik ya da yenileşim olarak ifade edilmektedir (www.tdk.gov.tr, 2019). Ancak inovasyon kavramını tek kelimeyle anlatmak, tanımlamak mümkün değildir. Avrupa Birliği Komisyonu’nuna göre inovasyon; bir fikri süreç olarak pazarlanabilir bir ürün veya hizmete, yeni bir imalata ya da geliştirilmiş dağıtım yöntemine dönüştürebilmek anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle; inovasyon, süreç sonunda elde edilen “pazarlanabilir ya da geliştirilmiş yeni ürün, hizmet ve dağıtım” anlamına gelmektedir (European Commission, Green Papers, 1995:4). Bu yüzden de bir yenilik eğer pazarlanabilir, ticarileştirilebilir yapıya sahipse, bu yeniliğin inovasyon olduğu kabul edilmektedir. Bir fikrin başarılı şekilde ticarileştirilebilir yapıya dönüşebilmesi için de bazı süreçlerden geçmesi gerekmektedir. Bunlar; fikrin gerçekleştirilmesi dönemi, kuluçka dönemi, sunum dönemi, pazarlama dönemi, sürekliliği sağlama dönemi şeklinde sıralanan beş dönemden oluşmaktadır. Bilim ve teknoloji, inovasyonun önemli birer girdisidir ve ülkelerin bilim ve teknoloji politikaları, uluslararası rekabetin en üst safhada yaşandığı günümüzde ülkelerin kalkınma hedeflerine ulaşması açısından çok önemli bir gösterge haline gelmiştir.

Bu yüzden hükümetler inovasyona yönelik teşvik politikalarını arttırmaya çalışmaktadır. Türkiye’deki teşvikler sadece işletmeler özelinde olmamakta, yeni girişim ve girişimcileri destekleyen bazı kurum, kuruluş ve yapılar oluşturulmaktadır. KOSGEB tarafından verilen kredi ve hibe yardımlarının yanında, birçok bölgede faaliyet gösteren kalkınma ajansları ve bu araştırmanın konusunu oluşturduğu kuluçka merkezleri, teşvik veren bu yapıların en önemlilerindendir. Kuluçka merkezlerinde, yasalarla belirlenen vergi muafiyetleri yanında, kira indirimleri uygulanmaktadır. Ayrıca üniversite akademisyenleri ve iş adamları tarafından mentorluk hizmetleri sağlanmaktadır. Bu mentorluk hizmeti ayrıca eğitimsel olarak da görülmektedir. Dolayısı ile üniversite içindeki kuluçka merkezleri ayrıca işgören eğitimi hizmeti de sağlamaktadır.

İŞGÖREN EĞİTİMİ

Eğitim, insanlar ve toplumların gerek sosyal, gerekse ekonomik açıdan gelişim ve değişimlere adapte hedefleyen bir süreçtir (Taymaz, 1997: 1). Bir başka tanıma göre; insanın içinde yaşamış olduğu kişisel ya da sosyal alanları bütünleştiren, insanın var olan performansı ile olması istenilen performans düzeyi arasındaki farkın kapanmasını sağlayan faaliyetlerdir (Barutçugil, 2002: 18).

İşgören eğitimi ise, ortak hedeflere ulaşmak amacıyla işgörenlerin tutum ve davranışlarında değişiklikler meydana getirme sürecidir. İşgörenlerin, iş yerinde çalışmış oldukları süre boyunca, kendilerinden beklenen özelliklerin, işyerinin belirlediği kurallara uygun bir şekilde kazandırılması için gerçekleştirilen işlemlerdir. İş yerinde görev alan işgörenlerin, meslek yaşamları boyunca ihtiyaç duyacakları bilgi ve becerileri kazanmaları amacı ile uygulanan yöntemdir (Baynazoğlu, 2009: 11). En basit tanımıyla; işgörenlere işin nasıl yapılacağına öğretilmesi sürecidir. İnsanların yaratıcılığını ortaya çıkarmaya, yeteneklerini ve verimliliklerini arttırmaya yarayan en etkili araçtır (Gül, 2000: 60).

İşgören eğitimi, bu araştırmada kuluçka merkezlerinde faaliyet gösteren örgütler açısından ele alınmıştır. Bu yüzden işgören eğitimiyle ilgili yapılan tanımlar, iş hayatına kuluçka merkezlerinde başlamış olan yeni girişimcilere, örgüt çalışanlarına ve gönüllülere yönelik kuluçka merkezleri tarafından verilen eğitimleri kapsamaktadır. Bu kapsamda iş hayatına girmeden önce edinilen bilgilerin iş hayatında yetersiz ve eksik kalması, sektörel gelişimlere adaptasyon zorunluluğu, bazı iş ve tecrübelerin yalnız iş başında öğrenilebiliyor olması, işgörenlerin kendilerini geliştirme arzuları gibi etkenler, işgören eğitimi zorunlu hale getirmiştir. Kuluçka merkezlerinin girişimciler ve örgüt çalışanları için tasarlayıp uyguladıkları eğitimler, öğrenmeyi tesadüfî bir eylem olmaktan çıkarmış, planlı ve düzenli bir program haline getirmiştir (Selimoğlu ve Yılmaz, 2009: 3-4). İşgören eğitimi hem işe yeni atılan girişimciye, hem de örgüt çalışanlarına çok büyük yararlar sağlamaktadır. Öncelikle girişimci ve örgüt çalışanı, eğitim sayesinde işle ilgili gerekli bilgi ve donanımına sahip hale

getirilmektedir. Bu durum motivasyonunu arttırmaktadır. Diğer çalışanlarla ilişkilerini güçlendirmektedir. Örgüt çalışanları arasında görev tanımı ve dağılımı konusunda yaşanabilecek karmaşaları engellemektedir. İş yerindeki yeniliklere adaptasyonu kolaylaştırmaktadır. Kuluçka merkezinden ayrılan ve artık daha donanımlı hale gelen, dolayısıyla daha zor bir iş ortamına geçen girişimci, zorluklara hazır hale getirilmiş olmaktadır. Örgüt çalışanları kabiliyetleri doğrultusunda değerlendirilmiş olmakta, bu da verimliliklerini arttırmaktadır. İş kuran girişimci ve eğer varsa örgüt çalışanları arasındaki diyalogları ve bağları güçlendirmektedir. İşgörenin çalıştığı iş yerine olan güvenini ve bağlılığını da arttırmaktadır. İş yerinde yapılan hataları azaltmaktadır.

Kuluçka merkezlerinde girişimciye yönelik eğitim etkin bir şekilde uygulanıyorsa, girişimci zamanında kararlar alabilmekte, uygulamalar daha kolay gerçekleşmektedir. Bu eğitimler bazen kuluçka merkezlerindeki mentorlar, bazen de kuluçka merkezlerinin bağlı bulunduğu üniversitelerdeki akademisyenler tarafından verilmektedir. Böylelikle iş hayatında tecrübesiz olan girişimci, alanında yetkin isimlerin tecrübelerinden yararlanma imkânına sahip olmaktadır. Bu da karşılaşacağı riskleri azaltmaktadır. İşgören eğitimi yalnız örgütler açısından mikro anlamda değil, makro açıdan da oldukça önemlidir. Ülkeler açısından sahip olunan en büyük zenginlik, temel üretim girdilerinden biri olan yetişmiş insan gücüdür. Tabi asıl olan insan gücünün niceliği değil, niteliğidir; eldeki insan gücünün sahip olduğu vasıf düzeyidir (Öztürk ve Sancak, 2007: 762). Vasıflı insan gücü de ancak eğitimle mümkün olabilmektedir. Çalışma hayatına hazırlık için eğitim kurumlarından alınan eğitimlerin yanında iş başında yapılan işin pratiğiyle ilgili bilgiler ancak iş başında pratik eğitim olarak mümkün olmaktadır. Eğitimli insanlara sahip olmak bir örgüte çok büyük avantajlar sağlamaktadır. Eğitimli çalışanlar işlerini en güzel şekilde yerine getirmenin yanında, işleriyle ilgili gelişmelere aşina olurlar, yeniliklere çabuk adapte olabilirler, yenilikler yapabilir ve inovatif çıktılar üretebilirler.

YÖNTEM

a. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Doğu ve Güney Marmara Bölgesi'nde üniversiteler bünyesindeki kuluçka merkezleri teşkil etmektedir. Bu bölgede üniversitelerin kurduğu kuluçka merkezleri; Bursa Uludağ Üniversitesi Ulutek Teknopark, Sakarya Üniversitesi Sakarya Teknokent, Kocaeli Üniversitesi KOU Teknopark, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Çanakkale Teknopark ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi şeklindedir. Araştırmanın yapıldığı sırada henüz faaliyete geçmemiş olan Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi ve bilgi paylaşımında bulunmak istemeyen Kocaeli Üniversitesi KOU Teknopark'tan veri toplanamadığı için, örneklemimizi bunların dışındaki kuluçka merkezleri oluşturmaktadır.

Bu üç kuluçka merkezinde faaliyet gösteren firmalarda çalışanlara anket uygulanmıştır. Evren büyüklüğü tespit edilip yapılan örneklem hesaplamasına göre katılımcı sayısının en az 177 sayısına ulaşması gerekmektedir. Anketlere düzgün bir şekilde dolduran 180 firma çalışanı olmuş, böylece evreni temsil gücüne sahip, ulaşılmak istenen örneklem sayısına ulaşılmıştır.

b. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmamızda nicel veri toplama yöntemlerinden anket yöntemi seçilmiştir. Hazırlanan anketler, kuluçka merkezlerinin bulunduğu illere gidilerek örneklemi oluşturan firmalara elden dağıtılmış ve doldurulan anketler toplanmıştır.

c. Kullanılan Ölçekler

Araştırmada, Ibarra, H.(1993)'nın geliştirdiği ve Demirtaş, Ö. (2013)'nün Türkçe'ye uyarladığı, 7 maddelik İnovasyon Performansı Ölçeği ve örgüt içi eğitimin etkisini ölçmek için, Appiah ve Benedicta (2009) tarafından geliştirilen, Hussein (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 22 maddeden oluşan İş gören Eğitimi Ölçeği kullanılmıştır. İnovasyon Performansı Ölçeği 3 sorudan oluşan "Teknik İnovasyon" ve 4 sorudan oluşan "Yönetim İnovasyonu" şeklinde iki alt boyuta sahiptir. Hipotez ve analizlerde alt boyutlara da yer verilmiştir.

Ankete 5 tane de demografik soru eklenmiş ve 34 sorudan oluşan formun 5'li Likert Ölçeği yardımıyla cevaplanması istenmiştir.

d. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Örgüt içindeki işgören eğitimi inovasyonu etkilemektedir.

H2: Örgüt içindeki işgören eğitimi, inovasyon performansının alt boyutu olan yönetim inovasyonunu etkilemektedir.

H3: Örgüt içindeki işgören eğitimi, inovasyon performansının alt boyutu olan teknik inovasyonu etkilemektedir.

e. Analiz ve Bulgular

Yapılan normallik analizleri sonucu tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo1. Normallik dağılımı

	İş gören eğitimi	İnovasyon
N	180	180
Kayıp Değer	0	0
Ort.	3,124	3,172
Ortanca	3,103	3,375
Mod.	1,00 ^a	4,00
Std. Sapm.	0,863	0,842
Vary.	0,755	0,851
Çarpıklık	-0,511	-0,419
Basıklık	0,087	-0,541
Min.	1,00	1,00
Max	4,83	5,00

Tablo 1'deki değerlere göre iki değişkene ait, çarpıklık ve basıklık bulgularının -1 ile +1 arasında olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan ölçeklerin normal dağıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo2. Güvenilirlik analizi

Ölçekler	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
İş gören Eğitimi Ölçeği	0,94	22
İnovasyon Performansı Ölçeği	0,95	7

Ölçeklerin güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiş ve tablo 2.'de gösterilmiştir. Tablo 2.'deki bulgulara göre araştırmada yararlanılan iki ölçek de beklenen 0,70'lik değerden yüksek bir güvenilirlik değerine sahiptir.

i. Frekans Analizleri

Ankette yer alan demografik sorulara ait frekans analiz tabloları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet frekans dağılımı

Değer	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzdesi	Kümülatif Yüzdesi
Bayan	28	15,5	15,5	15,5
Erkek	152	84,5	84,5	100
Toplam	180	100	100	

Tablo 3 incelendiğinde ankete katılanların %84,5 gibi büyük bir oranla erkek olduğu görülmektedir. Kadınlarsa 28 katılımcı ve %15,5 gibi düşük bir orana sahiptir. Bu sonuç, anketin yapıldığı örgütlerin erkek ağırlıklı çalışanlardan oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 4. Eğitim seviyesi frekans dağılımı

Değer	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzdesi	Kümülatif Yüzdesi
İlkokul	7	3,9	3,9	3,9
Ortaokul	18	10	10	13,9
Lise	34	18,9	18,9	32,8
Üniversite	86	47,8	47,8	80,6
Lisansüstü	35	19,4	19,4	100
Toplam	180	100	100	

Tablo 4 verilerine bakıldığında, katılımcıların büyük çoğunluğunun üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Daha sonra sırasıyla lisansüstü eğitimi alanların ve lise mezunlarının geldiği anlaşılmaktadır. İlkokul mezunu çalışan sayısı ile 7 ile en son sırada yer almaktadır.

ii. Regresyon Analizleri

Öncelikle işgören eğitimi ile inovasyon arasında regresyon analizi gerçekleştirilmiş, sonuçlar tablo 5.'de gösterilmiştir.

Tablo 5. İşgören eğitimi ve inovasyon arasındaki regresyon analizi model özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahmini Std. Hata
1	,625 ^a	,341	,383	,72357

Tablo 6. İşgören eğitimi ve inovasyon arasında basit regresyon analizi Anova sonuçları

Model	Karelerin Özeti	df	Ortalama Kareler	F	Sig.
1 Regresyon	32,407	1	32,407	61,893	,000 ^b
Kalan	50,785	178	,523		
Toplam	83,192	179			

Regresyon analizlerini yorumlayabilmek için öncelikle tablo 6 verileri incelenmelidir. Tablo 6'daki sig. değerinin 0,05'ten küçük olması beklenmektedir ve 0,000 değeri bu beklentiyi karşılamaktadır. Buradan işgören eğitimi ile inovasyon arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmaktadır. Tablo 5'teki R² değeri de, aradaki ilişkinin oranını göstermektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse; R² sütununda yazan 0,341 sayısından, işgören eğitiminin inovasyon üzerinde %34 etkisi olduğu sonucu çıkarılabilmektedir.

Bu bulgular ışığında H1 hipotezimiz (Örgüt içindeki işgören eğitimi inovasyonu etkilemektedir.) kabul edilmiştir.

Tablo 7. İş gören eğitimi ile alt boyutlardan yönetim inovasyonu arasındaki regresyon analizinin model özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahmini Std. Hata
1	,597 ^a	,357	,352	,753

Tablo 8. İş gören eğitimi ile alt boyutlardan yönetim inovasyonu arasındaki regresyon analizi Anova sonuçları

Model	Kar. Özeti	df	Ort. Kareler	F	Sig.
1 Regresyon	30,634	1	30,634	54,114	,000 ^b
Kalan	54,908	178	,566		
Toplam	85,542	179			

İş gören eğitimi ile inovasyonun alt boyutlarından yönetim inovasyonu arasında basit analiz gerçekleştirilmiş ve sonuçlar yukarıdaki tablolarda gösterildiği gibi, sig. sütunundaki 0,000 değerinden iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, tablo 7’de “,357” olan R^2 değerinden işgören eğitiminin inovasyon üzerinde yaklaşık %35’lik etkisi olduğu söylenebilmektedir.

Bu bulgular ışığında H2 hipotezimiz (Örgüt içindeki işgören eğitimi inovasyon performansının alt boyutu olan yönetim inovasyonunu etkilemektedir.) kabul edilmiştir.

Tablo 9. İş gören eğitimi ile alt boyutlardan teknik inovasyon arasındaki regresyon analizinin model özeti

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	Tahmini Std. Hata
1	,582a	,337	,332	,847

Tablo 10. İş gören eğitimi ile alt boyutlardan teknik inovasyon arasındaki regresyon analizi Anova sonuçları

Model	Kar. Özeti	df	Ort. Kareler	F	Sig.
1 Regresyon	35,144	1	35,144	49,034	,000 ^b
Kalan	68,820	178	,717		
Toplam	103,957	179			

İnovasyon performansının diğer alt boyutu olan teknik inovasyon üzerinde iş gören eğitiminin etkisi olup olmadığını görebilmek için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizde öncelikle Tablo 10’daki sig. değerinden iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğu, tablo 9’daki R^2 sütununda yazan 0,337 değerinden de bu etkinin %337 olduğu anlaşılmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse işgören eğitiminin teknik inovasyon üzerinde yaklaşık %34’lük bir etkisi vardır.

Bu bulgular ışığında H3 hipotezimiz (Örgüt içindeki işgören eğitimi inovasyon performansının alt boyutu olan teknik inovasyonu etkilemektedir.) kabul edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma işgören eğitimi ile inovasyon arasındaki ilişkiyi incelemek, kuluçka merkezlerinde yer alan örgütlerin içinde gerçekleştirilen işgören eğitiminin inovasyon üzerinde herhangi bir etkisi olup olmadığını anlamak amacıyla yapılmıştır. Üniversiteler bünyesinde bulunan bu kuluçka merkezlerinde kurulmuş olan bu örgütlerin akademik olanaklar dâhilinde en yeni fikir ve uygulamalara açık ve geliştirilmesine dönük bir ortamda olmaları gelişimleri ve büyümeleri açısından önem arz etmektedir. Kuluçka merkezlerinin asıl işlevi, belirlemiş oldukları kriterler kapsamında başarılı olan, inovasyona ve bölgesel kalkınmaya fayda sağlayabilecek olan örgütler üretmektir. Bu amaçla, üniversite kuluçka merkezleri sadece fiziksel değil ayrıca konusunda uzman akademik personeli ile de bu amaca hizmet etmektedir. Dolayısı ile ilk hipotezimiz olan “örgüt içindeki işgören eğitimi inovasyonu etkilemekte” midir sorusuna aradığımız yanıt bizim örnek bölgemizde genel fikirleri destekler nitelikte “evet” olmuştur.

İlk kurulma aşamasında bulunan örgütlerin en zorlandıkları konu iyi ve yapıcı bir yönetim oluşturmaktır. İlk kurulmanın ve yeni fikirlerin heyecanı ile yönetsel bir takım kararlarda duygular öne çıkmakta ve başarılı olacak bir fikir belki de bu sıkıntılardan dolayı zora girmektedir. Bu durumda yapılan bu çalışmada “örgüt içindeki işgören eğitimi, inovasyon performansının alt boyutu olan yönetim inovasyonunu etkilemektedir” olan ikinci hipotezimiz de desteklenmiştir.

Kuluçka merkezlerinde yer alan örgütler genel olarak fikirlerini test etmek ve teknik anlamda fazla yatırıma giremeyecek düzeyde sermaye yetersizliği çeken organizasyonlardır. Bu açıdan, üniversite olanakları ve akademik personelin bilgisini bir kaldıraç olarak kullanırlar. İş fikirlerini geliştirme, eksik ya da yanlış yönlerini görmelerini sağlayan teknik destek piyasa girmeden önce olabilecek tüm

sıkıntıları çözme açısından önemlidir. Bu durumda, “örgüt içindeki işgören eğitimi inovasyon performansının alt boyutu olan teknik inovasyonu etkilemektedir” görüşü desteklenmiş olmaktadır.

Kısaca diyebiliriz ki özellikle teknik alanda gelişme gösterecek yenilikçi fikirlerle ortaya çıkan örgütler için üniversitelerde yapılan kuluçka merkezleri içerisinde verilen organize ya da mentorluk şeklindeki eğitimler bu örgütlerin inovasyonel fikirlerini geliştirme ve kurulma aşamasında yaşayacakları yönetsel ve teknik inovasyonlarda etkili olacaktır.

Kaynakça

Barutçugil, İsmet, Eğitimcinin Eğitimi, İstanbul, Kariyer Yayınları, 2002.

Baynazoğlu, M. E. (2009). 5 yıldızlı otel işletmelerinde hizmet içi eğitim ve iş tatmini ilişkisi: İstanbul Beşiktaş ilçesinde bir alan araştırması. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Bergek, A., ve Norrman, C. (2008). Kuluçka makinesinin en iyi uygulaması: Bir çerçeve. *Technovation* , 28 (1-2), 20-28.

Bruneel, J., Ratinho, T., Clarysse, B. ve Groen, A. (2012). İş İnkübatörlerinin Gelişimi: Farklı inkübatör nesiller boyunca işletme inkübasyon hizmeti talep ve arzının karşılaştırılması. *Technovation* , 32 (2), 110-121.

Karaman, O. (2018). İktisadi bir bakışla girişimcilik üzerine bir araştırma. Kocaeli Üniversitesi.

Statistic Brain. (2016, January). Startup Business Failure Rate By Industry . <http://www.statisticbrain.com/>: <http://www.statisticbrain.com/startup-failure-byindustry>, Erişim 20/03/2019.

Özdoğan, B. Girişimciliğin Desteği Olarak Üniversite Kuluçka Merkezleri, Türkiye Perspektifi. Prof. Dr. Ahmet Kemal ÇELEBİ (President of Manisa Celal Bayar University) Prof. Dr. Muzaffer ELMAS (President of Sakarya University) Prof. Dr. Yücel OĞURLU (President of International University of Sarajevo) Prof. Dr. Fadıl HOCA (President of International Vision University) Prof. Dr. Yusuf ULCAI (President of Uludag University), 115.

Taymaz, Haydar, Hizmet İçi Eğitim, Ankara, Takav Matbaası, 1997.

Gül, H. (2000), “Türkiye’de Kamu Yönetiminde Hizmetiçi Eğitim”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2 Sayı:3, İzmir.

Selimoğlu, Ö. G. E., ve Yılmaz, Ö. G. H. B. (2009). Hizmet içi eğitimin kurum ve çalışanlar üzerine etkileri. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*. 5 (1).

Öztürk, M., ve Sancak, S. (2007). Hizmet İçi Eğitim Uygulamalarının çalışma hayatına etkileri. *Journal of Yaşar University*, 2(7), 761-794.

<http://www.tdk.gov.tr> (Son Erişim 12/02/2020).

European Commission, Green Papers (1995:4). www.europa.eu/documents/comm/green-papers/pdf (Son Erişim 12/02/2020).

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

INVESTIGATION OF TURKEY'S FOREIGN TRADE AT INTELLECTUAL PROPERTY PERSPECTIVE

TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNİN FİKRİ MÜLKİYET PERSPEKTİFİNDE İNCELENMESİ

Hasan BARDAKÇI

Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü

Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU

Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

ABSTRACT

The protection of intellectual property rights encourages and protects them by generating new ideas, by giving them formal power that can be applied to innovators. In the absence of such protection, it leads to the exact copying and imitation of new technologies or information. This lowers the potential profits of innovators and lowers the incentives for incentives in individuals. The fact that intellectual property has become so important has revealed the necessity of this study. In particular, the theory of economics has shown some relationships between intellectual property rights and international trade. This study, the relationship between intellectual property rights and international trade were examined via Turkey. The idea of the world and in Turkey in the study reached statistical data on the development of the property, it has tried to clarify the issue. Finally, the developments in intellectual property rights in Turkey examined the impact on Turkey's import and export and opinions regarding the importance of the issue and described suggestions.

Keywords: Intellectual Property Rights, Turkey, Import, Export

ÖZET

Fikri mülkiyet haklarının korunması yenilikçilere uygulanabilir resmi bir güç vererek, onları yeni fikri oluşumlara teşvik etmekte ve korumaktadır. Bu tür bir korunmanın yoksunluğu yeni teknolojilerin veya bilgilerin aynen kopyalanması ve taklit edilmesine yol açmaktadır. Buda yenilikçilerin potansiyel karlarını düşürür ve bireylerde teşvik dürtülerini düşürmektedir. Fikri mülkiyetin bu kadar önemli bir duruma gelmesi ise bu çalışmanın yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Özellikle Ekonomi teorisi fikri mülkiyet hakları ile uluslararası ticaret arasında bazı ilişkiler olduğunu göstermiştir. İşte bu çalışmada, fikri mülkiyet hakları ile uluslararası ticaret arasındaki ilişkiler Türkiye üzerinden incelenmiştir. Çalışmada Dünya'da ve Türkiye'de fikri mülkiyetin gelişmesine istatistiksel verilerle ulaşılarak, konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Son olarak ise Türkiye'de fikri mülkiyet haklarındaki gelişmelerin Türkiye'nin ithalat- ihracatı üzerindeki etkisi incelenmiş ve konunun önemi ile ilgili görüş ve öneriler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fikri Mülkiyet Hakları, Türkiye, İthalat, İhracat

1.Giriş

İnsanoğlunun bugün ulaştığı refah düzeyi, sanat, teknoloji ve edebiyat alanındaki ilerlemelerin tümü yaratıcı insan faaliyetinin sonucunda oluşmaktadır. Bu nitelikteki insan faaliyetlerinin korunması ve teşvik edilmesi bütün insanların yararına olacaktır. Buluşların sadece ticari ve ekonomik çıkarlar

doğrultusunda değerlendirilmesi, kişisel çıkarların kamu çıkarlarının önüne geçmesi ve fikri hakların kötü bir şekilde kullanılması gibi hususlar başta olmak üzere insan sağlığını ilgilendiren birçok konuda tartışılmakta, müzakere edilmekte ve anlaşma veya anlaşmazlıklara konu olmaktadır.

Fikri Mülkiyet Haklarının korunması sadece ülkelerin iç hukukunu ilgilendiren bir sorun gibi görünse de ticaretin ülke sınırlarını aşan dinamik yapısı, ulaşım ve iletişim teknolojisindeki büyük gelişmeler, bu konuyu uluslararası boyuta taşımakta ve uluslararası anlaşma ve örgütlenmelere de yön vermektedir. Daha net bir şekilde küreselleşme sonucunda ticaret hacmi genişlemekte, uluslararası rekabet ve uzmanlaşma şekil değiştirmekte emek yerine daha fazla bilgi, yaratıcılık ve araştırma-geliştirme (AR-GE) ve ileri teknoloji büyük bir kazanmaktadır (Taş,2006:82). Bu gelişmeler ile, bir yandan fikri mülkiyet kapsamındaki ürünlerle ilgili kazanç ve çıkarların miktarını artırırken, diğer bir yandan hak sahibi olmayanlarca bunlara ulaşılması ve bunların kullanımı ve kopyalanmasını kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak çözüm yolunda müzakereler ve uluslararası düzeyde anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır (Ganguli, 1999).

Türkiye açısından Uluslararası ekonomide fikri mülkiyet haklarının korunmasının ülkenin ekonomi politikalarına etkileri incelendiğinde bu etkilerin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Özellikle 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği kararından sonra, fikri mülkiyet haklarına yönelik yasal düzenlemelerde ilerleme kaydedildiği ve fikri mülkiyetle ilişkili sektörlerde ve ürünlerde bir artma olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada da bu durumu ortaya koyabilecek bazı istatistiki verilerle fikri mülkiyet gelişmesinin Türkiye’de İthalat ve ihracat verileri üzerindeki etkilerine bakılacaktır.

2. FİKRİ MÜLKİYETİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Batı toplumlarında yeniliklerin teşviki ile buluş ya da ürüne tekel hakkının verilmesi Ortaçağ sonları ve Rönesans başlarına kadar gitmektedir. Bununla birlikte ilk Patent Kanununun 15. asırda Venedik’te uygulandığı bilinmektedir. Ardından 1623’teki İngiliz Tekel Kanunu gelmektedir. Kanuna göre patent geçici bir süre geçerli olmaktadır (14 yıl) ve sadece ilgili ülke için sınırlılık ilkesine dayalıdır. Patente ilişkin İngiltere’de gelişen uygulamalar zamanla kıta Avrupası’na da yayıldığı görülmektedir. Bu kanunu 1790’da ABD, 1791’de Fransız Patent kanunları izlemektedir. Diğer Avrupa Ülkeleri, Rusya ve Japonya’nın bu alandaki düzenlemeleri ancak 19 yüzyılda mümkün olmuştur (Soyak,2005:3). Öte yandan ticari markaların korunmasına yönelik ilk düzenlemeler 19 yüzyıl ortalarında tüketicileri sahte markalara karşı korumak için, İngiltere, ABD ve Fransa’da ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti de 1871’de dönemin Fransız Marka Kanunundan etkilenecek “Eşya-i Ticariyeye Mahsus Alameti Farikalara Dair Nizamnameyi” çıkararak bu alanda dünyadaki ilk örnekler arasında yer almıştır.

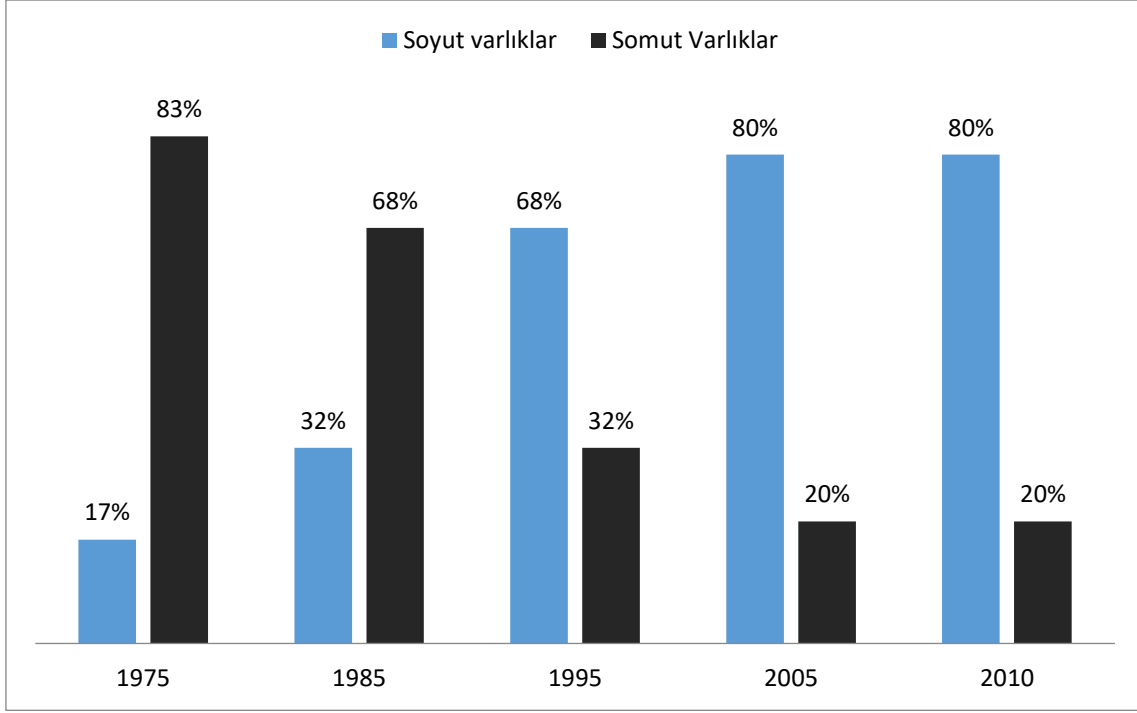
3. DÜNYA’DA FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI DURUMU

Çalışmanın bu bölümünde fikri mülkiyet haklarındaki gelişmenin kapsamını oluşturan iki olgunun durumu incelenecektir. Ülkeler fikri mülkiyet haklarını ne kadar korursa ve fikri mülkiyet hakları ile ilişkili başvurularını ve mevzuatlarını ne kadar geliştirirlerse o kadar gelişme göstermektedirler. Bu yüzden özellikle hakların korunması ve fikri mülkiyetle ilişkili başvuruların durumuna bakılarak dünyada fikri mülkiyetin gittiği yön anlaşılmaya çalışılmıştır.

3.1.Fikri Mülkiyet Haklarının Korunmasının Önemi

Fikri mülkiyetin korunması özellikle gelişen dünya ekonomilerinin artan soyut varlıkları korumanın birinci şartı haline gelmiştir. Fikri mülkiyet kavramının öneminin daha iyi anlaşılması için şekil 1’de S&P’nin en büyük 500 şirketin varlık durumlarına bakmak yetecektir. Amerikan’ın en büyük 500 işletmesinin 1975 yılında varlıklarının % 83’ü somut, %17’si ise soyut varlıklardan oluşurken, 2010 yılında bu rakam %80 soyut, %20 ise somut varlıklara dönüşmüştür. Grafik daha açık ifade edilecek olunursa; dünyanın en büyük sermayeli şirketlerinin neredeyse sermayelerinin kaynağının %80’i fikri mülkiyet ile ilişkili varlıklardan oluşmaktadır. Yani Pazar ekonomilerinin gücünü soyut varlıklar oluşturmaya başlamıştır (Asan,2014:4). Daha açık bir ifade ile Bilgi yoğunluğunun fazla olduğu ekonomilerde fikri mülkiyet haklarının etkisinin daha güçlü olduğu görülmektedir (Fınc vd,2005).

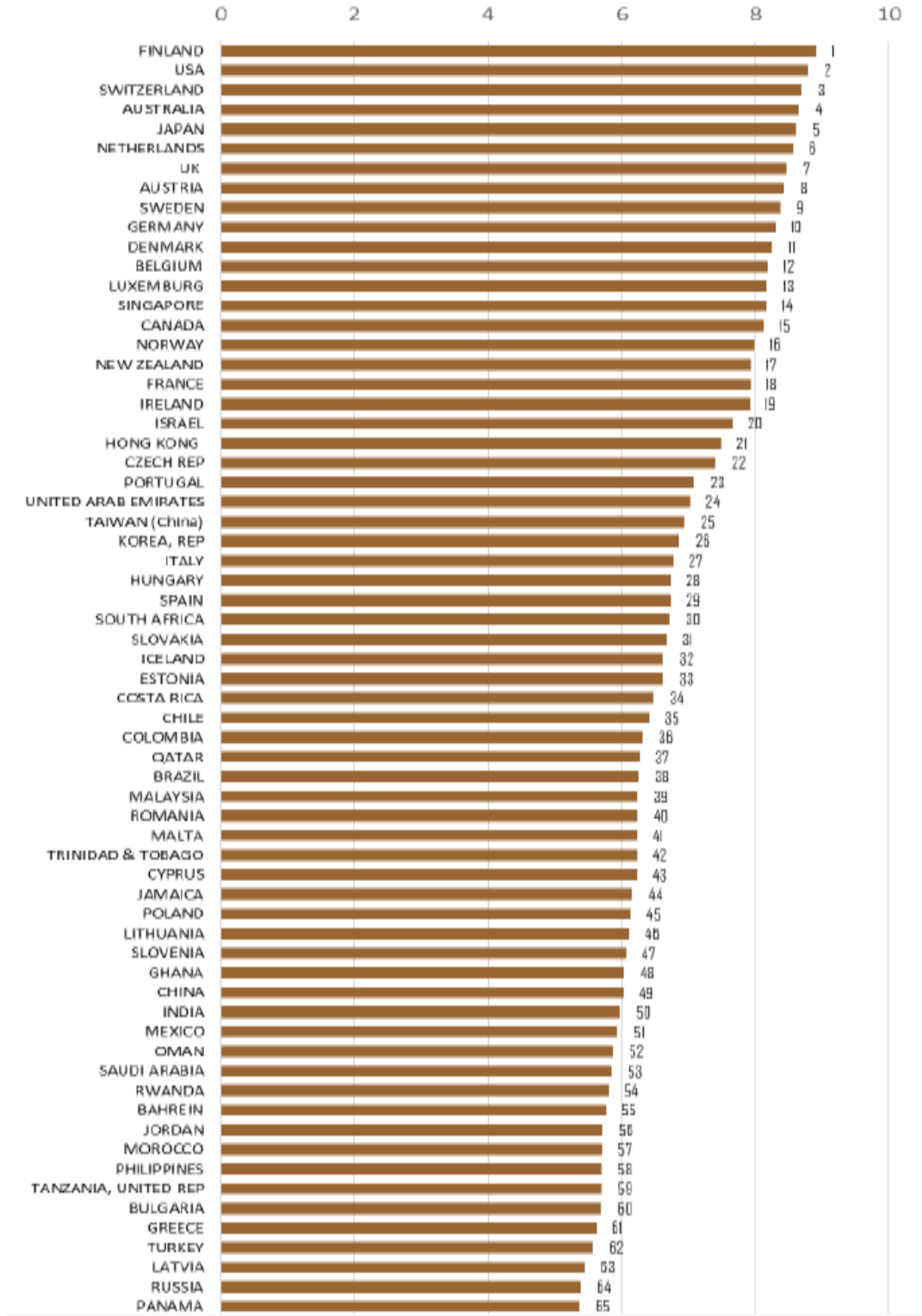
Dünya bilgi çağında olduğundan, bu durumun daha da gelişerek devam etmesi beklendiğinden fikri mülkiyet haklarının korunmasının öneminin de artarak devam edeceği ön görülmektedir.

Şekil 1. S&P En Büyük 500 Şirket Varlık Durumları

Kaynak: Asan, H.,(2014) “Uluslararası Rekabette Fikri Mülkiyetin Önemi: Türkiye’de yaşanan gelişmeler”, <http://www.teknolojitransferi.gov.tr>

2007 yılından beri uluslararası mülkiyet hakları ittifakının düzenli olarak yayınladığı rapor incelendiğinde ise S&P’ nin şirket varlıkları ile ilgili durumunu doğrulayacak şekilde, dünya devletlerinin fikri mülkiyet haklarının korunmasına verdiği önemin arttığı çok açık görünmektedir. Ayrıca şekil 2 gözönüne alındığında Finlandiya’nın bu konuda yani fikri mülkiyetin korunması konusunda ilk sırada yer aldığı ardından Amerika, isviçre ve Japonya’nın geldiği görülmektedir. Kısacası gayri safi yurt içi hâsıla oranı yüksek diğer bir ifade ile gelişmiş ülkelerin aynı zamanda en yüksek fikri korumaya sahip ülkeler olduğu çok net anlaşılmaktadır (PRA,2014:13). Bir diğer önemli hususta İskandinav ülkelerinin fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda en üst sıralarda öncülük ettiğidir. Bu durumu da kültürel kodlardan açıklamak mümkündür. İskandinav toplumları kültürel olarak dışıl toplumlar olarak adlandırılmaktadır. Kişisel haklara önem veren kadınsı özellikler gösteren kültürel kodlara sahiptirler (Bardakçı;2012).

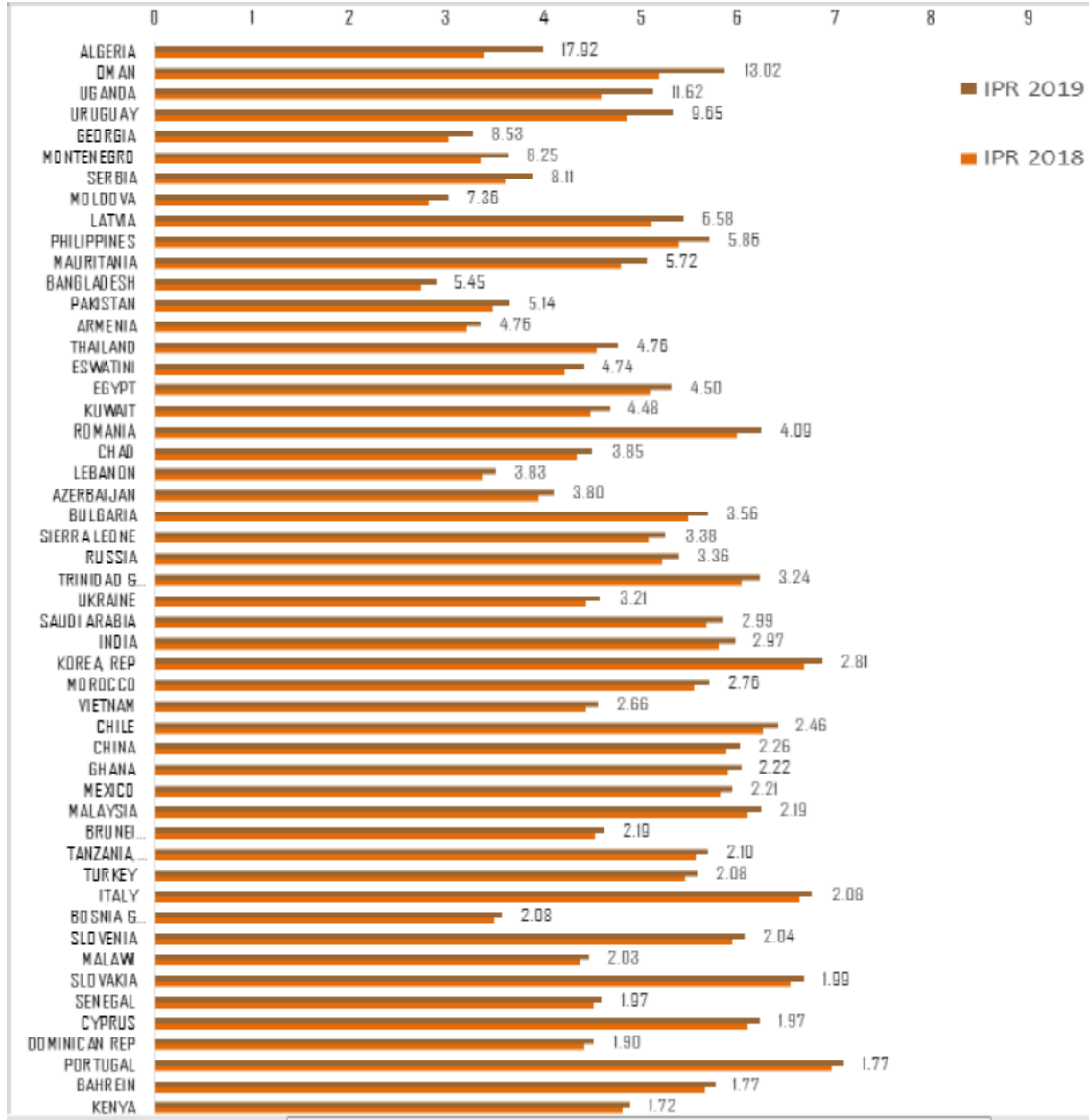

Şekil 2. Ülkelere göre fikri mülkiyet haklarının korunması puanları

Kaynak: PRA,(2019) Property Right Alliance “İnternational Property right indeks full report 2019”
Property Right Alliance, Page.20, www.internationalpropertyrightsindex.org

Ayrıca Fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda gelişmiş ülkelerin skorlarındaki büyüme azalırken, az gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkelerin ise gelişme kaydettiği anlaşılmaktadır. Yani Dünya’nın gelişen ülkelerinin fikri mülkiyetin önemini anlamaya başladığı ve bu konuda gelişmeler

gösterdikleri anlaşılmaktadır. Şekil 3. incelendiğinde 2018-2019 yılları arasındaki hakların korunması puanlarının gelişen ve az gelişmiş ülkelerde daha çok arttığı çok açık görülmektedir.

Şekil 3. 2018-2019 Yılları Arasındaki Fikri Mülkiyet Hakları Puanlarındaki Değişim

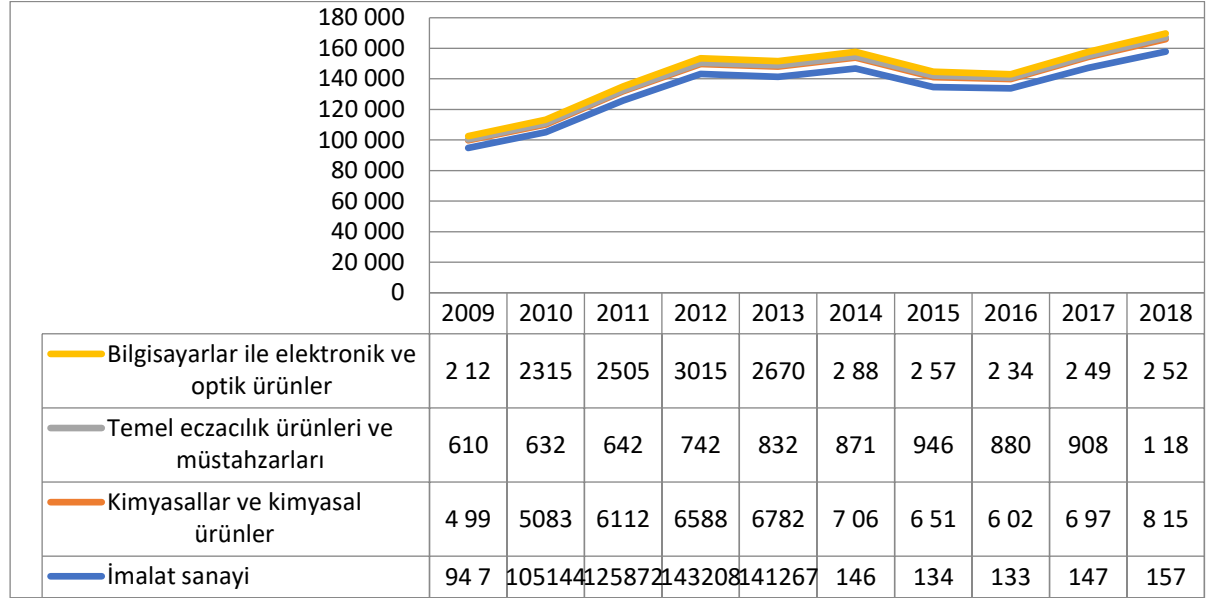
Kaynak: PRA,(2019) Property Right Alliance “İnternational Property right report 2019” Property Right Alliance, Page.17, www.internationalpropertyrightsindex.org (IPR-fikri mülkiyet hakları)

4. TÜRKİYE’DE FİKRİ MÜLKİYETİN İTHALAT-İHRACAT ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

4.1.İhracat Üzerindeki Etkileri

Fikri mülkiyet politikaları, firmaların uluslararası pazarda ticaret yapma kararlarını etkileyen etkenlerinde başında gelmektedir. İhracat, özellikle taşıma maliyetlerinin ve tarifelerin, sabit sermaye yatırımları ve lisans anlaşması maliyetlerinden düşük olduğu durumlarda öncelikli arz yöntemi olarak ön plana çıkmaktadır. Fikri mülkiyet haklarının, ihracat hacmine etkileri incelendiğinde ise, fikri mülkiyet korumasının taklitçiliği engelleyerek ihracatçı firmanın aktif olduğu pazarı genişletmekte (pazar genişleme etkisi) ve bu durumda ihracatçı firmayı daha çok mal arz etme yönünde teşvik etmektedir (Maskus ve Penubarti,1995). Bu durum göz önüne alındığında Türkiye’nin fikri mülkiyetle

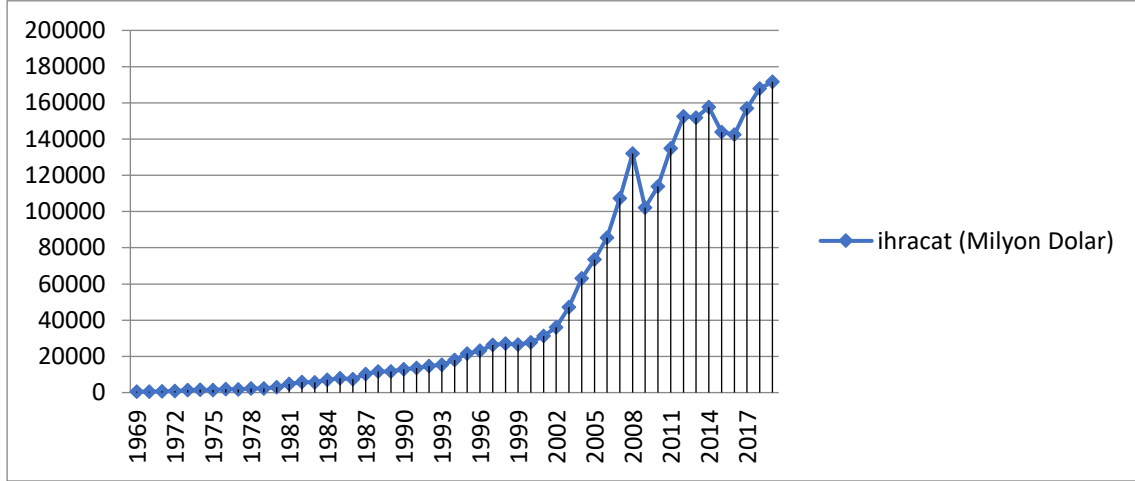
ilişkili sektörlerinde ihracat durumunun artması gerekmektedir. Nitekim, Türkiye'nin fikri mülkiyetle ilişkili ürünlerin ihracatında her yıl artan bir eğilim olduğu ortadadır. 2009 ile 2018 yılları arasındaki toplam ihracat içindeki fikri mülkiyetle ilişkili ihracat ürünlerinin her yıl arttığı görülmektedir. Bilgisayar, elektronik ve optik ürünlerin ihracatı 2009 yılında 2 milyar dolar, temel eczacılık ürünlerinde 600 milyon dolar, kimyasal ürünlerde 499 milyon dolar, imalat sanayi ihracat rakamları ise 94 milyar dolar iken, 2013 yılında ise her ne kadar 2012 yılına göre biraz düşmüş olsa bile bilgisayar, elektronik ve optik ürünlerin ihracatı 2,6 milyar dolara, temel eczacılık ürünleri 800 milyon dolar, kimyasal ürünlerde 670 milyon dolara, imalat sanayi ihracat rakamları ise 141 milyar dolara çıkmıştır.

Şekil 4. Faaliyet türlerine göre ihracat oranları (milyon dolar)

Kaynak: TÜİK, (2020) “Girişimin ana faaliyet türü (NACE Rev.2) ve ürün grubuna göre dış ticaret(İHRACAT)2009-2018 ”

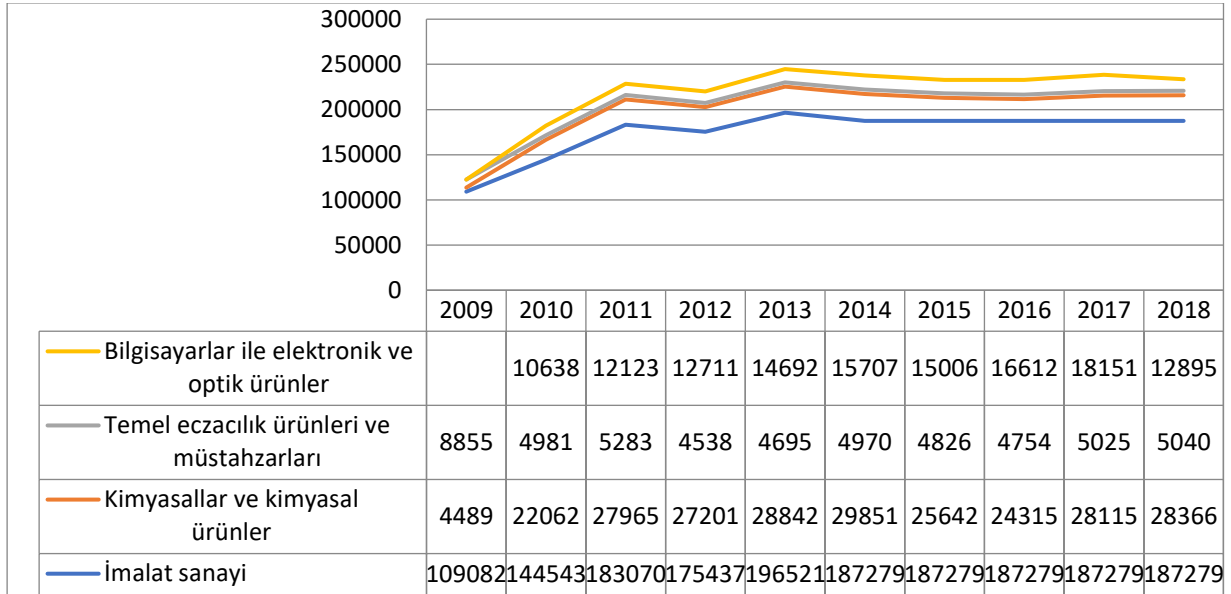
Yine fikri mülkiyetin geliştiği, Türkiye'nin bütün anlaşmalara taraf olduğu Dünya ticaret örgütünün kuruluşu ve gümrük birliğine dahil olduğu 1995 yılından sonraki ihracat artışı ile fikri mülkiyetle alakalı gelişme arasında büyük bir ilişki olduğunu göstermektedir. Şekil 5'te yer alan 2008 yılındaki düşüşün sebebi ise Amerika'da meydana gelen ve bütün Dünya'da daralmaya sebep olan mortgage krizidir.

Kaynak: TÜİK, (2014) Yıllara göre ihracat (milyon Dolar)
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Gosterge/?locale=tr>

4.2.İthalat Üzerindeki Etkileri

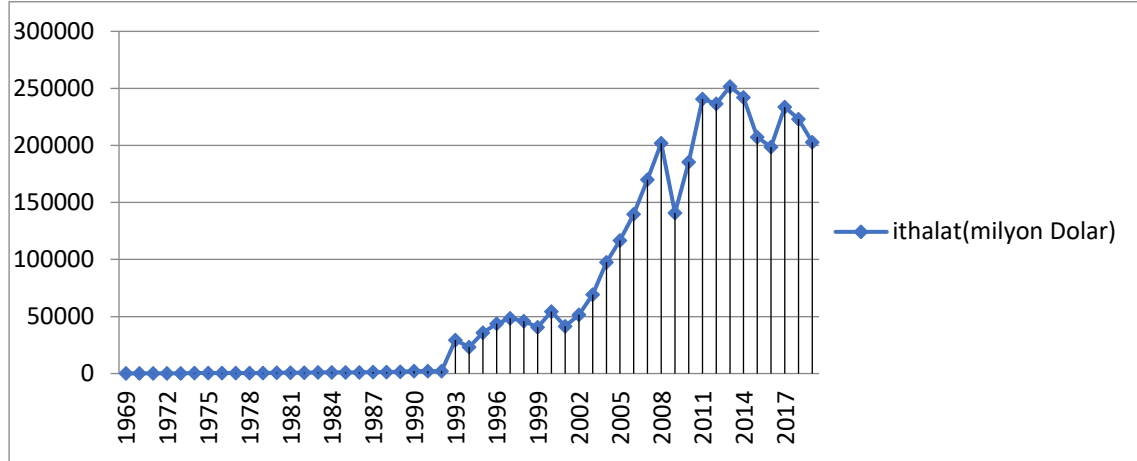
Fikri mülkiyet haklarının, İthalat hacmine etkileri incelendiğinde ise, fikri mülkiyet korumasının yerli piyasaya girecek olan fikri mülkiyetle ilişkili ürünlerin haklarının korunmasını sağlayacağından doğal olarak ithalatın da azalması gerekmektedir. Çünkü içerdeki üretici korunduğundan dışardan gelen ürünlerin patentli ürünlerin maliyetinden ithalatla bir oranda azalma beklenmektedir. Özellikle gelişme yolundaki ülkelerin en çok fikri mülkiyetle ilişkili ürünleri ithal ettiği ülkelerde ise üretim ithal edilen hammadde ve yarı mamullere bağlı olduğundan ithalatın gelişmekte olan ülkeler gibi düşmesi beklenmemektedir. Bu sebepten Türkiye'nin de fikri mülkiyetle ilişkili ürünlerin ithalatının azalan bir şekilde artması gerekmektedir. Şekil 6'daki durumda tam olarak bunu göstermektedir. Yani, Türkiye'nin fikri mülkiyetle ilişkili ürünlerin ithalatında da her yıl ihracat oranına göre azalan şekilde bir artma eğilimi içinde olduğu ortadadır.

Şekil 6. Faaliyet türlerine göre İthalat Oranları(milyon dolar)

Kaynak: TÜİK, (2014) “Girişimin ana faaliyet türü (NACE Rev.2) ve ürün grubuna göre dış ticaret(İTHALAT)”

Fikri mülkiyetle ilişkili bu ürünlerin ihracatındaki ilişki ile fikri koruma ve başvuruları arasındaki ilişkinin paralel olduğu anlaşılmaktadır. Fikri koruma ve başvurularındaki artış fikri mülkiyetle ilişkili sektörlerin ihracat içindeki payını da artırmıştır. Ayrıca fikri mülkiyetle ilgili anlaşmaların yapıldığı 1995 yılından sonraki İthalat artışının fikri mülkiyet haklarının koruması ve mevzuatın gelişmesiyle ilişkilidir. Bu durumu şekil 7’de görmek mümkündür. 1996 ‘yılından sonraki yükseliş açıkça görülmektedir. Şekil 7’de yer alan 2008 yılındaki düşüşün sebebi ise Amerika’da meydana gelen ve bütün Dünya’da daralmaya sebep olan mortgage krizidir.

Şekil 7. Yıllara göre ithalat (milyon Dolar)

Kaynak: UNCTAD, (2020) Yıllara göre ithalat (milyon Dolar)
<https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

5.SONUÇ

Fikri mülkiyet haklarının sosyal amacı, teknoloji geliştirmeye yönelik yatırımları teşvik etmek ve bunun sonucunda geliştirilen ürünlere koruma sağlamak ve böylece AR-GE faaliyetlerinin finansmanında kolaylık sağlamak olarak ifade edilebilir. Yapılan birçok akademik çalışma özellikle Zaman, Gelir Düzeyi (kişi başına GSYH), Taklit Yeteneği Düzeyi ya da ithalatçı ülkenin özellikleri (GSYH) gibi faktörlerin ticarete etkileri olduğunu göstermektedir.

Bu faktörler dışında Fikri mülkiyet haklarının da örnek ülkeye bağlı olarak ticaret üzerinde hem olumlu hem olumsuz etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Bu etkiler göz önünde bulundurulduğunda Fikri Mülkiyet Hakları konusundaki gelişmelerin izlenmesi gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’nin kalkınması açısından son derece büyük önem teşkil etmektedir. Bu sebepten Fikri mülkiyet haklarının, AR-GE faaliyetlerini artırıcı ve şirketlerin karını yükseltici önemli bir varlık olarak düşünmek gerekmektedir.

Bu yapılan Çalışma ile fikri mülkiyetin 15 yüzyılda ortaya çıktığı ve Avrupa’dan başlayarak bütün dünyaya yayıldığı anlaşılmıştır. Türkiye’de de fikri mülkiyet korumasına verilen önem ve fikri mülkiyetle ilişkili ürünler incelenmiştir. Son olarak Türkiye üzerinden fikri mülkiyet korumalarının ve başvurularının ithalat-ihracat, yabancı yatırımlar üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Bu çalışma ile kapsamlı bir şekilde fikri mülkiyet ile ticaret akışları arasındaki ilişki Türkiye üzerinden incelenmiştir. Gelişmiş ülkelerin bu konularda öncülük ettiği, gelişme yolundaki ülkelerin ise sürekli artan bir fikri koruma ve başvuru sürecine girdiği görülmektedir. Özellikle üretim sanayileri ve patentle bağlantılı ürünlere yönelik gelişen ülkeler olan ayrıca sosyal haklara önemin fazla olduğu İskandinav ülkeleri ve ABD, Japonya gibi ülkelerin bu konuda başı çektiği açıkça görülmektedir. Gelişme yolundaki ülkelerin ise belli bir atakta olduğu ve bu trende girmeye başladığı ise yıllık yükselmelerinden anlaşılmaktadır. Çin, Rusya, Türkiye, Brezilya ve Hindistan (BRİC+T) bu trendin başını çeken ülkeler olarak ön plana çıkmaktadırlar.

Çalışmadan fikri mülkiyetin Türkiye'nin ticareti ne kadar çok etkilediği ve doğrudan ya da dolaylı olarak, nasıl bazı etkilere sebep olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Bunun için Türkiye'nin İthalat-İhracat'ındaki değişiminin fikri mülkiyetle ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Veriler ışığında ortaya çıkan sonuçlar Türkiye'nin fikri mülkiyet haklarını daha fazla koruması ve fikri mülkiyetle ilişkili ürünlerin başvurularındaki artışın, ithalat ve ihracatı arttırmada etkili olduğu anlaşılmıştır. Özellikle son yıllarda Türkiye'nin fikri mülkiyetle ilişkili olarak doğrudan yabancı yatırım ve şirketlerin tercih ettiği bir ülke halini aldığı görülmüştür.

Sonuç olarak Türkiye'nin daha rekabetçi bir üretim yapısına geçmesini sağlayabilecek bir etken olarak fikri mülkiyet haklarının ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Ayrıca Türkiye'nin ihracatı ve ithalatı ile fikri mülkiyet Hakları'nın gelişmesi arasında olumlu ilişki olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin fikri mülkiyet haklarında gelişme gösterdiği ve bunun fikri ürünlerin ticaret hacminde değişimlere sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

6.KAYNAKÇA

Alan, Ü. (1997). “Teknoloji Transferinde Fikri ve Sınai Haklar”, Dış Ticaret Dergisi, Yıl 2, Sayı 7, Ekim, Ankara.

Aydemir ,C., Arslan, B., Uncu, F., (2012) “Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi” Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 23, S.69 – 104

Asan, H.,(2014) “Uluslararası Rekabette Fikri Mülkiyetin Önemi: Türkiye'de yaşanan gelişmeler”,<http://www.teknolojitransferi.gov.tr/TeknolojiTransferPlatformu/resources/temp/01A09A62-D6AC-4650-907B-138CA024F322.pdf;jsessionid=FF4014685FE58C0F5AFBC40418B839F0>

Bozkurt, K. (2006). Teknolojik gelişmelerin ihracat performansı üzerine olası etkileri: 1980 sonrası Türkiye örneği. Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Chin, J. C., & Grossman, G. M. (1988). Intellectual property rights and North-South trade. NBER Working Paper, 2769.

Deardorff, A. V. (1992). Welfare effects of global patent protection. *Economica*, 59, 33-51.

Diwan, I., & Rodrick, D. (1991). Patents appropriate technology and North-South trade. *Journal of International Economics*, 30, 27-47.

DPT, (2007) “Devlet Planlama Teşkilatı Fikri Mülkiyet Hakları” Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara

Eaton, J., and Kortum. S. (1996). Trade in ideas: Patenting and productivity in the OECD. *Journal of International Economics* 40: 79–90.

Ferrantino, M. (1993). The effect of intellectual property rights on international trade and investment. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 129, 300-331.

Fink, C., & Braga, A. (1999). How stronger protection of intellectual property rights affects international trade flows. World Bank Working Paper, No: 2051.

Fink, C., and. Primo-Braga. C.A (2005). How stronger protection of intellectual property rights affects international trade flows. In *Intellectual property and development: Lessons from recent economic research*, ed. C. Fink and K.E. Maskus. Washington, DC: The World Bank.

Ganguli, P. (1999). “Intellectual property rights in transition”, *World Patent Information* V olume 20, Issues 3-4 , September-December 1998, Pages 171-180

Helpman, E. (1993). Innovation, imitation and intellectual property rights. *Econometrica*, 61, 1247-1280.

Ivus, O. (2010). Do stronger intellectual property rights raise high-tech exports to the developing world? *Journal of International Economics* 81: 38–47.

- Ayber. İ, (2005) “SİNAİ MÜLKİYET HAKLARI İLE İLGİLİ ULUSLARARASI KURULUŞLAR (WIPO, DTÖ, AB)”, Türk Patent Enstitüsü, Markalar Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, ANKARA
- Kaçar, S., (1977). “Patent ve Teknoloji Transferi”, TMMOB, Makine Mühendisleri Odası, 1976 Sanayi Kongresi, Ankara
- Korkmaz, S.,(2010)“TÜRKİYE’DE AR-GE YATIRIMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN VAR MODELİ İLE ANALİZİ” Journal of Yasar University, 20(5), 3320-3330
- Lai, E. (1998). International intellectual property rights and the rate of product innovation. *Journal of Development Economics*, 55, 115-130.
- Malerba, F., & Montobbio, F. (2000). Knowledge flows, structure of innovative activity and international specialization. CESPRI (Centre for Research on Innovation and Internationalization Processes) Working Paper, No. 119, Università Commerciale “Luigi Bocconi” Milan, Italy.
- Maskus, K. E. (2000). Intellectual property rights in the global economy. Washington D.C.:Institute for International Economics.
- Maskus, K.E. (1998). The role of intellectual property rights in encouraging foreign direct investment and technology transfer. *Duke Journal of Comparative and International Law* 9: 109–61.
- Maskus, K. E., and Konan, D. E. (1994). Trade- related intellectual property rights: issues and exploratory results in analytical and negotiating issues in the global trading system. Ann Arbor: University of Michigan Pres.
- Maskus, K.E., and Penubarti. M. (1995). How trade-related are intellectual Property rights? *Journal of International Economics* 39: 227–48.
- Nogues, J. J. (1993). Social costs and benefits of introducing patent protection for pharmaceutical drugs in developing countries. *The Developing Economies*, 31, 24-53.
- Foster,. N., (2014) Intellectual property rights and the margins of international trade, *The Journal of International Trade & Economic Development: An International and Comparative Review*, 23:1, 1-30
- OECD, (1997) *Patents and Innovation in International Context*”, OECD/ GD (97) 210, Paris
- PRA,(2020) Property Right Alliance “İnternational Property right report 2019” Property Right Alliance, www.internationalpropertyrightsindex.org
- Rafiquzzaman, M. (2002). The impact of patent rights on international trade: evidence from Canada. *Canadian Journal of Economics*, 35, 2.
- Segerstrom, P. S., Anant, T. C. A., & Dinopoulos, E. (1990). A Schumpeterian model of the product life cycle. *American Economic Review*, 80, 5, 1077-1091.
- Smith, P. (1999). Are weak patent rights a barrier to U.S. exports?. *Journal of International Economics*, 48, 151-177.
- Soyak, A, (2005) “ Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve GOÜ’ler Açısından Önemi” *Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1
- Subramanian, A. (1995). Putting some numbers on the TRIPs pharmaceutical debate. *International Journal of Technology Management*, 10, 252-268.
- UNCTAD, (2020) <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>
- Uras, G, (1979), Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, İstanbul, İktisadi Yayınlar Ltd. Şti.
- WIPO (2020) “IP Facts and Figures, Economics & Statistics”, World intellectual Property organization http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_943_2019.pdf
- WIPO (2020) “World intellectual Property indicators”, economics & statistic series, World intellectual Property organization http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2019.pdf

Takalo, T., & Kannianien, V. (2000). Do patents slow down technological progress? real options in research, patenting and market introduction. *International Journal of Industrial Organization*, 18, 1105-1127.

Taş, S, (2006) “FİKRİ VE SİNAİ MÜLKİYET ALANINDAKİ SORUNLAR, GELİŞMELER VE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME” Selçuk Üniversitesi, Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, sayı.10, Yıl 9, Haziran

TÜSİAD, (2014) “ULUSAL FİKRİ HAKLAR TASLAK STRATEJİSİ’NE İLİŞKİN TÜSİAD GÖRÜŞÜ 2014-2018” İstanbul, Ref: CBS/shk/14-276

YASED, (2011) “Türkiye’de fikri mülkiyet haklarının korunması: Uluslararası doğrudan yatırımlara etkiler” Uluslararası yatırımcılar derneği, Berdan matbaacılık, İstanbul, Ekim, Yayın No: YASED-T/2011-10/63

Yücekal, Y., (2003) Fikri Mülkiyet Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, SAYI VIII

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası,
<http://www.invest.gov.tr/trTR/investmentguide/investorsguide/Pages/FDIinTurkey.aspx>

<http://www.ieis.org.tr/ieis/tr/indicators/33/turkiye-ilac-pazari>

Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri.xlsx, <http://www.ekonomi.gov.tr>

http://www.izto.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/ab_dis_ticaret_politikasi_25.06.2012%2012-39-18.pdf

<http://ggm.gtb.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/ticari/fikri-mulkiyet-haklari>

<http://wipo.org>

www.wto.org

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

VERGİ KANUNLARININ ANLAM BAKIMINDAN UYGULANMASI
IMPLEMENTATION OF TAX LAWS IN MEANING

Osman Kağan ERGÜR

Arş. Gör., Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Mali Hukuk Anabilim Dalı

ÖZET

Vergi hukuku, kamu hukuku içinde yer alan, devlet ile şahıslar arasındaki vergisel ilişkiyi düzenleyen kurallardan doğan hak ve ödevleri kapsayan hukuk dalıdır. Vergisel ilişkinin düzenlenmesi için var olan kurallar, uygulama alanı bulmak zorundadır. Vergi hukukuna ilişkin kuralların uygulanması kanunlar başta olmak üzere yazılı metinlerin oluşturulması yoluyla mümkün olmaktadır.

Vergi kanunlarının uygulanması üç yolla mümkün olmaktadır. Bunlar kanunların yer, zaman ve anlam bakımından uygulanması olarak ifade edilmiştir. Vergi kanunlarının yer bakımından uygulanması, bir devletin sınırları dahilinde gerçekleşen vergiyi doğuran olaylar açısından o devletin vergilendirmeye yetkili olduğunu belirten mülkiyet ilkesi ile bir devletle kişisel ilişkisi olan şahısların bağlı oldukları devlet tarafından vergilendirmeye tabi olduğunu vurgulayan şahsilik ilkesi çerçevesinde mümkün olmaktadır. Vergi kanunlarının zaman bakımından uygulanması ise vergi kanunlarının yürürlükte olduğu süre boyunca uygulanan, vergi kanununun ne zaman yürürlüğe gireceği, ne zaman yürürlükten kalkacağı ve yürürlükte kaldığı süre içinde vergiyi doğuran olaylara ne zaman uygulanacağı noktasında önem taşıyan bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Vergi kanunlarının anlam bakımından uygulanması ise yer ve zaman bakımından uygulanmasından farklı olarak kanunların yorumlanmasını gerektiren bir faaliyet biçimidir.

Vergi kanunlarının anlam bakımından uygulanması yoluyla yorumlanması, vergi kanununun doğru bir şekilde anlaşılması bakımından yorumun yapıldığı şahıs bakımından yorum çeşitleri ve yorumun nasıl yapıldığı bakımından ise yorum yöntemleri olarak iki şekilde mümkündür. Yorum çeşitleri ile yasama, yürütme, yargı organları ile vergi hukukunda uzman kişilerin yaptığı yorumlar anlaşılırken; yorum yöntemleri ile kanunun lafzının, sistematik yerinin veya çıkarılma amacının belirlenmesi ile uygun sonuçlara ulaşmak amaçlanmıştır. İşte bu çalışmada öncelikle vergi kanunlarının uygulanmasına yönelik açıklamalarda bulunulacak, daha sonra yorum yöntemleri ve yorum çeşitlerine yönelik hususlara değinilecek, sonuç kısmında ise vergi kanunlarının anlam bakımından uygulanmasına dair genel değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vergi hukuku, kanun, yorum çeşitleri, yorum yöntemleri.

ABSTRACT

Tax law is a branch of law that covers the rights and duties of public law, arising from rules governing the tax relationship between the state and individuals. The existing rules for the regulation of the tax relationship must find application area. The application of the rules on tax law is possible through the creation of written texts, especially the laws.

The application of tax laws is possible in three ways. These are expressed as the application of laws in terms of place, time and meaning. The application of tax laws in terms of location is possible within the framework of the principle of property, which states that the state is authorized to tax in terms of events that generate tax within the boundaries of a state, and the principle of personality that emphasizes that

individuals with a state are subject to taxation by the state to which they are affiliated. The application of tax laws in terms of time is considered as an important concept that is applied during the period when tax laws are in force, when the tax law will come into force, when it will be abolished and when it will be applied to the events that generate tax during the period in effect. The application of tax laws in terms of meaning is a form of activity that requires interpretation of the laws, as opposed to the application of time and time.

Interpretation of the tax laws by means of meaning, is possible in two ways, in terms of the correct understanding of the tax law, in terms of the type of interpretation for the person to whom the interpretation is made and the methods of interpretation in terms of how the interpretation is made. While the types of interpretation and the comments made by legislative, executive, judicial organs and tax experts are understood; with the methods of interpretation, it was aimed to reach appropriate results by determining the letter, systematic place or purpose of the law to be issued. In this study, firstly, the explanations regarding the application of tax laws will be made, and then the issues regarding the interpretation methods and types of interpretation will be mentioned, and in the conclusion part, general evaluations will be made on the application of tax laws in terms of meaning.

Keywords: Tax law, law, types of comments, interpretation methods.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

19. YÜZYILDA BATILILARIN GÖZÜNDEN DOĞU: TİCARİ POSTA KARTLARI ÜZERİNDEN BİR OKUMA

THE EAST FROM THE VIEW OF THE WEST: A READING ON TRADE POSTCARDS

Ufuk ÇETİN

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu Mühendislik Fakültesi

ÖZET

18. ve 19. yüzyıllar teknolojideki yeniliklerin desteklediği sanayinin gelişimine paralel olarak yeni firmaların oluşumuna ve dolaylı olarak ticari anlamda "rekabet"e zemin hazırlayan bir evreyi temsil eder. Ticari rekabet beraberinde pazarlama anlayışını geliştirmiş; firmalar ürünlerinin tanıtımını yapmak ve satışlarını artırmak için çeşitli yollar denemişlerdir. İlk kez 1790'larda Münih'te Alman oyuncu ve yazar Alois Senefelder (1771-1834) tarafından resim ve yazının bir arada kullanıldığı kireçtaşından kalıplarla yapılan litografik baskı tekniği (taşbaskı); sonradan ticari firmalar tarafından bir pazarlama aracı olarak posta kartlarında kullanılmış ve özellikle 19. yüzyılın sonlarında (1870-1900) bu kartlar oldukça popüler hale gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Avrupa'da Fransa, İngiltere gibi ülkelerde ticari kart üretimi hem bu kartları basan matbaalar için karlı bir üretim aracı haline gelmiş; hem de kartları talep eden ticari markalar için bir pazarlama taktiği olarak kullanılmıştır.

19. yüzyılda oldukça popüler bir piyasa yaratan ticari posta kartlarını pazarlayan en tanınmış isim Fransız kökenli bir ailenin çocuğu olan, 1848 Devrimi'ne katılan ve sonradan Amerika'ya göç eden Louis Prang'dır (1824-1909). Prang, Amerika'da kurduğu matbaasında ilk olarak siyah-beyaz litografik kartlar hazırlamış; kartlarda ünlü tabloların röprodüksiyonlarını kullanmıştır. 1873'te Viyana Uluslararası Fuarı'nda bir sergi için Prang, renkli bir ticari kart yaratarak ödül kazanmış; Amerika'ya döndüğünde, bu renkli litografik ürünlerin çeşitli baskılarını gerçekleştirmiştir. Ticari kart üreten bir diğer firma olan Liebig (*Compagnie Liebig*), aslında Alman kimyager Justus von Liebig (1803-1873) tarafından kurulan et ve konserve fabrikasıydı. Liebig 1872'de Fransa'da ticari posta kartları üretmeye başlamış; 100 yıl devam eden üretimiyle tarihe damgasını vurmuştur. Bon Marché, Cibils, Lindt, Memmenich, Stollwerk ve Van Houten kart üreten diğer firmalardır; ancak hiçbiri Liebig kadar başarılı olmamıştır.

Ticari kartın gelişimi, şirketlerin gelişimiyle paralellik göstermiş; birçok şirket kendi ticari kartını kendi üretmiştir. Kartların arkası, her şirketin kendi bilgilerini basabilmesi için boş bırakılmıştır. Ticari firmaların bir promosyon olarak ürünleriyle birlikte dağıttığı bu kartlar, koleksiyonerler, çocuklar ve özellikle kadınlar arasında yoğun ilgi görmüş; kartlar albümlerin içinde derlenen bir tür anı nesnesine dönüşmüştür. Konfeksiyon, şapka, ayakkabı mağazaları, kafeler, hatta çikolata, içki, sigara, sabun, kolonya ve kozmetik ürünleri gibi farklı tüketim malları için ticari kartlar üretilmiştir. Kartlarda genelde belli bir tema etrafında kart dizileri hazırlanmıştır; bazı kartlarda egzotik ülkeler, bazılarında Avrupa kentleri ve simgesel yapılar, bazılarında dönemin ünlü isimleri (aktrisler, çarlar, imparatorlar), kimilerinde ise karikatürler yer almıştır. Ticari kartlar 20. yüzyıl başına, bir diğer söylemle, posta idarelerinin kartpostallar üzerindeki kısıtlamaları kaldırdığı, gazetelerin ilanları daha kaliteli olarak yayımlamaya başladığı döneme kadar önemli bir iletişim aracı olmayı sürdürmüşlerdir.

Bu çalışmada 19. yüzyılda renkli litografi tekniğiyle hazırlanan ticari posta kartlarında karşımıza çıkan ve Batı'nın gözünden Doğu'yu okumamıza olanak tanıyan imgeler ele alınmıştır. Özellikle İstanbul'un simgesel anıtlarını ve Osmanlı'yı Doğu'nun egzotik medeniyeti olarak yansıtan tasvirleri bu kartlar

üzerinde görmek mümkündür. Osmanlı'yı konu edinen çoğu kart, 19. yüzyılın Oryantalist ressamlarının eserlerinde gördüklerimizle paralel bir bakış açısı yansıtmaktadır.

Anahtar kelimeler: 19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul, Ticari Posta Kartları, Görsel Kültür

ABSTRACT

The 18th and 19th centuries represent a phase that paves the way for the formation of new firms and indirectly commercial "competition" in parallel with the development of the industry supported by innovations in technology. It has developed its marketing approach with commercial competition; They have tried various ways to promote and organize their sales for companies. Lithographic printing technique made by limestone molds, which can be used together with painting and writing by the German actor and writer Alois Senefelder (1771-1834) for the first time in Munich in the 1790s; In the late 19th century (1870-1900) these cards became very popular. In the United States, Europe, commercial card production such as France and the UK have become a profitable production tool for printers printing both these brands; and you can use it as a marketing tactic for brands that demand credit.

Louis Prang (1824-1909), the child of a family of French descent, who commercialized commercial postcards that created a very popular market in the 19th century, joined the Revolution of 1848 and subsequently emigrated to America. Prang first prepared black and white lithographic cards in his printing house in America; He used reproductions of famous paintings on cards. For an exhibition at the Vienna International Fair in 1873, Prang won an award by creating a colorful business card; When he returned to America, he made several prints of these colorful lithographic products. Liebig (Compagnie Liebig), another company that produces commercial cards, was originally a meat and canning factory founded by the German chemist Justus von Liebig (1803-1873). Liebig started producing commercial postcards in France in 1872; It has made its mark on the history with its 100 years of production. Bon Marché, Cibils, Lindt, Memmenich, Stollwerk and Van Houten are other companies that produce cards; however, none have been as successful as Liebig.

The development of the commercial card paralleled the development of the companies; many companies produced their own commercial cards. The back of the cards is left blank so that each company can print its own information. These cards, which commercial companies distribute with their products as a promotion, attracted great attention among collectors, children and especially women; The cards have been transformed into a kind of memory object compiled into albums. Commercial cards have been produced for different consumer goods such as apparel, hats, shoe stores, cafes, even chocolate, drinks, cigarettes, soap, cologne and cosmetics. Cards are generally prepared in a series of cards around a certain theme; some cards included exotic countries, some European cities and landmarks, some famous names (actresses, tsars, emperors) of the time, and some cartoons. Commercial cards continued to be an important means of communication until the beginning of the 20th century, in other words, until the post administrations lifted the restrictions on postcards and when newspapers started to publish ads with higher quality.

In this study, the images that appeared in commercial postcards prepared with color lithography technique in the 19th century and which allow us to read the East through the eyes of the West were discussed. It is possible to see the symbolic monuments of Istanbul and the depictions that reflect the Ottoman Empire as the exotic civilization of the East on these cards. Most cards dealing with the Ottomans reflect a parallel perspective with what we see in the works of Orientalist painters of the 19th century.

Keywords: 19th century, Ottoman Empire, Istanbul, Trade Postcards, Visual Culture

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**DOES EMPLOYEE'S COMMITMENT CONTRIBUTE TO POSITIVE E-WOM
INTENTIONS?**

Dr. Vildan ESENYEL

Faculty of Business & Economics, Girne American University, Kyrenia- North Cyprus

ABSTRACT

Based on the literature analysis, on word of mouth communication it has been concluded that most studies concentrated on this topic from a marketing view. The studies on employee WOM is not sufficient. Therefore, to build a complete agreement of the effects of commitment, this study adopts from the marketing literature as the component to further consider the effect of affective organizational commitment on employees' electronic word-of-mouth (E-WOM) intentions. Several other factors, such as firm size, age, gender, nationality and job level of the employee, which could affect the impact of affective organizational commitment on E-WOM intentions, were identified and tested in this study with multiple group analysis. Following the conceptualization of the research model, data analysis of the survey responses was performed to verify and validate the model. Using the survey, the 562 usable cases are transferred into SPSS version 23 software in order to generate descriptive statistical reports, to check for missing or invalid data, and to generate additional analyses to check for normality test and common method biases. After the descriptive statistics of the participants and the tool were evaluated, the validity and reliability of the measurement model were evaluated. The structural model is verified by evaluating the quality of the measurement model. For PLS-SEM analysis purposes, Smart PLS 3.0 was used to analyze measurement and structural models.

Key-words: Affective organizational commitment, Smart PLS, positive word-of-mouth, electronic word-of-mouth, North Cyprus

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

TÜRK HUKUKUNDA İMTİYAZ SÖZLEŞMELERİNDEN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARDA TAHKİM

ARBITRATION in DISPUTES ARISING FROM CONCESSION AGREEMENTS UNDER
TURKISH LAW

Doç. Dr. İlhan YILMAZ

Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı

ÖZET

Türkiye’de bir kamu hizmetinin özel hukuka tabi kişilerce(gerçek ya da tüzel) bir sözleşme temelinde gördürülmesi konusu Cumhuriyet öncesi döneme kadar gitmektedir. İmtiyaz sözleşmeleri Türk hukuk sistemi içinde idari sözleşmeler olarak vasıflandırılmış ve o şekilde uygulanmıştır. Bir idari sözleşme olarak da tabiidir ki bu sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda adli yargı değil idari yargı görevli olmaktadır. Hatta, sözleşmenin önemine binaen de bu uyuşmazlıklar ilk derece mahkemesinde değil doğrudan ilk derece mahkemesi sıfatıyla yüksek mahkeme Danıştay’da görülmekteydi. Türkiye’nin özellikle 80’li yılların sonuna doğru yaşadığı liberalleşme ve globalleşme politikaları, temel alt yapı hizmetlerinin modern çağ gereklerine uygun olarak tamamlanmasını da gerekli kılmıştır. Bu aslında birçoğu kamu hizmeti formunda olan bu hizmetlerin kısıtlı kamu bütçesi ile gerçekleştirilemeyecek olması karşısında, özel sektör yatırımcılarının ve hatta yüksek tutarlı finansman ihtiyacı nedeniyle yabancı/uluslararası yatırımcıların da imtiyaz sözleşmeleri ya da yap-işlet-devret gibi benzeri sözleşmelerle söz konusu hizmetlerin görülmesine talip olmalarına yol açmıştır. Özellikle yabancı yatırımcıların otoyol, enerji/baraj, telekomünikasyon gibi yüksek maliyetli alanlardaki söz konusu sözleşmeleri imzalamasında, uyuşmazlıkların çözüm mercii olarak yatırım yaptıkları ülkenin yargı kurumu olan mahkemelerinin -Danıştay’ın- görevli olması, uluslararası bir tarafsız yargı mercisinin- uluslararası tahkim- daha adil olacağının kabulüyle bu yatırımcılar bakımından tereddütle karşılanmıştır. Söz konusu hukuki düzen sadece uyuşmazlık çözümünde değil, bu imtiyaz sözleşmelerinin kurulmasında da Danıştay’ın onayını aramaktaydı.

90’lı yılların ortalarına gelindiğinde hukuki platformdaki bu ihtiyaç bariz olarak kendini göstermiştir. İmtiyaz sözleşmelerinde söz konusu olan hukuki düzeni mevcut durumda kolaylıkla aşamayacak olan hükümet, özellikle bu hizmetlerin görülmesinde yabancı yatırımcıları da çekebilmek için 1994 senesinde yap-işlet-devlet kanununu kabul etmiş, en azından bu kanun kapsamındaki sözleşmelerin özel hukuk sözleşmesi olduğunu kabul etmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da bu sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların artık idari yargıya değil adli yargıya tabi olmasını amaçlayarak, bir uyuşmazlık çözüm yolu olarak tahkimin, uluslararası tahkimin önünü açmak istemiştir. Fakat bu girişim, ilgili sözleşmelerin imtiyaz sözleşmesi düzeninin dışına çıkarıldığı yönündeki iddialarla düzenlemenin anayasaya aykırılığı nedeniyle iptal davasına konu olmuştur. Anayasa Mahkemesi tarafından kanunun ilgili maddeleri iptal edildiğinde girişim başarılı olamamıştır. Bu sefer hükümet gerek yap-ilet-devret tarzı sözleşmelerden gerekse imtiyaz sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların tahkim/uluslararası tahkim yolu çözülmesini teminen 1982 Anayasasının ve akabinde ilgili kanunların hükümlerini değiştirilmesi yoluna gitmiştir. Böylelikle, hem imtiyaz sözleşmelerinin kuruluşundaki Danıştay onayı prosedürü kaldırılmış hem de bu ve benzeri sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıkların tahkim/uluslararası tahkimde daha tarafsız bir yargı yoluyla çözüm mümkün kılınmıştır.

Anahtar kelimeler: İmtiyaz sözleşmeleri, yap-işlet-devret, tahkim, uluslararası tahkim, Türk hukuku.

ABSTRACT

In Turkey, provision of public services by the persons subject to private law (be it real or juridical) on a contract basis goes back to pre-Republic times. Concession agreements under Turkish law are classified as administrative agreements and applied as such. Naturally, as an administrative agreement all the disputes arising thereunder to be settled by not civil law proceedings but administrative law proceedings. Considering the importance of concession agreements, even the competent court was not first-degree administrative courts but an appeal court Danıştay, though as in the capacity of first-degree court. The policies of liberalisation and globalisation prevailing towards the end of 80s in Turkey led to the need to complete basic infrastructure projects in line with modern time necessities. Contemplating the fact that these services mainly in the form of public services could not be realized with limited public budget gave rise to a demand by private sector investors and even foreign/international investors-due to large amount of finances- to provide those services through concession and build-operate-transfer agreements. In particular, in signing agreements that require high amount of financing such as motorways, energy/dams, telecommunication the dispute resolution mechanism empowering the courts of the country where the investment is made, that is Danıştay, was taken by those foreign investors with skepticism who believe that an international dispute resolution mechanism is much more neutral. Moreover, the then existing system provided the inclusion of Danıştay not only as a dispute resolution venue but also the approval of Danıştay in the formation of the contract.

In mid 90s, the need to take legal action in this regard evidently emerged. The government that could not straightforwardly overcome the existing legal framework for concession agreements, adopted the build-operate-transfer law in 1994 in order to attract foreign investors for provision of those services whereby accepting private law character of the said agreements. As an expected result of this, it was aimed to clear the way for arbitration/international arbitration by having civil law proceedings as opposed to administrative for resolution of disputes arising out of these agreements. However, this effort was made subject to annulment case at the Constitutional Court claiming that those agreements would be taken out of the sphere of concession agreements in contradiction with the constitution. The Constitutional Court annulled the relevant provisions of the law and thus such effort proved unsuccessful. Thereafter the government procured to amend the 1982 Constitution as well as several relevant laws so as to attain resolving of disputes out of both build-operate-transfer and concession agreements by arbitration/international arbitration. Consequently, arbitration/international arbitration as a more neutral jurisdiction has been introduced in settlement of disputes arising from concession agreement and the like while at the same time the approval of Danıştay at the conclusion of concession agreements was removed.

Key words: Concession agreements, build-operate-transfer, arbitration, international arbitration, Turkish law.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

BRIEF OVERVIEW OF TURKEY-NATO RELATIONS
(90S OF XX CENTURY - EARLY XXI CENTURY)

Huseyn Huseynli

Baku State University, Faculty of History, Department of the New and Modern History of the Countries of Europe and America, Baku, Azerbaijan

ABSTRACT

In this study, it is dedicated to the actual problems of the Republic of Turkey's foreign policy. Regional crises, Turkey's reputation in Afghanistan operation, NATO's expansion towards the East, its circumstances and factors that affected to the Union and the attitudes of Turkey in this situation have been researched. Definite scientific outcomes of the study have been analysed.

Keywords: Turkey, NATO, relation, international, US, Russia

Introduction

By combining the North Atlantic countries politically and militarily against the USSR and the Eastern Bloc, NATO's geography, membership and activities, which have been established in 1949, have undergone great changes over time. Today, in the US leadership, NATO has reached the stage of globalization. With its expansion from the Baltic to Central and Southeast Europe, its membership and the range that it has expanded has radically changed. NATO which established under the name of a defense treaty against communist countries in the East has reached a level to cover Eastern European countries with different regimes and Russia, which replaced the Soviet Union in 1991. Although NATO expanded to Russia's borders in the Baltics, it did not allow Russia to join this alliance, but instead created a new rival for Russia in the form of a new USSR. In addition, Article 5, which has never been used in NATO's time since its inception and perceives it as "an armed attack against one member state in Europe or North America is considered an armed attack against them all", it has been used in the Middle East to support wars initiated by the United States.

Turkey-NATO relations

Turkey, a medium-sized country, has taken a political course in line with NATO's expansion policy and the needs of the alliance in regulating individual crises. Note that the medium-sized state has two choices in the system of international relations. The first is to regulate the balance of power between the great powers, and the second is to find shelter by an alliance. However, the opportunity to make this choice is not dependent on it, and is simply forced to make one of two choices, depending on the changes in the system of international relations. Turkey is no exception. Turkey had to make a choice between the US and the USSR during the Cold War, and after the Cold War, to continue with US-backed NATO as the main powerhouse. This is also confirmed by the time of the Gulf War, which took place in the early 1990s. Despite economic losses, the most successful trading partner in line with their relationship with NATO has cut ties with Iraq. Although Turkey has at times tried to make an independent choice in its internationally important decisions, it had to give up its desire. Thus, Turkey viewed NATO's eastward expansion as a door to the European Union, and offering a parallel accession of the EU and NATO each time. However, Turkey's request did not materialize. Although it sought to achieve this by exercising its

veto power in NATO, it had to voluntarily withdraw its appeal, "We can veto NATO's eastward expansion [1, 309-310]."

Turkey has enough military and economic power; it was forced not to use that advantage for a long time. This has manifested itself in the adjustment of crises in the South Caucasus, the Balkans, and the Middle East. For instance, while Armenia's aggression against Azerbaijan in the 1990s and the Russian military intervention in Georgia in 2008, Turkey had the military and economic potential to influence these processes but it did not happen [2, 118]. Turkey could also intervene in the Bosnia crisis in the Balkans on time, but NATO's slow pace, and the UN's direct involvement in the Srebrenica massacre, left Turkey alone [3, 25-29].

Of course, the solution of all problems is not just military way. Turkey has succeeded in reaching out to the propagandist of its solution, but has not succeeded in this direction, and cannot prevent genocide against Muslims in Europe. The situation in the Middle East was much more complicated. Turkey has not been able to prevent the emergence of "democratic revolutions" and "grey zones" in the Near and Middle East, which had close ties to the leading forces, especially the United States until the early 21st century. Turkey is one of the most powerful countries in the world today, both strategically and politically, military and economically.

Although international conditions often forced the state to make decisions that were not in its favour, it created obstacles to the political course of "zero problems with neighbours". However, if the Turkish Republic changes its political orientation in the slightest political course, it may also lead to major changes in the fate of the West. Former NATO Secretary General Peter Carrington (1984-1988) confessed this. According to him, "Turkey has special relations with other Middle East countries, as it does with its Western neighbours. An enemy Turkey, or an impartial Turkey, will face a great challenge both in our defense and foreign policy, and will undermine our strategy [4, 520]."

Conclusion

It is peace and stability that the world community needs most today. NATO is always in need of an alliance like Turkey, if it aims to achieve peace and stability. In general, the results of the study of Turkey-NATO relations at the end of the 20th century and the beginning of the 21st century can be grouped as follows:

1. Turkey appealed to NATO, for the first time in NATO's history, demanding the deployment of the Allied Air Command Forces to reinforce their flank countries, and this request was accepted. For the first time, NATO has deployed Allied Air Command Forces in southeastern Turkey to assist its air defense. It was the first time in the Alliance's history that the task against a country outside of the USSR and the Warsaw Pact [5, 232].
2. Although Turkey did not take part in the First Gulf War and "Desert Storm" and "Desert Fox" operations against Iraq, but it played an important role in the settlement of the crisis and the defeat of Iraq [6, 4].
3. Turkey has not been able to intervene directly in Bosnia in accordance with the current international conditions, but has been able to safeguard diplomacy in order to resolve the crisis in this country in the 1990s. Turkey have benefited for Bosnian Muslims from such forms of social pressure to draw attention to the international community. Turkey has once again proved that it is a democratic state in front of the international community, supporting Bosnians, who are perceived by the Serbians as oppressed and discriminatory people [7, 106].
4. Turkey was the first country to open its embassy in Sarajevo, showing its independence, not neglecting the concerns of Greece, Russia and Bulgaria, including the former Yugoslavia, which was extremely active in addressing the Bosnian crisis. As a result of this decisive position of Turkey, with the Dayton agreement reached on November 21, 1995 in Ohio, the Federation of Bosnia and Herzegovina and Republika Srpska were reorganized into an independent state [8, 229].
5. Being able to make more contributions to NATO's operations in the Balkans, Turkey was able to surpass Greece in the 1990s in the Balkans. Because, unlike Greece, Turkey supported NATO's

activities in this region and in neighboring countries, and took part in the UN and NATO operations in the region [9, 129].

6. Although NATO aims to use Turkey to expand eastward, Turkey has made some independent decisions and steps in some matters since the late twentieth century, with the hope of becoming a purely EU member [10, 12].
7. Turkey did not always accept NATO's proposals and demands. He also gave a "no" answer when needed. As an example of this, we can show that Turkey rejected against the US request to send fleet to the Black Sea after the 2008 Russian-Georgian war guided by the 1936 Montreux Straits convention. Turkey also reacted strongly to NATO's desire to increase its military presence in the Black Sea, and did not support the expansion of the Alliance's Operations Active Endeavor towards the Black Sea [11]. Turkey did not sacrifice its interests in the interests of the Alliance, even when there was a problem with one of NATO members.
8. Turkey is a major contributor to NATO's reconstruction of Afghanistan. It is Turkey's influence in Afghanistan that facilitated NATO's work. This is precisely the reason for bringing former Turkish Foreign Minister Hikmet Cetin to the post of NATO's Senior Civilian Representative in this country since January 2004 and to extend this position four times (2003-2006). It is also known that other NATO officials have occasionally traveled around Kabul by taking advantage of Turkey's positive image by placing a Turkish flag on official vehicles [12, 102].
9. When Russia invaded of Georgia territory, Turkey proposed the "Caucasus Peace and Stability Platform" to avoid further crisis. It has demonstrated its commitment to the establishment of peace in the region [13, 99].

The future of Turkey-NATO relations today depends more on how US-Turkey cooperation develops. Preservation of bilateral relations is important from the point of view of mutual interests, as well as the establishment of peace and stability in the world. In particular, the fight against terrorist organizations without any discrimination will determine the future of the bilateral and Turkish-NATO relations.

REFERENCES

1. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 3 ciltte. Cilt 2: 1980-2001/Editor: Baskın Oran. İstanbul: İletişim yayınları, 2001.
2. Memmedov R. Güney Kafkasya'da Güvenliğin Sağlanmasında NATO'nun Rolü// Tasam Stratejik Öngörü, 2004
3. Сергеев П. Н. Балканы: 1991-2000. ВВС НАТО против Югославии. М.: АРС, 2000.
4. Balcı A. Türkiye dış politikası: ilkeler, aktörler, uygulamalar. İstanbul: Çınar Matbaacılık ve Yayıncılık, 2013, 344 s.; Sönmezoğlu F. Türk dış politikasının analizi. İstanbul: Der yayınları, 1994.
5. Барышев А.П. Мировая политика и Организация Объединенных Наций, 1945-2009.
6. Özbek D. Irak Savaşının Türkiye Ekonomisine Etkileri/Çankaya Gündemi, Sayı: 14, Ankara: Çankaya Üniversitesi Yayınları, 2003.
7. Dalar M. Dayton Barış antlaşması ve Bosna-Hersek'in geleceği, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008
8. Aydın M., Erhan Ç. Beş deniz havzasında Türkiye. Ankara: Siyasal kitapevi, 2006.
9. Lake M. The EU and Turkey: A glittering prize or a millstone? London: Federal Trust for Education and Research, 2005.
10. Purtaş F. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun dönüşümü ve genişlemesi çerçevesinde türk-amerikan askeri ilişkileri/Stratejik Araştırmalar Enstitüsü. Güvenlik Stratejileri dergisi, sayı 2, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2005.
11. Montreux Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)/http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montro_TR.pdf

12. Yenigün C. Soğuk Savaş Sonrasına TBMM ve Dış Politika, Ankara: Nobel, 2004
13. Oğuzlu T. NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi, Ankara, 1999

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**AZƏRBAYCANLILARA QARŞI ETNİK TƏMİZLƏMƏ VƏ SOYQIRIM SİYASƏTİ
ERMƏNİLƏRİN “BÖYÜK ERMƏNİSTAN” İDEYASININ HƏYATA KEÇİRİLMƏ
ÜSULUDUR**

ETHNIC CLEANING AND GENOCIDE POLICY AGAINST AZERBAIJANIS IS ARMENIANS
WAY OF FULFILLING THEIR IDEA OF “GREAT ARMENIA”

Vüqar Hacıyev

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, doktorant

XÜLASƏ

Bu məqalədə ermənilərin “Böyük Ermənistan” ideyasını həyata keçirmək üçün azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırım, deportasiya və terrorizmdən bəhs olunur.

Açar sözlər: ermənilər, soyqırım, deportasiya, azərbaycanlılar, Qarabağ

ABSTRACT

The article talk about genocide, deportation and terrorist policies perpetrated by Armenian nationalists against Azerbaijanis to implement their idea of "Great Armenia".

Key words: Armenians, genoside, deportation, Azerbaijanis, Garabagh

Giriş

Dünyanın heç bir yerində, hətta meydana gəldikləri torpaqlarda belə, kiçik də olsa bir dövlət yarada bilməyən, daim yaşadıkları ərazilərdə yerli xalqlara qarşı xəyanətkarlıqlarına görə qovulan ermənilər, nəhayət, XIX əsrin əvvəllərində öz himayəçilərinin köməyi ilə Cənubi Qafqaz ərazisində daimi olaraq məskunlaşdırıldılar. XX əsrin əvvəllərində isə onlar üçün Azərbaycan torpaqları hesabına yaradılan dövlətə malik ola bildilər. Lakin, ermənilər torpaqlarında yerləşdikləri yerli xalqa rəğbət bəsləmək əvəzinə düşmənçilik mövqeyində durdular. Erməni ideoloqlarının ortaya atdığı uydurma “Böyük Ermənistan” planını tərkib hissəsi olaraq əvvəlcə türksüz Ermənistan yaratmağa cəhd etdilər. Bunu həyata keçirmək üçün yerli türk-müsəlman əhalisinə qarşı terror, soyqırım və deportasiya üsulunu seçdilər.

Ermənilər Cənubi Qafqaza, o cümlədən Qərbi Azərbaycana, eyni zamanda Dağlıq Qarabağa sonradan köçürüldüklərini daim inkar etmiş, erməni tarixçiləri isə öz saxta tarix “əsərlərində” guya ermənilərin bu regionun qədim əhalisi olduqlarını sübut etməyə çalışmışlar. Lakin, obyektiv tarix yazan həm erməni, həm də rus, gürcü və avropalı tarixçi-alimlər bunun əksini sübut etmişlər.

Bu haqda rus tarixçisi N.Şavrov yazır: XX əsrin başlanğıcında Zaqafqaziyada yaşayan 1300000 ermənidən 1 milyondan artığı bu rayonun yerli əhalisi deyildir: onlar buraya bizim tərəfimizdən köçürülmüşlər.

Ermənilərin Qafqaza köçürüldükləri barədə (İrandan) diplomat və dramaturq A.Qriboyedovun “Ermənilərin İrandan bizim əyalətlərə köçməsi haqqında məktub və qeydlər”ini oxumaq kifayətdir.

A.Qriboyedov çara məktubunda yazır: “Ermənilər əksərən müsəlman mülkədarların torpaqlarında məskunlaşmışlar. Köçürülənlər özləri sıx haldadırlar və haqlı olaraq gileylənən müsəlmanları da sıxlaşıdırırlar. Buradakı vilayət rəisi bildirir ki, o, yeni gələn ermənilərin çoxunu Araz ətrafında yerləşdirmək istəyib, lakin, onlar (ermənilər V.H) zati-alilərindən (sizdən V.H) özlərinin ilk dəfə müvəqqəti yerləşdirildikləri yerdə qalmaları üçün icazə verməyinizi xahiş ediblər və sizin razılığınızı alıblar”. Qriboyedov daha sonra yazır: “Biz həm də onlarla təklifləri xeyli müzakirələr etdik, hansı ki, bunları müsəlmanlarla çox uzun müddət çəkməyəcək hazırkı yüklə barışmaq və onlardakı təhlükə hissini ermənilərin ilk dəfə buraxıldıqları torpaqlara həmişəlik sahib olmaları hesabına aradan qaldırmaq üçün etməli idik”.

B.İşxanyan “Qafqaz xalqları” əsərində yazır: “Tarixi qədimlik təsəvvürünə görə, ermənilərin Böyük Ermənistan adlandırdıqları əsl vətənləri Rusiya hüduqlarından kənarda, daha dəqiqi, Kiçik Asiyada yerləşir. Dağlıq Qarabağ ərazisində yaşayan ermənilərə gəlincə, onlar bir hissəsi xristianlığı qoruyub saxlamış qədim alban tayfalarından olan aborigenlər idi. Əhalinin digər hissəsi - hücumlardan və təqibdən ehtiyat edərək Azərbaycan torpaqlarında sığınacaq tapan İrandan və Türkiyədən olan qaçqınlar idi”.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan türklərinə qarşı ermənilər tərəfindən ən yaxın tarixdə dörd dəfə-1905-1907, 1918-1920, 1948-1953 və 1988-1992-ci illərdə soyqırımını və deportasiya həyata keçirilmişdir.

Onu da xüsusi olaraq vurğulamaq lazımdır ki, ermənilər Qafqazda öz “say çoxluqlarını” sübut etmək üçün təkcə sonradan köçürüldükləri ərazilərdə deyil, hətta digər ərazilərdə də yaşayan azərbaycanlıları terror, qırğın, deportasiya üsulu ilə təmizləmək və say üstünlüyünə nail olmağa cəhd edirdilər. Çünki həmin dövrdə Qafqazdakı 54 qəzadan yalnız beşində ermənilər çoxluq təşkil edirdilər. Ermənilər 1905-ci ildə Bakıda, İrəvanda, Naxçıvanda, Zəngəzurda, Qarabaqda, Gəncədə, Tiflisdə və başqa yerlərdə yaşayan azərbaycanlılara qarşı silahlı hücumlar edir, insanları qətl edir, kəndləri yandırır və bununla da yerli xalqı öz əzəli yurdlarını tərk etməyə məcbur edirdilər. Təbii ki, Cənubi Qafqaza köçürülərkən heç bir silah-sursat və silah istehsal etmək imkanı olmayan erməniləri bu məsələdə Rusiya təmin edirdi.

1905-1906-cı illərdə Rusiyada baş verən iğtişaslardan fürsət kimi istifadə edən ermənilər əvvəlcə Bakıda, sonra İrəvanda, Naxçıvanda, Gəncədə, Qarabaqda, Zəngəzurda, Qazaxda və Tbilisidə dinc azərbaycanlılara qarşı qırğınlar törətdilər. Erməni silahlı dəstələri İrəvan-Naxçıvan-Zəngəzur-Qarabağ istiqamətində və Qazax-Gəncə istiqamətində azərbaycanlı yaşayış məskənlərinin əhalisini qırmaqla, terror yolu ilə deportasiyaya məruz qoymaqla və həmin ərazilərdə erməniləri məskunlaşdırmaqla gələcək Ermənistan dövlətinin əsasını qoymaq istəyirdilər.

Azərbaycan mütəfəkkiri Hüseyn Baykara “Azərbaycan istiqlal mücadiləsi tarixi” əsərində göstərir ki, 1905-1906-cı illər erməni-müsəlman qırğınlarının təqsirkarı çar Rusiyasıdır. İmperiyanın zəiflədiyi bir vaxtda Qafqaz xalqlarını inqilabdan uzaqlaşdırmaq üçün çar bu regionda olan yüksək vəzifəli məmurlarına gizli göstəriş vermiş, erməniləri müsəlmanlara qarşı qırğına sövq etmişdir. “Daşnaksütun” partiyasının yarandığı gündən ermənilər Türkiyə torpaqlarında Ermənistan dövləti yaratmaq proqramını hazırladılar, bu partiya 1904-cü ildə “Qafqaz Ermənistanı”nı da öz proqramına daxil etdi. Qafqazda olan yüksək vəzifəli rus məmurları tərəfindən silahlandırılan və gizli tapşırıq alan ermənilər Bakı, İrəvan, Naxçıvan, Ordubad, Qarabağ, Gəncə və Şirvanda yaşayan silahsız türklərə qarşı hücumlar edib, onları öldürməyə, qılıncdan keçirməyə başladılar, öldürə bilmədikləri türkləri öz torpaqlarından qovdular. Məqsəd həmin ərazilərdə ermənilərin çoxluğuna nail olmaq idi.

1905-1906-cı illərdə Cənubi Qafqazda 1,5 milyon əhalinin yaşadığı ərazini əhatə edən milli münaqişələr zonasında təqribən 100 min nəfər qəzalardakı, bir neçə min nəfər şəhərlərdəki ev-əşiklərindən didərgin düşmüş, insan itkisi 10 min nəfərdən artıq olmuşdu. Ümumiyyətlə, İrəvan və Yelizavetpol (Gəncə) quberniyaları ərazisində 300-dən artıq azərbaycanlı yaşayış məntəqəsi viran edilmiş, quberniyaların əhalisi “etnik təmizlənmə”yə və kütləvi qırğınlara məruz qalmışdır.

İşğal etdiyi Şimali Azərbaycan torpaqlarında möhkəmlənən Rusiya imperiyası əhalinin erməniləşdirilməsi siyasətini Osmanlı dövlətinə qarşı bir silah kimi istifadə etmək üçün həyata keçirirdi. G.A.Potyomkin II.Yekaterinaya yazdığı məktubda deyirdi: «Füsrət tapınca Qarabağı ermənilərin nəzarətinə vermək və bununla da Asiyada bir xristian dövləti yaratmaq üçün lazım olanları etmək vacibdir».

Çar Rusiyasının köçürülmə siyasəti nəticəsində Qafqaz bölgəsində məskunlaşdırılan və heç bir zaman dövlət qurumuna malik olmayan ermənilər yalnız 1918-ci ildə böyük dövlətlərin yeritdikləri siyasət nəticəsində “Ermənistan” adlı dövləti yaratmağa müvəffəq oldular.

M.S.Ordubadi “Qanlı illər” əsərində 1905-ci ildə indiki Ermənistan ərazisində ermənilərin törətdikləri soyqırımını belə səciyyələndirmişdi: “İrəvan mahalı bir yanar dağa, vulkana dönüb nəcib islam millətini yandırmaqda, boğmaqda idi”.

1897-ci ildə İrəvan quberniyasında azərbaycanlı əhali 313176 nəfər olduğu halda, 10 ildən sonra - yəni 1907-ci ildə 302965 nəfər qalmışdı. Deməli, 1905-ci və 1906-cı illərdə İrəvan quberniyasında əhalinin 10 illik təbii artımından 10 min nəfər artıq azərbaycanlı qətlə yetirilmişdi.

Erməni silahlı quldur dəstələri 1905-1906-cı illərdə Cavanşir qəzasının Sırxavənd, Yeddi Qışlaqlar, Çıraqlı, Hacı Qərvənd, Məmərzalar, Arpatala, Buruc, Dəmirli, Baş və Aşağı Güneypəyələr, Manikli, Süleymanbəyli, Əliağalı, Kəngərli, Qarapirim, Umudlu, İmarət Qərvənd, Çobansu, Şəxavənd və Pırxud kəndlərində kütləvi qırğınlar törətmiş və əhalini yer-yurdlarından didərgin salmışdılar.

Erməni müəllifi S.Zavaryanın verdiyi məlumata görə həmin dövrdə Şuşa qəzasında 12, Cavanşir qəzasında 15, Cəbrayıl qəzasında 5, Zəngəzur qəzasında 43 (cəmi 75 kənd) müsəlman kəndi dağıdılmışdır. Bu kəndlərdən Dəmirli, Hacı Qərvənd, Buruc, Çıraqlı, kəndləri yer üzündən silinmiş, sağ qalmış əhalisi isə Tərtər çayının aşağı axarları boyuna pənah gətirərək Tərtər və Bərdə bölgələrində məskunlaşmışdılar. Hal-hazırda Tərtər rayonunda olan Hacı Qərvənd və Buruc kəndləri 1905-ci il hadisələrindən sonra ata-baba yurdlarından didərgin düşmüş əhali tərəfindən salınmışdır. Kütləvi qırğınlara məruz qalmış Umudlu kəndinin sağ qalmış əhalisi isə Ağdam və Tərtər bölgəsində sığınacaq tapmış, əhalinin bir qismi sonralar geri qayıdaraq dağılmış, qarət edilmiş kəndi bərpa etmişlər.

1906-cı ildə Tiflisdə Qafqazın canişini Vorontsov-Daşkovun təşəbbüsü ilə erməni müsəlman qırğınlara son qoymaq məqsədilə sülh konfransı (məclisi) keçirilir. Lakin bu konfransın keçirilməsindən bir qədər sonra erməni silahlı dəstələri yenidən qırğınlara başlamışdılar.

Ermənilər təkcə 1906-cı ilin avqust ayında Zəngəzur qəzasında 20-dən artıq kəndi yerlə yeksan etmiş, azərbaycanlı əhalisinə qarşı soyqırım törətmişdilər.

Ümumiyyətlə, 1905-1906-cı illərdə İrəvan və Gəncə quberniyalarında 200-dən artıq azərbaycanlı yaşayış məntəqəsi viran edilmiş, əhali soyqırıma məruz qalmışdır.

Təbii ki, ermənilər bu qırğınları həyata keçirərkən həm öz uydurma iddialarına nail olmağa çalışır, həm də çar Rusiyasının müstəmləkəçilik siyasətinə xidmət edirdilər. XIX əsr ərzində ermənilərin Qərbi Azərbaycana, oradan da Dağlıq Qarabağa köçürülməsi nəticəsində burada onların süni surətdə çoxaldılması bu siyasətin əsas tərkib hissəsi idi. Bu siyasət özünü XX əsrin əvvəllərində daha çox göstərməyə başladı. Ermənilərin Qarabağı və Zəngəzura qarşı iddialara başladılar. Lakin bu uydurma iddianı siyasi yolla həll edə bilməyəcəyini anlayan Ermənistan hökuməti bunu silah, qırğın, terror, deportasiya yolu ilə həll etməyi qərara aldı. Nəticədə, erməni silahlıları Dağlıq Qarabağda yüzlərcə yaşayış məntəqəsini dağıtdılar, minlərlə türk və digər qeyri-erməni əhalini qətl etdilər.

Onu da xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, ermənilər təkcə iddia etdikləri ərazilərdə deyil, həmçinin Azərbaycanın digər şəhərlərində, o cümlədən paytaxt Bakıda da qırğınlar törədirdilər. Belə ki, 1918-ci ildə Azərbaycanda baş qaldıran müstəqillik ideyasını beşiyində boğmağa gəlmiş rus ordusunun tərkibindəki erməni-bolşevik dəstələri fürsətdən istifadə edərək 31 mart-2 aprel tarixlərində Bakıda 12 min dinc azərbaycanlıyı qətlə yetirdilər. Bu qanlı hadisələr zamanı insanlar evlərində diri-diri yandırılmış, eləcə də xüsusi işgəncələrlə və amansızlıqla öldürülmüşlər.

Ermənilərin silahlı hücumu nəticəsində 1918-ci ilin ilk beş ayı ərzində Quba qəzasında 16 mindən çox insan xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirilmiş, 167 kənd dağıdılmışdır ki, onlardan 35-i hal-hazırda mövcud deyil. Erməni-daşnak dəstələrinin Quba qəzasında azərbaycanlıların kütləvi şəkildə qətlə yetirilmələrinə dair aşkar edilmiş faktlar son vaxtlar bir daha sübuta yetirilmişdir. Belə ki, 2007-ci ildə Quba şəhərində kütləvi məzarlıqların aşkar edilməsi erməni vandalizmini təsdiqləyən faktlardır. Məzarlığın tədqiqi zamanı 1918-ci ildə erməni silahlı birləşmələrinin Qubaya hücumu zamanı insanların hər cür zorakılığa məruz qalaraq qəddarlıqla qətlə yetirilməsi və sonradan kütləvi şəkildə basdırılmış yerli sakinlərə məxsus olduğu müəyyən edilmişdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Amazaspın rəhbərliyi ilə erməni hərbi birləşmələri Qubada türk-müsəlman əhalisi ilə yanaşı, yəhudilərə qarşı da qırğınlar törətmişlər.

Aparılan tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, 1918-1919-cu illərdə Qubada ermənilər tərəfindən 3 min nəfərə qədər yəhudi qətlə yetirilmişdir.

Erməni daşnakları tərəfindən 1918-ci ilin mart-aprel aylarında Bakıda və digər Azərbaycan ərazilərində 50 minə yaxın insan xüsusi işgəncələrlə qətlə yetirilmişdir. Eyni zamanda Zəngəzur qəzasında 10 mindən çox, Şamaxı qəzasında 10 min 270 nəfər, şəhərlə birlikdə isə 18 min 270 nəfər azərbaycanlı amansızlıqla öldürülmüşdür.

1918-1920-ci illərdə indiki Ermənistan Respublikasının ərazisində yaşamış 575 min azərbaycanlının 565 min nəfəri öldürülmüş və yaxud doğma torpağından didərgin düşmüşdür.

Bundan əlavə, ermənilər tərəfindən Azərbaycanın yüzlərlə yaşayış məntəqəsi, o cümlədən Qarabağda 157 kənd dağıdılmış və yandırılmış, eləcə də Şuşada azərbaycanlılara qarşı amansız qırğınlar törədilmişdir. Bu dövrdə Quba qəzasında 167, Şamaxı qəzasında 110, Zəngəzur qəzasında 115, İrəvan quberniyasında 211, Qars vilayətində 92 yaşayış məntəqəsi yandırılmış, dağıdılmış və talan edilmişdir. 1919-cu ilin son iki ayında İrəvan quberniyasının Eçmiədzin və Sürməli qəzalarında 96 kənd, İrəvan qəzasının isə bütün kəndləri məhv edilmiş, İrəvan quberniyasında 132 min azərbaycanlı qətlə yetirilmişdir.

Ümumilikdə, 1918-1920-ci illərdə ermənilər tərəfindən törədilmiş kütləvi qırğınların Bakı, Quba, Şamaxı, Kürdəmir, Lənkəranla yanaşı, Şuşada, İrəvan quberniyası ərazisində, Zəngəzurdə, Naxçıvanda, Şərurdə, Ordubadda, Qarsda və başqa bölgələrdə amansız şəkildə davam etdirilməsi nəticəsində minlərlə azərbaycanlı ən qəddar üsullarla qətlə yetirilmiş, bir milyondan çox əhali öz doğma torpaqlarından didərgin salınmışdır. Tarixi Azərbaycan torpaqlarında ermənilər tərəfindən bu vəhşiliklər törədilərkən məktəblər, məscidlər yandırılmış, maddi-mədəniyyət nümunələri məhv edilmişdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradılarkən regionda mövcud olan geosiyasi vəziyyət 1918-ci il mayın 29-da İrəvan şəhərinin ermənilərə siyasi mərkəz kimi verilməsinə səbəb oldu. Beləliklə, 1918-ci ildə Azərbaycan torpaqlarında - keçmiş İrəvan xanlığının ərazisində Ermənistan Respublikası yaradıldı.

1919-cu ildə Qarabağın dağlıq hissəsinin Ermənistanla birləşdirilməsi üçün dövlət səviyyəsində ilk rəsmi cəhd edildi. Təbii ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövlərin ərazi bütövlüyünü qoruyub saxlamaq və öz vətəndaşlarının təhlükəsizliyini təmin etmək üçün Ermənistan Respublikasının ərazi iddialarını qəti şəkildə rədd etdi. Ermənilərin separatçılıq hərəkatının qarşısını almaq məqsədilə Azərbaycan hökuməti 1919-cu il yanvarın 15-də Şuşa, Cəbrayıl, Cavanşir və Zəngəzur qəzalarını Gəncə quberniyasından ayıraraq, mərkəzi Şuşa şəhəri olmaqla həmin qəzalardan ibarət Qarabağ general-qubernatorluğunu yaratdı və Xosrov bəy Sultanov general-qubernator təyin edildi. Bundan sonra erməni silahlı dəstələrinə böyük zərbə vuruldu və qırğınların qarşısı alındı. Ümumilikdə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin gördüyü qəti tədbirlər nəticəsində Ermənistan Dağlıq Qarabağı nə siyasi, nə də hərbi yolla ələ keçirməyə nail ola bilmədi. Lakin Xalq Cümhuriyyətinin süqutu Ermənistanla əvvəlki iddialarını davam etdirmək üçün stimül verdi.

1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR-dən növbəti deportasiyası baş verdi. 1948-1953-cü illərdə həyata keçirilən azərbaycanlıların növbəti deportasiyasında məqsəd iqtisadi, strateji əhəmiyyətli yaşayış məntəqələrindən azərbaycanlıların çıxarılması və süni yolla ermənilərin sayca üstünlüyünə nail olmaq idi. Bu məqsədlə xaricdən Sovet Ermənistanına 1920-1930-cu illərdə 42000, 1946-1949-cu illərdə 96 min erməni köçürülmüşdü. 1940-1980-ci illərdə təxminən 130 min erməni Sovet Ermənistanına köçürüldü.

1947-ci il dekabrın 23-də SSRİ Nazirlər Soveti "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında" qərar verdi. Həmin qərarda guya azərbaycanlıların "kəndçilik prinsipi" əsasında köçürülməsi qeyd olunmuşdur. Deportasiya tədbirləri Ermənistanın 22 rayonunu, əsasən, Basarkeçər, Zəngibasar, Noyemberyan, Mikoyan, Dilican, Aştarxan, Kirovakan rayonlarını əhatə edirdi. Bu rayonlar əsasən azərbaycanlıların yığcam şəkildə yaşadığı rayonlar idi.

Ermənistan SSR-dən etnik təmizləmənin bu mərhələsində 150 min nəfərdən çox azərbaycanlının köçürüldüyü bildirilir. Ermənistan hökuməti azərbaycanlıların köçürülməsini yer sıxlığı ilə əsaslandırır. Halbuki, bu köçürülmədə əsas məqsəd azərbaycanlıları Ermənistandan qovmaqla mono-etnik dövlət yaratmaq idi.

Ermənistan rəhbərləri İrəvan ətrafında və Türkiyə ilə sərhəd boyu torpaqlarda yaşayan azərbaycanlıları köçürmək üçün ilk növbədə Moskvanın razılığını almalı idilər. Onlar növbəti dəfə bu məsələni Tehran konfransında müzakirə etmiş, erməni diasporunun nümayəndələri SSRİ xarici işlər naziri Molotovla əlaqə yaratmış, İranda yaşayan ermənilərin Ermənistana köçürülməsi üçün Sovet rəhbərliyindən razılıq alınmasını xahiş etmişdilər. Stalinin razılığını alan V.Molotov onlara müsbət cavab verdi. 1945-ci ildə heç bir səbəb göstərilmədən Ermənistan KP MK-nın 1-ci katibi Q.Arutyunov Stalindən Dağlıq Qarabağın Ermənistan SSR-ə birləşdirməyi xahiş etdi. O, qeyd edirdi ki, guya Dağlıq Qarabağın iqtisadiyyatı Ermənistan iqtisadiyyatı ilə sıx bağlıdır. M.C.Bağirov məktubunda bildirdi ki, Azərbaycan həmin təklifə etiraz etmir, bir şərtlə ki, Ermənistan SSR, Gürcüstan SSR və Dağıstan MSSR-də azərbaycanlılar yaşayan, Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olmuş ərazilər özünə qaytarılsın. Bu halda mərkəzi hökumət ermənilərin ərazi iddialarını arxa plana atdı. Bu məsələnin ermənilərin xeyrinə həllində Stalin və ona yaxın olan Beriya və Mikoyanın da rolu böyük olmuşdur. 1947-ci il dekabrın 23-də SSRİ Nazirlər Soveti “Ermənistan SSR-dən koxozçuların və başqa azərbaycanlıların Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında” Stalinin imzası ilə qərar qəbul edir. Bu qərar azərbaycanlılara qarşı açıq deportasiya siyasəti idi.

SSRİ Nazirlər Soveti tərəfindən 1948-ci ilin mart ayının 10-da “Kolxozçuların və digər azərbaycanlı əhalinin Ermənistan SSR-dən Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi üzrə tədbirlər haqqında” ikinci bir qərar qəbul edildi. Həmin plana görə 1950-ci illər ərzində “kəndçilik prinsipi əsasında” Ermənistan SSR-də yaşayan 100 min azərbaycanlı əhali Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməli idi. 1948-ci ildə 10 min nəfərin, cü ildə 40 min nəfərin, 1950-ci ildə 50 min nəfərin köçürülməsi nəzərdə tutulurdu. Bununla da köçürülmə prosesi başladı və azərbaycanlılar növbəti dəfə deportasiyaya məruz qaldılar.

1948-1953-cü illərdə Ermənistandan 100 min azərbaycanlı deportasiyaya edilmişdir. Bu proses 1956-cı ilə qədər davam etmişdir. Ümumiyyətlə, 1948-1953-cü illərdə Ermənistanın 23 rayonundan 100 min azərbaycanlının könüllü köçürülməsi nəzərdə tutulmuşdusa, qərar təzyiqlər vasitəsilə icra edilmiş, 24 rayondan və İrəvan şəhərindən (200 yaşayış məntəqəsindən) 150 minə yaxın azərbaycanlı deportasiya edilmişdir.

XX əsrin 80-ci illərinin sonunda ermənilər SSRİ-də yaranmış aşkarlıq və demokratiya şəraitindən istifadə edərək yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə dair ərazi iddiaları irəli sürdülər. Onlar Dağlıq Qarabağda başlatdıqları separatçılığı xalqlar arasındakı milli münaqişə, xalqların öz müqəddəratını təyin etmə, insan hüquqları kimi qələmə verərək “azadlıq hərəkatı”na başladılar. Əslində isə bu “hərəkatın” məqsədi uzun illərdir qarşıya qoyulan “Böyük Ermənistan” ideyasını gerçəkləşdirmək üçün indiki Ermənistan (Qərbi Azərbaycan) torpaqlarından türk-müsəlman əhalini silah, təxribatlar və terror yolu ilə qovmaq və Dağlıq Qarabağı işğal etmək idi.

Beləliklə, 1988-1991-ci illərdə Ermənistandan 250 min azərbaycanlı tarixən yaşadığı torpaqlardan zorakılıqla deportasiya edilmişdir. Daha sonra özlərinin yaxın və uzaq xaricdəki himayədarlarının siyasi və hərbi dəstəyi ilə Ermənistan Respublikası Dağlıq Qarabağın işğalı məqsədilə hərbi əməliyyatlara başlamışdır. 50 min azərbaycanlı soyqırım və təcavüzə məruz qoyub didərgin salmış, eləcə də Dağlıq Qarabağ ətrafındakı yeddi rayonu da işğal etmişdir. Nəticədə dinc sakinlər qətlə yetirilmiş, yaşayış məntəqələri dağıdılmış, talan edilmiş və yandırılmışdır.

XX əsrin sonunda ermənilərin Xocalıda törətdikləri soyqırım bütün insanlığa və bəşəriyyətə qarşı yönəldilmiş ən ağır cinayətlərdən biridir. Xocalı soyqırımı tarixi yaddaşlardan heç vaxt silinməyən Xatın, Xirosima, Naqasaki, Sonqmi, Ruanda, Srebrenitsa və Holokost kimi dəhşətli faciələrdən heç də geri qalmır.

Nəticə

Bütün yuxarıda deyilənlərin nəticəsi olaraq onu demək lazımdır ki, öz himayəçilərinin köməyi ilə Azərbaycan torpaqlarında qurduqları Ermənistan dövləti ərazisində yaşayan ermənilər yerli türk-müsəlman və digər əhaliyə qarşı daim xəyanətkar mövqedə durmuş, onlara qarşı terror, soyqırımı və deportasiyalar həyata keçirmiş, ərazilərini işğal etmişdir.

Çar Rusiyası və onun varisi olan SSRİ dövründən fərqli olaraq, indi Azərbaycan müstəqil dövlətdir, öz müqəddəratını həll etmək iqtidarındadır. İndi Azərbaycan dövlətinin əsas vəzifəsi Ermənistan dövlətinin terrorçuluq və işğalçılıq siyasətini dünyaya bəyan etmək və işğal olunmuş torpaqları geri qaytarmaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Abışov V. Azərbaycanlıların soyqırımı (1917-1918-ci illər). Bakı, 2007, 163 s.
2. Arzumanlı V., Mustafa N. Tarixin qara səhifələri. Deportasiya. Soyqırım. Qaçqınlıq. Bakı, 1998, səh. 45-52.
3. Boran Əziz. Xocalı soyqırımı: səbəbləri, həyata keçirilməsi üsulları və nəticələri. Bakı, 2008, 224 s.
4. Didərginlər: 1918-1920, 1948-1952, 1988-1989. Bakı, 1990, 384 s.
5. Erməni terrorizmi və cinayətləri: Azərbaycanda, Türkiyədə və dünyada (hadisə və faktların xronikası). Bakı, 1994, 184 s.
6. Kərimova S. Çarizmin Azərbaycanı işğalında və müstəmləkəçiliyində erməni siyasətçilərinin rolu. Bakı, 1995, 192 s.
7. Məmmədov X, Məmmədov N. Türkiyədə və Azərbaycanda erməni millətçilərinin cinayətləri. Bakı, 2006, 215 s.
8. Məmmədov İ., Əsədov S. Ermənistan azərbaycanlıları və onların acı taleyi (qısa tarixi öçerk) Bakı, 1992, səh.48.
9. Məmmədov N. Dağlıq Qarabağ gerçəklikləri: soyqırım, terror, deportasiya, işğal (XX yüzillik). Bakı, 2009, 272 s.
10. Ordubadi M.S. "Qanlı illər", Bakı, 1991, səh.7.səh.119.
11. Sadiq I. Ermənilərin birinci Pyotrla görüşü. Bakı, 1993, 32 s.
12. Ишханян Б. "Народы Кавказа", Петроград. 1916-й год, с.18.
13. Грибоедов А.С. Переселение армян из Персии в наши провинции. Письма и записки.)
14. Заварян С. Экономические условия Карабаха и голод 1906-1907 г., səh.61
15. Шавров Н. Новая угроза русскому делу в Закавказье. S.-Peterburq, 1911, səh.61

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

MATEMATİKSEL BAĞINTILARLA KİŞİLİK ANALİZİ
CHARACTER ANALYSIS WITH MATHEMATICAL RELATIONS

Doç Dr. Esra ALTINTAŞ

Doçent Doktor, Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı

Doç. Dr. Şükrü İLGÜN

Doçent Doktor, Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı

ÖZET

Araştırma kapsamında matematik öğretmen adaylarının kendilerini hangi matematiksel bağıntı ile özdeşleştirdiklerini ifade etmeleri ve bu sayede de, matematiksel bağıntılarla öğretmen adaylarının kişilikleri arasında ilişki kurularak kişilik analizi yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda ilköğretim matematik öğretmenliği Anabilim Dalı'nda eğitim görmekte olan her sınıf düzeyindeki öğretmen adaylarının görüşleri alınmıştır. Mevcut araştırma literatürde benzer bir çalışmaya rastlanmamış olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Günümüzde insanın kendine has kişiliği ile ilgili özelliklerini ortaya koymak birçok bilim dalının araştırma sahası olmuştur. İnsanların biyolojik ve psikolojik boyutunu ortaya koymak için bu bilim dallarının birçok çalışmaları olmuştur. Lakin matematik gibi bağıntısal çalışan ve insana daha çok mühendislik alanında fayda sağlayan matematiğin kendi içinde varolan bağıntı ve esasların (formül ve kural) insanın kişilik tanımlamasına bir katkısı olur mu sorusunu cevaplamak önemlidir. Matematikte bağıntılar zor, kolay, anlaşılır vb. şekilde kategorize edilebilir. Bu kategoriler de kişinin kişilik özelliklerini (inatçı, uysal vb.) belirleyebilir. Bu bağlamda da araştırmanın önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu araştırma şu probleme cevap aramaktadır: Öğretmen adaylarının kişilik özellikleri ile matematiksel bağlantılar arasında bir ilişki kurulabilir mi? Araştırmanın çalışma grubunu Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi ilköğretim matematik öğretmenliği Anabilim Dalı'nda eğitim görmekte olan 38 ilköğretim matematik öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılı güz döneminde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında öğrencilerin görüşlerini almak amacıyla bir sorudan oluşan bir görüş formu kullanılmıştır. Görüş formundaki soruya öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar nitel olarak analiz edilmiş ve daha önceden belli olan kategoriler üzerinden hareketle cevaplar uygun kategorilere yerleştirilmiştir. Analiz sonucu elde edilen cevaplar, psikolojideki mevcut kişilik özellikleri ile ilişkilendirilerek, öğretmen adaylarının kendilerini özdeşleştirdikleri matematiksel bağıntılar ile öğretmen adaylarının kişilik analizi yapılmıştır. Sonuçta da, öğretmen adaylarının yarısından fazlasının Uyumluluk, sonra da sırasıyla Deneyime açıklık, Nevrotizm-Öz disiplin (eşit sayıda), Dışadönüklük şeklinde kişilik özelliklerine sahip oldukları toplanan veriler ışığında elde edilmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının kendilerini özdeşleştirdikleri bağıntılar göz önünde bulundurulduğunda, bazı cevaplar bir kişilik özelliği, bazıları iki kişilik özelliği, bazıları ise üç kişilik özelliği ile kategorize edilmiştir. Her bir kişilik kategorisi öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar ile örnekendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Adayları, Görüş, Matematiksel Bağıntılar, Kişilik Analizi

ABSTRACT

Within the scope of the research, It is aimed that mathematics pre-service teachers express which mathematical relation they identify themselves with, and thus, a personality analysis is made by establishing a relationship between mathematical relations and the personalities of pre-service teachers. In this regard, the opinions of pre-service teachers at every grade level, enrolled in the Department of Elementary Mathematics Education, were examined. The current research is of great importance since no similar study has been found in the literature. Nowadays, to reveal the characteristics of the person related to his personality has been a research area of many branches of science. These disciplines have had many studies to reveal the biological and psychological dimension of people. However, it is important to answer the question of whether mathematical relations and principles (formula and rule), which works in relational as in mathematics and benefits people more in the field of engineering contributes to the personality definition of human being. Relations in mathematics can be categorized as difficult, easy, understandable etc. These categories can also determine the personality traits of the person (stubborn, docile, etc.). In this regard, it is thought that the current research is important. This research seeks an answer to the following research question: Can a relationship be established between the personality traits of the pre-service teachers and mathematical relations by using the mathematical relations that the pre-service teachers identify themselves with? The study group of the research consisted of 38 elementary mathematics pre-service teachers enrolled in Kafkas University, Dede Korkut Faculty of Education, Department of Elementary Mathematics Education. The research was carried out in the fall semester of the 2019-2020 academic year. Within the scope of the research, a form consisting of a question was used to get the opinions of the students. The answers given by the pre-service teachers to the question in the form were analyzed qualitatively and in the direction of the categories known before, the answers were placed into appropriate categories. By associating the answers from the analysis with the personality characteristics, the character analysis were made with the mathematical relations with which the pre-service teachers identified themselves. Ultimately, it was determined that the pre-service teachers had the personality characteristics as agreeableness (more than half of pre-service teachers), openness, conscientiousness-neuroticism (the same rate), extraversion in the view of gathering data. Also, when taken into considerations the mathematical relations with which the pre-service teachers identified themselves, some answers were categorized with one personality characteristics, some of them with two and some of them with three. Every personality category were exemplified with the answers given by pre-service teachers.

Keywords: pre-service teachers, opinion, mathematical relations, personality analysis.

Giriş

Kişilik kavramı günlük dilde çok sık kullanılmaktadır. Geçmişten günümüze üzerinde çok çalışılan bir konu olması sebebiyle de oldukça dikkat çekmektedir. Birçok davranış bilimcisi kişiliği, bir bireyi diğerlerinden ayıran özellikler olarak ele almaktadır. Literatürde her ne kadar kişilik kavramına yönelik çokça tanım yer alsa da, ortak bir tanıma ulaşılamamıştır. Bizi biz yapan özellikler kişiliğimizi oluşturmaktadır. Bizi biz yapan özellikler de, duygu, düşünce, tutum ve davranışlarımızdır. Bunların örgütlenerek, bir araya getirilmesi, kalıplaştırılması ve alışkanlık haline dönüştürülmesi kişilik olarak tanımlanmaktadır (Yurtsever, 2009).

Kişilik tanımlaması için yapılan tanımların çoğunda bireysel farklılıkların önemi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda kişilik bir kişiyi diğerinden ayıran farklı kılan kendine ait nitelikleri temsil etmektedir. Ayrıca kişilik tanımlarının çoğu dikkati, kişiliği yaşam öyküsü ya da gelişimsel perspektifte incelemenin önemine çekmektedir ve kişilik, kişinin tutarlı davranış kalıplarını açıklayan özellik bütünü olarak yorumlanmaktadır. Bu durumda kişilik zamana ve durumlara karşı sabit ve süregendir, zamandan zamana ya da durumdan duruma kişi için de sürekliliği ifade etmektedir (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2019).

Her bir kişilik kuramının kim olduğumuzu anlama çabamızda önemli katkıları vardır. Ancak kuramlar kanıtlanmış yasalar, tartışılmaz ve değişmez gerçekler değildir ve hiçbir kuram her konuda bütün doğruları ortaya koymuş da değildir. Kuramların her birinin güçlü ve zayıf yanları vardır. Burada önemli

olan, bir kuramı tanımaya çalışırken anlatılanlara o kuramcının bakış açısıyla yaklaşmaya çalışmaktır (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2019).

Başlangıçta yalnızca kişilik özelliklerinin sınıflaması olan beş faktör zaman içinde bir kişilik kuramına dönüşmüştür. McCrea ve Costa'nın (2003) faktör analizi neticesinde keşfettikleri beş temel kişilik özelliği dışadönüklülük, nevrotizm, deneyime açıklık, uyumluluk ve öz-disiplindir. Bunlar şu şekilde tanımlanmaktadır:

- **DIŞADÖNÜKLÜK:** Bu kişilik özelliğindeki bireyler eğlenmeyi, konuşmayı, şaka yapmayı severler, sevecen ve sosyal kişilerdir. Bu boyutun diğer ucunda ise içedönüklük yer almakta olup, içedönük bireyler, dışadönüklerin özelliklerine sahip değiller, ancak asosyal bireyler de değildirler. İçedönükler; çekingen, ketum, mesafeli, sessiz, edilgen ve yalnızlığı seven kimselerdir.
- **NEVROTİZM:** Bu kişilik özelliğini taşıyan bireyler kaygılı, güvensiz, kendine acıyan ve stresle ilişkili bir takım ruhsal hastalıklara daha yatkın olan kişilerdir. Bu bireyler günlük olaylar karşısında daha çok stres yaşamaktadırlar.
- **DENEYİME AÇIKLIK:** Bu kişilik özelliğine sahip bireyler, sürekli olarak farklı ve çeşitli deneyimler arayışındadırlar, bağımsız düşüncelere sahip kişiler olup geleneksel değerleri sorgulama eğilimindedirler. Deneyime açık, meraklı, hayal gücü geniş, yaratıcı ve özgürlükçü insanlardır.
- **UYUMLULUK:** Bu kişilik özelliğine sahip bireyler uysal, güvenilir, yardımsever, cömert, kabul edici ve iyi huyludur ve işbirliğine daha yatkındırlar.
- **ÖZ-DİSİPLİN:** Bu kişilik özelliği bireylerin ne kadar düzenli, kontrollü, disiplinli, organize ve başarı yönelimli olduğu ile ilgilidir. Bu kişilik özelliğine sahip bireyler çalışkan, dakik, iyi organize olmuş, hırslı ve azimli insanlardır (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2019).

Araştırma kapsamında matematik öğretmen adaylarının kendilerini hangi matematiksel bağıntı ile özdeşleştirdiklerini ifade etmeleri ve bu sayede de, matematiksel bağıntılarla öğretmen adaylarının kişilikleri arasında ilişki kurularak kişilik analizi yapılması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda ilköğretim matematik öğretmenliği Anabilim Dalı'nda eğitim görmekte olan her sınıf düzeyindeki öğretmen adaylarının görüşleri alınmıştır. Mevcut araştırma literatürde benzer bir çalışmaya rastlanmamış olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Günümüzde insanın kendine has kişiliği ile ilgili özelliklerini ortaya koymak birçok bilim dalının araştırma sahası olmuştur. İnsanların biyolojik ve psikolojik boyutunu ortaya koymak için bu bilim dallarının birçok çalışmaları olmuştur. Lakin matematik gibi bağıntısal çalışan ve insana daha çok mühendislik alanında fayda sağlayan matematiğin kendi içinde varolan bağıntı ve esasların (formül ve kural) insanın kişilik tanımlamasına bir katkısı olur mu? sorusunu cevaplamak önemlidir. Matematikte bağıntılar zor, kolay, anlaşılır vb. şekilde kategorize edilebilir. Bu kategoriler de kişinin kişilik özelliklerini (inatçı, uysal vb.) belirleyebilir. Bu bağlamda da araştırmanın önem taşıdığı düşünülmektedir.

Bu araştırma şu probleme cevap aramaktadır: Öğretmen adaylarının kendileri ile özdeşleştirdikleri matematiksel bağıntılar kullanılarak, öğretmen adaylarının kişilik özellikleri arasında bir ilişki kurulabilir mi?

Yöntem

Araştırmanın çalışma grubunu Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi ilköğretim matematik öğretmenliği Anabilim Dalı'nda eğitim görmekte olan 38 ilköğretim matematik öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılı güz döneminde gerçekleştirilmiştir. Mevcut araştırma kapsamında uygun örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme çeşidinde örneklem, zaman, para ve işgücü açısından var olan sınırlılıklar sebebiyle kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmektedir (Büyükoztürk, 2012).

Öğretmen adaylarının kendilerini özdeşleştirdikleri matematiksel bağıntılara ilişkin açıklamaları nitel veri yaklaşımlarından betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Betimsel analizde veriler, daha önceden belirlenen kavramsal çerçeve veya temalara göre özetlenip yorumlanmaktadır (Sözbilir, 2009). Mevcut

araştırmada 5 temel kişilik özelliği tema olarak kabul edilmiştir ve bu temalara göre veriler analiz edilerek sonuçlar yüzde ve frekans değerleri verilerek tablolaştırılmıştır. Ayrıca kişilik özelliklerini belirleme safhasında bir uzman görüşünden faydalanılmıştır.

Bulgular

Aşağıdaki tabloda öğretmen adaylarının kendilerini özdeşleştirdikleri matematiksel bağıntılara ve kendilerini bu bağıntılarla açıklamalarının gerekçeleri göz önünde bulundurulduğunda ilişkilendirilen kişilik çeşitlerine göre dağılım yüzde ve frekans değerleri verilerek gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının kendilerini özdeşleştirdikleri matematiksel bağıntılara göre elde edilen kişilik çeşitlerinin yüzde ve frekans dağılımları

Kişilik özellikleri	%	f
Dışadönüklük	18.42	7
Nevrotizm	26.31	10
Deneyime açıklık	34.21	13
Uyumluluk	55.26	21
Öz-Disiplin	26.31	10

Tablo 1 incelendiğinde matematik öğretmen adaylarının kendileriyle özdeşleştirdikleri matematiksel bağıntılar ve yorumları analiz edildiğinde (en çok-en az)

Uyumluluk

Deneyime açıklık

Nevrotizm-Öz disiplin

Dışadönüklük şeklinde sıralayabiliriz.

Öğretmen adaylarının cevaplarından elde edilen veriler ışığında belirlenen kişilik özelliklerine yönelik örnekler aşağıda verilmiştir.

Uyumluluk

Uyumluluk kişilik özelliğine uyan, öğretmen adayları cevaplarından bazı örnekler şöyledir:

- **$f(x)=\sin x$ grafiği**
 - Her şeyi olduğu gibi anlatırım. Kötü davranışı olduğu gibi, iyi davranışı da olduğu gibi anlatırım. (x pozitif ise pozitif, negatif ise negatif çıkar.)
- **$x=y$ doğrusu**
 - Nasıl bakarsam öyle görürüm. Güzel gören güzel düşünür, güzel düşünen hayatından lezzet alır.
 - Bir insan bana hangi değeri verirse ben de ona o değeri veririm.
- **Birim fonksiyon**
 - Ben kendimi birim fonksiyona benzetiyorum. İnsanlar bana nasıl yaklaşırsa veya davranırsa ben de onlara o şekilde yaklaşıyorum. Bana karşı iyi olan x kişisine ben de $f(a)=a$ şeklinde iyi bir yaklaşım sergiliyorum. Bana karşı kötü olan y kişisine de ben de $f(b)=b$ şeklinde kendi dilinde yaklaşıyorum.
- **Bir eşitsizliğin iki tarafını pozitif veya negatif sayıyla çarpma**
 - Benim karşıdakine yaklaşımım eşitsizlikte iki tarafı da pozitif veya negatif bir sayıyla çarpmaya benzer. $-2x < 4 \rightarrow x > 2$, Eğer bana olumsuz gelersen ben de sana yönümü değiştirmekten çekinmem. $2x < 4 \rightarrow x < 2$, Eğer bana benim istediğim gibi olumlu gelersen senin yanında olmaktan çekinmem ve sana yönümü değiştirmem.
- **$x+y=k$**

- x ben, y hayatımdaki insanların istekleri. Kendi isteklerimi yaparsam kendi değerimi yükseltirim, ama hayatımdaki insanlar darılır, değerleri düşer, x artarken, y azalır. Hayatımdaki insanların isteklerini yapıp kendi isteklerimi ertelersem, hayatımdaki insanların bana verdiği değer artar ama kendi değerim azalır. y artarken, x azalır.
- **Mutlak değer**
- Saf ve temiz bakış açıyım. Tüm olaylara toz pembe bakıyorum, kötüyü düşünmek aklıma gelmiyor. (UYUMLULUK-DİŞADÖNÜKLÜK)
- **Signum fonksiyonu**
- Bir karar karşısında signum fonksiyonu gibi olurum. Olumsuzumdur hoşuma gitmez -1, olumluyumdur hoşuma gider +1, bazen ise yapacak bir şey yoksa hiçbir şey yapmamak en doğrusudur. O değerliliğimdir. Bir insanın yapacaklarını tanx fonksiyonu alabileceği değer aralığı gibi başarının iyiliğin veya kötülüğün sonu yoktur sonsuzdur. (UYUMLULUK-NEVROTİZM)
- $f(\text{Ahmet})=e^x$ şeklinde tanımlı fonksiyondur.
- $f'(\text{Ahmet})=e^x, f''(\text{Ahmet})=e^x, f'''(\text{Ahmet})=e^x \dots f^n(\text{Ahmet})=e^x$ Ne kadar başıma bir şey gelirse gelsin her seferinde değişmeden kendim olarak kalıyorum. Hayata karşı sapa sağlam güçlü bir şekilde duruyorum. Her türlü baskıdan, kötülüklerden değişmeden çıkabiliyorum. Kısacası; her zaman ilk olduğum gibiyim, kendimim. (UYUMLULUK-DENEYİME AÇIKLIK-NEVROTİZM)

Deneyime açıklık

Deneyime açıklık kişilik özelliğine uyan, öğretmen adayları cevaplarından bazı örnekler şöyledir:

➤ Küme

- Küme herkes tarafından bilinen, elemanları iyi tanımlanmış, birbirinden farklı nesnelerin veya şekillerin bir araya gelerek oluşturdukları topluluklar bütününe ya da net bir şekilde tanımlanmış nesneler topluluğuna denir. Ben kendimi bir küme olarak tanımlarsam: Bir R kümesi olsun ve R kümesinin elemanlarını organlarımız kabul edersek şu şekilde yazabiliriz: $R=\{\text{göz, kalp, el, ...}\}$

➤ Örtün fonksiyon

- Arkadaşlarımı iyi ve kötü yönleriyle kabul ediyorum. Öğrencilerimi ayırt etmiyorum. Bölümde aldığım tüm dersleri seviyorum. Tüm hayvanları seviyorum. Her yemeği severim, ayırt etmem.

➤ $x=y$ doğrusu

- Düşündüklerim ile yaptığım davranışlar aynıdır. Sağ gösterip sol vurmam. Olmadığım gibi de görünmem. Hangi ortama girersem gireyim kendi benliğimi koruyup ona göre davranışlarımı şekillendiririm. Kim olduğumu bilirlerse bana karşı bir güven duygusu oluşur ve arkadaşlık ilişkimiz artar. Bu nedenle çevremdekilere karşı olduğum gibi görünürüm. (DİŞADÖNÜKLÜK-DENEYİME AÇIKLIK)

➤ Mutlak değer

- Hayatımda yaşadığım zorluklara pozitif bakmaya ve onları olumlu bir hale getirmeye çalışırım. Arkadaşlarımı aram iyiye, onlara saygı duyar ve onları kırmamaya çalışırım. Arkadaşlarımla aram kötü ise, onları anlamaya çalışırım ve onlarla aramı düzeltirim. (DENEYİME AÇIKLIK-UYUMLULUK)

➤ Köklü sayı

- Köklü sayılar her zaman kök dışına çıkmıyor, kök dışına çıkması için bazı kuralları yerine getirmeli. Her koşulda her insana aynı davranmam. Karşımdaki insana göre davranırım. Karakterime uygun gördüğüm insanla sohbet ederim ve köklü ifademden çıkar dertleşirim. Ama karakterime uymayan, samimiyetsiz, iki yüzlü ve güven kırıklığına uğratan insanlardan uzak durmaya çalışırım ve köklü ifademden çıkmam. (DENEYİME AÇIKLIK-UYUMLULUK)

➤ Dört işlem

- Bir konu hakkında araştırma yapmak istediğimde, bütün bilgileri toplarım, işime yaramayan bilgileri çıkarırım, karışık bir arada olan bilgileri bölerim, konuyu öğrenip bilgilerimi kat kat arttırırım. **(DENEYİME AÇIKLIK-ÖZ-DİSİPLİN)**

➤ Limit

- Ben bir limitim. Benim için değerden çok yaklaşım önemlidir. Ben senin bana yaklaşımına bakarım ona göre yaklaşırım. $\lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{x^3 - 6x + 7}{2x - 3} = +\infty$ Ben bu fonksiyon isem sen bana $+\infty$ ile gelersen ben de sana $+\infty$ duygularla gelirim. $\lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{x^2 - 3x + 5}{x + 8} = -\infty$ Eğer bu fonksiyon isem sen bana $-\infty$ ile gelersen ben de sana $-\infty$ duygularla gelirim. $\lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{2x + 3}{x - 1} = \frac{5}{0}$ Ben bazen de bu fonksiyon olurum senin bana yaklaşımında verdiği değer değişiyor ise yani 1^+ ve 1^- de farklı ise ben sana tanımsız da olurum. Sana yok da olurum limitim yoktur sana. **(DENEYİME AÇIKLIK-UYUMLULUK)**

Öz-Disiplin

Öz-Disiplin kişilik özelliğine uyan, öğretmen adayları cevaplarından bazı örnekler şöyledir:

➤ $a^2 + b^2 = c^2$ pisagor teoremi

- Bu denklem insanlığın geometri temelini atmıştır. Ben de öğrencilerime iyi bir matematik ve geometri temeli atıp alanımda başarılı bir öğretmen olacağım. Ben bu denklemde başarıyı ve ilki görüyorum. Kendime baktığımda ise başarıya ulaşmak isteyen bir kız görüyorum.

➤ $\log(x.y) = \log x + \log y$

- Büyük sayıların çarpımı çok zor ve uğraştırıcı olduğu için işlemleri bu yolla daha kolay hale getirmeyi hedeflemiş. Ben bu denklem gibiyim. Omuzlarıma ne kadar yük binerse binsin ben bunları daha kolay hale getirip çözmeye çalışırım. Başkalarının da yüklerini hafifletip onların sorunlarını çözerim.

➤ $y = ax^2$ parabolünün grafiği

- Ben kendimi $y = ax^2$ parabolünün grafiği gibi görüyorum. Hayatı da bu grafiğe göre yorumluyorum. Bu grafiğin her noktası benim için bir insanın hayata başlangıç noktasını temsil ediyor. X-ekseninin üzerindeki noktalarda doğan insanların şanslı, x -ekseninin altındaki noktalarda doğanların ise şanssız olduğu. X-ekseninin üzerindeki noktalarda doğanlar hayatta hep başarıya odaklanan bazı iniş zamanları olsa da hedefi her zaman zirve olan ve Allah'ın yardımının üzerinde olan kişiler. Burada hayattan edindiğim bir tecrübeyi yazmak istiyorum. Çalışan bir insan yanlış bir karar dahi vermiş olsa doğru ile çalışmayan bir insan doğru bir karar bile vermiş olsa yanlış ile sonuçlanacaktır. Bu da grafiğin altında kalan eğri ile özdeşleşiyor. Yani çalışmanın, azmin, gayretin, emeğin hiçbir zaman yerde kalmayacağı, elbet mükafatının alınacağıdır. Benim hayatım bazen x-ekseninin üzerindeki grafik gibi bazen altındaki grafik gibi bu koordinat düzlemine çizdiğim grafiğin bir de '0'(sıfır) noktası var. Orası ise insanın çakılma noktası bence. Yani bir şeyi çok istersin çalışırsın ama önüne çıkan bir engele takılıp dibi boylarsın ama önemli olan her düşüğümüzde her kötü geçen sınavımızda bir dahakine daha hırslı, daha azimli bir gayret ile çalışıp zirveyi hedeflemek.

➤ $f(x) = \sqrt{x.x.y}$ fonksiyondaki x değişkeni

- x değişkeni ben, kök işareti karşılaştığım zorluk, benim gibi düşünen bana destek olan olursa o zorluktan çıkabilirim. Kökün derecesi zorluk derecesi. Yaşadığım zorluk derecesine göre ve bana destek olup benim gibi düşünen kişi sayesinde zorluktan çıkabilirim. **(ÖZ-DİSİPLİN-UYUMLULUK)**

➤ Parçalı fonksiyon

- Sorun işin içinden çıkılmaz bir hal alırsa soruyu parçalar farklı bakış açılarından en sade şekilde inceler sonuca farklı yollardan varırım. Neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu daha rahat anlamış olurum. (DENEYİME AÇIKLIK-ÖZ-DİSİPLİN)

• $(\sec x)'$

- $(\sec x)' = \left(\frac{1}{\cos x} \right)' = \frac{0 \cdot \cos x - (-\sin x) \cdot 1}{\cos^2 x} = \frac{\sin x}{\cos^2 x} = \tan x \cdot \sec x$ Ben $(\sec x)'$ olarak kendimi tanıttacağım. $\left(\frac{1}{\cos x} \right)'$ Ben yeni bir kararlar aldım. Bu kararım sonucu Kars'a geldim ve ilköğretim matematik öğretmenliğinde okula başladım. $0 \cdot \cos x - (-\sin x) \cdot 1$ Okula başladığımda çok eksiklerim vardı. Sıfır bilgi sayılır ve kendimi daha geliştirmeye başladım, yeni bilgiler edinerek. $\cos^2 x$ başarının peşinden gitmeye başladım ve kendime güvenim iki kat arttı. $\frac{\sin x}{\cos^2 x}$ iyiki böyle güzel karar almışım dedim ve kendime bilgilerime dayanarak daha çok çabalayarak $\tan x \cdot \sec x$ ileri de iyi bir öğretmen olacağımı düşünüyorum. (DENEYİME AÇIKLIK-ÖZ-DİSİPLİN)

Nevrotizm

Nevrotizm kişilik özelliğine uyan, öğretmen adayları cevaplarından bazı örnekler şöyledir:

➤ $f(x,y,z) = \sqrt{r_1^2 - x^2 - y^2 - z^2} - \sqrt{x^2 + y^2 + z^2 - r_2^2} \quad r_1 > r_2$

- Dışarıdan normal bir küre gibi görünürken, içeride hep bir boşluk var. O boşluk içine çok şey attığım ama attıkça boşalan bir boşluk ve limitini alıyormuşum gibi büyük küreye doğru yaklaşıyor. Neyseki sürekli olmadığını biliyorum Allah'ın izniyle düzelir.

➤ $y=ax^2$ parabolünün grafiği

- Ben kendimi $y=ax^2$ parabolünün grafiği gibi görüyorum. Hayatı da bu grafiğe göre yorumluyorum. Bu grafiğin her noktası benim için bir insanın hayata başlangıç noktasını temsil ediyor. X-ekseninin üzerindeki noktalarda doğan insanların şanslı, x- eksteninin altındaki noktalarda doğanların ise şanssız olduğu. X-ekseninin üzerindeki noktalarda doğanlar hayatta hep başarıya odaklanan bazı iniş zamanları olsa da hedefi her zaman zirve olan ve Allah'ın yardımının üzerinde olan kişiler. Burada hayattan edindiğim bir tecrübeyi yazmak istiyorum. Çalışan bir insan yanlış bir karar dahi vermiş olsa doğru ile çalışmayan bir insan doğru bir karar bile vermiş olsa yanlış ile sonuçlanacaktır. Bu da grafiğin altında kalan eğri ile özdeşleşiyor. Yani çalışmanın, azmin, gayretin, emeğin hiçbir zaman yerde kalmayacağı, elbet mükafatının alınacağıdır. Benim hayatım bazen x ekseninin üzerindeki grafik gibi bazen altındaki grafik gibi bu koordinat düzlemine çizdiğim grafiğin bir de '0'(sıfır) noktası var. Orası ise insanın çakılma noktası bence. Yani bir şeyi çok istersin çalışırsın ama önüne çıkan bir engele takılıp dibi boylarsın ama önemli olan her düştüğümüzde her kötü geçen sınavımızda bir dahakine daha hırslı, daha azimli bir gayret ile çalışıp zirveyi hedeflemek. (ÖZ-DİSİPLİN-NEVROTİZM)

➤ $f(x)=\sin x$ grafiği

- Belli aralıklarla çok şanslı ancak sonra birden her şey tam tersine dönüyor. En şanslı en güzel anlardan en kötülerine hızlı bir geçişle devam ediyor. (NEVROTİZM-UYUMLULUK)

➤ $x=y$ doğrusu,

- Sıra sıra dizilmiş noktalar benim deneyimlerim. Her yeni deneyim doğrudan yeni bir nokta ve doğrunun sonsuzluğunun nedenini açıklıyor. İnsanların ne kadar yaşadıkları bellidir dışarıdan bakınca evet, ama insanın kendisi için bir sonsuzluktur. Doğru parçaları, doğruların belirli bir kısmından oluşur. Bir çok geometrik şekil doğru parçalarının birleşmesi ile oluşur. Doğru parçalarını yeteneklerim olarak görüyorum. Bunların sayısını arttırdıkça şekilleniyorum. Bu yüzden yeteneklerimi arttırmak istiyorum. Bir konu ile uğraşıyorsam ama o konuda gereken ilgiyi

göstermeme rağmen hala kötüysen, kendime şekillenecek yeni uğraşlar arıyorum. İnsanın yapabileceği şeylerin bir sonu olduğunu düşünmüyorum. (NEVROTİZM-ÖZ-DİSİPLİN)

➤ **Köklü sayı**

- İçim hiçbir zaman negatif olmadı. Ama hiçbir zaman içimdeki değer kadar değer görmedim. (NEVROTİZM-UYUMLULUK)

➤ $\lim_{x \rightarrow \infty} \left(\frac{a}{bx+c} \right)$

- Ben sonsuza giden limitte paydayım. Hep üstündekini küçültür zarar veririm. Nokta, hayatımın başlangıcı, çember, dünyadaki hayatımın sonu. Başlangıcı nokta olan ve sonu çemberin çizgisine kadar uzanan sonsuz sayıda doğrular. Bu doğruların $ax^2+bx+c=0$ şeklindeki denklemle 3 farklı şekilde kendimi çizebilirim. $\Delta > 0$ ise 2 farklı gerçek kök vardır. Bu 2 farklı kökle doğruların başlangıç ve bitiş noktalarını belirleyip vücudumun fiziki görünüşünü ortaya çıkarabilirim. $\Delta = 0$ ise beni tanımlamak için yetersiz olur. Çünkü nokta ile çember çizgisine kadar sadece 1 kökle kendimi çizemem. $\Delta < 0$ ise reel kök olmadığı için yok olurum. (UYUMLULUK-NEVROTİZM)

- $e^{i\pi} + 1 = 0$

- Kendimi bu denkleme benzetiyorum. Çünkü bu denklemde geometrinin önemli sayısı olan π , cebirin önemli sayısı olan i , kalkülüsün önemli sayısı e yi ve reel sayıları barındırıyor. Hatta temel işlemlerde olan toplama ve üs almayı içeriyor. Kendime benzetmemin sebebi karakterimin güçlü olduğunu düşünmem ve hayatta önem vermem gereken şeylerin sırasını iyi biliyor olduğum için. Denklemden de olduğu gibi önemi, değeri büyük olan şeyleri içimde barındırıyorum. Çok yönlü ve değişik bir karakter olduğumu düşünüyorum. Mesela bazı durumlarda birin çarpma da olduğu gibi etkisiz daha doğrusu tepkisiz kalmayı tercih ediyorum. Bazı durumlarda da sıfırın çarpma da olduğu gibi çok büyük etki bırakabiliyorum. İnsanların hayatlarına (iyi anlamda) dokunabiliyorum. Sinirlendirildiğim zaman π de olduğu gibi çevremdeki insanları çapıma bölerim. Yani hassas noktalarıma (ailem) dokunulduğunda gözüm kimseyi görmez. Yaşadığım büyük olayları i de olduğu gibi bana sanalmış gibi geliyor. Sanki gerçekte yaşamamış gibi hissediyor ve hiç yaşamamış gibi davranabiliyorum. (NEVROTİZM-UYUMLULUK-ÖZ-DİSİPLİN)

- **Logaritmik bölme ve çarpma**

- $\log_a \left(\frac{A}{B} \right) = \log_a A - \log_a B$, $A = a^x$, $B = a^y$ olsun. O zaman $\log_a A = x$, $\log_a B = y$ dir. $\log_a \left(\frac{A}{B} \right) = \log_a \left(\frac{a^x}{a^y} \right) = \log_a (a^{x-y}) = x - y = \log_a A - \log_a B$ Benim hayatımı bölmeye (parçalamaya) çalışanları ben hayatımdan çıkartırım. $\log_a (A \cdot B) = \log_a A + \log_a B$, $\log_a (a^x \cdot a^y) = \log_a (a^{x+y}) = x + y = \log_a A + \log_a B$ Beni sevgisiyle, verdiği değerle kat be kat çarpanları ben etrafımdaki özelliklerle toplarım. (NEVROTİZM-UYUMLULUK)

Dışadönüklük

Dışadönüklük kişilik özelliğine uyan, öğretmen adayları cevaplarından bazı örnekler şöyledir:

➤ **Mutlak değer**

- Mutlak değeri mutluluk adası olarak ifade etmek istiyorum. Çünkü mutlak değer içerisine giren tüm sayılar, pozitif bir halde dışarı çıkar. Ben de çevremdeki insanların mutlu olmalarını, hayata pozitif olarak bakmalarını isterim. Çünkü insanların yüzlerindeki tebessümün bir parçası olmak beni mutlu etmeye yeter. (DIŞADÖNÜKLÜK-UYUMLULUK)

➤ **x=y doğrusu**

- x değerlerini akademik alanlarda başarılarım kabul edersem, y eksenindeki değerler de bu akademik başarılarıma bağlı olan hayattaki mutluluk değerlerimdir. (ÖZ-DİSİPLİN-DIŞADÖNÜKLÜK)

➤ **Evrensel küme**

- Ben bir evrensel küme olabilirim. (Her ne kadar tam olarak yansıtmasa da)

$[(A \cup B) \cup C] \subset E$

A, B ve C kümeleri insanlar kümesi ve E hayatımın kümesini ifade ediyorsa evrensel kümeyim. Çünkü hayatımdaki insanlar birden fazla çeşitli. Hayatımda her çeşit insanı barındırıyorum. Hoşgörülü bir kişiliğe sahip olduğum için hayatıma birçok insanı alabiliyorum. İnsanların birleşimini (düşünce olarak), kesişimini, farklı yönlerine hayatımda yer edindirebilirim. Ya da birçok insan ben de kendilerine ait bir şeyler bulabiliyorlar. İçlerini döküp danışabiliyorlar. Kümelerin de kendini ait hissettiği yerdir evrensel küme. A kümesi de evrensel kümede, A'' de evrensel kümede. Yani bir insanın hem fikri de barınabilir ben de zıt fikri de. Ama bunlar hayatımın parçaları olduğu için hoş görürüm. **(DIŞADÖNÜKLÜK-DENEYİMLERE AÇIKLIK-UYUMLULUK)**

➤ Çemberin yarıçapı

- Çemberin yarıçapını ilgilendiğim sosyal faaliyetler olarak düşünürsem, yarıçap değeri büyüdüğü zaman çemberin çevresi genişlediği gibi benim de ilgilendiğim sosyal faaliyetler arttığında çevremdeki insan sayısı artar. **(DIŞADÖNÜKLÜK-DENEYİME AÇIKLIK)**

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Mevcut araştırma kapsamında matematik öğretmen adayları kendilerini bir matematiksel bağıntı ile özdeşleştirmişler ve bu ilişkilendirmeyi de nedenleriyle ifade etmişlerdir. Toplanan veriler neticesinde öğretmen adaylarının cevapları içerik analizine tabi tutulmuş ve önceden belirlenen kişilik özellikleri göz önünde bulundurularak gerekli değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bağlamda sırasıyla;

- Uyumluluk (%55.26)
- Deneyime açıklık (%34.21)
- Öz-disiplin ve Nevrotizm (%26.31)
- Dışadönüklük (%18.42) sonuçlarına ulaşılmıştır.

Matematiksel bağıntılar kullanılarak kişilik analizi yapılması şeklinde bir çalışmaya rastlanmamıştır. Genellikle kişilik analizi için çeşitli testler kullanılmaktadır. Ancak mevcut araştırma kapsamında beş faktör kişilik özellikleri kullanılarak öğretmen adaylarının kendileriyle özdeşleştirdikleri matematiksel bağıntılara ilişkin yaptıkları açıklamalardan yola çıkılarak uygun kişilik özelliği kategorisi tespit edilmiştir.

Özellikle matematik eğitimi, matematik bölümü ve matematikle yoğun bir şekilde uğraşan çeşitli bölümlerde eğitim görmekte olan öğrencilerin hem matematiksel bağıntıları nasıl algıladıklarını kendilerinden yola çıkarak açıklamaları ve bu sayede matematiksel bağıntıların öğrenciler tarafından nasıl algılandığının anlaşılmasını sağlama ve matematiksel bağıntılarla öğrencilerin kişilik özelliklerinin analizinin yapılması ve bu sayede matematik ve psikoloji alanında disiplinlerarası ilişkilerin ortaya konması bakımından bu tür çalışmaların özellikle matematiksel bağıntıların daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandığı lise düzeyinden hareketle üniversite düzeyinde de uygulamalarının yapılması önerilmektedir.

Bu çalışma kapsamında matematiksel bağıntılarla kişilik analizine odaklanılmış olup, öğrencilerin matematiksel bağıntıları ne düzeyde algılayıp algılamadıklarının da yorumlarının yapıldığı çalışmalarında ortaya konması önerilmektedir.

Ortaya konan kişilik analizi sonuçlarının öğrencilerle yarı-yapılandırılmış görüşmeler de desteklenmesi önerilmektedir.

Kaynakça

Büyükoztürk, Ş. (2012). Örneklem Yöntemleri. 13 Mayıs 2020 tarihinde <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf> adresinden alınmıştır.

Sözbilir, M. (2009). Nitel veri analizi. 13 Mayıs 2020 tarihinde <https://fenitay.files.wordpress.com/2009/02/1112-nitel-arac59ftc4b1rmada-veri-analizi.pdf> adresinden alınmıştır.

Yazgan İnanç, B. ve Yerlikaya, E. E. (2019). Kişilik Kuramları. Ankara:Pegem Akademi.

Yurtsever, H. (2009). *Kişilik Özelliklerinin Stres Düzeyine Etkisi ve Stresle Başa Çıkma Yolları: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÜRETTİKLERİ ANALOJİLER İLE
MATEMATİKSEL KAVRAMLARA BAKIŞI**

VIEWS OF PROSPECTIVE MATHEMATICS TEACHERS ON MATHEMATICAL CONCEPTS
WITH THE ANOLOGIES THEY PRODUCED

Doç Dr. Esra ALTINTAŞ

*Doçent Doktor, Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Matematik
Eğitimi Anabilim Dalı*

Doç. Dr. Şükrü İLGÜN

*Doçent Doktor, Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Matematik
Eğitimi Anabilim Dalı*

ÖZET

Mevcut araştırma kapsamında ilköğretim matematik öğretmen adaylarının matematiksel kavramlara yönelik analogiler üretmesi ve bu analogiler doğrultusunda matematiksel kavramlara bakışı yani, matematiksel kavramları nelerle ilişkilendirdiklerini ortaya koymak ve bu ilişkilerin kavramları tam olarak yansıtır yansıtmadığını yorumlamak amaçlanmıştır. Bu sebeple de ilköğretim matematik öğretmen adaylarının ortaokul düzeyindeki matematiksel kavramları araştırarak bu kavramlara ilişkin analogiler üretmeleri istenmiştir. Soyut matematiksel kavramların somutlaştırılarak, öğrencilerin zihninde kalıcı olması, öğrencilerin matematiğe yönelik önyargılarını yıkmak ve matematiğe yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlamak, çeşitli ilişkilendirmelerle öğrencilerin disiplinlerarası ilişkiler kurmalarını sağlamak, öğrencilerin matematiğin eğlenceli taraflarını görebilmeleri ve öğretmenlere de matematiksel kavramların öğretiminde kolaylık sağlayacak ilişkilendirmeler içeren analogiler üretilmesi ve öğretmen adaylarının matematiksel kavramlara yönelik algılarının ortaya konması bakımından söz konusu araştırma önem taşımaktadır. Araştırmanın problem cümlesi şöyledir: İlköğretim matematik öğretmen adaylarının ortaokul düzeyindeki matematiksel kavramlara ilişkin ürettikleri analogiler doğrultusunda matematiğe bakışları nasıldır? Araştırmanın çalışma grubunu Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi ilköğretim matematik öğretmenliği Anabilim Dalı'nda eğitim görmekte olan 30 adet üçüncü sınıf ilköğretim matematik öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adaylarının ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf matematik konularını tarayarak matematiksel kavramları belirlemeleri ve bu kavramlara ilişkin, analogiler oluşturmaları istenmiştir. Bu amaçla da, öğretmen adayları gruplar oluşturarak dört farklı sınıf düzeyindeki matematiksel kavramları inceleyerek bu kavramlara ilişkin analogiler oluşturup bunları gerekçelendirmişlerdir. Öğrencilerin ürettikleri analogiler nitel olarak analiz edilmiştir ve matematiksel kavramları nelerle ilişkilendirdikleri soyut kavram, somut kavram ve yapılan benzetmenin açıklaması ile birlikte tablolastırılmıştır. Soyut matematiksel kavramların analogiler vasıtasıyla somutlaştırılması sağlanarak somutlaştırma sürecinde öğretmen adaylarının ürettikleri analogiler yoluyla matematiksel kavramları nasıl algıladıkları ve bu sayede de kavramları doğru bir şekilde anlamlandırıp anlamlandırmadıkları konusunda da fikir sahibi olunması sağlanmıştır. Öğretmen adaylarının ürettikleri analogiler göz önünde bulundurulduğunda, somuttan soyuta doğru büyük oranda analogi olma özelliğini sağladığı, matematiksel kavramları daha anlaşılır kılmak amacıyla bilinenden bilinmeyene giderek, kavramların büyük çoğunluğunu karşılayan analogiler ürettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Adayları, Analogi, Matematiksel Kavramlar, Matematik Öğretimi

ABSTRACT

In the scope of this study, it was aimed to reveal production of analogies for mathematical concepts by prospective primary education mathematics teachers, their views on mathematical concepts in the perspective of these analogies, that is, with what they associated mathematical concepts and comment whether these relations reflect the concepts or not. For this reason, prospective primary education mathematics teachers were asked to research mathematical concepts on the level of secondary school and produce analogies in relation to these concepts. This study is of importance because, by materializing abstract mathematical concepts, it produces analogies that involve associations that would make such concepts permanent in students' minds, destruct the prejudices of students towards mathematics, allow them to develop positive attitudes towards mathematics, help them establish interdisciplinary relationships by various associations and facilitate students in seeing the fun aspects of mathematics and teachers in having associations that will provide ease in teaching mathematical concepts, and it reveals the perceptions of prospective teachers on mathematical concepts. The problem statement of the study is as follows: How are the views of prospective primary education mathematics teachers on mathematics in line with the analogies they produce in relation to mathematical concepts on the level of secondary school? The sample of the study consisted of 30 third grade prospective primary mathematics education teachers enrolled at the Department of Primary Mathematics Education at the Dede Korkut Faculty of Education at Kafkas University. The study was carried out in the spring semester of the academic year of 2018-2019. The prospective teachers were asked to determine mathematical concepts by searching among 5th, 6th, 7th and 8th grade mathematics topics and produce analogies related to these concepts. For this purpose, prospective teachers justified the analogies they produced related to the concepts by making groups, examining mathematical concepts at the level of four different classes. The analogies produced by the participants were qualitatively analyzed and with what they associated mathematical concepts were tabulated with abstract concept, concrete concept and the explanation of likening made. By facilitating materialization of abstract mathematical concepts through analogies, it was ensured to gain an idea on how the participants perceived mathematical concepts through the analogies they produced and whether or not they could accurately make sense of concepts this way. When taken into consideration with the analogies produced by prospective teachers, they provided the characteristic of being analogy to a large extent throughout from concrete to abstract, they have seen to produce analogies meeting the great majority of concepts by going from the known to the unknown.

Keywords: Prospective Teachers, Analogy, Mathematical Concepts, Mathematics Instruction

Giriş

Anlamlı öğrenme öğrenenlerin yeni bilgi ile önceden var olan bilgileri arasındaki ilişkiyi bulmalarına veya oluşturmalarına bağlıdır. Bu ilişkilerin kurulabileceği bir yol ise analogilerin kullanımıdır (Pittman, 1999). Analogiler oluşturulurken, bir kavramın anlaşılabilmesi için benzer özelliklere sahip daha somut başka bir kavram kullanılarak, bu iki kavram arasında güçlü bir ilişki kurulmaktadır (Şendur, Toprak ve Pekmez, 2008).

Günümüzde eldeki mevcut kaynakları kullanırken yeni kaynaklar üretebilen bireylere ihtiyaç duyulmakta ve eğitimin yeni hedefi, bilgi kaynaklarına nasıl ulaşılacağını bilen, bilgiyi yorumlayabilen ve karşılaştığı problemlere uyarlayarak hayatını kolaylaştırabilen, kendi öğrenme stilini tanıyarak, bu yönde etkili olan bireyler yetiştirmektir. Eğitim kavramı, içinde öğretim kavramını da bulundurmaktadır. Günümüzde, öğretimde bilişsel yaklaşım kabul edilmiş olup, temel olan, bireyin bilgi süreçlerinde gerçekleşen değişimlerdir. Öğretilmek istenen bilgi, öğrenciler tarafından yapılandırılarak bir bütünsellik içinde inşa edilir. Her bilgi bir temele dayanmaktadır ve eğer ilk bilgide yani temelde hata ya da kusur varsa bu diğer bilgilere de yansıtacaktır (Demirci Güler, 2007). Bu sebeple de, bilgi temelinin sağlam tutulması ve bu sayede de birbiri üzerine inşa edilen bilgilerin iyi yapılandırılmış olması şarttır.

Öğretim sürecinde analogiler genel olarak, öğrenme üzerinde olumlu etkilere sahiptir, fakat yanlış bir ilişki kurulması durumunda ise analogiler yanlış öğrenmelere sebep olmaktadır. Bu durum da, öğretmenlerin alan bilgisi bakımından donanımlı olmalarını gerektirmektedir. Bu sebeple de, lisans

sürecindeki öğretmen adaylarının, alan bilgisine hem teorik hem de uygulamalı olarak sahip olması büyük önem taşımaktadır (Demir, Önen ve Şahin, 2011).

Yapılan literatür taraması neticesinde genel olarak, analogilere dayalı işlenen derslerin öğrencilerin akademik başarıları üzerinde olumlu etkisi olduğu (Bilgin ve Geban, 2001; Demirci Güler, 2007; Turgut, 2007; Saygılı, 2008; Şendur, Toprak ve Pekmez, 2008; Kuru, 2012; Özcan, 2013; Doğramacı, 2019; Ketenci, 2019), kavram yanlışlarını azalttığı (Şendur, Toprak ve Pekmez, 2008), öğrencilerin işlenen derse yönelik olumlu görüşlere sahip olduğu (Turgut, 2007; Özcan, 2013), bilginin kalıcılığını sağladığı (Demirci Güler, 2007), anlamlı öğrenme göstergesi olduğu (Doğramacı, 2019), öğretmenlerin analogi kullanımına yönelik olumlu görüş bildirdiği (Efe, 2018; Demir, Önen ve Şahin, 2011), öğretmenlerin analogi terimine aşina olmadıkları (Efe, 2018), analogi tekniğinin matematiğin diğer konularında da uygulanabileceği görüşüne sahip olduğu (Özcan, 2013) sonuçlarına ulaşılmıştır. Bilaloğlu (2005) analogilerin yeni görülen kavramlar, olaylar ve durumların gerek öğretimi gerekse öğrenilmesi konusunda hem öğrencilere hem de öğretmenlere büyük kolaylıklar sağlayan ve soyut kavramları somut hale getirmede de oldukça yararlı olan bir teknik olduğunu ifade etmiştir. Öğretmen adaylarının “görsel olmayı, günlük hayatla ilişkilendirmeyi, kalıcı öğrenmeyi, eğlenceli olmayı ve dikkat çekmeyi sağlama, öğrenme ve öğretmeyi kolaylaştırma” bakımından, analogiler ile ders işlemenin yararlı olduğunu düşündükleri, “öğretim ve değerlendirme süreçlerinde” kullanmayı düşündükleri belirlenmiştir (Demir, Önen ve Şahin, 2011).

Yapılan literatür taraması göstermektedir ki; analogiye yönelik yapılan çalışmalar genelde fen bilimleri ile ilgilidir, matematik eğitimiyle ilgili kısıtlı çalışmalar vardır. Ayrıca özellikle öğretmen adaylarının analogiler üretmesi ve ürettikleri analogilerin ilgili kavramı karşılayıp karşılamadığı yani öğretmen adaylarının öğrenmelerinin anlamlı olup olmadığının yorumlanması üzerine hazırlanmış bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Mevcut araştırma kapsamında ilköğretim matematik öğretmen adaylarının matematiksel kavramlara yönelik analogiler üretmesi ve bu analogiler doğrultusunda matematiksel kavramlara bakışı yani, matematiksel kavramları nelerle ilişkilendirdiklerini ortaya koymak ve bu ilişkilerin kavramları tam olarak yansıtıp yansıtmadığını yorumlamak amaçlanmıştır. Bu sebeple de ilköğretim matematik öğretmen adaylarının ortaokul düzeyindeki matematiksel kavramları araştırarak bu kavramlara ilişkin analogiler üretmeleri istenmiştir.

Soyut matematiksel kavramların somutlaştırılarak, öğrencilerin zihninde kalıcı olması, öğrencilerin matematiğe yönelik önyargılarını yıkmak ve matematiğe yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlamak, çeşitli ilişkilendirmelerle öğrencilerin disiplinlerarası ilişkiler kurmalarını sağlamak, öğrencilerin matematiğin eğlenceli taraflarını görebilmeleri ve öğretmenlere de matematiksel kavramların öğretiminde kolaylık sağlayacak ilişkilendirmeler içeren analogiler üretilmesi ve öğretmen adaylarının matematiksel kavramlara yönelik algılarının ortaya konması bakımından söz konusu araştırma önem taşımaktadır. Ayrıca literatür incelendiğinde matematik öğretmen adaylarının ürettikleri analogileri ortaya koyan ve bunların ilişkilendirildiği matematiksel kavramları tam olarak karşılayıp karşılamadığına yönelik bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Bu bağlamda da mevcut araştırma önem taşımaktadır.

Tüm bu açıklamalardan yola çıkılarak araştırmanın problem cümlesi şöyledir: İlköğretim matematik öğretmen adaylarının ortaokul düzeyindeki matematiksel kavramlara ilişkin ürettikleri analogiler doğrultusunda matematik alan bilgileri bakışları nasıldır? Bu problem cümlesi doğrultusunda oluşturulan alt problemler şunlardır:

1. Öğretmen adaylarının ortaokul düzeyindeki matematiksel kavramlara ilişkin ürettikleri analogiler nelerdir?
2. Öğretmen adaylarının ortaokul düzeyindeki matematiksel kavramlara ilişkin ürettikleri analogiler kavramları karşılamakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın çalışma grubunu Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi ilköğretim matematik öğretmenliği Anabilim Dalı'nda eğitim görmekte olan 30 adet üçüncü sınıf ilköğretim matematik

öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örnekleme yapılmış olup, Özel Öğretim Yöntemleri I ve II derslerini alan ve bir sonraki dönem staja gidecek öğretmen adaylarının analogiler üretmesi beklenmiştir. Bu bağlamda derinlemesine araştırma yapabilmek amacıyla çalışmanın amacı kapsamında zengin durumlar seçilmiştir (Büyüköztürk, 2012).

Mevcut araştırma kapsamında nitel araştırma desenlerinden Durum çalışması kullanılmıştır. Bir duruma ilişkin etkenlerin (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırıldığı ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılan bir araştırma yöntemidir (Sözbilir, 2009a). Araştırma kapsamında veriler nitel olarak analiz edilmiş olup, bu kapsamda içerik analizi kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının ürettikleri analogiler incelenerek kodlanmış ve matematiksel kavramın benzetildiği somut kavram ifade edilmiştir. İçerik analizinde amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Sözbilir, 2009b).

Mevcut araştırma kapsamında Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Matematik Öğretmenliği 3. sınıf öğretmen adaylarının ortaokul düzeyindeki matematik konuları ile ilgili ürettikleri analogiler sunulmuştur. Öğretmen adaylarının ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf matematik konularını tarayarak matematiksel kavramları belirlemeleri ve bu kavramlara ilişkin, oluşturdukları gruplar ile analogiler üretmeleri ve ürettikleri analogilere ilişkin gerekçelerini yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin ürettikleri analogiler nitel olarak analiz edilmiştir ve analogilerin dolayısıyla da matematiksel kavramları nelerle ilişkilendirdikleri öğretmen adaylarının ifadeleri ile ortaya konmuştur. Bu bağlamda ilköğretim matematik öğretmen adaylarının matematiksel kavramları ilişkilendirdikleri yapılar itibarıyla matematiği bakışları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Soyut matematiksel kavramların analogiler vasıtasıyla somutlaştırılması sağlanarak somutlaştırma sürecinde öğretmen adaylarının ürettikleri analogiler yoluyla matematiksel kavramları nasıl algıladıkları ve bu sayede de kavramları doğru bir şekilde anlamlandırıp anlamlandırmadıkları konusunda da fikir sahibi olunması sağlanmıştır. Bu kapsamda da iki matematik eğitimi uzmanının görüşleri alınmıştır. Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar kodlanarak, matematiksel kavramları nelerle ilişkilendirdikleri matematiksel kavram (soyut), benzetilen (somut) ve yapılan benzetimin açıklaması ile birlikte tablolştırılmıştır.

Bulgular

Aşağıdaki tabloda, öğretmen adayları tarafından ortaokul düzeyindeki matematiksel kavramlara ilişkin üretilen analogiler, analogilere ilişkin gerekçeler ve üretilen analogilere yönelik yorumlar yer almaktadır.

Tablo 1: Öğretmen adayları tarafından üretilen analogiler

Analogiler		Analojinin Açıklaması
Somut (Kodlar)	Soyut (Kavram)	
Kumbara	Toplama	Kumbaraya her para atılması ve bu paraların gittikçe artması toplama işlemine benzetilebilir.
Spagetti makarna	Doğru parçası	Başı ve sonu belli olan spaghetti çocukların çok sevdiği bir yemek olduğu için ilgilerini çekecektir.
Ufuk çizgisi	Doğru	Sağdan ve soldan sonsuza uzanan ufuk çizgisinin bir sınırı yoktur. Doğru da aynen böyledir.
Kilo alıp verme	Kesirlerde sadeleştirme ve genişletme	Kilo alıp vermeye benzetilebilir. Sonuçta insan kilo aldığı ya da kilo verdiği zaman yine aynı insandır. Fakat ağırlığı değişir. Kilo alma genişleme, kilo verme sadeleştirme örneği olur.
Bacakları açıp oturma	Doğru açı	Jimnastiğe giden bir çocuğun bacaklarını iki tarafa da açıp yere oturması (Şekilsel gösterim de kullanılmıştır.)
Ayakkabı deneme	Ölçme	Ayakkabı numarasına göre ayakkabıyı seçeriz.
Oyun zarı	Küp	Oyun zarları küp şeklindedir. Tavlada veya okeyde kullanılan zarlar. (Şekilsel gösterim de kullanılmıştır.)
Para	Daire	Parayı daireye benzetebiliriz. Bir çemberin içi dolu hali.
Sayısal loto	Tahmin	Sayısal loto, iddia oyunlarını benzetebiliriz. Bunlar birer tahmindir. Öğrenci bunlardan yola çıkarak tahmini daha iyi kavrayabilir.

Baklava dilimleri	Eşkenar Dörtgen	En kolay yöntem baklava dilimleri ile anlatmaktır. (Şekilsel gösterilim de kullanılmıştır.)
Satranç tahtası	Kare	Satranç tahtasını kareye örnek verebiliriz. (Şekilsel gösterilim de kullanılmıştır.)
Şezlongun dışında kalan açı	Dış açı	Şezlongun dışında kalan açı deriz. (Şekilsel gösterilim de kullanılmıştır.)
Şezlongun içinde kalan açı	İç açı	Şezlongun içinde kalan açı deriz. (Şekilsel gösterilim de kullanılmıştır.)
Rampa	Eğik	Yollarda sık sık karşılaştığımız rampalar belli bir eğim açısına sahiptir.
x	Kesişen doğrular	Matematikte arayıpta bulmaktan usandığımız “x”
Döner kapı	Pergel	Kapı dönerken, dönme sırasında bir çember oluşturuyor.
Elektrik direği	Dikme	Yollardaki elektrik direkleri 90 derece ile yere temas eder. Bunlar yol üzerindeki dikmelerdir. (Şekilsel gösterilim de kullanılmıştır.)
1.Hastanın iyileşmesi	Mutlak değer	1. Hasta birinin hastaneye gidip muayene olduktan sonra sağlıklı çıkması.
2. Polyanna		2. Mutlak değer; pozitif ve negatif sayıları her türlü pozitif yapar. Polyanna olumlu ve olumsuz olaylara karşı her zaman olumludur.
Şiringa/kaşık	Ölçek	Şurup şiringası, şurup kaşığı gibi ilaç ölçekleri örnek verilebilir. (Şekilsel gösterilim de kullanılmıştır.)
Yol önceliği	İşlem önceliği	Parantez içi ambulans, çarpma ve bölmeyi polis, toplama ve çıkarmayı taksiye benzetebiliriz. İlk önce ambulans, sonra polis, en son taksi geçer. (Şekilsel gösterilim de kullanılmıştır.)
Yelkovan	Yarıçap	Saatin yelkovanı, tam daireyi dolanır ve eşit uzunluktadır.
Rütbe, mevki.	Derece (2. dereceden denklem)	Bir denklemde sayıların dereceleri kademeli bir şekilde olur. 1. dereceden, 2.dereceden... vb. sırayla artar. Rütbe ve mevkiilerde kademeli bir şekilde artış olur.
El feneri	Işın	El feneri ışının başlangıç noktası, fenerin yaydığı ışık ise ışının sonsuza uzayan kısmıdır.
Ebru sanatı	Yansıma	Ebru sanatında suya yapılan resmin üzerine bırakılan kağıda resmin simetrisi oluşur. Oluşan bu resim sudaki görüntünün yansıması olur.
Değirmen	Dönme	Değirmenin kolları dönme hareketi gerçekleştirir. Değirmenin kolu üzerinde alınan her nokta dönme sırasında belirli bir açıyla yer değiştirmektedir.
Kaydırak	Hipotenüs	Parklardaki kaydıracağı düşündüğümüzde kaydırığın direği ve yer yüzeyi dik kenarlar ve kayılan kısım hipotenüs olarak düşünülebilir. (Şekilsel gösterilim de kullanılmıştır.)
Yemek tabldotu	Tablo	Günlük çıkan yemeklerin listesi (Şekilsel gösterilim de kullanılmıştır.)
Farklı ağırlıkta yükler taşıma	Eşitsizlik	Sağ ve sol kolumuzda taşıdığımız poşetlerin aynı ağırlıkta olmamasıdır.
Geri dönüşüm kutusu	Taraf tarafa toplama	Taraf tarafa toplamada sayılar bir tarafa bilinmeyen değerler bir tarafa gelecek şekilde denklem düzenlenir. Geri dönüşüm kutularında da kâğıtlar bir tarafa plastikler diğer tarafa olacak şekilde düzenlenir.
1. Ağaç ile yerin çakıştığı nokta.	Orjin	1. Orjin kavramı eksenlerin çakıştığı nokta olduğu için ağacı dikey, yeri yatay eksen seçtik ve çakıştığı noktaya orjin dedik.
2. Futbol sahasının merkezi.		2. Orjin koordinat sisteminin başlangıç noktasıdır. Futbol sahasının merkezi (orta sahada) futbolcuların maça başlama noktasıdır.
Uçaktan baktığında görünen nesneler	Nokta	Uçaktan bakıldığında aşağıdaki insanlar noktadır. Nokta kavramı hiçbir boyutu olmayan işaret olduğu için insan kafasının uçaktan görünüşüne nokta dedik.
EKG testi sonuçları	Çizgi grafiği	Verilerin yatay ve dikey değerleri işaretlenerek bulunan noktaların çizgilerle birleşmesi sonucunda elde edilen grafik türüdür.
Tek yumurta ikizleri	Eş üçgenler	Tek yumurta ikizi kardeşler fiziksel görünüm bakımından saç şekli, göz rengi, yüz tipi vb. birbiri ile aynı olması eş üçgenlerin aynı açı, kenar, ebata sahip olmaları bakımından benzeşim kurulabilir.
Fotokopi makinesi	Çarpan	Fotokopi makinasına konulan herhangi bir kağıt birden fazla çıkar.

Elektrik direklerindeki teller	Paralel	Elektrik direklerinde 2 tane karşılıklı tel olur ve bu teller birbirlerini kesmezler. Karşılıklıdır.
Huni	Koni	Köyden süt geldiğinde başka bir bidona boşaltırken dışına taşmaması için huni adı verilen koni şeklinde malzeme kullanılır.
Neşeli şirin	Pozitif	Neşeli her şeye iyi yönünden bakar.

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmen adaylarının ortaokul düzeyindeki matematiksel kavramlara ilişkin ürettikleri analogiler ve bu analogilerin gerekçeleri yer almaktadır. Analogiler göz önünde bulundurulduğunda ise analogilerin ilgili kavramları karşılayıp karşılamadığının yorumu ise aşağıda yer almaktadır. Bunlar tablodaki sırayla şöyledir.

Toplama: Bu analogi düşünsel olarak toplamanın birikme, artma v.b şekilde toplamanın kavramsal anlamını yerleştirmeye yarayacak durumda kabul edilebilir. Bununla öğretmen adayı toplamayı doğru bir şekilde aktarmış ve kavratmış olacaktır.

Doğru parçası: Geometrik kavramlarının öğretiminde somutlaştırmanın çok önemli bir tarafı vardır. Öğretmen ne kadar anlatacağı kavramları somutlaştırır ise öğrenme-öğretme süreci sağlıklı bir şekilde işler demektir. Öğretmen adayının yapmış olduğu benzetme veya analogi öğrencilerin günlük yaşamlarında sürekli hatırladıkları veya yaşadıkları alışkanlıklara tekabül etmektedir. Sonuç olarak bu analogi geometrik yapının çok iyi derecede öğrenilmesine katkı sunacaktır.

Doğru: Doğru tanımlandığında düzlemde farklı iki noktanın birleşim cümlesi olarak ele alınmaktadır. Öğretmen adayının ortaya koyduğu analogi çok basit anlamı ile geometrik tanımla örtüşmektedir. Bu da öğrencinin kavramı anlamlandırmasına katkı sunacağı yönünde değerlendirilmektedir.

Kesirlerde sadeleştirme ve genişletme: Buradaki benzetme ile öğretmen adayı kesirlerdeki sadeleştirmeyi birinci amaç olarak hedeflemiş, yapılan analogiyle de kesirlerdeki yalınlaştırmayı yani sadeleştirmeyi koruyarak anlamını açık olarak ortaya koymuştur. Öğretmen adayı öğretme sürecine katkı sağlayacak kavramsal boyutu doğru analiz etmiştir.

Doğru aç: Verilen analogi çocukların sürekli günlük yaşamlarında yaptıkları bir harekete denk düşmektedir. Bundan dolayı öğrenme çocuklar için kısa zamanda gerçekleşecektir.

Ölçme: Ayakkabı numarasına göre ayakkabıyı seçeriz. Analogi öğretmenlerin yine yanlış tanımlayabilecekleri kavramı daha doğru ve yerinde sunmaya katkı sağlayacaktır.

Küp: Oyun zarı ile kurulan ilişki günlük hayatta öğrencilerin sıkça karşılaştıkları bir durumdur. Bu bağlamda öğrencilerin küp kavramını akıllarında tutmaları ve görselleştirmeleri kolay olacaktır. Analogi matematiksel kavramı karşılamaktadır.

Daire: Para ile kurulan benzeşim yerindedir. Dairenin içi dolu olması ve bu yönüyle çemberden ayrılması bu şekilde mümkündür.

Tahmin: Sporla ilgili olmayan çocuk sayısı çok azdır. Bu sebeple yapılan benzetme yerinde ve öğrencinin kavramsal tanımlamayı yapmasına güzel bir örnek olarak durmaktadır.

Eşkenar dörtgen: Günlük yaşamda yenilen ve pastane tanıtımlarında sıkça kullanılan ve geleneksel olarak evlerde çokça yapılan bir tatlı olan baklava için yapılan analogi eşkenar dörtgenin tanımını öğrenci için kolaylaştıracaktır.

Kare: Satranç her öğrencinin öğrenmeye çalıştığı ve oynadığı bir oyundur. Geometrik olarak sunulan karenin tanımını en iyi şekilde akılda tutmaya yarayacak bir analogi olduğu söylenebilir.

Dış aç: Şezlongun dışında kalan aç. Şekilsel olarak çizilen şezlong şeklinde baş kısmının indirilip kaldırılması ve bu durumda oluşan dış aç görselleştirilmiştir. Bu analogi matematiksel kavramı karşılamaktadır.

İç aç: Yapılan benzetme çocukların yaşamlarında gördükleri ve tanıdıkları bir materyale denk gelmektedir. Buda kavramın tanımını öğrenci için netleştirmektedir.

Eğik: Eğim geometride öğretilirken daha çok bağıntısal sunumla öğrenme beklenmektedir. Ancak eğimin tanımı yapılır iken öğretmen adayının yapmış olduğu gibi görsel sunular sınıf ortamına taşır ise

öğrenci zihinsel süreci bu bağlamda şekillendirir ve öğrenme kısa sürede gerçekleşir. Öğretmen adayının yapmış olduğu analogi, kavramı doğru bir şekilde tanımlamaktadır.

Kesişen doğrular: Bilinmeyen ne olduğu sorusu her zaman 'x' sembolü ile örtüşürmektedir. Dolayısıyla öğretmen adayının benzetmesi kavramsal nitelik olarak güçlü görülmektedir.

Pergel: Pergel öğrencilerin geometrik araç olarak kullanmakta zorlandıkları bir materyaldir. Bunun sebebi öğrencilerin çember kavramını çok sonra öğrenmelerinden ileri gelmektedir. Öğretmen adayının analogisi ile öğrenci hem çemberi tanımış olacak hem de pergelin kavramsal anlamını zihninde güçlendirecektir.

Dikme: Dikme geometrik anlamı bakımından karıştırılan kavramlardandır. Bu karıştırma daha çok sembol ile örneklerin örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. Yapılan analogi bu karıştırmanın çözümüne katkı sunmaktadır.

Mutlak değer: Mutlak değer tanımlanırken genellikle öğretmenler tarafından olumlu, iyi, güzel, hoş vb. kavramların anlamını kapsayacak nitelikte olan pozitiflik kavramını verirler öğrenciye misal olarak. Verilen analogide bu anlamı fazlasıyla sağlamaktadır.

Ölçek: Ölçe de geometride öğrencilerin zorlandıkları bir alandır denebilir. Öğretmen adayının ortaya koyduğu analogi öğrencinin hem günlük yaşantısında olan, mutlaka gördüğü ve kullandığı bir materyale denk düşmektedir. Dolayısıyla öğrenme süreci öğretmenler için kolaylaşır.

İşlem önceliği: Özellikle dört işlem öğrencilerin en fazla zorlandıkları ve en çok da hata yaptıkları matematiksel işlemlerdir. Öğretmen adayının yapmış olduğu analogi tam da öğrencilerin yapacağı hem kavram yanlışısını hem de hata payını ortadan kaldıracaktır. Çünkü öğrenciler çocukken ve ileriki öğretim hayatlarında tüm sağlık derslerinde verilen analogideki sıralamayı iyi bir şekilde kavramaktadırlar. Bu da işlemsel boyutu sağlamlaştıracaktır.

Yarıçap: Sabit bir noktadan eşit mesafedeki noktaların, sabit nokta ile arasındaki uzunluk yarıçap olarak söylenir. Saat bütün öğrencilerin kullandığı bir aksesuardır. Dolayısıyla benzetme yerinde bir benzetmedir.

Derece (2. dereceden denklem): Günlük yaşamda sosyal hiyerarşi her toplumda önemli olmakla beraber çocuklar çok küçük yaşlarda bunun farkına varmaktadırlar. Bilinenden bilinmeye ilkesi çerçevesinde analogi hedefi gerçekleştirmeye yardımcı olabilir.

İşin: Öğrenmeyi kolaylaştırması bakımından faydalı bir analogidir denebilir.

Yansıma: Ebru sanatı. Ebru sanatında suya yapılan resmin üzerine bırakılan kağıda resmin simetrisi oluşur. Oluşan bu resim sudaki görüntünün yansıması olur.

Dönme: Faydalı benzetme olup öğrencinin öğrenme tutkusunu canlı tutmaya, motivasyonunu artırmaya göreceli olarak büyük katkı sunacaktır. Özellikle açılarının öğretilmesini sağlaması noktasında öğretmenlere faydalı olacaktır.

Hipotenüs: Öğrencilerin küçüklüklerinde gördükleri ve somut olarak algıladıkları bir materyal için sunulan analogi öğrenmeyi güçlendirecek niteliktedir.

Tablo: Tablo kavramı yemekhanede çıkan yemek listesi verilerek görselleştirilmiştir. Bu durum da günlük hayatta öğrencilerin sıkça karşılaştıkları bir durum olması sebebiyle ilgili kavramın kalıcılığı yönünde etkilidir.

Eşitsizlik: Her öğrencinin yaptığı ve yaşadığı bir sosyal durum olduğundan yapılan benzetme hedefi gerçekleştirmeye yardımcı olabilecektir.

Taraf tarafa toplama: Geri dönüşüm kavramı son yıllarda çevreyi korumak adına sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Dolayısıyla öğrenciler kavramı net olarak anlamlandırabilirler. Denklemde öğrencilerin zorlandıkları konulardandır denebilir. Bu çerçevede sunulan analogi kazanımın anlamlandırmasını sağlayacak niteliktedir.

Orjin: "Ağaç ile yerin çakıştığı nokta. Orjin kavramı eksenlerin çakıştığı nokta olduğu için ağacı dikey yeri yatay eksen seçtik ve çakıştığı noktaya orjin dedik."

Bu analogi analitik geometri de çokça tartışılan orjin kavramının öğretilmesinde öğrenci için kullanışlı olmayabilir. Çünkü yapılan benzetme daha çok diklik kavramını yansıtmaktadır.

“Futbol sahasının merkezi. Orjin koordinat sisteminin başlangıç noktasıdır. Futbol sahasının merkezi (orta sahada) futbolcuların maça başlama noktasıdır.” Ancak futbol sahası için yapılan benzetme öğrenci için daha öğretici olabilir. Çünkü futbol hemen hemen her öğrenci için ilgi çekicidir ve kavramı zihinde netleştirmeye katkı sunabilir.

Nokta: Nokta geometride tanımsız olarak ele alınır. Genellikle de öğrenciler tanımsızlık kavramını anlamakta zorlanırlar. Verilen analogi örneği öğrencinin zihninde noktanın tanımsızlığını ortadan kaldırmaya katkı sunacaktır.

Çizgi grafiği: Tablolar öğrencilerin günlük yaşantılarında çokça karşılaştıkları somut algıları geliştirecek çerçevede birer materyal olarak düşünülebilir. Sunulan benzetmede öğrenci yaşantısında yer alan bir benzetme olma noktasında bulunduğundan dolayı öğrenme güdüsünü canlı tutacaktır.

Eş üçgenler: Yapılan analogi yerinde ve öğretmenlerin kavramı öğrencilere sunmalarını kolaylaştıracak bağlamdadır. Eş üçgenler öğrenciler için benzer üçgenlerle karıştırılan ve fark edilmesi öğrenci için zor olan bir durumdur. Sunulan benzetme bu karışıklığı ortadan kaldırmaya olanak sağlayacaktır.

Çarpan: Her sayının böleni sayının bir bölümü gibi düşünülür. Odalı ev misali. Ancak verilen analogi örneği bunu pekiştirmekten uzak kalmaktadır. Yani benzetme tam olarak kavram tanımını ortaya koymamaktadır.

Paralel: Öğretmen adayının keşfetmeyi hedeflediği analogi paralel kavramını geometrik anlamı bakımında tam olarak öğrenciye kavratmak yeterlidir.

Koni: Şekilsel bir benzetme öngörülmektedir. Oysa koninin tanımı kavratılırken daha net somutlamayı ortaya koyacak şekilde vermek gerekmektedir. Analogi yeterli değildir denilebilir.

Pozitif: Verilen analogi, kavramı belli bir oranda karşılamaktadır, yani tam olarak karşılamamaktadır. Günlük hayatta pozitif dendiğinde hep olumlu şeyler anlaşılmaktadır, neşeli olmak yani gülümsemek olumlu durumlara örnektir. Ancak hastalık kavramı olumsuz olarak algılanmaktadır. Bir test yapıldığında herhangi bir hastalığın taşıyıcısı olunması da “pozitif” kavramı kullanılarak ifade edilmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Öğretmen adaylarının ürettikleri analogiler göz önünde bulundurulduğunda somuttan soyuta yani analogi olma özelliğini sağladığı, matematiksel kavramları daha anlaşılır kılmak amacıyla bilinenden bilinmeyene gittikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının ürettikleri analogiler değerlendirilerek büyük oranda ilgili kavramları karşıladıkları görülmektedir. Bu durumda, ilgili kavramlara yönelik öğretmen adaylarında anlamlı öğrenme gerçekleştiği söylenebilir. Bilgin ve Geban (2001) çalışmalarında analogilerin kullanılmasıyla işlenen ders kapsamında kavram başarısının yüksek olduğunu yani anlamlı öğrenme gerçekleştiğini ortaya koymuşlardır.

Doğramacı (2019)’nın çalışmasında, deney grubu öğrencilerinden değerlendirme etkinliği olarak ders sonunda kendi analogilerini oluşturmaları istenmiş ve öğrencilerden gelen özgün analogilerin anlamlı öğrenmenin göstergesi olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda mevcut araştırma kapsamında öğretmen adaylarının ürettikleri analogilerin kavramları karşıladıkları, dolayısıyla ilgili kavramlara ilişkin anlamlı öğrenme gerçekleşmiş olduğu düşüncesinden hareketle söz konusu çalışma ile mevcut çalışmanın paralellik gösterdiği söylenebilir. Mevcut araştırma kapsamında analogi tekniği ortaokul düzeyinde çok sayıda matematik konusuna uygulanmıştır. Bu bağlamda matematiğin tek bir konusuna değil diğer konularına da bu tekniğin uygulanmasının mümkün olduğu sonucundan hareketle Özcan (2013)’ün çalışması ile paralellik göstermektedir.

Öğretmen adaylarının ürettikleri analogilerin matematik derslerinde kullanılarak öğretimdeki etkililiğine bakılması önerilmektedir.

Ortaokul ve lise düzeyindeki öğrencilerin de çeşitli matematiksel kavramları anlayıp anlamadıklarını belirleyebilmek amacıyla analogiler üretmeleri sağlanmalıdır.

Üretilen analogilerin analogi çeşitleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi ve genelde ne tür analogilerin üretildiğinin ve farklı tür analogilerin öğretimdeki etkililiğinin ortaya konulması önerilmektedir.

Özellikle üniversitelerin eğitim fakültelerinde analogi üretimi üzerine öğretmen adaylarına çalışmalar yaptırılması önerilmektedir.

Kaynakça

Bilaloğlu, R. G. (2005). Erken çocukluk döneminde fen öğretiminde analogi tekniği. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(30), 72-77.

Bilgin, İ ve Geban, Ö. (2001). Benzeşim (Analoji) Yöntemi Kullanarak Lise 2. Sınıf Öğrencilerinin Kimyasal Denge Konusundaki Kavram Yanılgılarının Giderilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20: 26 – 32.

Büyüköztürk, Ş. (2012). Örneklem Yöntemleri. <http://cv.ankara.edu.tr/duzenleme/kisisel/dosyalar/18082015132036.pdf> adresinden 16.05.2020 tarihinde edinilmiştir.

Demir, S., Önen, F., & Şahin, F. (2011). Analogies: Through the point of view of pre-service science teachers. *Necatibey Faculty of Education Electronic Journal of Science and Mathematics Education*, 5(2), 86-114.

Demirci Güler, M. P. (2007). *Fen Öğretiminde Kullanılan Analogiler, Analoji Kullanımının Öğrenci Başarısı, Tutumu ve Bilginin Kalıcılığına Etkisinin Araştırılması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Doğramacı, H. (2019). *Sosyal Bilgiler Dersinde Analoji Kullanımının Ortaokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarına ve Tutumlarına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Efe, S. (2018). *Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Matematik Öğretiminde Kullandıkları Analogilerin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.

Ketenci, Ö. (2019). *Madde ve Isı Konusunda Uygulanan Analoji (Benzeşim) Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kuru, H. (2012). *Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Analojik Düşünme Durumlarının Saptanması ve Biyoloji Öğretiminde Analoji Kullanımının Öğrenci Başarısına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özcan, F. Z. (2013). *Analoji Tekniğinin Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkisinin İncelenmesi ve Bu Sürece İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Belirlenmesi (5.Sınıf Matematik Dersi Örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Pittman, K. M. (1999) Student-generated analogies: Another way of knowing? *Journal of Research in Science Teaching*, 36(1): 1–22.

Saygılı, S. (2008). *Analoji İle Öğretim Yönteminin 9 .Sınıf Öğrencilerinin Matematik Başarılarına ve Yaratıcı Düşüncelerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Sözbilir, M. (2009a). Araştırma Yaklaşım – Desen ve Yöntemleri. 19 Mayıs 2020 tarihinde <https://msbay.files.wordpress.com/2009/10/6-hafta-arac59ftc4b1rma-yaklac59fc4b1m-desen-ve-yc3b6ntemleri.pdf> adresinden alınmıştır.

Sözbilir, M. (2009b). Nitel veri analizi. 16 Mayıs 2020 tarihinde <https://fenitay.files.wordpress.com/2009/02/1112-nitel-arac59ftc4b1rmada-veri-analizi.pdf> adresinden alınmıştır.

- Şendur, G., Toprak, M., & Pekmez, E. Ş. (2008). Buharlaşıma ve kaynama konularındaki kavram yanlışlarının önlenmesinde analogi yönteminin etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 9(2):37-58.
- Turgut, T. (2007). *İlköğretim 7. Sınıf Matematik Konularının Öğretiminde Soru-Cevap Metodu İle Analogi Metodunun Öğrencilerin Matematik Başarılarına Etkileri Yönünden Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ÂMİRAN KURTKAN BİLGİSEVEN'İN SOSYAL DEĞİŞME VE SOSYAL DEĞİŞTİRME KAVRAMLARINI ANALİZİ

ANALYSIS OF SOCIAL CHANGING AND SOCIAL CHANGE CONCEPTS OF ÂMİRAN
KURTKAN BİLGİSEVEN

Erkan DİKİCİ

Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Sosyal değişme, sosyal yapıda ortaya çıkan ve gerçekleşen değişiklikleri ifade etmektedir. Hiçbir toplum, sabit değildir. Sürekli hareket halindedir. Dinamik olan toplum için değişim kaçınılmazdır. Sosyal değişimin herhangi bir yönü yoktur. Çünkü sosyal değişme, olumlu yönde olabileceği gibi, olumsuz yönde de gerçekleşebilir. Sosyal değişme, toplumda kendiliğinden gerçekleşen bir durum ya da süre olarak kabul edilir. Fakat bunun dışında, kendiliğinden gelişmeyen ve istenilerek gerçekleştirilen bir değişimden de söz edilebilir. Bu değişim ise, sosyal değişime olarak karşımıza çıkar. Sosyal değişime, sosyal değişme ile toplumda kendiliğinden meydana gelen olaylardan ziyade, istenilerek ve bir amaç uğrunda hedeflenerek gerçekleştirilen olay ya da durumlardır. Birçok sosyolog bu kavramları kullanmış ve açıklamıştır. Bu sosyologlardan birisi de Âmiran Kurtkan Bilgiseven'dir. Kurtkan, sosyal değişme konusunda iki kavram üzerinde durmuştur. Sosyal değişme ile ilgili kavramlardan ilki, sosyal bilimleri olduğu kadar doğa bilimleri ve felsefi düşünce akımlarını da ilgilendiren gelişme (tekamül) kavramıdır. Kurtkan'ın sosyal değişme konusunda üzerinde durduğu ikinci kavram, sosyal gelişme kavramıdır. Kurtkan, sosyal gelişme kavramını, ekonomik büyüme kavramından daha geniş perspektifte ele almıştır. Sosyal değişime kavramını ise ihtilal, inkılap ve planlama kavramları ile açıklamıştır. Kurtkan'a göre, ihtilal, bozulma anlamına gelen bir kelimedir. Sosyolojide ihtilâl kavramı, bir toplumda düzenin bozulması halinde, düzeni sağlamak üzere, var olan düzeni yeniden bozarak ihtiyaçlara uygun bir hale getirmekten ibaret sosyal değişime hareketi anlamına sahiptir. Kurtkan'a göre, inkılâp kelimesi, bir halden bir hale kalb olmak, bir durumdan başka bir duruma geçmek anlamına gelmektedir. Kurtkan'a göre, sosyal değişimin son şekli ise, planlamadır. Kurtkan, herhangi bir topluluğun sosyal yapı unsurlarında meydana gelebilecek değişimleri tesadüfe bırakmaksızın, tipi, devamlılığı, hızı ve yönü bakımından kontrol altına alma faaliyetini planlama olarak açıklamıştır. Bu bağlamdan hareketle çalışmada, Âmiran Kurtkan'ın sosyal değişme ve sosyal değişime kavramlarına yönelik sosyolojik analizleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Sosyal Değişme, Sosyal Değişime,

ABSTRACT

Social change refers to the changes that occur in the social structure. No society is fixed. Its always on the move. Change is inevitable for a dynamic society. Social change has no direction. Because social change can be positive or negative. Social change is considered to be a spontaneous situation or time in society. But other than that, it is possible to talk about a change that does not develop spontaneously and that is carried out voluntarily. This change appears as social change. Social change is the events or situations that are realized by willing and targeting for a purpose rather than spontaneous events in the society with social change. Many sociologists have used and explained these concepts. One of these sociologists is Âmiran Kurtkan Bilgiseven. Kurtkan emphasized two concepts about social change. The

first of the concepts related to social change is the concept of evolution, which concerns the social sciences as well as the natural sciences and philosophical movements. The second concept that Kurtkan emphasizes on social change is the concept of social development. Kurtkan handled the concept of social development in a wider perspective than the concept of economic growth. She explained the concept of social change with the concepts of revolution, reform and planning. According to Kurtkan, revolution is a word that means corruption. The concept of revolution in sociology refers to the movement of social change, in order to restore order in order to restore order in order to maintain order in a society. According to Kurtkan, the word revolt means being a heart from one state to another, moving from one state to another. According to Kurtkan, the final form of social change is planning. Kurtkan explained the planning activity to control the type, continuity, speed and direction without leaving any changes that may occur in the social structure elements of any community by chance. Moving from this context, the sociological analysis of Âmiran Kurtkan for the concepts of social change and social change were examined.

Key Words: Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Social Changing, Social Change,

Giriş

Sosyal değişme, sosyal yapıda ortaya çıkan ve gerçekleşen değişiklikleri ifade etmektedir. Hiçbir toplum, sabit değildir. Sürekli hareket halindedir. Dinamik olan toplum için değişim kaçınılmazdır. Sosyal değişimin herhangi bir yönü yoktur. Çünkü sosyal değişim, olumlu yönde olabileceği gibi, olumsuz yönde de gerçekleşebilir. Sosyal değişim, toplumda kendiliğinden gerçekleşen bir durum ya da süre olarak kabul edilir. Fakat bunun dışında, kendiliğinden gelişmeyen ve istenilerek gerçekleştirilen bir değişimden de söz edilebilir. Bu değişim ise, sosyal değiştirme olarak karşımıza çıkar. Sosyal değiştirme, sosyal değişim ile toplumda kendiliğinden meydana gelen olaylardan ziyade, istenilerek ve bir amaç uğrunda hedeflenerek gerçekleştirilen olay ya da durumlardır. Birçok sosyolog bu kavramları kullanmış ve açıklamıştır. Bu sosyologlardan birisi de Âmiran Kurtkan Bilgiseven'dir.

Sosyal değişim, toplumsal yapıdaki değişiklikleri ifade etmektedir. Kurtkan'a göre, sosyal değişimin başlaması, devamı, bağlı olduğu şartlar, tipi, hızı, neden ve sonuçları itibarıyla sosyolojinin alaka sahasına girmektedir.¹ Belirli bir süre içerisinde, sosyal kuvvetlerin hepsinin veya büyük bir kısmının toplumsal yapı üzerinde aynı sonucu verecek tarzda etkili olmaları haline sosyal değişim denir. Kurtkan, sosyal değişimin yönünün belirli bir süre için söz konusu edilmesini, bütün sosyal kuvvetlerin sürekli olarak aynı yönde etkili olmasının imkânsızlığı ile açıklamıştır. Kurtkan'a göre, sosyal değişimin tek yönlü olarak gerçekleşeceğini öne süren 19. yüzyıl sosyologları yanılmışlardır.²

Sosyal Değişme

Sosyal değişim, toplumsal yapıdaki değişiklikleri ifade etmektedir. Kurtkan'a göre, sosyal değişimin başlaması, devamı, bağlı olduğu şartlar, tipi, hızı, neden ve sonuçları itibarıyla sosyolojinin alaka sahasına girmektedir.³ Belirli bir süre içerisinde, sosyal kuvvetlerin hepsinin veya büyük bir kısmının toplumsal yapı üzerinde aynı sonucu verecek tarzda etkili olmaları haline sosyal değişim denir. Kurtkan, sosyal değişimin yönünün belirli bir süre için söz konusu edilmesini, bütün sosyal kuvvetlerin sürekli olarak aynı yönde etkili olmasının imkânsızlığı ile açıklamıştır. Kurtkan'a göre, sosyal değişimin tek yönlü olarak gerçekleşeceğini öne süren 19. yüzyıl sosyologları yanılmışlardır.⁴

Kurtkan'a göre, toplumsal yapıda yaşanan sosyal değişmeyi tespit eden iktisatçılar, toplumu daha mükemmele götüren bir değişim merdiveninde, daha yukarı basamaklara sağlıklı bir şekilde çıkabilmenin şartı olarak maddî unsurların yanı sıra, manevî unsurlarda da uygun değişikliklerin gerçekleşmesinin şart olduğunu anlamaya başlamışlardır. Ne var ki, ele aldıkları nitelendirici özellikler, hep ekonomik, yani maddî zenginleşmeyi devamlı kılmaya yarayacak özelliklerdir. Kurtkan, bu konuda

¹ KURTKAN BİLGİSEVEN, **Köy Sosyolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 216.

² KURTKAN, **Sosyoloji**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976, s. 107

³ KURTKAN BİLGİSEVEN, **Köy Sosyolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 216.

⁴ KURTKAN, **Sosyoloji**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976, s. 107

Batılı iktisatçıların hoş karşılanması gerektiğini, çünkü Batı kültürünün maddeci bir kültür olduğunu ifade etmiştir.⁵

Hiçbir toplum, sabit bir şekilde, hareketsiz değildir. Her toplumun devamlı bir dinamizm, bir değişme gösterdiği ifade edilebilir. Değişmenin derecesi zamana göre ve toplumdan topluma değişmektedir. Kurtkan, tamamen durgun bir topluma, 20. yüzyıl gibi sürekli değişimin yaşandığı yüzyılda hiçbir yerde rastlanılmadığını ileri sürmüştür. Böyle olmakla beraber, sosyologların, tıpkı otopsi uzmanları gibi toplumu statik olarak düşünmeyi ve yapısal özelliklerini incelemeyi arzu ettiklerini söylemiştir.⁶

Carle C. Zimmerman'a göre, 20. yüzyılda dört büyük sosyal deprem meydana gelmiştir. Kurtkan'a göre, sosyal değişme, bütün çağlarda yaşanmıştır. Fakat 20. yüzyılı, değişme yüzyıllarından birisi olarak kabul etmiştir. Kurtkan, söz konusu dört büyük sosyal depremi, aynı zamanda dört büyük sosyal değişme olarak adlandırmıştır. Dört büyük sosyal deprem ya da değişmeden ilki, mesafelerin kısalmasıdır. İkincisi, orta sınıflaşma ve sosyal sınıflarda yaşanan değişmedir. Üçüncüsü, geçmişteki medeniyetlere geri dönüp bakma zihniyetidir. Dördüncüsü ise, tesir bölgelerinin ve tesir altına alan kapitalist kuvvetlerin değişmesidir.⁷

Kurtkan'a göre, değişme, aslında hiçbir yönü ifade etmeyen bir kavramdır. Yani, sosyal değişimin, ilerleme kadar gerileme tarzında da gerçekleşme ihtimaline sahip olduğunu belirtmiştir. Bu her iki durum, yani ilerleme ve gerileme, aslında sosyal değişmedir. İlerleme kavramı, çoğu kez bireylerin arzularına göre değişen anlamlar ifade etmektedir. Kurtkan, ilerleme (terakki) kavramı ile bundan farklı olan gelişme (tekamül) kavramının birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, ilerleme kavramının neyi ifade ettiği konusu bireylerin kanaatlerine ve inançlarına göre değişebildiği halde gelişme kavramı, objektif delillerle ölçülebilen, bireysel hükümlere ve kanaatlere göre farklı takdirlere konu teşkil etmeyen bir sosyal değişmedir. 19. yüzyıl sosyologları bu kavramları birbirine karıştırmışlar ve bu yüzyılda meydana gelen teknolojik ve endüstriyel ilerleme sonrası sosyal değişimin sürekli olarak gelişme şeklinde devam edeceğini ileri sürmüşlerdir.⁸

Kurtkan'a göre, sosyal değişme, sadece düzeni ıslah seviyesinde kalmamaktadır. Yaygın kişilik tipinin uygun bir evrimle ideale yaklaştırılmadığı sürece, toplumsal yapının ve kurumlarının ıslahının hiç bir olumlu sonucu olmayacaktır. Bir düzenden ötekine geçilse veya mevcut düzenin daha fazla sağlamlaştırılması gerçekleşse bile, bu değişimler ancak bazı görüşlere sahip grupları tatmin edebilir, fakat gerçek bir ilerlemeden söz edilemez. Kurtkan, gerçek bir ilerlemenin sağlanabilmesi için, bireyin ve toplumun niteleyici ve niceleyici özellikleriyle değiştirilmesinin gerektiğini ileri sürmüştür. Böyle bir ilerlemenin, aynı zamanda sosyal gelişme ve hatta evrim olacağını açıklamıştır. Kurtkan'a göre, bu tip bir değişme, 20-30 yıl gibi kısa bir sürede gerçekleşmişse, buna sosyal kalkınma denmektedir.⁹ Kurtkan, kalkınmanın, sosyal değişmeye göre, daha dar kapsamlı bir anlama sahip olduğunu ve daha çok kısa süre içerisinde bir meydana geliş şekli olduğunu dile getirmiştir.¹⁰ Kurtkan'a göre, sosyal değişme hiçbir toplumda sürekli olarak tek bir yönde gerçekleşmez. Sosyal kalkınma ise, kısa süreli gerçekleşen ve daha çok ilerleme olarak kabul edilen bir değişim olarak algılanmaktadır.

Kurtkan, sosyal değişme konusunda iki kavram üzerinde durmuştur. Sosyal değişme ile ilgili kavramlardan ilki, sosyal bilimleri olduğu kadar doğa bilimleri ve felsefi düşünce akımlarını da ilgilendiren gelişme (tekamül) kavramıdır. Bu görüşü benimseyenler ile sosyal tarihin değişmelerini buna uygun bir görüş açısından izah edenler arasında bazı farklılıklar olduğundan bahsetmiştir. Kurtkan'a göre, serpilme imkânını endüstrileşmiş Batı toplumlarının sosyal ve iktisadî şartlarında bulan gelişme doktrinlerinin birbirlerinden bir dereceye kadar farklı olabilmelerini doğuran başlıca nedenler, ilerlemeci dünya görüşünün bir hiyerarşiye dayanması, bu hiyerarşinin beş gelişme seviyesine sahip olması ve ilerlemecilerden bazılarının bu seviyelerin hepsini, bazılarının ise bir kısmını kendi görüşleri

⁵ KURTKAN BİLGİSEVEN, Âmiran; "Sosyal Gelişme Gerçekleşmeden Sanayileşmekten Doğan Problemler", **Türk Toplum ve Gençlik Sempozyumu Bildirileri** (iç.), 3-5 Nisan 1989, Kayseri, s. 249.

⁶ KURTKAN, **Genel Sosyoloji**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976, 271.

⁷ KURTKAN, "Milli Kültür ve Eğitim", **Kubbealtı Akademi Mecmuası** (iç.), Yıl: 2, Sayı: 3, Temmuz 1973, s. 56.

⁸ KURTKAN, **Genel Sosyoloji**, s. 272-273.

⁹ KURTKAN BİLGİSEVEN, "Kalkınma ve Kültür İlişkisi", **Sosyoloji Konferansları Dergisi** (iç.), Sayı: 23, 1991, s. 7.

¹⁰ A.g.m., s. 1.

içinde benimsemiş olmalarıdır. Kurtkan, söz konusu gelişme hiyerarşisinin beş seviyesini basit değişme, düzen, yön, ilerleme ve olgunluğa erişebilirlik şeklinde sıralamıştır.¹¹

Kurtkan'ın sosyal değişme konusunda üzerinde durduğu ikinci kavram, sosyal gelişme kavramıdır. Kurtkan, sosyal gelişme kavramını, ekonomik büyüme kavramından daha geniş perspektifte ele almıştır. Ekonomik büyümeyi, nüfus başına isabet eden reel hâsılada toplumun teknolojik, ekonomik ve demografik özelliklerindeki değişmelerle birlikte ortaya çıkan devamlı ve belirli ölçüde hızlı bir yükseliş olarak tarif eden Richard Easterlin, sosyal gelişme kavramının iktisadî büyümeye göre daha yeni bir kavram olduğuna işaret etmiştir.¹²Kurtkan, sosyal değişme konusunda, özellikle MacIver ve Page'in görüşlerini önemsemiştir. Kurtkan'a göre, sosyal değişme, belirli şartların hâkim olduğu bir durumun başlangıcından itibaren mevcut sosyal kuvvetlerin hepsinin belirli bir yönde etki etmesiyle ortaya çıkan bir değişimdir.¹³

Kurtkan'a göre, sosyal değişmeye tesir eden bir takım faktörler bulunmaktadır. Sosyal olaylar ve bu olaylarla birlikte ortaya çıkan sosyal değişme, birçok faktörün etkisi altında kalmaktadır. Sosyal gerçeklikte yaşanan değişimin, bu faktörler üzerinde karşı etki yaptığı söylenebilir. Kurtkan, sosyal değişmeye etki eden faktörleri dört grupta ele almıştır. Bu faktörleri fizikî-çevre faktörü, biyolojik faktör, teknoloji faktörü, kültür faktörü şeklinde gruplandırmıştır.¹⁴Kurtkan'a göre, sosyal değişme, ya kendiliğinden ortaya çıkmakta, ya da değiştirme şeklinde ortaya konmaktadır. Kendiliğinden vuku bulan sosyal değişme çeşitlerini ise sosyal hareketlilik tipleri ve sosyal bütünleşme tipleri şeklinde açıklamıştır.¹⁵

Kurtkan'a göre, sosyal değişme tiplerini iki ayrı kritere göre sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan birincisini, basitlik ve mükemmellik kriteri; ikincisini ise kalite ve kantite kriteri şeklinde açıklamıştır. Basitlik ve mükemmellik kriterine göre, basit değişme ve tekamül (kemale, olgunluğa gidiş) şeklinde iki farklı değişme tipinden bahsetmiştir. Bunlardan birincisi olan basit değişme, hiç bir mükemmele erişme halinin söz konusu olmadığı değişimlerdir. Basit değişimde, toplumun değişme halinden önceki durumu da sonraki durumu da kargaşalıktan ibaret olup, hiç bir düzen söz konusu değildir. Kurtkan, basitlik ve mükemmellik kriterleri içerisinde asıl ilgi çeken değişme tipinin, olgunluğa erişen merhaleler şeklinde ele aldığı değişme tipi olduğunu öne sürmüştür. Olgunluk haline geçiş için bir takım basamakların varlığından söz etmiştir. Basit değişmeyi de, bu basamakların başlangıcı olarak kabul etmiştir. Olgunluğa erişmek için gerekli olan basamakları ise sosyal düzene erişme, düzenin yönlendirilmesi, ilerleme ve mükemmelliğe erişme şeklinde sıralamıştır.¹⁶

Kurtkan, sosyal değişimin ikinci kriteri olarak değişimin niceleyici ve niteleyici göstergelerinden bahsetmiştir. Bu göstergeleri ise dört başlıkta toplamıştır. Bunlardan birincisi, büyüklüğün nicelik ölçüsüyle ifade edilen sosyal değişimdir. Buna göre, büyümenin her ne kadar bir değişme istikameti belirtmeyeceğini ifade etse de, sadece niceleyici karakterli bir değişmeyi ifade edeceğini söylemiştir. İkincisi, bir değer standardına uygunluğu bakımından niteleyici olarak ifade edilen sosyal değişimdir. Burada ilerleme kavramı üzerinde duran Kurtkan, ilerlemenin, ideal olarak tarif edilmiş bir hedefe ulaşmak gayesiyle düzenin yönlendirilmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir. Üçüncüsü, bünye ve fonksiyonlardaki nitelik değişikliğini ifade eden sosyal değişimdir. Burada evrim konusuna vurgu yapılmıştır. Herhangi bir toplumda, sistem içindeki organların bir bütün olarak toplumun varlığını devam ettirmesine hizmet etmeleri durumuna rastlanılıyorsa orada sosyal evrim olduğunu öne sürmüştür. Dördüncüsü ise, niceleyici ve niteleyici göstergelerin ideal düzeni itibariyle sosyal gelişimdir. Böylece niteleyici ve niceleyici değerlerin birbirini tamamlaması ile birlikte sosyal gelişimin sağlanacaktır.¹⁷

R. C. Lewontin, İngilizce olarak neşredilen *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*'ndeki bir yazısında ilerleme ve gelişme kavramlarının birbirine karıştırılmasına sebep olacak şekilde Batılı kaynaklarda göze çarpan kargaşanın, gelişme kavramının beş basamağının ayırt edilemeyeşinden ileri geldiğini öne sürmüştür.

¹¹ KURTKAN, *Genel Sosyoloji*, s. 273-278.

¹² A.g.e., s. 280.

¹³ A.g.e., s. 283.

¹⁴ KURTKAN, *Sosyoloji*, s. 116-119.

¹⁵ A.g.e., s. 120-134.

¹⁶ KURTKAN BİLGİSEVEN, "Kalkınma ve Kültür İlişkisi", s. 1-2.

¹⁷ A.g.m., s. 5-6.

Kurtkan'a göre, bu beş basamağın tamamında, sosyal değişme anlatılmaktadır. Hepsi gerçekleşmişse, sanki beş safhası olan bir yokuşun beşinci safhasına veya zirvesine yükselmiş olan toplum, olgunluk seviyesine gelmiştir. Kurtkan, ilerlemeyi, beş safhası olan sosyal gelişme yolunun son durağı olarak kabul etmiştir. Toplum doğru yolda ise, ilerleme ve gelişme kavramlarının aynı anlama geleceğini iddia etmiştir.¹⁸

Kurtkan, sosyal gelişmeyi ele alırken, birey ve toplum için doğru hedef olan olgunluk (tekâmül) kavramını nasıl tarif edeceğiz? sorusunu dile getirmiştir. Bunu objektif bir şekilde tarif edebilmek için öncelikle ilk dört merhale üzerinde durulması gerektiğini işaret etmiştir. Lewontin'e göre, değişimin ilk safhası, alelade değişmedir. Bu tip değişme, hiç bir amaca ve düzene yönelik olmayan, rastgele değişme olarak tarif edilebilir. Lewontin, bu konuda iskambil destesi örneğini vermiştir. Bu örneğe göre, iskambil destesi rastgele karıştırıldığında, destede bir değişiklik olmuştur. Kağıtların rengi, kırmızı veya siyah olduklarına göre veya değer büyüklüğü sırasına göre değiştirilmemiştir. Yapılan değişiklikler, sadece rastgele hareketlerin sonucunda gerçekleşmiştir. Kurtkan, toplumdaki plansız, programsız, hedefsiz, bazen birbirinin tam aksi tedbirlerle yürütülen rastgele politikaları buna benzetmiştir. Mesele birey açısından söz konusu edildiğinde, ortaya çıkan durum, sosyolojide "anomi" olarak tarif edilen durum olduğunu belirtmiştir. Kurtkan'a göre, anomi, bireyin, hayatına anlam veren bir iç düzenden mahrum olma durumudur. Anomiye maruz kalan birey dıştan gelen her etkiye göre hareket eden, amaçsız, hedefsiz, gayesiz bireydir.¹⁹

Kurtkan'a göre, gerek toplumlar, gerek bireyler için rastgele değişme, topluma da bireye de yakışmayan bir başıboşluktur. Bundan ötürü, bireylerin ve toplumların düzene yönelmek suretiyle değişimleri söz konusu değilse, objektif anlamdaki gelişmeyi gerçekleştirmek şöyle dursun, subjektif bir hedefe göre ilerleme dahi yoktur. Böylece Lewontin'in beşli tasnifinin ikinci safhasına gelinmektedir. Nizam (düzen, order) kelimeleriyle ifade edilen bu ikinci safha, değişimin başıboşluktan kurtarılacak, belli bir düzenin subjektif kararlara göre hedef tayin edilmesiyle o hedefe doğru bir ilerlemenin gerçekleştiği safhadır. Kurtkan, bu durumu, her subjektif hedef bizi ilerlemeye götüren yolun üzerinde bulunan bir durak olmayabilir şeklinde eleştirmiştir. Kurtkan'a göre, görünüşte bir ilerleme vardır, fakat herhangi bir hedefe doğru her gidiş gerçek ilerleme değildir. Örneğin, Eskişehir'den Ankara'ya gitmesi gerektiği halde İzmit'e gitmeyi arzu eden ve İzmit trenine binen bireyler için İzmit'e gidiş bir ilerleme gibi görülür, fakat bu durum, hakiki bir ilerleme değildir.²⁰

Lewontin'in beşli tasnifinin üçüncü safhası yöndür. Kurtkan'a göre, eğer bir toplum düzen değiştiriyorken, yaygın kişilik tipi ve kurumları açısından ulaştığı her yeni madde-mana kombinasyonu, toplumu biraz daha ideal kültüre yaklaştıracak yerde, ondan uzaklaştırıyorsa, ulaşılan yeni düzen, olgunluğa doğru ilerleme sayılamaz. Bundan ötürü Lewontin'in, üçüncü gelişim safhası olarak belirttiği yön, ancak ideal kültüre yönelik bir yön olmalıdır. Kurtkan'a göre, herhangi bir yönde gerçekleştirilen, birbirini takip eden düzenler serisi, gerçek ilerlemeyi (yani tekamülü) temsil etmez. Doğru istikamet tayin edilmesi toplum açısından olduğu gibi, birey açısından da ilerlemenin üçüncü safhasıdır. Bu safhada bulunan birey, artık rastgele değişme halinden kurtulmuş, idrak âlemini düzenleyebilmiş, bu düzenleme işini bir hedefe göre gerçekleştirme niyetini ve yönünü benimseyebilmiş bireydir. Bundan sonra yapılacak iş, yön belirten bu niyetin, birbirini takip eden düzenleme gayretleri ile fiilen bir ilerleme halinde olgunluk zirvesine bireyi ve toplumu ulaştırmasıdır. O halde Lewontin'in beşli tasnifindeki dördüncü safha terakki yani gerçek ilerlemedir. Kurtkan, beşinci tasnifin ise olgunluk (tekamül) olduğunu söylemiştir. Ona göre, bu beş basamağın hepsi de sosyal değişmeyi ifade etmektedir. Bütün basamakların tek tek gerçekleşmesi ile son basamak olan olgunluk seviyesine ulaşılacaktır. Kurtkan'a göre, sosyal değişimde, ilerleme ve olgunluk kavramları birlikte gerçekleşmiş olabilir.²¹

¹⁸ KURTKAN BİLGİSEVEN, Âmiran; "Terakki ve Tekamül", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* (iç.), Sayı: 60, Haziran 1989, s. 47-48.

¹⁹ A.g.m., s. 48.

²⁰ A.g.m., s. 48.

²¹ A.g.m., s. 49.

Sosyal Değişirme

Kurtkan, sosyal değişimin her zaman istenilen şekilde ortaya çıkmadığını öne sürmüştür. Ona göre, her toplumda kendiliğinden meydana gelen sosyal değişimin dışında, istenilerek gerçekleştirilen sosyal değişirme uygulamalarına da rastlanılmaktadır. Toplumda kendiliğinden meydana gelen sosyal değişimin hızına veya yönüne ya da bunların her iki özelliğine müdahale edilmesini sosyal değişirme olarak tanımlamıştır. Sosyal değişirmenin belli başlı şekillerini ihtilâl, inkılâp ve planlama olarak izah etmiştir.²²

İhtilâl, bozulma anlamına gelen bir kelimedir. Sosyolojide ihtilâl kavramı, bir toplumda düzenin bozulması halinde, düzeni sağlamak üzere, var olan düzeni yeniden bozarak ihtiyaçlara uygun bir hale getirmekten ibaret sosyal değişirme hareketi anlamına gelmektedir. Kurtkan'a göre, her ihtilâl, aslında bir düzeltme gayesini gütmektedir. Fakat bütün ihtilâllerin gerçekten her bakımdan tatmin edici bir düzeltme olarak sonuçlanacağını iddia edilemeyeceğini söylemiştir. İhtilâlin, toplumda bir karışıklık ve israf meydana getirdiği için düzenin yeniden kurulmasına yarayacak kaynakları tüketecektir. Çünkü her ihtilâlde, memleketin iş gücünü meydana getiren insanlardan bir kısmının ölebileceğini ve ihtilâlin yapılması için harcanan para ve tahrip edilen fizikî kapital unsurlarının önemli bir kayıp teşkil edebileceğini belirtmiştir. Kurtkan'a göre, ihtilâlin, uzun vadeli çıkarlar bakımından tatmin edici bir sonuç getirmesi de mümkün olmayabilir. Eğer, ihtilâl, çıkarları tatmin edilmeyen belirli bir sosyal sınıfın veya grubun ayaklanması halinde ortaya çıkmış ve iktidarda bulunanlar iktidardan uzaklaştırılmışsa, bu defa demokratik olmayan yoldan ve kendi kendisini lider ilan ederek iktidara geçen yeni grubun veya sosyal sınıfın mensupları, kendilerinden olmayanlara karşı aynı adaletsizliği gösterebilirler.²³

Kurtkan'a göre, ihtilâller, her zaman sosyal sınıflar arasındaki gerginliklerden doğmamıştır. Tarihte pek çok millet bağımsızlık için ihtilâl yapmış ve özgür devletler kurmuşlardır. Fakat bu sonucun elde edilmesi için, ihtilâl yapan grubun, hem çok kalabalık olması hem de hâkim grupla asgari ortak noktalarda birleşmeyecek kadar farklı bir kültüre sahip olması gerekmektedir. Büyük ve hâkim grubun kültürü ile iştirak halinde olan küçük grupların ihtilâle teşebbüs etmeleri ve bundan başarı kazanmaları, ancak dış ülkelerin tahrikleri ve yardımları ile gerçekleşebilir. Dış yardım yapan memleketin yardım yapmakla güttüğü gaye, zafere kavuşan grubun geleceği bakımından önem taşır. Dıştan yardım yapan milletle, ondan yardım gören ihtilâlciler grubun hiç bir ortak noktası bulunmuyorsa, yani din, dil, tarih, gelenek ve töre beraberliği mevcut değilse, üstelik yardımcı millet, kendi siyasî sınırları içinde birçok azınlık grubunu zaten ezen ve onların topraklarını sömüren bir milletse, bu yardım, ideolojik sempati ile aldatma ve yeni bir sömürge kazanma gayelerine dayalı olabilir.²⁴

Kurtkan'a göre, ister sınıf çıkarlarına, ister siyasî zafer elde etme gayesine yönelmiş bulunsun, herhangi bir ihtilâlin yapılabilmesi ve başarılı olabilmesi, bir takım şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Bu şartlardan birincisi, ihtilâli yapacak olan grubun veya sosyal sınıfın iktisadî ya da mâlî bakımdan ezilen bir kitle teşkil etmesidir. İkinci olarak, bu ezilen grubun, ya memleket içindeki diğer bazı sosyal sınıflar ve gruplarca veya dış ülkeler tarafından ihtilâl yapmak üzere, iktisadî güç ile desteklenmesidir. Üçüncü olarak, ezilen grubun, dikey sosyal hareketlilik imkânlarının kaldırılmış olması ve sosyal yükselişi engelleyen bu ayırımın, sosyal tabakalar arası geçit imkânlarını kapatmış bulunması gerekmektedir. Son olarak, ihtilâl denilen hareketin fikre dayanan bir cephesinin bulunması ve bunun da bir felsefî temelle desteklenmiş olması lazımdır.²⁵

Sosyal değişirmenin ikinci şekli, inkılâp hareketidir. Kurtkan'a göre, inkılâp kelimesi, bir halden bir hale kalb olmak, bir durumdan başka bir duruma geçmek anlamına gelmektedir. Her ne kadar Türkçe'de son zamanlarda inkılâp yerine devrim kelimesi kullanılıyor olsa da, bu kelime devirmek kökünden geldiği için bir halden başka bir hale geçişi ifade eden inkılâbın yerini tutmayacağını ileri sürmüştür. Kurtkan'a göre, inkılâp, bir sosyal yapının yorumlanmaya müsait değer hükümlerinin ihtiva ettiği zamana ve şartlara uyma gücünün açığa çıkarılmasıdır. Bu durum, bir toplumun kültüründe zaten mevcut değilse, o toplumda inkılâp yapabilmek güçtür. Böyle bir toplumda inkılâbın meydana

²² KURTKAN, *Sosyoloji*, s. 138.

²³ A.g.e., s. 138-139.

²⁴ A.g.e., s. 139.

²⁵ A.g.e., s. 139.

gelebilmesi için, öncelikle zamana göre yorumlanma kabiliyeti olmayan sert değer hükümlerinin terk edilmesi ve bunun için belki bir ihtilâlin gerçekleştirilmesi lazımdır.²⁶

Kurtkan'a göre, inkılâp, her yüzyılın şartlarına göre yeni yorumlara açık değer hükümlerine sahip kültürlerde, kültürü bozmadan meydana gelir. Bu tip değer hükümlerine sahip olmayan kültürlerde ise, önemli yıkıntıları takiben yeni bazı değerlerin kültüre eklenmesi ile gerçekleştirilir. Bu ikinci halde, yani inkılâbın yeni değer hükümleri benimsenerek gerçekleştirilmesi halinde inkılâpçı safhayı, reaksiyoner safha, yani karşı koyma safhası takip edecektir. Kurtkan, bu tip toplumlarda, halkın, kendiliğinden benimsemiş olmadığı yeni değer hükümlerini kabul etmeye zorlanmasını, inkılâbın topluma mal edilmesini güçleştireceğini ve karşı koymalara yol açacağını söylemiştir.²⁷

Kurtkan'a göre, bir sosyal değiştirme hareketinin inkılâp olabilmesi için birtakım şartların sağlanması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, inkılâbın, zamanın şartlarına göre yoruma müsait olan ve halkın benimsediği bir değer hükmüne veya yaygın bir millî felsefeye dayanması ve böylece halk tarafından desteklenmesidir. İkinci olarak, bireysel ve toplumsal çıkarları dengeli olarak hedef alması gerekmektedir. Üçüncü olarak da, yine halkın desteklediği bir tabii liderin (liderlerin) öncülüğü ile gerçekleştirilmelidir. Kurtkan'a göre, Cumhuriyet devrinde gerçekleştirilen Türk inkılâpları bu şartları yerine getirmiştir. Çünkü Türk inkılâplarının, Türk-İslâm kültürünün özünü teşkil eden bazı değer hükümlerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.²⁸

Kurtkan'a göre, sosyal değiştirmenin son şekli ise, planlamadır. Herhangi bir topluluğun sosyal yapı unsurlarında meydana gelebilecek değişimleri tesadüfe bırakmaksızın, tipi, devamlılığı, hızı ve yönü bakımından kontrol altına alma faaliyetine planlama denir. Planlama, aile, ticari işletme, devlet gibi bütün grupların uygulayabileceği bir faaliyettir. Özellikle devletlerin iktisadî kalkınma hedefine erişebilmeleri ancak planlama ile mümkündür. Çünkü sosyal değiştirme, planlı bir şekilde yürütülmediği takdirde, bir toplumda alınan tedbirler, o toplum için çok faydalı olsa da, onun başka toplumlarda meydana getirdiği yan etkiler son derece zararlı olabilir.²⁹

Kurtkan'a göre, planlama, bir toplumun yapısında meydana gelen sosyo-kültürel değişiklikleri kendi haline bırakmaksızın devamı, tipi, hızı ve yönü itibarıyla kontrol altına alma faaliyetidir. Planlama, işletmelerden devlete varıncaya kadar bütün organizasyon tiplerinde göze çarpan bir faaliyettir ve bu karakteri ile genel bir durum olma özelliği arz etmektedir. Planlamayı, tek bir topluma has bir faaliyet olarak vasıflandırılmasının mümkün olmayacağını söylemiştir. Ancak işletmelerin, okulların, ailelerin kendi iç bünyelerini ilgilendiren planlama faaliyetleri bir millî topluluğun bütününe has planlama işlemlerinden farklı olup, daha dar çerçeveli ve sınırlı faaliyetler olabileceğini belirtmiştir.³⁰

İhtilal ve inkılâp hareketlerinde olduğu gibi, planlama hareketinin de bir takım özellikleri bulunmaktadır. Planlamanın ilk özelliği, sosyal yapıyı ve kültürü bir bütün halinde ele alan bir faaliyet olmasıdır. Kurtkan'a göre, planlama faaliyetleri böyle bir bütüncü görüşle yürütülmediği takdirde, planlamadan beklenen neticeler elde edilemez. Planlamanın ikinci özelliği, planlama faaliyetinin ölçülü ve dikkatli bir zaman ayarlamasına dayandırılmasıdır. Yapılacak yatırımların ve alınacak tedbirlerin zamanı sosyal değişimin aralıksız olarak devamını temin edecek şekilde ayarlanmalıdır. Planlama faaliyetinin bir diğer özelliği, planlama faaliyetinin faktör ayarlaması prensibine dayandırılmış olmasıdır. Bu prensip, planlamanın bilhassa iktisadî yönü için söz konusudur. İktisadî planlama, üretimin arttırılmasına yöneliktir. Planlama faaliyetinin son özelliği ise, bir önceki özelliğe bağlı olarak, faktör ayarlamasına moral unsurların da katılmasıdır. Planlamanın bu son özelliği, maddî ve manevî kültür unsurlarının en uygun tertibini sağlamaktan ibarettir. İnsan faktörünü de göz önünde bulunduran Kurtkan, bir ülkede sadece maddî unsurların en uygun tertibini sağlamak suretiyle kalkınma hedefine ulaşamayacağını öne sürmüştür.³¹

²⁶ A.g.e., s. 141-142.

²⁷ A.g.e., s. 142.

²⁸ A.g.e., s. 143.

²⁹ A.g.e., s. 146.

³⁰ KURTKAN, *Genel Sosyoloji*, s. 330-331.

³¹ KURTKAN, *Sosyoloji*, s. 146-148.

SONUÇ

Kurtkan, toplumun hareketli olma özelliğine sahip olduğuna ve sürekli bir değişim hareketi içerisinde bulunduğuna dikkat çekmiştir. Söz konusu değişimin toplumdan topluma farklılık gösterdiğinin altını çizmiştir. Fakat sosyal değişimin her zaman ilerleme şeklinde, ileriye yönelik olmadığını, gerileme şeklinde de gelişebileceğini öne sürmüştür. Kurtkan'a göre, sosyal değişimin hangi yönde ve hızla olacağını, sosyal planlama belirlemektedir. Kurtkan, sosyal olayların etkisiyle ortaya çıkan sosyal değişimin gerçekleşmesinde bir takım faktörlerin etkili olduğunu söylemiştir. Kurtkan'a göre, sosyal değişmeye etki eden başlıca faktörler, fizikî çevre, biyolojik şartlar, teknolojik düzen ve kültürel düzen faktörleri olmuştur.

Kurtkan'a göre, sosyal değişimin arzu edildiği şekilde gerçekleşmediği zamanlarda başvurulacak eylemlerden birisi sosyal değiştirme eylemidir. Kurtkan, sosyal değiştirmeyi, bilinçli olarak gerçekleşen bir durum olarak açıklamıştır. Başlıca sosyal değiştirme şekillerini ihtilâl, inkılâp ve planlama olarak sıralamıştır. Buna göre, bozulma anlamına gelen ihtilâl kavramıyla toplumda bozulan düzenin sağlanması amaçlanmıştır. Kurtkan'a göre, bir düzeltme gayesine sahip olan ihtilâl, bozuk olan düzenin sağlanması amacıyla, yeniden bozularak, ihtiyaca uygun hale getirilmesidir. Kurtkan, sosyal değiştirme şekillerinden ikincisi olan inkılâbı, bir iyileştirme hareketi olarak değerlendirmiştir. Kurtkan'a göre, inkılâp, devrim kelimesi ile aynı anlama sahip değildir. Kurtkan, inkılâba örnek olarak, cumhuriyet sonrası Atatürk inkılâplarını göstermiştir. Kurtkan'a göre, sosyal değiştirmenin üçüncü şekli olan planlama, diğerlerine göre daha olumlu bir harekettir. Çünkü planlama hareketinin, bütüncü görüş açısından yürütüldüğünü ifade etmiştir. Kurtkan'a göre, planlamada, yapılması planlanan değişimlerin türü, devamlılığı, hızı ve yönü daha fazla kontrol altında tutulmaktadır ve tesadüfe bırakılmaz.

KAYNAKLAR

- KURTKAN, Âmiran; "Millî Kültür ve Eğitim", **Kubbealtı Akademi Mecmuası** (iç.), Yıl: 2, Sayı: 3, Temmuz 1973, s. 53-60.
- KURTKAN, Âmiran; **Sosyoloji**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976.
- KURTKAN, Âmiran; **Genel Sosyoloji**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1976.
- KURTKAN BİLGİSEVEN, Âmiran; **Köy Sosyolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1988.
- KURTKAN BİLGİSEVEN, Âmiran; "Terakki ve Tekâmül", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi** (iç.), Sayı: 60, Haziran 1989, s. 47-55.
- KURTKAN BİLGİSEVEN, Âmiran; "Sosyal Gelişme Gerçekleşmeden Sanayileşmekten Doğan Problemler", **Türk Toplum ve Gençlik Sempozyumu Bildirileri** (iç.), 3-5 Nisan 1989, Kayseri, s. 247-267.
- KURTKAN BİLGİSEVEN, Âmiran; "Kalkınma ve Kültür İlişkisi", **Sosyoloji Konferansları Dergisi** (iç.), Sayı: 23, 1991, s. 1-20.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**CONTENT OF PSYCHOLOGICAL TRAINING COURSE IN THE ASPECT OF MODERN
SCHOOL CONCEPT**

**PSIXOLOQ HAZIRLIĞI KURSUNUN MƏZMUNU MÜASİR MƏKTƏB KONSEPSİYASI
ASPEKTİNDƏ**

Aynur İskəndərova

*Azerbaijan State Pedagogical University, Department of General Psychology, Doctor of Philosophy student, Baku,
Azerbaijan*

ABSTRACT

It is noteworthy that the development of psychological services in the world solves many problems. From this point of view, it can be said that the role of psychological services in the achievements in certain areas of activity is observed. Therefore, the organization of psychological services in schools is one of the important issues. The work that implemented by the school psychologist in the field of psychological services is of special importance in solving important issues of the modern school.

Observations show that the new relationships among people in the modern pedagogical environment cause many problems. The role of the school psychologist in overcoming these problems is irreplaceable. Therefore, special attention should be paid to the professional training of school psychologists.

Psychological services provided in schools, in addition to developing educational standards, help students to form their personal, social and spiritual aspects of their personality and use their potential to benefit from education. In the first years of this complex work, the specialist encounters certain difficulties: the school administration, teaching staff, parents and students do not know what to expect from him because they do not have detailed information about the psychologist's work, preparation of action plan and non-compliance with school requirements, lack of necessary methodological materials, lack of knowledge of how to conduct surveys, inability to accurately analyze the results of psychological diagnostics with students, inability to conduct research to investigate a special problem, lack of time for a psychologist to conduct psychological study on students (during the conversations with school psychologists it became clear that they are doing some psychological work with students in other classes with the permission of their subject teachers), resistances by some teachers, especially the older generation, against the work of psychologists, lack of knowledge on how to build self-confidence in the pedagogical staff, lack of support for psychologists by some directors of a school, etc. To cope with these difficulties, a psychologist must have a high level of professional training, which is the responsibility of higher education institutions.

Known assessment methods are used to determine the professional training of psychologists, one of them is to study the views of the teaching staff, students and parents on the activities of psychologists.

This method is used in many countries. By reviewing the results of such research, we can find the answer to the question: "How should a professional psychologist be?". Based on the results, we can also determine the correct curriculum

Keywords: school psychologist, professional training, curriculum

XÜLASƏ

Dünya ölkələri arasında psixoloji xidmətin inkişaf etməsi ilə bir çox problemləri həll etməsi diqqəti cəlb edir. Bu baxımdan demək olar ki, fəaliyyətin müəyyən sahələrində əldə olunan nəaliyyətlərdə psixoloji xidmətin rolu müşahidə edilməkdədir. Məhz ona görə məktəblərdə də psixoloji xidmətin təşkili mühüm məsələlərdəndir. Müasir məktəbin mühüm məsələlərin həllində məktəb psixoloqunun psixoloji xidmət sahəsində gördüyü işlər xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Müşahidələr göstərir ki, müasir dövrdə pedaqoji mühitdə insanlar arasında yaranmış yeni münasibətlər bir çox problemlərin yaranmasına səbəb olur. Bu problemlərin aradan qaldırılmasında məktəb psixoloqunun rolu əvəzolunmazdır. Ona görə də məktəb psixoloqlarının peşəkar hazırlığına xüsusi diqqət verilməlidir.

Məktəblərdə həyata keçirilən psixoloji xidmət şagirdlərin təhsil standartlarını inkişaf etdirməklə yanaşı, onların şəxsiyyətinin fərdi, sosial və mənəvi tərəflərinin düzgün formalaşdıraraq, öz potensillərindən istifadə edərək təhsildən doğru faydalanmasında köməkçi olur. Bu mürəkkəb işi həyata keçirən mütəxəsis fəaliyyətinin ilk illərində müəyyən çətinliklərlə rastlaşır: məktəb rəhbərliyinin, pedaqoji kollektivin, valideyn və şagirdlərin psixoloq fəaliyyəti haqqında ətraflı məlumata malik olmadığı üçün ondan nə gözlədiklərini bilmirlər, fəaliyyət planının hazırlanması və məktəbin tələbinə görə uyğunlaşdırılmaması, lazım olan metodiki materialların olmaması, sorğuların düzgün aparılma qaydasını bilməməsi, şagirdlərlə aparılan psixoloji diaqnostika işinin nəticələrini dəqiq təhlil edə bilməməsi, müəyyən problemi araşdırmaq üçün tədqiqat aparmaq qabiliyyətinin olmaması, şagirdlər üzərində psixoloji işin aparılması üçün psixoloqa ayrılan vaxtın olmaması (məktəb psixoloqları ilə söhbət zamanı aydın oldu ki, onlar başqa dərslərdə fənn müəllimlərindən icazə alıb şagirdlərlə müəyyən psixoloji iş aparırlar), bəzi müəllimlərin xüsusi, yaşlı nəsil nümayəndələrinin psixoloqun fəaliyyətinə etiraz etməsi, pedaqoji kollektivdə özünə güvən yaradılması yollarının bilməməsi, bəzi məktəb direktorlarının psixoloqun fəaliyyətinə dəstək olmaması və s. Bu çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün psixoloqun yüksək peşəkar hazırlığı olmalıdır ki, bu da ali təhsil müəssisələrinin üzərinə düşür.

Psixoloqun peşəkar hazırlığını müəyyənləşdirmək üçün məlum qiymətləndirmə üsullarından istifadə olunur ki, bunlardan biri də pedaqoji kollektivin, şagirdlərin, valideynlərin psixoloqun fəaliyyəti haqqında fikirlərini öyrənməkdir. Bu üsuldən bir çox ölkələrdə istifadə olunur. Aparılan belə tədqiqatların nəticələri ilə tanış olmaqla biz “peşəkar psixoloq necə olmalıdır?” sualına cavab tapa bilərik. Həmçinin nəticələrə əsaslanaraq doğru tədris proqramını müəyyənləşdirə bilərik.

Açar sözlər: məktəb psixoloqu, peşəkar hazırlıq, tədris proqramı

GİRİŞ

Məktəb psixoloqlarının peşəkarlığı onun peşə bilikləri, şəxsi keyfiyyətləri və peşə bacarıqlarından asılıdır. Bunu təsdiq edən bir sıra tədqiqat işləri aparılmışdır. Məsələn, psixoloqların fəaliyyət istiqamətlərini, onun şəxsiyyətini və şəxsi keyfiyyətlərin peşə fəaliyyətinə təsirinin müəyyən aspektlərini N.A. Aminov, N.V. Baçmanov, İ.V. Kuzmina, A.K. Markova, L.N. Molokanov, L.V. Temnova və digərləri öz tədqiqatlarında öyrənməyə çalışmışlar. L.B. Şneyder, Q.V. Volnova və M.N. Zıkova və başqaları isə psixoprofilaktika işinin təşkilində psixoloqun professional hazırlığının əhəmiyyətini və rolunu ön plana çəkmişlər. Onlar öz tədqiqatlarında K. Vitaker, J. Piaje, N.V. Yelizarova, N.İ. Frumina, Q.N. Sukerman və b. təcrübəsinə istinad edərək psixoloji xidmətə və psixoloji yardıma professional-etik nöqteyi-nəzərdən yanaşmanın zəruriliyini xüsusi olaraq vurğulamışlar. S.V. Vaxruşev (1996), S.N. Kostromuna (1996), E.V. Puçkova (1999), O.R. Busarova (2000) praktik psixoloqun diaqnostik fəaliyyətin səmərəliliyini onun şəxsi keyfiyyətlərindən asılılığını müəyyən edən tədqiqatlar aparmışlar.

Aparılan tədqiqatlardan aydın olur ki, psixoloqun peşə fəaliyyətinin səmərəliliyi onun peşə hazırlığından və konkret peşə keyfiyyətlərinin olmasından asılıdır. Bu keyfiyyətlərə ünsiyyətlik, emosional sabitlik, intellektuallıq, yaradıcılıq, empatiya qurmaq bacarığı, məsuliyyətlik və s. aiddir. Maraqlısı ondadır ki, dünya ölkələrinin əhalisi müxtəlif etnik psixoloji xüsusiyyətlərə malik olmasına baxmayaraq bu sahədə aparılan tədqiqatların nəticələri təxminən eynidir.

Psixoloq tələbələrin peşə hazırlığı isə ixtisas üzrə tədris proqramlarının məzmunundan və proqramın mövzularını tədris edən müəllimlərin peşəkarlığından asılıdır. Bəzi ölkələrdə məktəb psixoloqların peşəkarlığını müəyyənləşdirmək və dəyərləndirmək məqsədilə müxtəlif tədqiqat işləri aparılmışdır. Bu tədqiqat işlərini nəticələrini analiz etməklə məktəb psixoloqların peşə hazırlığının səviyyələrini müəyyənləşdirə bilərik.

ABŞ-da aparılmış tədqiqatlardan aydın olur ki, məktəb direktorlarının (D.Beasley və L.L.Frey), müəllimlərin (G.V.Perkins), şagirdlərin (N.C.Gysbers) əksəriyyəti məktəbdəki psixoloji xidmətdən razı qalıb [15, 17, 16]. Türkiyədə aparılmış tədqiqatlar analiz etdikdə isə məlum olur ki, direktorların (B.Gündüz, S.Nazlı, N.Özabacı), psixoloqların (Z.Karataş, F.Korkut), müəllimlərin (M.H.Karagüven), şagirdlərin (Ö.F.Kabakçı, A.Peker) psixoloji xidmətin səviyyəsi haqqında fikirləri məktəbin yerləşdiyi yerinə, məktəbin növünə, fəaliyyətə başladığı tarixə, məktəb psixoloqun sayına, şagirdlərin sayına və digər faktorlara görə dəyişir [5, 10, 8, 9, 7, 6, 11]. Ümumiyyətlə, Türkiyə məktəblərində 65 il psixoloji xidmət sahəsi var, ancaq istənilən səviyyədə deyil. Rusiyanın psixoloji xidmət tarixi (20-ci əsrin əvvəlindən) uzun müddət olsa da, müasir dövrdə bu sahədə müəyyən problemlər vardır. Rus tədqiqatçıları (İ.V.Dubrovina, V.Paxalyan, İ.V. Vaçkov) öz elmi əsərlərində bunu etiraf edirlər. Onların fikrincə hazırda məktəblərdə psixoloji xidmət göstərən məktəb psixoloqlarının fəaliyyəti dövrün tələblərinə uyğun deyil [13, 14, 12].

Hazırda ölkəmizdə də psixoloji xidmət sahəsində işləyən mütəxəssislər dövrün tələblərinə uyğun fəaliyyət göstərə bilmirlər. Bunun səbəblərini araşdırsaq görürük ki, əksəriyyəti məhz mütəxəssisin peşə hazırlığının kifayət qədər olmaması və ya praktik psixoloqun fəaliyyəti üçün lazım olan şəraitlə, avadanlıqlarla təmin olunmamasıdır. Bu problemə ölkənin psixologiya sahəsinin tədqiqatçıları da (Ə.Ə.Əlizadə, Q.E.Əzimli, L.Əmrəhli) münasibət bildirmişdir [1, 3, 2].

PSIXOLOQ HAZIRLIĞI KURSUNUN MƏZMUNU MÜASİR MƏKTƏB KONSEPSİYASI ASPEKTİNDƏ

Aparılmış tədqiqat işlərini nəzərdən keçirəndən sonra bizə məlum olur ki, ABD-da psixoloqun fəaliyyəti nisbətən qənaətbəxş hesab etmək olar. Ordakı psixoloq təhsil proqramları analiz olunduqda, hansı ki, universitetlərin magistr və doktorantura təhsil pilləsində verilir və bu proqramlar müəyyən olunmuş standartlara əsasən təyin olunur. Psixoloji konsultasiya təhsilinə aid olan standartlar ilk dəfə 1981- ildə yaradılan Konsultasiya və Əlaqədar Proqramlar Akreditasiya Şurası (The Council for Accreditation of Counseling and Related Programs CACREP) tərəfindən müəyyən olunmuşdur. Psixoloji konsultant namizədlərinə “bilik və bacarıqların qazandırılması” və “tətbiq edilməsini” lazım bilən bu standartlar müəyyən vaxtlarda psixoloji konsultant təhsilinin ehtiyaclarına əsasən yenilənir [4].

Türkiyədə universitetlərdə Rəhbər və Psixoloji Danışman adlanan ixtisasın bakalavr təhsil proqramı analiz edildikdə ABŞ-da olduğu kimi təcrübədən əvvəl, təcrübə və müəssisədə təcrübə kimi siniflərə bölünməyib. Ancaq ixtisas proqramına nəzər yetirəndə praktik psixoloq üçün vacib olan əsas bacarıqları aşılamaq məqsədilə “Psixoloji Danışma İlke ve Teknikleri” adlı fənni praktikadan əvvəl hazırlıq dərsi, “Bireyle Psikolojik Danışma Uygulaması” adlı fənni öyrəndiklərini tətbiq etmək bacarıqlarını və “Kurum Deneyimi” fənni isə öyrəndiyin nəzəri və praktik bacarıqlarını həyata keçirmək üçün şərait yaradan dərslər hesab etmək olar. Bu dərslərin proqramları və tədrisində dəqiqlik yoxdu. Nəzəri biliklər verilən “Psixoloji Danışma İlke ve Teknikleri” adlı fənni beşinci yarım smestrdə verilir. Öyrənilən metodları sinif şəraitində tətbiq etmək üçün “Bireyle Psikolojik Danışma Uygulaması” fənni yeddinci yarım smestrdə verilir ki, bu dərsləri ilə psixoloq tələbələr həqiqi kliyentlərlə seanslar keçirərək öyrəndiklərini tətbiq etməyi öyrənirlər. Lakin dərslərin məzmunu analiz edildikdə tələbə neçə kliyentlə görüşməli, neçə seans olmalı, neçə saat dərslərin başa çatdığı standartlar dəqiq deyil. “Kurum Deneyimi” dərsləri səkkizinci yarım smestrdə müxtəlif qurum və təşkilatların (təhsil, səhiyyə və sənaye) psixoloji məsləhət və rəhbər bölmələrində psixoloji məsləhət və rəhbərlik təcrübəsi əldə etmək məqsədi həyata keçirilir. Bununla birlikdə, “psixoloji məsləhət və rəhbərlik təcrübəsi qazanmağı” hədəfləyən bu kursda psixoloji məsləhət və rəhbərliyə namizədlər tərəfindən neçə saat davam edən psixoloji məsləhət və rəhbərlik praktikasının aparılacağı bəlli deyil. Bundan əlavə, “Korporativ Təcrübə” kursu çərçivəsində psixoloji konsultasiyanın tətbiq olunması gözlənilmir. Bu kurs yalnız aidiyyəti qurumları tanış etmək və rəhbərlik barədə müşahidələr aparmaq məqsədi daşıyır.

Digər ölkələrdə həyata keçirilən psixoloqun təhsil proqramlarını eyni ilə bizim ali təhsil müəssisələrində həyata keçirmək mümkün deyil. Çünki hər cəmiyyətin özünəməxsus etnopsixoloji xüsusiyyətləri, psixoloji problemləri var. Məktəb psixoloqu da mövcud cəmiyyətin tələblərinə uyğun fəaliyyət göstərməlidir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Təhlil olunan tədqiqatların nəticələrini nəzərə alaraq, məktəblərdə psixoloji xidməti həyata keçirən kadrların hazırlığı problemini aradan qaldırılması ilə bağlı bəzi təkliflər vermək istəyirəm:

1. Tədris proqramlarına dəyişiklik etmək məqsədilə məktəb psixoloqların təhsil tələbatlarını öyrənmək;
2. Hazırkı şagirdlərin, müəllimlərin, valideynlərin psixoloji xidmət tələbatının müəyyənləşdirilməsi və həmin tələbatlara uyğun mövzuları məktəb psixoloqların təlim proqramına əlavə etmək;
3. İndiki vəziyyəti nəzərə alaraq demək lazımdır ki, məsələyə dövlət səviyyəsində diqqət yetirilməlidir. Belə ki, ödənişsiz təlim təşkil etmək, xarici ölkə praktikasıyla tanış olmaq üçün ölkəyə mütəxəssislər dəvət etmək, bu sahədə hazırlanan yüksək gəlir tələb edən proqramların alınmasını, adaptasiya olunmasını və təlimini həyata keçirmək;
4. Müasir dövrdə rast gəlinən psixoloji problemləri nəzərə alaraq ona uyğun mövzuları tədris proqramına əlavə etmək;
5. Hal hazırda hazırlanan və məktəb psixoloqlarına verilən illik fəaliyyət planı müasir problemlərin həllinə yönəlməməsini nəzərə alaraq, fəaliyyət planının hazırlanması və dəyişdirilməsi probleminə uyğun mövzuları tədris proqramına əlavə etmək;
6. Psixoloqlar bəzi psixoloji problemləri araşdırmaq üçün lazım olan metodikanı seçməyi və alınan nəticələri təhlil etməyi bacarmalıdır. Buna görə də ali təhsil müəssisələrində psixoloqların tədris proqramına "Tədqiqatın metodologiyası" fəlini əlavə etmək;
7. Tədqiqatların aparılması, lazım olan informasoyaların düzgün yolla axtarılması, isitfadə olunması üçün müasir dövrün tələblərinə uyğun kompüter proqramları tədris etmək məqsədilə "İnformatika" fəlini əlavə etmək;
8. Psixoloqun praktik hazırlığı zamanı onun üçün zəruri olan kommunikativ, qnostik, layihələşdirmə, konstruktiv, təşkilatçılıq, qiymətləndirmə, refleksivlik, empatiya, dinləmə bacarığı kimi peşə bacarıqlarını inkişaf etdirmək məqsədi ilə təlim və seminarlar həyata keçirmək.

ƏDƏBİYYATLAR:

1. Əlizadə, Ə.Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. / Ə.Ə.Əlizadə. – Bakı:Pedaqogika, – 2004. – 432 s.
2. Əmrəhli, L.Ş. Məktəb psixoloqu / L.Ş.Əmrəhli. – Bakı: "Nurlar" nəşriyyat-poliqrafiya mərkəzi, – 2014. – 170s.
3. Əzimli, Q.E. Yaş və pedaqoji psixologiyanın müasir problemləri. Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. / Q.E.Əzimli. – Bakı: Nurlan, – 2008. – 528s.
4. Betül Meydan. Psixoloji danışman adaylarına psixoloji danışma bacarıqlarının kazandırılması: karşılaştırmalı bir inceleme. // Hacitepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, – 2014. –29(3), – s. 110-123.
5. Gündüz, B. Okul yöneticilerinin psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine ilişkin görüşleri / B.Gündüz, Y.İnandı, B.Tunç // Betimsel bir çalışma Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, – 2014. – 4(2), – s. 19-34.
6. Kabakçı, Ö. F. ve Owen, F. K. (2013). Psikolojik danışman rolleri ölçeği: Bir tarama çalışması. International Journal of Human Sciences, 10(1), 1586-1606

7. Karagüven, M.H. Öğretmenlere göre meslek lisesi öğrencilerinin rehberlik gereksinimleri / M.H.Karagüven, S.Cengizhan //). M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, – 2005. – 22, – s. 171-184.
8. Karataş, Z. Ortaöğretim Kurumlarında Yürütülen Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerine Yönelik Okul Müdürü, Sınıf Rehber Öğretmeni, Öğrenci ve Okul Rehber Öğretmeninin (Psikolojik Danışman) Görüşlerinin İncelenmesi / Z. Karataş ve H.Ş.Baltacı // Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, – 2013. – 14(2), – s. 427-460.
9. Korkut, F. Psikolojik danışman eğitiminde mesleğe ilişkin kişisel eğilimler / F.Korkut, D.Tuzgöl, A.B.Sökmez [ve b.] //Ege Eğitim Dergisi, – 2014. (15)1, – s. 300-317.
- 10.Özabacı, N., Sakarya, N. ve Doğan, M. (2008). Okul yöneticilerinin okuldaki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(19), 8-22
- 11.Peker, A. Genel ve meslek liselerindeki öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinden beklenti düzeylerinin incelenmesi./ A.Peker, C.Kaygusuz // Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, – 2013. (0)17. – s. 96-111.
- 12.Вачков, И.В. Некоторые проблемы подготовки практических психологов // Национальный психологический журнал, - 2007. - №1(2), - с.102-106.
- 13.Дубровина, И.В. О профессиональной подготовке практического психолога образования [Электронный ресурс] // Психологическая наука и образование psyedu.ru. 2012. Том 4. № 1. URL: https://psyjournals.ru/psyedu_ru/2012/n1/50750.shtml (дата обращения: 29.04.2020)
- 14.Пахальян, В.Э. Подготовка практических психологов: проблемы методологии и методики // Психология в вузе, – 2013. – № 5, с. 40-52.
- 15.Beesley, D., & Frey, L. L. Principals' perceptions of school counselor roles and satisfaction with school counseling services: [Electronic resource] / D. Beesley, L. L. Frey // Journal of School Counseling, – 2006. – 4(14), – p. 27. URL: <http://jsc.montana.edu>
- 16.Gysbers, N. C. Comprehensive Guidance and Counseling Programs: The Evolution of Accountability // Professional School Counseling, – 2004. – 8 (1). [online version].
- 17.Perkins, G. W. (2013). School counselors' and teachers' perceptions of elementary school counselor roles related to personal/social, academic, and career counseling.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

QƏRBİ AZƏRBAYCAN VƏ ŞƏRQİ ANADOLU DİALEKTLƏRİNDƏ METATEZA, SAMİT QOŞALAŞMASI VƏ SAMİT ƏVƏZLƏNMƏLƏRİ

Əlvən CƏFƏROV

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji universiteti, Elmi Tədqiqat Mərkəzi, Elmi işçi

Xülasə

Məqalədə Qərbi Azərbaycan və Şərqi Anadolu dialektlərində baş verən metateza, samit qoşalaşması və samit əvəzlənmələri hadisələrindən bəhs edilir. Sözlün tərkibində səslərin bir-biri ilə yerini dəyişməsinə **metateza** deyilir. Bu hadisəyə yerdəyişmə hadisəsi də deyirlər. **Qərbi Azərbaycan dialektlərində bir çox sözdə müşahidə edilən bu hadisə Azərbaycan dilinin başqa dialektlərində də çox təsadüf edilir.** **Məsələn:** Zəngəzur şivəsində: *kivrə>kirvə*. Kivrəmin oğlu bizə qonşuydu. Vədi şivəsində: *yanlız>yalnız.səhrəd>səhrəd*. Bu təmizdəmə yalnız bizim millətə gəldi. Leyninnən Atatürkün danışıqına kimi Araz çayı səhrəd oldu. Tovuzqala şivəsində: *süfrə>süfrə*. Masis şivəsində: *məşur>məşur*. Onnan sora, orda məşur kətdərdən biri də Uluxannıydı. Bundan başqa Qərbi Azərbaycan dialektlərində olduğu kimi Şərqi Anadolu dialektlərində də **metateza** nümunələri daha çoxdur: Bu nümunələr Azərbaycan ədəbi dili üçün xarakterik olsa da Türkiyə türkcəsi üçün bunlar dialektik səciyyə daşıyır. Ərzurum dialektində: *çarpaşih<çapraşık (qarışiq), körpi<köprü (körpü), torpaxh<toprak (torpaq), gürbe<gübre (gübrə), arği<ağrı (ağrı), çilpaxh<çıplak (çılpaq)*. Elazığ dialektində: *arğıdı mı<ağrıdı mı (ağrıdımı), torpah<toprak (torpaq), melmeket<memleket (məmləkət), alniyan<anlayan (anlayan)*. Ərzincan dialektində: *gürbe<gübre (gübrə), dorğu<doğru (doğru), mehrum<merhum (mərhüm)*, Qars, İğdır və Ərdəhan dialektlərində: *kirpit<kibrit (kibrid), torpağ<toprak (torpaq), irbet<ibret (ibrət)*, Muş dialektində: *surfa<sofra (süfrə), çölmek<çömlek (çömçə), melmeket<memleket (məmləkət)*. Ağrı dialektində: *örge<öğren (mek) (öyrənmək), yarpaxh<yapraq (yarpaq), ireli<ileri (irəli), torpaxh<toprak (torpaq), körpi<köprü (körpü), arği<ağrı (ağrı)*. Şərqi Anadolu dialektlərində sözlərdəki eynicinsli samitlərin qoşalaşmasının bir qisminə mənəvi qüvvətləndirmək, sözə güc qatmaq, digər qisminə isə qısalan ilk uzun saitlərin təsiri əsas götürülür. Şərqi Anadolu dialektlərində sözlərdə eynicinsli samitlərin qoşalaşması daha çoxdur. Xüsusilə qeyd edək ki, qoşalaşmanın bəziləri müasir Azərbaycan dili üçün xarakterik olsa da bəziləri yalnız dialektlərdə özünü büruzə verir.

Samit əvəzlənmələri Azərbaycan türkcəsində olduğu kimi Şərqi Anadolu dialektlərində də *q (q)* samitinə çevrilir və burada isə Türkiyə türkcəsi ilə müqayisəli qeyd edilmişdir: Elazığ dialektində: *karı (qarı) >qari, kılıç (qılınç) >qılıç* [57, s.52]; Ərzurum dialektində: *kap>qab, kız>qız, kısım (qismət) >qısmət, koyun>qoyun, kuruş>quruş, kanepə>qenepe* [69, s.163-164]; Ərzincan dialektində: *kavru (qovru) >qavru, koskoca>qosqoca, koy>qoy, kat>qat, kabuk (qabıq) >qabuh* [89, s.84]; Qars, İğdır və Ərdəhan dialektlərində: *kıymət (qıymət) >qıymət, kumaş>qumaş, kaldık (qaldıq) >qaldık, kartal>qartal, kaçdiler (qaçdılar) >qaçdiler*.

Açar sözlər: Qərbi Azərbaycan, Şərqi Anadolu, dialektlər, metateza, samit qoşalaşması, samit əvəzlənmələri.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**GEORGE ELIOT'IN *FLOSS NEHRİNDEKİ DEĞİRMEN* (1860) ADLI ESERİNDE EĞİTİM
VE KADIN**

EDUCATION AND WOMAN IN *MILL ON THE FLOSS* (1860) BY GEORGE ELIOT

Turan Özgür GÜNGÖR

Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

ÖZET

İngiliz Edebiyatı'nın en önemli yazarlarından George Eliot (1819-1870), 1837 ile 1901 yılları arasında yaklaşık altmış dört yıl süren Victoria Dönemi'nde yaşamıştır. Victoria Dönemi, ataerkil ve erkek egemen toplumsal yapıya sahiptir. Bu dönemde kadınların evlenmesi ve bir yuva kurması özellikle teşvik edilmektedir. Kadınların toplum içindeki yeri kamu hayatı değil yuvasıdır. George Eliot, Victoria Dönemi toplumsal yapısının aksine din ve ahlak konusunda katı olmayan aile ortamında büyümüştür. Eliot özgür yaşam tarzını benimsemiş ve bu özelliğini eserlerinde de yansıtmıştır. Eliot, kadınlara toplum tarafından dayatılan her türlü role karşı çıkmaktadır. Toplumsal baskı nedeniyle kendi adı Mary Anne Evans yerine George Eliot takma adını kullanmak zorunda kalan yazar, 1860 yılında yayınlanan *Mill on the Floss* (*Floss Nehrindeki Değirmen*) adlı eserinde toplumsal kısıtlamalara ve kadınlara toplum tarafından dayatılan rollere karşı tepkisini açıkça ifade etmektedir. Eliot, *Floss Nehrindeki Değirmen* adlı eserinde kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin her alanda olduğu gibi eğitim alanında da görüldüğünü göstermektedir. Eliot, bu eserde kız çocuklarının ne kadar zeki olurlarsa olsunlar yeterince eğitim alamadıklarını, erkek çocukların eğitim konusunda daha avantajlı olduklarını ifade etmektedir. Bu çalışmada, sırasıyla Victoria Döneminde kadın ve erkek eşitsizliğinden, erkek egemen toplumda kadınların ötekileştirilmelerinden ve Victoria döneminde eğitim sisteminden bahsedilecektir. Ayrıca eğitim alanında kadın erkek eşitsizliğinin *Floss Nehrindeki Değirmen* adlı eserde yansımaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: George Eliot, Victoria Dönemi, *Floss Nehrindeki Değirmen*, Eğitim, Kadın

ABSTRACT

George Eliot (1819-1870), one of the most prominent writers in English Literature, lived in the Victorian Period, which lasted for about sixty-four years between 1837 and 1901. The Victorian Period had a patriarchal and male-dominated social structure. In this period, the women are particularly encouraged to marry and start families. The place of women in society is not a public life but home. Contrary to the Victorian social structure, George Eliot grew up in a family environment that was not restricted with religious and moral dogmas. Eliot has adopted a free lifestyle and reflected this feature in her works. Eliot opposes all sorts of roles imposed on women by the society. The author, who had to use pseudonym George Eliot instead of her real name Mary Anne Evans because of social pressure, expresses clearly her reactions in her work *The Mill on the Floss*, which was published in 1860, against all kinds of social restrictions and roles imposed by society. Eliot shows that the inequality between men and women can be seen in the field of education as well as in many other social fields. In this work, Eliot states that girls cannot have enough education and boys are more advantageous than girls in education no matter how smart they are. In this study, the inequality between women and men in the Victorian Period, the othering of women in the male-dominated society and the education system in the Victorian period will be

discussed. In addition, the reflections of inequality between women and men, especially in the field of education in *Mill on the Floss* will be emphasized.

Keywords: George Eliot, Victorian Period, *Mill on the Floss*, Education, Woman

1. GİRİŞ

Ataerkil toplumlarda kadın, kültürel ve ideolojik açıdan “öteki” olarak kabul edilmiş, erkekten aşağı seviyede görülmüş ve erkeklerin kontrol edici gücünü her alanda hissetmiştir. Kraliçe Victoria’nın 1837 ile 1901 yılları arasında Britanya’yı yönetmiş olduğu Victoria Dönemi böyle bir ataerkil ve erkek egemen toplumsal yapıya sahiptir. Akpınar’ın ifade ettiği gibi “Ataerkil toplum anlayışının bir etkisi olarak erkek olmayan (ve erkek sayılmayan) herkes aşağı konumlandırılmak suretiyle ötekileştirilmektedir... Tüm toplumsal, idari, hukuksal kurumlar erkekliği güçlendirerek kadının aşağılanmış konumunu sağlamlaştırır... Biz/ben yüceltilirken öteki aşağılanır” (Akpınar, 2017: 331). Victoria Çağı’nda aşağılanan ve ötekileştirilen kadındır.

Bu dönem, kadın hakları, kadınların toplumdaki yeri ve rolü bakımından feminist eleştirmenlerin dikkatini çekmiş ve kadınların yaşantıları kısıtlandığı için sevimsiz bir dönem olarak kabul edilmiştir (Sally, 1994). Victoria Dönemi’nde toplumsal alan, kamusal ve özel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu toplumsal yapıda erkeğin kamusal alana başka bir ifadeyle dış dünyaya ait olduğu iddia edilirken, kadın özel alan olarak kabul edilen eve hapsedilmektedir. Şentürk’ün de ifade gibi “aile ideolojisi bireyleri toplumsal cinsiyet rolleri ve hiyerarşik ilişkilere sokar” (Sentürk, 2018: 16). Her birey kendisi için önceden toplum tarafından belirlenen rolleri yerine getirmeye zorlanır.

Aile hayatı sınırları içerisine hapsedilen kadına ataerkil ve erkek egemen toplum tarafından kocasının evini ve çocuklarını koruma rolü yüklenmektedir. Çocukluk yıllarından itibaren kadınlar bu role uygun bir hayat yaşamaya teşvik edilmekte ve bu role uygun biçimde eğitilmektedirler. Erdem ve namus gibi kavramlar kadını Victoria toplumunda, kamusal alandan dışlamak ve eve hapsedmek için kullanılmaktadır. Kadınlara sürekli olarak evleri dışındaki dünyanın onların iffet ve erdemlerine zarar verebilecek tehlikelerle dolu bir yer olduğu öğretilmektedir (Güngör, 2005).

Victoria Dönemi’nde eğitim, cinsiyet ayrımcılığını ve erkek egemen toplumsal yapıyı güçlendiren bir araç olarak kullanılmaktadır. Erkeklerin eğitim olanaklarından yararlanmaları bir hak olarak görülürken, kadınlara resmi bir eğitim verilmesinin gereksiz ve hatta tehlikeli olduğu kabul edilmektedir. Bu bakımdan, kız çocukları büyük çoğunlukla hayatları boyunca resmi eğitim olanaklarından yoksun bırakılmaktadırlar.

Victoria Dönemi’nde kız çocuklarına resmi düzeyde ortaokullara devam etme ve erkek çocuklar gibi üniversiteye doğrudan devam edebilme hakkı tanınmamaktadır. Kadınlara ilköğretim dışında eğitim imkânları kapalıdır, çünkü kadınlardan beklenen iyi bir eş ve anne olmalarıdır. Kız çocukları belli bir yaşa geldiklerinde, kendi istekleri ve beklentileri dışında, ebeveynleri tarafından evlendirilirler. On dokuzuncu yüzyılda evlilik, hem kültürel hem de ahlaki olarak çok saygın bir kurumdur. Kadınlardan, hasta ve yaşlı bakımı, yemek pişirme, el ve ev işleri yapabilme, güzel görünme, güzel konuşma ve evlerine gelen misafirleri eğlendirebilmek için piyano ve benzeri müzik aletleri çalma gibi konularda yetenekli olmaları beklenmektedir (Robertson, 1997: 107).

2. VICTORIA DÖNEMİ’NDE EĞİTİM

George Eliot’ın *Floss Nehrindeki Değirmen* (1860) adlı eserinde ifade ettiği gibi, Victoria Dönemi’nde eğitim tamamen şans işidir (Eliot, 2017). Victoria Dönemi’nde eğitim olanakları doğal olarak günümüze kıyasla yetersizdir. Üstelik düzenli ve sistematik bir eğitim sisteminden bahsetmek imkânsızdır. Victoria Dönemi’nin ilk yıllarında bütün çocukların resmi eğitim olanaklarından faydalanma ve bir okula gidebilme şansına sahip değildir. Okul yaşındaki çocukların neredeyse yarısından çoğunun okuma yazma bilmemektedir. Bazı çocukların kiliselerin desteklediği Pazar Okulları’na gidebilme olanakları olsa da bu okullarda verilen eğitim yetersizdir (The Victorian Era England facts about Queen Victoria, Society & Literature). Robert Raikes tarafından kiliselerde Pazar Okulu diye adlandırılan eğitim faaliyetlerinin başlatılmasının ardından, 1831 yılına kadar o zamanki eğitim yaşına gelmiş çocukların

toplam nüfusunun dörtte birine denk gelen yaklaşık 1.250.000 çocuk bu okullarda eğitim alırlar (Going to School in Victorian Times).

Victoria Dönemi'nde eğitim, okul yaşına gelmiş her çocuk için zorunlu değildi. Varlıklı ailelerin çocukları, yoksul ailelerin çocuklarına göre daha avantajlıydı, çünkü yoksul aileler geçimlerini sağlayabilmek için çocuklarını çok erken yaşlarda sanayi, madencilik ve tarımsal alanlarda düşük ücretler karşılığında çalıştırmak zorunda oldukları için okula gönderme taraftarı değillerdi. M. G. Jones, Victoria Dönemi'nde yoksul ailelerin çocuklarının eğitim durumlarını, *The Charity School of Movement* (1938) adlı kitabında "Daha alt seviyedeki sınıflara ait ailelerin çocukları okullardan 6 ya da 7 yaşlarında ayrılırlardı. Eğitim faaliyetlerine, tarlalarda ve fabrikalarda işlerin yoğun olmadığı sadece birkaç ay devam edebiliyorlardı" (Jones, 1938: 332) ifadesiyle özetlemektedir.

Varlıklı aileler, erkek çocuklarının eğitimlerine özel önem gösteriyorlardı. Varlıklı aileler, erkek çocuklarının eğitimiyle, erkek egemen toplumun iddia ettiği gibi, erkek cinsiyetinin ait olduğu kamusal alana ve evlerinin dışındaki dünyaya çocuklarını hazırlayabilmeyi amaçlıyorlardı. Bu aileler ya çocuklarını paralı okullara gönderiyor ya da evde çocuklarına eğitim vermeleri için mürebbiyeleri çalıştırıyorlardı.

Victoria Dönemi'nde çocuklarını okula gönderebilecek kadar şanslı aileler için de durum gönderemeyenlerden pek farklı değildi. Bu çocukların devam edebilecekleri okul sayısı ve eğitim kalitesi yetersiz düzeydeydi. Bu okullar arasında gramer okulları, yetim okulları ve kız okulları gibi okullar bulunmaktadır. Okulların müfredatları birbirinden tamamen farklıydı ve bir bütünlük göstermiyordu. Eğitim müfredatları eğitim sisteminin ihtiyaçlarına göre değil, ailelerin ihtiyaçlarına göre belirleniyordu. Öğretmenler ise yeterli eğitim alamamakta ve sahip olduğu yetersiz düzeyde bilgileri öğrencilere aktarmaya çalışıyorlardı. Yetenekli öğretmenleri bulabilmek neredeyse imkânsızdı.

1870'li yıllardan itibaren, İngiltere'de eğitim sisteminde kademeli olarak iyileşmeler gerçekleşmeye başlar. Bu iyileştirmenin ilk adımı okul yaşına gelen bütün çocuklar için ilköğretimin zorunlu hale getirilmesidir. 1870 yılına kadar yetkililer tarafından kız çocuklarının eğitimi dikkate alınmamıştır, ancak 1870 yılına gelindiğinde bu tarihte çıkarılan bir yasa ile hem erkek hem de kız çocukları için eğitim zorunlu hale getirilir. Bu yasa sayesinde kız çocuklarına okuma-yazma ve aritmetik gibi derslerin verilmesine başlanılır (Demir, 2015: 55).

1870 yılında yürürlüğe konulan Eğitim Kanunu'yla, İngiltere'nin genç nesli için daha iyi eğitim verilmesi hedeflenmektedir. Bu kanunla sınıf ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bütün çocuklara eğitim verilmesi amaçlanmakta ve beş ile on yaşları arasındaki çocuklar için eğitim zorunlu hale getirilmektedir. Bu bakımdan, okul sayısının önemli bir düzeye çıkarılması için çabalar harcanmıştır. 1891 yılında çıkarılan İlköğretim Kanunu'yla, ilköğretim sadece çok fakir olanlar için değil, bütün öğrenciler için ücretsiz hale getirilir. Okula devam etme yaşı kademeli olarak arttırılarak eğitim on beş yaşına kadar zorunlu hale getirilir. 1900 yılı Nisan ayından itibaren, 10 ile 15 yaşları arasındaki çocuklara eğitim imkânı sağlayan orta dereceli okullar açılır (Victorian Schooling). Sonuç olarak, Victoria Çağı'nın sonlarına doğru sadece varlıklı ve imtiyazlı ailelerin erkek çocukları değil, aynı zamanda zengin, yoksul ya da imtiyazlı diğer ayırım yapılmaksızın ailelerin kız ya da erkek bütün çocukları eğitim alma olanaklarına sahip olurlar.

2.1. Victoria Dönemi Eğitim Sisteminde Kız ve Erkek Çocuklarının Eğitimi Arasındaki Farklılıklar

Victoria Dönemi'nde eğitim imkânlarından yararlanma konusundaki eşitsizliklere sadece toplumsal sınıflar arasında değil, aynı zamanda kadın ve erkekler arasında da rastlanmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin almış oldukları eğitim, cinsiyetlerine göre de farklılık göstermektedir. Erkek egemen ve ataerkil toplumsal yapıda her alanda olduğu gibi eğitim alanında da erkekler imtiyazlı bir konuma sahiptir. Okula gönderilmeme durumu sadece yoksul ailelerin çocukları için değil, aynı zamanda kız çocukları için de geçerlidir. Victoria Dönemi'nde kız çocuklarının hangi sınıfa ait oldukları önemli değildir. Kız çocuklarının eğitimi zorunlu görülmediği için hangi toplumsal sınıfa ait olurlarsa olsunlar, eğitimden mahrum bırakılmışlardır. Varlıklı aileler için de kız çocuklarından ziyade erkek çocuklarının eğitilmesi daha önemlidir (Victorian Schooling). "Erkek çocuklarla karşılaştırıldığında çok az sayıda kız

çocuğunun ortaokula devam etme olanağı vardı. Üst sınıftaki aileler bile 1880 ile 1890 yılları arasında kız çocuklarına eğitim vermeyi düşünmüyorlardı” (Demir, 2015: 55).

Kadınlar her alanda olduğu gibi eğitim alanında da cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmakta ve erkek egemen toplumda ötekileştiriliyordu. Kız çocuklarının aksine, ilerleyen yıllarda evinin reisi olacağına ve ailesinin geçimini sağlayacağına inanıldığı için erkek çocuklarının eğitime özel önem veriliyordu. Aileler için eğitimin amacı, gelecekte toplumsal hayatta karşılaşacakları güçlüklerle karşı erkek çocuklarını eğitebilmektir. Aksi takdirde, aileleri tarafından eğitim olanaklarından yeterince yararlanamayan erkek çocukları, gelecekte güçlüklerle karşılaşacak ve dolayısıyla hayatta başarısız olabileceklerdi. Aileler böyle bir durumun olmasını istemedikleri için erkek çocuklarının eğitimlerine özel önem vermek zorundaydılar. Erkek çocuklarına verilebilecek en iyi miras iyi bir eğitimdi. İyi bir eğitim hem kendi çocukları için hem de aileleri için iyi bir gelecek anlamına geliyordu. Bu bakımdan aileler erkek çocuklarının özel eğitimleri için yüklü miktarda para harcamak zorundaydılar.

Erkek çocuklara, beden eğitimi, tarih, coğrafya ve benzeri akademik konularla ilgili dersler verilirken, kız çocuklarına, eğitim alabilecek kadar şanslı olsalar bile, ev işleriyle ilgili, yemek pişirme, dikiş nakış, temizlik, resim, müzik ve aile sağlığı ile ilgili konularda eğitim verilir. Bunun en önemli nedeni kadınlardan yuva kurmaları, iyi bir eş ve anne olmalarının beklenmesiydi (Higginbotham, Education in the Workhouse). Çocuklar bu rol dağılımına göre eğitiliyor ve hiç kimse toplumsal düzeni bozmaya teşebbüs etmiyordu.

İnsan, diğer canlılar gibi, insanlar da biyolojik ve bir takım fiziksel özelliklerine göre dişi ve erkek olmak üzere iki farklı cinsiyete ayrılmaktadır, ancak on dokuzuncu yüzyıl dünyasında bu ayrım sadece biyolojik ya da fiziksel düzeyde değildir. Aynı zamanda kadın ve erkek toplumsal olarak da birbirinden tamamen farklı varlıklardır. Hem kadın hem de erkek için toplum tarafından önceden belirlenen ve yerine getirilmesi gereken birbirinden tamamen farklı roller bulunmaktadır. Bu rollere uyulmaması durumunda hem kadın hem de erkek toplum tarafından dışlanma tehdidiyle karşı karşıya kalır. Bayrakçı'nın da ifade ettiği gibi “Bu nedenle kişi, toplum içerisinde bir “birey” olabilmek için kendisine biçilen rolü oynamak zorundadır. Dolayısıyla “birey”, aslında toplumun şekillendirdiği ve yönlendirdiği, gerçek arzu ve eğilimlerini istediği gibi ortaya koyamayan, ait olduğu toplumun küçük bir örneğidir. Birey, iç dünyasını tanımak için, kendisini “öteki” ile karşılaştırır” (Bayrakçı, 2009: 59-60).

Victoria Dönemi'nde bütün kamu kurumlarında olduğu gibi, eğitim sistemi de erkek varlığı daha da güçlendirecek şekilde düzenlenmiştir. Kadın, toplumsal olarak ötekileştirilmekte ve kamusal alandan tecrit edilerek, özel olarak nitelendirilen aile hayatına hapsedilmiştir. Erkek egemen toplumda erkek, merkezde tutulmakta ve böylece toplumsal bütün yapılar da kadınlar ötekileştirilmektedir. ‘Öteki’ teriminin sözlükteki anlamı, “bahsedilen şeylerden uzakta bulunan veya daha az mühim olan”dır (Doğan, Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul 1981, s.879). Bir bakıma ‘öteki’ ferden veya toplumun kendini tanımlarken müracaat ettiği bir kavramdır. Çünkü farklılıklar ‘öteki’ne göredir. Bu noktadan yaklaşıldığında, ‘öteki’ genel anlamda insanın olduğu her yerde var olan, zaman ve mekâna göre farklı özellikler gösteren sosyolojik bir olgudur (Şengül, 2007: 98). Bu yüzden, Victoria Dönemi, kadının durumunu özetleyen “Evdeki Melek” ifadesidir.

3. GEORGE ELIOT'IN *FLOSS NEHRİNDEKİ DEĞİRMEN* ADLI ESERİNDE KADIN VE EĞİTİM

George Eliot'ın *Floss Nehrindeki Değirmen* adlı eserinde, Victoria Dönemi'nde sadece kadının erkek egemen bir toplumda erkek tarafından değil, aynı zamanda daha önceden kendileri için öngörülen rolleri yerine getirmeyi reddeden kadınların hemcinsleri tarafından nasıl ötekileştirdiğinden de bahsetmektedir. Eserde Eliot'ın bu ötekileştirmeyi eleştirisini ele almadan önce, eserin daha iyi anlaşılması için yazarın kendi yaşantısından kısa bilgiler aktarmak faydalı olacaktır.

Asıl adı Mary Anne Evans olan George Eliot, on dokuzuncu yüzyılın en dikkat çeken roman yazarları arasında yer almaktadır. Victoria Dönemi'nde kadın olmak, sadece Eliot için değil bütün kadınlar için başlı başına büyük bir engeldir. Ayrıca, Eliot kadın olarak değil yazar olarak da baskıya maruz kalması, Eliot'ın kendi edebi kimliğini oluşturabilmek için bile erkek takma ismini kullanmak zorunda kalması maruz kaldığı bu baskının yansımasıdır. Yazarın, kendi ismi Mary Anne Evans yerine George Eliot

takma ismini kullanmasının başlıca iki nedeni vardır: Kadın yazarlara ve onların eserlerine toplum tarafından önyargıyla yaklaşılması ve kendi özel yaşantısı. Agnes Lewes adında bir kadınla evli olan ancak boşanmak istemesine karşın bir türlü boşanamayan, devrin aydınlarından George Lewes adlı bir entelektüelle yaşadığı ilişki, George Eliot'ın toplum tarafından dışlanmasına neden olmuştur. George Eliot'ın ilişkisi 1851 yılında başlamış ve 1878 yılına, George Lewes ölene kadar devam etmiştir (Eliot, 2017: 7; Grenier, 2003: 250). Yazar eserlerinin önyargıyla değerlendirilmemesi için özellikle George Eliot takma ismini kullanmıştır.

3.1. *Floss Nehrindeki Değirmen* Adlı Eserde Yeni Kadın Tipi

George Eliot, 1868 yılında Emily Davies'e yazmış olduğu bir mektupta erkekler gibi kadınların da aynı eğitim olanaklarına sahip olması gerektiğini ifade etmektedir (Robertson, 1997: 102). Eliot, Victoria Dönemi'nde yaşayan pek çok kadın gibi on dokuzuncu yüzyılda kadın olmanın sıkıntılarını yaşamıştır. Bunun en dikkat çekici örneği, 1839 yılında annesinin ölümü üzerine on dokuz yaşında babasına bakabilmek için eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmasıdır, çünkü o dönemde ebeveynlere bakmak kız çocuklarının yükümlülüğü altındadır.

Eliot, Rosemary Ashton'ın da ifade ettiği gibi *Floss Nehrindeki Değirmen* (1860) adlı eserde “kadınlara uygulanan engellemelerin bir özetini” sunmaktadır (Ashton, 1990: 103). *Floss Nehrindeki Değirmen* adlı eserde Eliot, Maggie'nin çocukluk yıllarından ölünceye kadar yaşadıklarını aktarmaktadır. Maggie karakteriyle erkek egemen toplumda kadınların karşılaştıkları sorunları göstermeyi amaçlamaktadır.

Eliot, bu eserle tipik Victoria kadınına karşı, yaşadığı toplumda pek çok sınırlandırma, önyargı ve engellemelere karşı mücadele veren ve asla prensiplerinden vaz geçmeyen bir kadın tipini önermektedir. Maggie, başta annesi ve teyzeleri olmak üzere diğer hemcinslerinin aksine, St. Oggs aldı kasabada her türlü engellemelere karşı kendi prensipleri doğrultusunda yaşamaya çalışan bir kadındır.

3.2. *Floss Nehrindeki Değirmen* Adlı Eserde Eğitim Alanında Kadın

Eliot Romanda Victoria Dönemi'nin, kız çocuklarının eğitime ihtiyacı olmadığı inancını açıkça eleştirmektedir. Eliot'a göre, kadınların eğitim olanaklarından yararlanamaması en büyük adaletsizliktir. Eserde, Bay Tulliver, eşi Bayan Tulliver'a gençlik yıllarında babasının kendisine sağlayamadığı eğitim imkânlarını oğluna sağlamak istediğini ifade etmektedir. Onun kendisi gibi bir değirmenci ya da çiftçi olmasını değil, Bay Riley gibi daha iyi bir toplumsal statüye sahip olmasını istemektedir. Bu isteğini eşine şu şekilde ifade etmektedir:

“Fakat Tom'un bir hayli bilgili olmasını arzu ediyorum. Böylece o güzel konuşan, süslü yazılar yazan adamların oyunlarını da öğrenmiş olur. Ayrıca o davalar, hakemler filan bakımından da bana faydası dokunur. Çocuğu avukat yapacak değilim. Onun bir şarlatan olmasına üzülürüm. Ama Tom'un Riley gibi mühendis, arazi ölçümcüsü, mezat memuru ya da muhammin veya hiç masrafsız bol kar eden zeki iş adamlarından olmasını istiyorum” (Eliot, 2017: 17).

Eserde de anlaşılabacağı üzere, Victoria Dönemi'nde eğitim, daha güçlü bir toplumsal statü anlamına gelmekteydi. Bu bakımdan erkek nüfusun toplum içinde konumunu daha da güçlendirebilmenin tek yolu daha iyi eğitim almasıydı. Erkek nüfus, bu imtiyazı kadınlarla paylaşmaya niyetli değildi ve bu bakımdan erkek egemen toplum, kasıtlı olarak kadınları eğitim imkânlarından mahrum bırakmayı amaçlamaktadır.

Eğitim, aile içindeki erkek çocuklarının ailenin geleceğini kurtarmaları için bir kurtuluş yolu olarak görülmektedir. Ailesinin reisi olarak Bay Tulliver, oğlu Tom'u geleceğe hazırlayabilmek için iyi bir eğitim imkânı sunma isteğini eşiyle paylaşmak ister, ancak Bayan Tulliver çocukluğundan itibaren ev işlerine yoğunlaşan tipik bir Victoria Dönemi kadınıdır ve resmi eğitim kamusal alanı ilgilendiren konularda yardımcı olabilecek bilgiye sahip değildir. Bayan Tulliver'ın en önemli özelliği tipik bir Victoria dönemi kadını olarak, toplumun kendisi için belirlediği rolü yerine getirebilmektir. Toplumun kendisinden istediği gibi, güzel görünmeye, güzel konuşmaya çalışan eşine itaat eden bir kadındır. Toplumdaki sorunlar ya da eğitim gibi konular onu ilgilendirmemektedir. O da tipik Victoria kadınları gibi modayı yakından takip etmektedir:

“Mr. Tulliver, sarışın, alımlı bir kadın olan karısıyla konuşuyordu. Mrs. Tulliver'in başında yelpaze biçiminde bir kep vardı. (Yelpaze biçimindeki keplerin kaç yıldan beri giyilmediğini düşünmeye çekiniyorum. Herhalde bunlar tekrar moda olmak üzereler” (Eliot, 2017: 18).

Eğitim gibi toplumsal konular hakkında görüş bildirecek bilgi birikimine sahip olamayan Bayan Tulliver, kendi oğlu hakkına onun geleceği ile ilgili karar verileceği zaman bile görüşlerini bildiremez ve konuyu kız kardeşlerine danışmanın daha mantıklı olabileceğini ifade eder: “O zaman Glegg ablamla, Pullet ablamın bu konudaki fikirlerini de öğrenmiş olursun” (Eliot, 2017: 18).

Bayan Tulliver, toplum tarafından önceden koyulan kurallara uymakta ve toplum tarafından eleştirilmek istememektedir. Ona ayrılan alan ev ile kısıtlı olan alandır. Aile içindeki konumu bu alana sahip çıkmasını gerektirmektedir. Bu rolü hem kendisi içselleştirmekte hem de kendi kız çocuğu Maggie'yi de bu bağlamda yetiştirmeyi amaçlamaktadır, çünkü “Ataerkil aile ideolojisi, kadınların ve erkeklerin bir hiyerarşiye yerleştirildiği cinsiyet rollerinin içselleştirilmesini teşvik eder” (Senturk, 2018: 20). Bayan Tulliver'ın, Tom'un eğitimi ile ilgilendiği tek konu hangi alanda eğitim alacağı değil, bir anne olarak oğlunun ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir yerde okuyabilmesidir: “Fakat madem Tom yeni bir okula gidecek, o zaman onun çamaşırlarını yıkayıp, dikip, onarabileceğim bir yere yollanmasını isterim. Eğer böyle olmayacaksa, o zaman ince keten yerine basma çamaşır giysin daha iyi” (Eliot, 2017: 18). Hangi alanda eğitim alacağına dair konular kamusal alanın sınırları içindedir ve bu kendisinin değil, Bay Tulliver'ın ilgilenmesi gereken bir sorundur.

Toplumsal hiyerarşiyi çok iyi bilen Bay Tulliver bu konu ile ilgili yanlış kişiden fikir danıştığını zaten bilmektedir. Bu konu hakkında karar verirken doğal olarak tek başınadır ve tercih yaparken çok zorlanmaktadır. Bu konuyu herhangi bir kadına değil hemcinsi olan Bay Riley'e danışmaya karar verir: “Mr. Tulliver bir iki dakika sustu. Sonra da sanki konuyla ilgili bir fikir bulabileceğini umuyormuş gibi iki elini birden pantolonunun ceplerine soktu. Anlaşılan hayal kırıklığına da uğramamıştı. Çünkü hemen sonra, “Ne yapacağımı biliyorum,” dedi. “Bu meseleyi Riley'le konuşacağım, yarın baraj içinde hakemlik etmek için buraya gelecek.” (Eliot, 2017: 20).

Oğlunu yetiştirmek için rol model aldığı Bay Riley'e danışmaya karar verir. Bay Tulliver'ın tek isteği oğlunun alacağı eğitimle yaşadıkları kasaba St. Oggs'da bir büro açmasını sağlamak ve onun da en az Bay Riley kadar başarılı bir adam olabilmesine katkı sağlamaktır. Bay Tulliver, Tom'un böylesi bir eğitim için yeterince zeki olmamasından endişe duymaktadır. Bu endişelerini, “Fakat korktuğu m şey şu; Tom'un kafası öyle zeki bir işadamı olmaya elverişli değil. Herhalde çocuğun kafası biraz ağır çalışıyor. Bu bakımdan senin ailene çekmiş Bessy.” (Eliot, 2017: 21) şeklinde ifade etmektedir.

Bay ve Bayan Tulliver'ın Maggie adında bir kız çocukları vardır, Maggie. Bay Tulliver'ın en büyük üzüntüsü kendi ailesine Tom'un değil de Maggie'nin çekmesidir, çünkü Maggie bir kız çocuğundan beklenmeyecek derecede zekidir. Bu da ne kendisinin ne de toplumun istediği bir durumdur. Bay Tulliver kızının gereğinden fazla zeki olması konusundaki üzüntüsünü şu şekilde ifade etmektedir:

“Küçük kızımızın yerine oğlumuzun annesinin tarafına çekmesi üzülecek bir şey. Kanları karıştırmanın en kötü tarafı da budur işte. Ortaya ne çıkacağını önceden hesaplayamazsın. Sözelimi, bizim küçük kız tamamıyla bizim aileye çekmiş. Tom'dan iki misli akıllı o.” Mr. Tulliver, başını tereddütle bir sağa bir sola çevirerek, sözlerine devam etti. “Korkarım bir kadın için fazla akıllı O küçücükken bunun bir zararı yok ama fazla akıllı bir kadının çok uzun kuyruklu bir koyundan farkı yoktur. Koyun, kuyruğu uzun diye daha fazla para getirmez.” (Eliot, 2017: 22)

Ayrıca Maggie'nin diğer kızlardan ilgi alanını farklı olduğunu hem babası hem de annesinin ifadelerinden anlamaktayız. Her ne kadar annesi Maggie'yi diğer kız çocukları gibi yetiştirmeye çalışsa da o her zaman diğerlerinden farklı özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Bay Tulliver'a göre, Maggie diğer çocuklardan hiç de geri değildir ve okuması da hemen hemen rahibinki kadar iyidir (Eliot, 2017: 23). Rahibe benzetmesinin özel bir sebebi vardır, çünkü rahipler eğitim işlerinde en aktif kişilerdir. Ya dini müfredatı olan okul açarlar ya da evlerinde özel dersler verirler. Ancak Bayan Tulliver kızının çok okumasını ya da zeki bir kız olmasını önemsememektedir. O, kadın olarak toplum tarafından daha önce belirlenen rolleri hakkıyla yerine getirebilmeyi ve bu rolleri kendi öz kızı Maggie'ye öğretebilmeyi amaçlamaktadır. Bir kız olarak Maggie'nin evinin dışında eğitim almasına imkân yoktur, o yüzden Maggie'nin eğitimi annesi Bayan Tulliver tarafından verilecektir. Ayrıca bu eğitim sırasında

Bayan Tulliver kendi eşi dâhil hiç kimseden yardım alamayacaktır. Bu sorumluluğu sadece kendisinin yüklenmesi gerekmektedir. Bayan Tulliver, kızı Maggie'yi ileride iyi bir ev kadını ve anne olacak şekilde eğitmek ister. Victoria Dönemi kadınları gibi kendi kızının da güzel görünmesini, güzel konuşmasını ve en önemlisi itaat etmesini öğretmeye çalışır, çünkü kadınlardan beklenen zeki ya da konuşması değil itaatkâr olmalarıdır. Bu bakımdan Bayan Tulliver, Maggie bir şeyler söylemek istediği zaman onu susturur, çünkü konuşan ve soru soran kadının toplum tarafından hoş karşılanmayacağını bilir. Kızına verdiği eğitimin bir parçası olarak, ondan susmasını ve her kadın gibi itaatkâr olmasını ister: “Sus Maggie! Sorular sorup gevezelik ettiğin için utan. Haydi gel, küçük taburene otur. Dilini de tut” (Eliot, 2017: 38).

Ancak Maggie kendisine verilen bu eğitimi, daha doğrusu erkek egemen toplum tarafından kadını rolünü benimsetmeyi amaçlayan bu eğitim sistemini daha küçük yaşlarda bile kabul etmek istemez. Bayan Tulliver ne yaparsa yapsın bir türlü Maggie'yi standart ve toplum tarafından kabul edilen uyumlu ve itaatkâr bir kız çocuğu düzeyine getiremez: “Fakat ne yaparsam yapayım saçları kıvrılmıyor. Saçlarını kâğıtla sarmamdan fena halde sıkılıyor. Saçlarını maşayla kıvrırken de bir türlü rahat durmuyor. Öyle yorucu bir iş ki bu” (Eliot, 2017: 23).

Bayan Tulliver'ın bu ifadesi Maggie'nin özellikleri hakkında bize bilgi vermektedir. Maggie'yi Victoria Dönemi standartlarına uygun biçimde yetiştirmeye çalışan annesinin çabaları boşunadır, çünkü Maggie bu kısıtlamalara asla uymayacaktır. Annesi ne kadar çalışsa da saçları bir türlü kıvrılmaz. Üstelik annesinin böyle davranmasından da rahatsızdır. Bu yüzden maşayla kıvrırken bir türlü rahat durmaz, yani Victoria Dönemi standartlarına uygun yetiştirilme çabalarına isyan eder. Bu bakımdan annesi üzgündür. Kendi öz kızının kendisine çekmediği için üzülmektedir. Tipik Victoria Dönemi kadınlarının özelliklerini taşıyan, toplumsal hayattan uzak, kendi iç dünyasına hapsedilen, evinin dışındaki dünyada olup biten hiçbir şeyle ilgilenmeyen bir kadın olarak Bayan Tulliver, kendi öz kızını yeğeni Lucy ile karşılaştırırken bu memnuniyetsizliğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Hâlbuki kuzini Lucy'nin saçları bukile. Üstelik bunlar hiç de karışmıyor. Deane ablamın öyle güzel bir kızı olması şaşırtıcı. Lucy'nin daha çok bana çektiğinden eminim. Hâlbuki kendi öz çocuğum bana hiç benzemiyor” (Eliot, 2017: 23).

Bayan Tulliver'ın bahsettiği Maggie ve Lucy'nin saçları burada sembolik bir anlamda kullanılmıştır. Saçlarının bukile olması, kız çocuklarının Victoria Dönemi standartlarını ifade etmektedir. O dönemde annelerden beklenen kız çocuklarını hayata hazırlamaktır. Bay Tulliver oğlu Tom'u kamusal alana hazırlamak için ona iyi eğitim imkânı sunmayı amaçladığı gibi, Bayan Tulliver da kızı Maggie'yi geleceğe hazırlamayı amaçlamaktadır.

Victoria Dönemi'nde erkek ve kadın rolleri tamamen birbirinden farklıdır. Kadınlar “bağımlı, yumuşak, itaatkâr, duygusal, mantıksız, nazik kavramlarıyla” ilişkilendirilmektedir (Tavuz, 2014: 190). Kadından beklenen ev işlerinde yetenekli olmaları, güzel yemek yapabilmeleri, kocası için mükemmel bir eş ve ev hanımı, çocukları için mükemmel bir anne olmalarıdır. Erkeklerden ise “hırçın, bağımsız, kendine güvenen, aktif, mantıklı, egemen, güçlü” olmalarıdır (Tavuz, 2014: 190). Kız çocuklarının hayatta fazla bir tercih hakkı yoktur. Kız çocuklarından beklenen evlenmeden önce, babalarına ya da erkek kardeşlerine evlendikten sonra ise eşlerine itaat etmeleridir. Bayan Tulliver için, Lucy ile karşılaştırıldığında hiç bir özelliği bu standartları taşımayan kendi öz kızı ötekidir. Buradan da anlaşılacağı üzere ötekileştirme sadece erkekler tarafından kadınlara uygulanmamakta, aynı zamanda kadınlar tarafından da kendileri gibi olmayan diğer kadınlar ötekileştirilmektedir. Victoria Dönemi kadınları için kendilerine önceden öğretilen davranışları benimsemeyen hemcinsleri de kendi öz çocukları dahi olsa ötekidir, çünkü kendilerinden farklıdır.

Bayan Tulliver kendi üzerine düşen görevi hakkıyla yerine getirmekte ve kızını uygun biçimde yetiştirmeye çalışmaktadır. Maggie'nin böyle davranmasından dolayı kendisinin suçlanmasından ve toplum tarafından dışlanmaktan korkar. Kızının böyle olmasının sebebi kendisi değil, Bay Tulliver'dır. Bayan Tulliver, Bay Tulliver'ı suçlamakta ve kızına böyle olması için cesaret verdiğini ifade etmektedir. Burada değer yargıları toplumun değer yargılarıdır. Eliot, kadınların erkek egemen sistemin bu değerlerine erkeklerden daha çok benimsedikleri ve oluşan bu hiyerarşik yapıya her hangi bir eleştiri getirmediği için eleştirmektedir. Erkek egemen toplumsal yapıda “Beauvoir'e (2010) göre erkek, özerk ve bütün bir varlık olarak görülmekte, üretici olarak sayılmakta ve yaptığı işlerle varoluşu doğrulanmakta iken kadında çoğaltıcılık ve hizmet etme rolü vardır ve bu ona saygınlık getirmektedir.

Ona göre, tüm toplumlardaki karşıtlıklar diyalektiğine uyan kadın ve erkek kalıplarının belirlendiği sembolik kalıplar sayesinde eril kültürde, dişil doğayla ilişkilendirilir ve aralarında hiyerarşik bir ilişki vardır” (Sağlam, 2017: 141). Eliot’a göre kadınlar eril kültürde var olmayı başaramayan ve kadın olarak kendi öz kimliklerini oluşturamayan bireylerdir, çünkü kendilerine ne yapmalarını ya da ne yapmamalarını söyleyen bir toplumsal hiyerarşik yapıya boyun eğmişlerdir.

Bayan Tulliver, Bay Tulliver’ı suçlarken aslında kendisini haklı çıkarmaya çalışmaktadır. Kendisinin toplumsal değerlere sahip çıktığını göstermeye çalışmakta ve kızı yüzünden toplum tarafından dışlanmak ve ayıplanmak istememektedir: “Ona yaramazlık etmesi için cesaret veriyorsun. Tabii teyzeleri de sonradan Maggie’yi benim şımarttığımı söylüyorlar” (Eliot, 2017:24). Bayan Tulliver toplumsal cinsiyet yani insanların sadece “kişinin kadın ya da erkek olarak farklılık gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri olarak tanımlanan” cinsiyet tanımını dışında “kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rol ve sorumluluklarının ifade edildiği” toplumsal cinsiyet kavramını sahiplenmiş bulunmaktadır. Bayan Tulliver için kadın olmak sadece biyolojik, fizyolojik ya da genetik bir kavramdan ziyade toplumsal bir kavramdır.

Victoria Dönemi’nde eğitim toplumda önemli bir statü kazanmak için iyi bir imkândır. İyi bir eğitim alan erkek çocuk diğerlerine göre daha avantajlı bir konumdadır. Aileler, daha doğrusu evin reisi olarak babalar, oğullarına iyi bir eğitim vermeyi amaçlamaktadırlar, çünkü “Erkeğe evi geçindirmek ve ailesini korumak gibi roller yüklenirken, kadına; çocuk doğurmak ve büyütmek erkeğin duygusal ve cinsel tatmini sağlama, ev işlerini yapmak gibi görevler yüklenmektedir. Bu görevler ataerkil toplumlarda erkeğin kadına yüklediği ve onu ötekileştirdiği temsillerdir (Tavuz, 2014: 191).

Bunun bir gereği olarak Bay Tulliver daha zeki ve okumayı daha çok seven kız çocuğu Maggie’ye değil, oğlu Tom’a iyi bir eğitim imkânı sunmak zorundadır. Bay Tulliver’e iki çocuğu arasında hangisinin eğitime daha çok hakkı olduğu sorulacak olursa, hiç şüphesiz Maggie olacağını söyleyecektir, ancak Bay Tulliver’a da toplum tarafından böyle bir seçimde bulunma hakkı verilmemektedir. Kızına eğitim alanında yatırım yapmak ileride ne ailesinin ne de kızının yararına olacaktır. Böyle bir yatırım kimsenin işine gelmeyecektir. Bunu bildiği için istemediği halde oğlu Tom’un eğitimi için yatırım yapmak zorundadır. Bay Tulliver, kızı Maggie’den Bay Riley’e bahsederken şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Konuşulanları öyle iyi anlıyor ki,” dedi. “Hele okumasını bir duysanız. Yazıları, sanki önceden biliyormuş gibi güldür güldür okuyor. Zaten başını kitaptan kaldırdığı yok. Fakat kötü bu, çok kötü.” Mr. Tulliver, bu ayıplanacak sevincini yenerek, üzüntüyle ilave etti: “Bu kadar zeki olmak bir kadına yaraşmaz. Bunun başına dert açacağından hiç şüphem yok. Fakat emin olun,” Tulliver’ın sevincinin diğer hislerini iyice alt etmeye başladığı belliydi, “kitapları, büyüklerin yarısından daha güzel okuyup anlıyor” (Eliot, 2017: 28-29).

Kız çocuğunun zeki ve okumaya istekli olması toplum tarafından istenen bir özellik değildir. Bu kadar zeki olması bir kız çocuğu için ilerleyen yıllarda büyük sorunlara neden olacaktır. Eliot burada kullandığı “Bu kadar zeki olmak bir kadına yaraşmaz” ve “bunun başına dert açacağı” ifadeleri bu tür özelliklerin kadınlar için sorun olacağını göstermektedir, çünkü bu özelliklere sahip olan kadınlar erkek egemen toplum için birer tehdittir ve bu kişiler genelde toplum tarafından farklı ve öteki oldukları için dışlanırlar.

Bu kitaplar ona iyilik değil, kötülükler getirecektir, çünkü okumak daha çok şey bilgi sahibi olma anlamına gelmektedir. Daha çok bilen kadınlar ise toplum için daha büyük bir tehlikedir. Kendisinden kitabı kapatması istenir. Büyükleri için “Çocuk, bu kitaplardan iyilik değil, daha ziyade kötülük öğrenecek” tir (Eliot, 2017: 31). Kendisinden gitmesi ve annesine bakması istenir, ancak Maggie annesinin yanına gitmek istemez. Maggie annesinin temsil etmiş olduğu dünyaya değil babasının temsil etmiş olduğu erkeklerin dünyasına ait olmak ister. Bu yüzden “annesine bakmayı da istemediği için babasının arkasındaki karanlık köşeye giderek durumu idareye” çalışır (Eliot, 2017:31).

Bay Tulliver eşini güzel olduğu, tutumlu bir aileden geldiği ve en önemlisi zeki olmadığı için seçmiştir. Zeki ve konuşan kadınların sadece erkek egemen toplumda değil, aynı zamanda onun en küçük birimi olan ailede de tehlikeli olacağını ima eder. Bir erkek olarak, bir kadın tarafından aile içinde otoritesine karşı gelinmesini istemez:

“Annesini fazla zeki olmadığı için seçtim. Tabii bir de güzel olduğu ve tutumlu bir aileden geldiği için. Fakat kız kardeşlerinin arasından özellikle onu seçtim, çünkü biraz akılsızdı. Zira

kendi evimde ocağında neyin eğri, neyin doğru olduğuna dair karımdan ders almak niyetinde değildim. Fakat anlayacağınız bir adam akıllı oldu mu, çocuklarından hangisinin kendisine çekeceği anlaşılmıyor. Güzel fakat aptalca bir kadın arka arkaya budala oğullar ve zeki kızlar doğurabilir. İşte o zaman dünyanın tepesi taklak geldiğini düşünmeye başlarsın. Doğrusu bu çok şaşılabilecek bir şey” (Eliot, 2017: 32).

Maggie kendisine, annesi ve teyzeleri tarafından zorla kabul ettirilmeye çalışılan kadın rolünü hayatının hiçbir döneminde benimsemeyecektir. Kendisini sürekli olarak kadınların değil erkeklerin dünyasında daha rahat hissetmektedir. Bu yüzden kadınları daha aksi ve huysuz bulmaktadır. Babasından çok annesinin kendisini azarlıyor olmasından rahatsızlık duyar. İtaatkar kadın rolünü benimseyen kadınlar, erkeklerden daha da baskıcı olabilmektedirler. Maggie annesi, teyzeleri ve diğer kadınlar gibi olmayacağını, zeki bir kadın olacağını ifade etmektedir. Ancak bu durum kadınlar için hiçte olumlu bir durum değildir, çünkü Tom’un da söylediği gibi zeki kadınlar, toplum tarafından dışlanan ve nefret edilen kişilerdir: “Muhakkak. Zeki, kibirli ve aksi bir kadın. Herkes senden nefret edecek” (Eliot, 2017: 209). Üstelik eğitim alan kadın daha zeki ve etkili olacağı için erkek egemen toplum için daha da tehlikeli olacaktır.

Eğitim, bu yüzden pek akıllı bir çocuk olmamasına, okumasının kötü olmasına, kitapları sevmemesine, imlasının bozuk olmasına, ağır konuşmasına, yabancıların yanında sıkılgan olmasına, Maggie gibi zekice şeyler söyleyemiyor olmasına karşın bir erkek olarak Tom’un hakkıdır. Bay Riley, Bay Tulliver’in oğluna iyi bir eğitim verme isteğini destekler. Onun için erkek çocuklarına iyi bir eğitim verme, aile reisi olarak babanın en önemli görevleri arasındadır. Erkek çocuklar büyüyecek, aile kuracaklar ve kurdukları bu ailenin reisleri olacakları için iyi eğitim almaları bir tercih değil zorunluluktur. Erkek çocukların eğitilmesi onlara iyi bir miras bırakılmasından daha önemlidir. Bay Tulliver’a: “Oğlunuza vasiyetnamenizde ilave bir iki yüz altın bırakacağınız, bunu onun öğrenimi için harcamanız çok daha doğru olur. Eğer oğlum olsaydı ben de böyle yapardım. Tabii Allah biliyor ya, benim sizin gibi oynayacak peşin param yok, Tulliver. Üstelik bir ev dolusu kızım da var” (Eliot, 2017: 33) diyerek onu cesaretlendirir. Bunun üzerine Bay Tulliver oğlu Tom’un iyi bir eğitim alabilmesi için küçük çaplı bir serveti oğlunun eğitimi için harcamayı kabul eder. Bay Tulliver beklentilerini karşıladığı sürece oğlunun eğitimi amacıyla rahip Stelling’in evinde vereceği özel eğitim için yüz altını vermeyi kabul eder.

SONUÇ

Sonuç olarak, fazlaca zeki olmamasına ve aldığı eğitiminde başarılı olmamasına karşın bir erkek olarak resmi eğitim almak Tom’un hakkıdır. Kadınların böyle bir eğitim almaya ihtiyaçları yoktur, çünkü kadın kendisi için ayrılan özel alanda yani aile hayatında bu bilgilerin hiç birine ihtiyaç duymayacaktır. Onun ihtiyaç duyacağı eğitimi annesi ev ortamında vermektedir. Eğitimi iyi bir statü anlamına geldiği için erkek çocuklarına verilmesi gerekirdi, aksi takdirde kız çocuklarına iyi bir eğitim imkânının sunulması ne ailesinin ne de kız çocuklarının yararına olurdu. Eğitim aynı zamanda statü anlamına geldiği için erkekler bu statüyü ötekileştirdiği bir cins olan kadınlarla paylaşmaya yanaşmamaktadır. Ötekileştirilen kadınlar hakkında bu bakımdan küçümseyici ifadelerde bulunmaktadırlar. Tom, zekâca kendisinden daha üstün olduğu herkes tarafından kabul edilen ve bu yüzden bir bakıma dışlanan Maggie ile konuşurken onu aşağılayıcı ifadeler kullanmaktadır. Böylece, Tom aslında Maggie’ye toplum tarafından kendileri için önceden belirlenen rolleri hatırlatmaktadır: “Sen mi bana yardım edeceksin, küçük budala? Senin benim derslerimden birini yaptığını görmek isterdim! Buraya baksana, ben Latince bile öğreniyorum. Kızlar böyle şeyleri hiçbir zaman öğrenemezler. Çünkü hepsi de aptaldır” (Eliot, 2017: 206). Bu ifadelerle sadece Maggie’yi değil, aynı zamanda bütün kadınları aşağılayıcı bir ifade kullanmaktadır.

Erkek egemen toplumda erkek merkezdedir ve bu bakımdan eğitim dâhil bütün kurumlar erkeğin toplumdaki bu konumunu daha da kuvvetlendirmeyi amaçlamaktadır. Ben olarak erkek konumunu güçlendirirken, kadın ötekileştirildiği için daha değersiz ve güçsüz olarak kabul edilmektedir. Kadının daha güçsüz ve değersiz olması, erkekler için tanınan imkânlardan mahrum edilmesi gerekmektedir. Bu nedenlerden dolayı, Victoria döneminde eğitim, toplumun her kesiminden insana değil, ayrıcalıklı olduğu kabul edilen erkekler için verilmektedir. Eğitim toplumun her kesiminden insanı bilgilendirmek ve aydınlatmak için değil, toplumda imtiyaz sahibi insanların menfaati için kullanılan bir araçtır.

KAYNAKÇA

1. Akpınar, S., Şahin, B., (2017), “Orhan Pamuk Romanlarında “Öteki”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5 (11). ss. 330-344. http://www.avrasyad.com/Makaleler/505039581_35.-SONER-AKPINAR.pdf
2. Ashton, R. (1990). *The Mill on the Floss: A Natural History*, Twayne Publishers, Boston.
3. Bayrakçı, K. (2009). “Proust, Yakup Kadri ve Giraudoux’nun “Sodom Ve Gomore” Adlı Yapıtlarında Ötekilik ve Kimlik Sorunu Üzerine”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), pp. 59-76. [https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/sobedergi/file/003/03%20\(5\).pdf](https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/sobedergi/file/003/03%20(5).pdf)
4. Demir, Ç., (2015). “The Role of Women in Education in Victorian England”, *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, 5 (2) ss. 55-59. http://www.wjeis.org/FileUpload/ds217232/File/08.caglar_demir.pdf
5. Doğan, M., (1981). *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul.
6. Eliot, G., (2017). *Floss Nehrindeki Değirmen*. (Çev. Gönül Suveren), Everest Yayınları, İstanbul.
7. Güngör, T. Ö., (2005). “George Eliot’s Representation of Morality and Marriage in *The Mill on the Floss*” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kars.
8. Higginbotham, P., “Education in Workhouse”, <http://www.workhouses.org.uk/education/workhouse.shtml#Workhouse>
9. Jones, M. G. (1938). *The Charity School Movement*, Cambridge University Press, Cambridge.
10. Robertson, L. K., (1997). *The Power of Knowledge: George Eliot and Education*, Peter Lang, New York.
11. Sağlam Çay, T., Yaşar M., (2017). “Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (3), ss. 135-154. http://www.turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=20118
12. Sally A., (1994). *Becoming a Woman and Other Essays in the 19th and 20th Century Feminist History*, Virago, Londra.
13. Senturk, S., (2018). “The Representation of Non-Normative Kinship: Sufi Family and Sufi Parenthood in the Memoirs of a Survivor and Ben, in the World”, *Doris Lessing Studies*, 36, pp. 16-22.
14. Şengül, A., (2007). “Edebiyatta Ötekilik Meselesi ve Türk Edebiyatı’nda “Öteki”, *Karadeniz Araştırmaları*, 15 (Güz), ss. 97-116. http://www.karam.org.tr/Makaleler/44141185_sengul.pdf
15. Tavuz, A. (2014). “Erkeğin Ve Kadının Birbirlerini Ötekileştirmesi: “Bir Erkek Bir Kadın” Dizi Örneği”. *Atatürk İletişim Dergisi*, (6) , ss. 187-202. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiletisim/issue/2765/372306>

İNTERNET KAYNAKLARI

16. Going to School in Victorian Times, <http://www.victorianschool.co.uk/schoolday.php>
17. Victorian Schooling, <http://www.victorianschool.co.uk/school%20history%20victorian.html>
18. The Victorian Era England facts about Queen Victoria, Society & Literature, http://victorian-era.org/childrens-education-in-victorian-era.html#What_subjects_were_taught

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**A STUDY OF ENGLISH PREPARATORY PROGRAM EVALUATION: PERSPECTIVES
FROM STAKEHOLDERS**

İNGİLİZCE HAZIRLIK PROGRAMI DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI: PAYDAŞLARDAN
PERSPEKTİFLER

Esat KUZU

MA Student, Department of English Language Teaching, Cukurova University

Yonca ÖZKAN

Dr., Department of English Language Teaching, Cukurova University

ABSTRACT

Language program evaluation studies have been getting more and more significant in the globalizing world given that language teaching is now an indispensable part of education programs. Evaluating a language program, beyond all, helps stakeholders to put a value on programs, and facilitates decision-makers to enhance the quality of the program being evaluated. Moreover, English can be mentioned as one of the widely spoken languages in international communication. Therefore, many governments around the world have concentrated on English medium instruction (EMI) at their formal training institutions. Similarly, Turkey is one of those countries where many English language programs are offered. Especially, universities offer preparatory programs to prepare students for their departments where they are trained in programs with EMI or to improve their proficiency levels for their professional lives. This study, an abridged version of the MA study conducted in Cukurova University (Kuzu, 2020), investigated the effectiveness of an English preparatory program in a school of foreign languages in Turkey. Thus, it was aimed to provide stakeholders with the necessary information to guide them in the process of the program betterment. The participants of the study were ten students, three instructors, and two instructor-administrators. The qualitative data were gathered through semi-structured interviews. Thematic analysis was utilized to analyze the elicited data. The results indicated that the participants' perceptions related to the program were relatively favorable. The students' needs were found to be considered, the program objectives were appropriate, and the course materials were observed to be sufficient and well-designed. Additionally, the physical environment was suitable to teach English. However, in-service training seemed to be necessary for the instructors, a few regulations regarding the speaking assessment should be taken into consideration, and extreme workload for the academic staff sometimes was observed to be a source of demotivation. Moreover, the results implied that some modifications might be employed to increase the quality of education and make it more addressing the targeted objective of the institution.

Keywords: English preparatory program, English language teaching, program evaluation, school of foreign languages.

ÖZET

Dil öğretiminin artık eğitim programlarının vazgeçilmez bir parçası oldurduğu düşünüldüğünde, dil programı değerlendirme çalışmaları küreselleşen dünyada giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bir dil programının değerlendirilmesi, hepsinden öte, paydaşların programlar üzerinde bir değer biçmesine yardımcı olur ve karar vericilerin değerlendirilmekte olan programın kalitesini artırmasını kolaylaştırır. Ayrıca, İngilizce uluslararası iletişimde yaygın olarak kullanılan dillerden biri olarak bahsedilebilir. Bu

nedenle, dünyadaki birçok hükümet resmi eğitim kurumlarında eğitim dili olarak İngilizceye yoğunlaşmıştır. Benzer şekilde, Türkiye İngilizce dil programının sunulduğu birçok ülkeden biridir. Özellikle üniversiteler, öğrencileri eğitim dili olan programlarla eğitim gördükleri bölümlere hazırlamak veya mesleki yaşamları için İngilizce seviyelerini yükseltmek amacıyla hazırlık programları sunmaktadır. Çukurova Üniversitesi'nde (Kuzu, 2020) yürütülen yüksek lisans çalışmasının kısaltılmış bir versiyonu olan bu çalışmada Türkiye'deki bir yabancı diller yüksek okulundaki İngilizce hazırlık programının etkililiğini araştırılmıştır. Böylece paydaşlara programı iyileştirme sürecinde yol göstermesi için gerekli bilgilerin sağlanması amaçlanmıştır. Araştırmanın katılımcıları on öğrenci, üç öğretmen ve iki öğretmen-yönetici olmuştur. Nitel veriler yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Ortaya çıkan verileri analiz etmek için tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlar, katılımcıların programla ilgili algılarının nispeten olumlu olduğunu ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin ihtiyaçları göz önüne alındığı görülmüş, programın hedeflerine uygun olduğu bulunmuş, ders materyallerinin yeterli ve iyi tasarlanmış olduğu gözlenmiştir. Buna ek olarak, fiziksel ortam İngilizce öğretmek için uygun bulunmuştur. Ancak, öğretmenler için hizmet içi eğitim gerekli görülmüştür. Konuşma becerisinin değerlendirmesiyle ilgili birkaç düzenleme dikkate alınmalıdır. Akademik personel için aşırı iş yükünün bazen motivasyon eksikliğine neden olduğu görülmüştür. Ayrıca, sonuçlar, eğitimin kalitesini artırmak ve kurumun hedeflenen hedeflerine daha iyi hitap etmek için bazı değişikliklerin yapılabileceğini ima etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İngilizce hazırlık programı, İngilizce dil öğretimi, program değerlendirme, yabancı diller yüksek okulu

1. INTRODUCTION

Language teaching is now more important than ever in the world regarding that interaction among communities has arisen as a consequence of globalization. English has been one of the most widely spoken languages in the international area. It is known as the world's lingua franca and the language of international communication, tourism, technology, and commerce (Kirkgöz, 2007). People all around the world can speak English even though they are not native speakers of English. Recent statistics show that the number of non-native English speakers has outnumbered the number of native English speakers. According to (Crystal 2003), only 25% of English speakers are now native speakers of English. As a result, more importance is placed upon teaching English in many countries in the world.

Similar to other countries, English education has gained great significance in Turkey. In the country, English preparatory programs play a vital role in teaching language teaching, especially at the tertiary level. In these programs, students are trained for a year to get ready for their departmental courses which are offered in English or for their future professional lives. Having regard to there is a growing interest in English medium instruction (EMI), the number of English preparatory programs is also increasing as well as the value attached to them. In these circumstances, English preparatory programs become of great importance.

Investigating the effectiveness of a language program primarily provides systematic information about the program. By this means, shareholders can be informed about the program in question, the quality of education can be enhanced, the weakness of the program can be eliminated, and the information obtained through evaluation can be utilized to redesign of the current program or develop more comprehensive programs.

2. BACKGROUND OF PROGRAM EVALUATION

Program evaluation is "the systematic attempt to gather information to make judgments or decisions" (Lynch, 1996, p.2). A similar definition is provided by Talmage (1982), who explains evaluation as a fixing value on a program by avoiding possible adverse impact. Although program evaluation can be defined in many ways as a result of its multiple uses, according to Rallis and Bolland (2004), the information provided for making-decision, methodological investigation, and judgment of merit, worth, value, or significance are the three aspects on which experts reached a consensus concerning the functions of evaluation. The popularity of program evaluation research has increased over the past years.

Evaluation is a part of the curriculum design, and the design of a program is probably incomplete in the absence of evaluation (Hargreaves, 1989).

As mentioned above, assorted definitions of program evaluation result from various aims of evaluation. Obtaining information, putting a value on the program being evaluated, making decisions about the future of a program, and aiding the process of betterment are some of these purposes. From a scientific point of view, Weir and Roberts (1994) categorize the purpose of evaluation into two as evaluation for development and evaluation for accountability. Evaluation for development is concerned with enhancing the worth of a program. Evaluation for accountability, on the other hand, deals with explaining the assorted use of a program and its functions.

There are also some dimensions through which evaluation studies are classified. These classifications are generally based on the aim, method, and the time of the evaluation.

2.1. Formative evaluation vs. summative evaluation

Scriven (as cited in Long, 1984) distinguishes between formative and summative evaluation. Formative evaluations are mainly conducted to guarantee the quality of a program. Summative evaluations, however, are administered to decide on the program. Mostly, these decisions are concerned with the revision of the program, increasing the scope of the program, and keeping the program running (Fitzpatrick, Sanders, & Worthen, 2004).

2.2. Quantitative evaluation vs. qualitative evaluation

Another distinction is made based on the data gathered in the evaluation process. As the name signifies, quantitative evaluation utilizes and analyzes data in the form of numbers. A significant characteristic of quantitative evaluation is that the data can be obtained from large samples (Richards, 2001). Qualitative evaluation mostly uses observations or interviews to gather data from relatively small samples. The data cannot be turned into statistical numbers and the evaluation is generally explanatory.

2.3. Process-oriented evaluation vs. product-oriented evaluation

Process-oriented evaluation is administered during the delivery of a program to gain information about the implementation process. In contrast, product-oriented evaluation is generally utilized after the implementation of the program has been completed. Product-oriented evaluation aims to reveal to what extent the program has achieved its aims while process evaluation aims at providing information to improve the program in the process of delivery.

3. PROGRAM EVALUATION STUDIES

This part presents some program evaluation studies conducted on programs of teaching English as a second or foreign language.

Öner and Mede (2015) employed a program evaluation study to have insights into the perspectives of stakeholders about a beginner-level English program. The English program was designed for repeat students who were enrolled in a non-profit university in Turkey. In the study, 47 repeat students, five instructors, one level coordinator, and one administrator acted as participants. Semi-structured interviews and questionnaires were utilized as data collection tools. The results indicated that particular aspects of the program needed revising. Especially more focus on speaking skills, practical language teaching, and integrating creative joyful activities into the teaching process were found to be necessary.

Moreover, Ulum (2016) investigated an English Program implemented at a high school by utilizing the context, input, process, and context (CIPP) model. The participants in the study were 504 students. A questionnaire and an interview were employed to gather data from the students. The analyzed data revealed that the participants agreed with the components of the CIPP model to a degree. However, the students were highly negative about the course book. Other dissatisfactions regarding the long course

hours and difficult exams were also pointed out as the problems in the program. The participants suggested that proper common exams should be implemented, course time should be shortened, and various creative activities should be added to the program.

A master's program was evaluated by Öztürk (2015) to reveal stakeholders' perceptions of the nature of the program. Fifty master students, five instructors who were actively teaching in the program, and one program coordinator voluntarily took part in the survey. A mixed-method research design was adopted in the study. The elicited data implied that educators, contents of the program, and contribution of the program to professional development were viewed to be highly positive by the participants. Still, the low number of elective courses was a source of dissatisfaction. Also, the participants believed that the contents of some courses were too intense as opposed to some other courses.

A different evaluation study was administered by Eraslan (2016). The study aimed at examining teachers' perspectives of second grade English teaching program. The participants' perspectives with respect to speaking and listening skills were also subject to the study. Quantitative and qualitative data were gathered from 85 English teachers who taught English to second-grade students from 52 primary schools in a city of Turkey. The study revealed that the participants' views on some components of the program were reasonably favorable. Various activities and games were found to be utilized by teachers to focus on listening and speaking skills. Therefore, it could be concluded that the teaching was mostly communicative, and the teachers were qualified for keeping learners' attention on the topic. Nevertheless, it was possible to observe a gap between the ideal program and the program in practice, which was resulted from insufficient weekly class hours, environmental conditions, and lack of proper material.

Finally, Özidoruk (2016) investigated an English preparatory program from various perspectives. A mixed-method research design was applied to gather data from students, instructors, and testing office members. Özidoruk employed a questionnaire to gather quantitative data while she made use of individual interviews to collect qualitative data. The results of the study revealed that the program was designed to enhance macro skills. However, it was ineffective in practice. Some modifications were vital to bring students up to an advanced level of proficiency so that they would not have difficulty in departmental courses. The participants held positive attitudes towards materials, educators, portfolios, and environmental conditions. In contrast, it was observed that the program failed to enhance learners' listening and speaking skills. Therefore, a clear revision was needed.

3.1. The purpose of the study

This study aimed to investigate the effectiveness of the English Preparatory program from the perspectives of students, instructors, and administrators. Thus, the necessary information could be provided to stakeholders to help them have a better picture of the program. Also, concerned parties could make use of this information to improve the quality of the current program. The following research question is asked in this study to focus on various aspect of the program:

How effective is the program from administrators', instructors', and students' perspectives?

4. METHODOLOGY

A qualitative methodology was utilized in this study. This part presents the information about the research design, namely participants, data collection tools, settings, and data processing.

4.1. Participants

Ten students, three instructors, and two instructor-administrators acted as participants in this in-depth survey. The students had to be chosen based on convenience sampling. There were five classes in the preparatory program. Thus, two students from each class, as one male and one female, were chosen based on their voluntariness. The ages of the students ranged from 18 to 29. There instructors (two males and one female) and two administrators (males) also accepted to participate in the study. Their ages

ranged from 27 to 36. The instructors also had 3-11 years of teaching experience. Moreover, two of the academicians including the administrators were graduated from English Language Teaching (ELT) departments. In contrast, three of them were graduates of departments of English language and literature (ELL).

4.2. Semi-structured interviews

Qualitative interviewing is accepted as a strong and elastic way of having insights into people's experiences (Rabionet, 2011). Although various data collection tools are mentioned in the literature, semi-structured interviews are one of the most commonly used methods in which researchers employed. The reason why semi-structured interviews are preferred so often is that they give interviewers the freedom of negligible departures from the predetermined scripts (McIntosh & Morse, 2015). Regarding these advantages, this study adopted semi-structured interviews as a data collection tool. Open-ended questions were prepared with the guidance of ELT scholars and they were piloted in the same population where the study was aimed to be conducted. Those who participated in the piloting were excluded from the main study. In the pilot study, the clarity and properness of the questions were investigated.

4.3. Settings

This study was conducted at a schools of foreign languages at a state university in Turkey. there were two groups of students in the preparatory program. ELT students had to attend a mandatory program, and students voluntarily attended the program from various departments. The mandatory program was started from A1 level of proficiency. Students of the optional program, however, had to begin the program at A1 level. The program had twenty-four hours of a weekly schedule. The program offered courses based on a modular system. Therefore, the program offered four hours of integrated speaking and listening course, four hours of integrated reading and writing course, and sixteen hours of a main course, four hours of which werere allocated to grammar-teaching. The students in the program were divided into five classes. In two of those classes, ELT students were trained, and three classes included the students from various departments. In total, 107 students were registered in the program. The ELT students had to pass an English proficiency exam to start studying their departments. Other students did not have such an obligation. The assessment tools included midterms, finals, quizzes, and assignments. Students who want to take the proficiency exit exam had to attend the program activities and they had to have a minimum 70 grade point of average out of 100.

4.4. Data collection and analysis

After the permission issues were dealt with, the data were collected through individual interviews which were tape-recorded. The data collection process was administered in December 2019 at school of foreign languages at a state university. The interviews lasted from six to fourteen minutes.

As for the analysis, the data were transcribed through using *otranscribe*, an online program to convert audial data into written data. Then, a careful data analysis process was employed. The written data was elicited through thematic analysis which is a method employed to process verbal data. (Boyatzis, 1998). It is possible to take advantage of thematic analysis to deal with large verbal data sets (Nowell, Norris, White, & Moules, 2017). A six-step thematic analysis process was adopted in the study. As defined by Braun and Clarke (2006), those steps were: acquainting yourself with the data, producing primary codes, scrutinizing themes, re-examing themes, defining and naming themes, developing the report.

Scholars describe various techniques for a scientific study to obtain more credible results and findings. According to Noble and Smith (2015), some of these techniques are engaging with other researches to decrease bias, explaining personal biases which might influence the results, following a diligent approach during the whole process, and being as clear as possible in their thoughts process. The steps identified above were tried to be followed in this study. For example, the interview questions were prepared with the guidance of other ELT scholars, and the themes were approved by them after the data were processed. The entire process was carefully administered by getting some ideas from scholars in a

transparent way. The findings were double-checked with peers. Finally, a careful systematic approach based on analysis literature was adopted.

5. RESULTS OF THE STUDY

The results of the study were presented in this chapter. Thematic analysis was employed to process data. The elicited qualitative data was examined under two emergent themes and their subthemes.

5.1. Adequacy of the program

Students' needs and expectations

The students' expectations were one of the focuses of this study. When we processed the data carefully, the results showed that the participants were mostly satisfied with the program. They believed that they significantly improved their language skills. The students were mostly content with their instructors and the use of English as the medium of instruction. A few students made a comparison of their assignments to explain how their level had advanced during the delivery of the program. Additionally, some of the students explained that they expected less from the program at first. However, they were very surprised when they attended the program. They were glad about how much their needs were asked all the time. The administration held regular meetings to get feedback from the students. The instructors covered course topics that students believed to be crucial to focus on. Moreover, sometimes the instructors revised some topics when their students requested.

Motivation

The elicited data indicated that the participants partly suffered from demotivation. That is, the academicians had harsh workloads, and they were getting used to a newly designed program. As for the students, an important amount of them stated that some of their friends quitted the program. It was apparent that students' leaving the program mostly occurred during the first weeks of the program. The academicians believed that the reason for the situation resulted from a lack of orientation. The following excerpts can be an example for the general view:

1. *Personal issues might be the reason here. Possibly, they understand that they are in an inappropriate spot here, I am not sure. they fail courses because of participation. I need to state that there is certifiably not a logical report to clarify why they quit, yet we attempt to get general thoughts from the students (Instructor I).*

As is clear from the excerpt 1, several students preferred to quit the preparatory program, and any scientific information about the issue was not available. However, the academicians' common idea was that the students might have some personal problems. A few students, on the other hand, underlined that financial problems caused some of their friends to quit the program. The students believed that the most important reason for this was the expensiveness of the course books. Therefore, a disagreement about the reason for students' leaving the program was found to exist between the students and instructors.

Assessment tools and materials

It was revealed that various assessment tools were utilized in the program. Written exams, quizzes, oral exams, and assignments could be mentioned as the leading ones. The contents of the assessment tools were appreciated by the participants. The students and academicians agreed that assessment tools properly measured the students' levels of proficiency. However, they emphasized some important issues. To start with, the academicians believed that the number of quizzes had to be reduced because they could not assign the students to any additional work. Secondly, the study figured out that the students took quizzes at the fourth class hour on Friday. As a result, instructors who would teach at that hour had difficulty in covering that week's topic. One of the instructors underlined that the timing of oral exams needed revision. The following excerpt sets an agreeable rationale for the statement above:

2. *Students' levels are not fitting for English presentations toward the start of the program. Here, speaking presentations are started in the third or fifth week. Therefore, they experience challenges since they are not prepared. We should change the beginning week or discover another approach to survey speaking skills (Instructor II).*

As mentioned earlier, the students started the program from A1 or A2 English proficiency level. Also, we should state that some of them come from high schools while some resume their education after a few years of break. The excerpt number 2 highlighted the challenges which students encountered in oral exams. The first oral exams were held too early according to the excerpt above. A few students also touched upon the issue. They said that the timing of the oral exams could be revised and started at a further time.

As for the materials, it was revealed that the content of the course books was proper and up to date. The participants were relatively content with the course books. Moreover, the academicians supported the teaching process with additional worksheets. However, the price of the course books was a problem for the students. The academicians disagreed with the students about this issue.

Technology and teaching environment

The participants held positive attitudes towards the use of technology in the teaching of the courses. They were glad that the presentations were made using computers and slides. Additionally, the school had a library and a language laboratory. The physical environment was clean, the classes were clean and proper for teaching. The only problem was the absence of sound insulation. The participants believed that sound insulation was necessary because the walls penetrated the noise. Therefore, the teaching process was negatively affected.

5.2. Delivery of the program

The teaching of the courses

The instructors were found to follow the course books and activities included in the course books. Therefore, the teaching of the courses was mostly based on the course books. One of the administrators touched upon the issue and its possible adverse impact:

3. *As to the delivery of courses, perhaps we ought to improve materials in light of the fact that the instructors, for the most part, adhere to the materials during the instructing procedure. Thus, when materials are inadequate, the teaching procedure is contrarily influenced by this. (Administrator I).*

In the excerpt 3, it was clearly stated that the teaching of the courses depended too much on the course books, and it might influence the teaching process negatively as a result of the insufficient number of activities included in them. Nevertheless, the students agreed that following the course books made the teaching process a lot easier for them. Therefore, the students viewed it as a positive aspect of the program while the academicians believed that it could create challenges.

Moreover, the instructors generally followed the lesson plan and covered topics using the target language. They only utilized Turkish when they believed the students' knowledge was insufficient to comprehend the topic fully. An interesting point to mention was the fact that instructors mostly followed the course books, and they did not use various teaching methods. Also, the students and academicians agreed that the students were active participants during the teaching process. The administration and some instructors underlined that some workshops and seminars should be organized to enhance the teaching process. Therefore, the results implied that the academic staff needed in-service training.

Distribution of the courses

In the program, a weekly schedule that had 24 class hours was implemented. The skill courses were offered during eight class hours while the main course was taught for 16 hours. In the main course, a course book, which equally concentrated on the skills, was followed and grammar teaching was included in it. The students and academicians agreed that the focus might be more on the skill courses since 16 hours for a course were excessive and boring for the students.

4. *The main course is 12 hours in the program. we appreciate it. In any case, I accept that it might be decreased to focus more on the skill courses since the skill courses are the place we can develop ourselves. That is, they are the place the exercises happen, so this is significant* (Student I).

The excerpt number 4 was taken from a student. As clear from the excerpt, the main course is 12 hours a week. However, four hours of grammar teaching were included in it. It was evident from the excerpt that the skill courses should be considered more because the participants believed that improving macro skills would be easier if the program put more emphasis on the main skill courses. Still, it is important to underline that a great number of students, as mentioned above, believed that the program was well-designed, and it gave importance to all the main skills.

6. DISCUSSION AND CONCLUSION

6.1. Discussion

The results of the study indicated that the participants were relatively satisfied with the program, and the program was found to be effective in many ways.

To start with, the students and the academicians agreed that the students' needs were taken into consideration. The regular meetings played a crucial role in getting feedback from the students. In addition to that, the instructors cared about the students' problems by keeping in touch with them and asking if they needed anything. The study implied that the instructors and administration were positive sides of the program, which was a similar finding to Özdoruk's (2016) study. Moreover, it was clear that the meetings and strong communication among the parties positively affected the students' perspectives towards the program. Özdoruk (2016) also concluded that listening and speaking skills were needed to be considered more. the finding of this study, in that aspect, mostly coincided with her study because the participants in our study highlighted that the distribution of the course hours could be revised to concentrate more on the skill courses, as mentioned above.

The participants were found to be partially glad about the assessment tools. They believed that the difficulty level of the exams and their contents were proper. They assessed their skills properly. As for the materials, the participants were also content with the materials. It was revealed that the program did not need any additional materials. In that aspect, the results of this study opposed Ulum's (2015) study. Ulum concluded that the participants held negative attitudes towards course book and creative activities were needed in the program. Also, Eraslan (2015) underlined that the lack of material was a problem in his study. However, the timing of some assessment tools like oral exams and the hour when the quizzes were taken was criticized by the participants. The results implied that students had difficulties in speaking presentations and exams as a result of the early implementation of the speaking presentations and exams. Some regulations regarding that could be made in the program.

Additionally, physical conditions were appropriate for teaching English. The technology was utilized sufficiently. The classes were clean and suitable. In Eraslan's (2015) study, the participants generally criticized the environmental conditions, which was an opposite finding to this study. Still, the need for sound insulation in the teaching classes was notable. The teaching of the courses generally depended on the course books and activities included in them. Some participants believed that in-service training was needed. The in-service training support might enhance the instructors' teaching skills, and help them to integrate various teaching methods into the process.

The demotivation seemed to be an important challenge in the study since both the instructors and students had some motivational problems. The reason for the issue was that the instructors had harsh workloads while the students had accommodation issues during the first weeks of the program. The accommodation problems were worth touching upon because there were students who left the program.

To sum up, the general views of the participants about the program were favorable. The content of the program, materials, assessment tools, physical conditions were substantially appreciated by the participants. The students were glad that their needs were considered, and their expectations were satisfied. However, some demotivational problems and the need for in-service training were also observed.

6.2. Conclusion

This study investigated the effectiveness of an English preparatory program from the stakeholders' perspectives. The results of the study indicated some valuable information about the program being evaluated. The participants mostly held positive views about the program. Still, the results indicated that some improvements could be employed to increase the quality of the program.

First of all, the study showed that many participants had motivational problems. The reason behind the instructors' demotivation was the fact that they had intense workloads. Some students, on the other hand, had to quit the program because of personal problems. Although there was no clear evidence for that, the academicians mostly believed that the students quitted the program because they had accommodation problems.

The participants believed that the students' needs and expectations were considered in the program. The student meetings which the administration held regularly and the fact that the instructors cared about their students were the evidence for the issue. Assessment tools were found to be a positive side of the program. Nearly all the participants agreed that the assessment tools assessed the learners' skills properly, and their contents were appropriate. Still, it was evident that some revisions were needed.

The use of technology and physical conditions were also found to be generally proper. However, the sound insulation problem for the teaching classes was considered as a significant issue. The participants also believed that more class hours could be spared for the teaching of macro courses although they mostly stated that they were content with the improvement of their main language skills.

6.3. Implications

This study implied that the participants of the study were mostly satisfied with the program. The students' needs were considered, the assessment tools and teaching environment were praised. The program improved the students' skills. However, the timing of oral exams and presentations should be revised. The problem of sound insulation should also be considered.

The results also indicated that some motivational activities for the students and academic staff were necessary. Moreover, orientation programs for the newcomers could be a proper implementation to accommodate them to the program quickly and effectively. Focusing more on the skill courses might also increase the effectiveness of the program.

6.4. Recommendations for further research

Program evaluation studies have been more and more significant during recent years. The quality of language programs should be investigated, and it should be revealed whether they are functioning well or expected outcomes have been achieved. This study focused on the effectiveness of an English language preparatory program. Nonetheless, more comprehensive studies can be conducted. For example, other stakeholders can be included in program evaluation studies. Moreover, other data collection tools can be included in the process, and a few English language programs can be simultaneously investigated to have a deeper picture of English language teaching in preparatory programs.

ACKNOWLEDGMENT

This study was supported by Cukurova University Research Fund (Department of Scientific Research Projects) under the project number SYL-2019-12255.

REFERENCES

1. Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*. Sage.
2. Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3, 77-101.
3. Crystal, D.(2003). *English as a global language* (Second edition). Cambridge: Cambridge University Press.
4. Ersalan, A. (2016). *An evaluation of second grade English Language curriculum: Teachers' perceptions and issues in implementation* (Doctoral thesis). Çanakkale Onsekiz Mart University. Çanakkale, Turkey.
5. Fitzpatrick, J.L, Sanders, J.R., & Worthen, B.R. (2004). *Program evaluation: Alternative approaches and practical guidelines* (3rd edition). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education Inc.
6. Hargreaves, P. (1989). DES-IMPL-EVALU-IGN: An evaluator's checklist. In R. Johnson (Ed.), *The Second language curriculum* (Cambridge Applied Linguistics, pp. 35-47). Cambridge: Cambridge University Press. DOI:10.1017/CBO9781139524520.005
7. Kirkgöz, Y. (2007). English language teaching in Turkey: Policy changes and their implementations. *RELC journal*, 38(2), 216-228.
8. Kuzu, E. (2020). *Evaluation of an English preparatory program through the context, input, process, and product (CIPP) model* (Unpublished master's thesis). Çukurova University, Adana, Turkey.
9. Long, M. H. (1984). Process and product in ESL program evaluation. *Tesol quarterly*, 18(3), 409-425.
10. Lynch, B. K. (1996). *Language program evaluation: Theory and practice*. New York: Cambridge University Press.
11. McIntosh, M. J., & Morse, J. M. (2015). Situating and constructing diversity in semi-structured interviews. *Global qualitative nursing research*, 2, 2333393615597674.
12. Noble, H., & Smith, J. (2015). Issues of validity and reliability in qualitative research. *Evidence-based nursing*, 18(2), 34-35.
13. Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1609406917733847
14. Öner, G., & Mede, E. (2015). Evaluation of A1 level program at an English preparatory school in a Turkish university: a case study. *ELT Research Journal*, 4(3).
15. Özдорuk, P. (2016). *Evaluation of the English language preparatory school curriculum at Yıldırım Beyazıt University* (Master's Thesis). Middle East Technical University, Ankara, Turkey.
16. Öztürk, R. Ö., (2015). *An evaluation of master's program in English language teaching at a Turkish university* (Master's Thesis). Bahçeşehir University, İstanbul, Turkey.
17. Rabionet, S. E. (2011). How I learned to design and conduct semi-structured interviews: An ongoing and continuous journey. *Qualitative Report*, 16(2), 563-566.
18. Rallis, S. F., & Bolland, K. A. (2004). What is program evaluation? Generating knowledge for improvement. *Archival Science*, 4(1-2), 5-16.
19. Richards, J. C. (2001). *Curriculum development in language education*. Cambridge: University Press, Cambridge, United Kingdom.
20. Talmage, H. (1982). *Evaluation of programs*. New York: Free Press.

21. Ulum, Ö. G. (2016). Evaluation of english as a Foreign language program--Using CIPP (Context, Input, Process and Product) model. *Online Submission*, 1(2), 114-137.
22. Weir, C. J., & Roberts, J. (1994). *Evaluation in ELT*. Oxford: Blackwell.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

CÜMLƏ MODELİNDƏ OLAN FRAZEOLOJİ BİRLƏŞMƏLƏR
PHRASEOLOGICAL COMPOUNDS IN THE SENTENCE MODEL

Təranə NAĞİYEVA

Ffilologiya üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji universiteti

Simgeler:

ä - ə (Azerbaycan alfabesinde)

ğ - q (Azerbaycan alfabesinde)

h - x (Azerbaycan alfabesinde)

ÖZET

İfadeler, atasözleri və benzetmələr insanların yaşam biçimini, gelenekleri, sevinçlerini və üzüntülerini, sevgi və nefreti, dürüstlüğü, anlatımı, halkın mecazi düşüncesinin, sosyo-politik və felsefi düşüncesinin ulusal ruhunun senkretik biçimini yansıtır. Bu yüzden ulusal ruhu ve milli karakteri olan sözdizimsel birimler olarak kabul edilirler. Bu birimlerin anlamı derin, form kompakt ve güzeldir. Bunlar yüzyıllarca halkın yarattığı tükenmez manevi servettir. Kelimelerin düzenlenmesinde bir uyum, akıcılık, müzikalite ve ifade duygusu vardır.

Deyimsel dernekler, insanların yaşam ve yaşam biçimleri, gelenek ve görenekler, ahlaki görüşler ile bağlantılı olarak oluşur. Deyimsel birimler, dilin yaratıcıları ve taşıyıcıları olan insanlar tarafından oluşturulur ve hatta yeni deyimse birimlerin oluşması için bir kaynağın rolünü oynadıklarında dilin ana kelimelerine girerler. Deyimsel ifadelerde, kelimeler organik olarak tek bir kavramı temsil eden monolitik bir kombinasyon halinde birleştirilir. İfadeler, atasözleri ve benzetmeler olmadan insan konuşmasını hayal etmek zordur. Bu nedenle, binlerce yıldır test edilen deyimse kombinasyonlar, atasözleri ve benzetmeler, düşüncenin doğal ve mecazi ifadesinde hala önemli bir rol oynamaktadır.

Cümle modelinde Azerbaycan dilinde ifade bileşikleri vardır. Cümle modelindeki ifade kombinasyonlarının kendileri iki bölüme ayrılmıştır:

- 1) Basit cümle biçiminde olan ifade bileşikleri;
- 2) Bileşik cümle biçiminde olan ifade bileşikleri.

Basit cümle biçiminde olan ifade bileşikləri: *başmağları da razıdır; bazar od tutub yanır; bəxti ayağ üstədir; bilmədiyi şeyə qurd düşər və s.*

Bileşik cümleler biçiminde ifadeler bileşikləri: *sən saydığını say, gör Fələk nə sayır; üst dodağı göy süpürür, alt dodağı yer; bəhməz alıb, bal çıxıb; bıçağ vursan, qanı çıhmaz və s.*

Anahtar kelimeler: deyim, basit cümle, bileşik cümle

ABSTRAKT

Phraseologisms are the product of a certain socio-political environment, and this or that period, and in connection with changes in the life and living conditions of the speakers of the language, they improve, stabilize, and finally fall into the hearts, firmly rooted in memory. The spiritual life, culture and history of the people are reflected in all spheres of each language. Generations change and replace each other, but the life lessons of each generation are passed on to future generations through language. All traces of the people's spiritual life are preserved in their native language. Every language has been created, developed and passed down from generation to generation by people over the centuries. Language is a tool that vividly connects the people's past, present and future. Phraseologisms, proverbs and parables, which are a collection of refined ideas that have been sifted through the filter of the times, are sometimes difficult to understand and interpret unless the semantic development of proverbs and parables is taken into account.

Phraseology, proverbs and parables reflect the people's way of life, traditions, joys and sorrows, love and hate, honesty, narration, reflect the syncretic form of the people's figurative thinking, socio-political and philosophical thought of the national spirit. That is why they are considered to be syntactic units with a national spirit and national character. The meaning of these units is deep, the form is compact and beautiful. These are the inexhaustible spiritual wealth created by the people for centuries. There is a sense of harmony, fluency, musicality and expressiveness in the arrangement of words. Phraseological associations are formed in connection with the life and way of life of the people, customs and traditions, moral views. Phraseological units are created by the people who are the creators and bearers of the language, and even enter the main vocabulary of the language when they play the role of a source for the formation of new phraseological units. In phraseological expressions, words are organically combined into a monolithic combination that represents a single concept. It is difficult to imagine human speech without phrases, proverbs and parables. Therefore, phraseological combinations, proverbs and parables, which have been tested for thousands of years, still play an important role in the natural and figurative expression of thought. In this regard, it is important to study their language features.

There are phraseological combinations in the Azerbaijani language in the sentence model. The phraseological combinations in the sentence model are themselves divided into two parts:

- 1) Phraseological combinations in the simple sentence model;
- 2) Phraseological combinations in the complex sentence model

Phraseological combinations in the simple sentence model: *başmağları da razıdır; bazar od tutub yanır; bəxti ayağ üstədir; bilmədiyi şeyə qurd düşər və s.*

Phraseological combinations in the form of complex sentences: *sən saydığını say, gör Fələk nə sayır; üst dodağı göy süpürür, alt dodağı yer; bəhməz alıb, bal çıxıb; bıçağ vursan, qanı çıxmaz və s.*

Key words: phraseological combination, simple sentence, complex sentence.

Giriş

Frazeologizmlər müəyyən ictimai-siyasi mühitin, bu və ya başqa dövrün məhsulu olub, dilin daşıyıcılarının həyat və məişət şəraitinin dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq təkmilləşir, sabitləşir, və nəhayət, qəlblərə düşür, yaddaşda möhkəm kök salır. Hər dilin bütün sferalarında xalqın mənəvi həyatı, mədəniyyəti və tarixi əks olunur. Nəsillər dəyişir, bir-birini əvəz edir, lakin hər nəslin həyat dərsləri dil vasitəsilə gələcək nəsllə irs olaraq keçir. Xalqın mənəvi həyatının bütün izləri ana dilində qorunur. Hər bir dili uzun əsrlər boyu xalq yaratmış, inkişaf etdirmiş və nəsildən nəsllə çatdırmışdır. Dil xalqın keçmişini, bu gününü və gələcəyini canlı şəkildə birləşdirən vasitədir. Xalq şüuru, xalq həyatı ilə yığılmış, dövrlərin süzgəcindən süzülüb gələn, saflaşmış fikirlər toplusu olan frazeologizmlər, atalar sözü və zərb məsəllərin semantik inkişafı nəzərə alınmasa, onları bəzən başa düşmək, şərh etmək çətinlik törədir.

Frazeologizm, atalar sözü və zərb-məsəllərdə xalqın həyat tərz, adət-ənənələrinin izləri, sevinci və kədəri, məhəbbət və nifrəti, düzlüyü, rəvayəti yaşayır, xalqın obrazlı təfəkkürünün, milli ruhunun ictimai-siyasi və fəlsəfi fikrinin sinkretik formasını özündə əks etdirir. Məhz buna görə də bunlar milli

ruhlu, milli səciyyəli sintaktik vahidlər sayılır. Bu vahidlərin mənası dərin, forması yığcam və gözəldir. Bunlar xalqın əsrlər boyu yaratdığı tükənməz mədəni sərvətidir. Bunlarda sözlərin düzülüşündə bir məna uyurluğu, səlislik, ahəngdarlıq, musiqilik, ifadəlilik vardır. Frazeoloji birləşmələr xalqın həyat və məişəti, adət və ənənələri, əxlaqi görüşləri ilə bağlı yaranır. Frazeoloji vahidlər dilin yaradıcısı və daşıyıcısı olan xalq tərəfindən yaradılır, yeni frazeoloji vahidlərin formalaşması üçün mənbə rolunu oynadıqda hətta dilin əsas lüğət fonduna daxil olur. Frazeoloji ifadələrdə sözlər üzvi surətdə birləşərək, vahid bir məfhum ifadə edən monolit birləşməyə çevrilir. İnsan nitqini frazeoloji birləşmələr, atalar sözləri və zərb məsəllərsiz təsəvvür etmək çətindir. Odur ki, min illərin sınağından keçib gələn frazeoloji birləşmələr, atalar sözləri və məsəllər bu gün də fikrin təbii və obrazlı ifadəsində əhəmiyyətli rolə malikdir. Bu baxımdan da onların dil xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi vacibdir.

Əsas

Azərbaycan dilində cümlə modelində olan frazeoloji birləşmələr mövcuddur. Cümlə modelində olan frazeoloji birləşmələr özləri də iki yerə ayrılır:

- 1) Sadə cümlə modelində olan frazeoloji birləşmələr;
- 2) Mürəkkəb cümlə modelində olan frazeoloji birləşmələr.

Sadə cümlə modelində olan frazeoloji birləşmələr: *başmaqları da razıdır; bazar od tutub yanır; bəxti ayaq üstədir; bilmədiyi şeyə qurd düşər və s.*

Mürəkkəb cümlə formasında olan frazeoloji birləşmələr: *sən saydığını say, gör Fələk nə sayır; üst dodağı yer göy süpürür, alt dodağı yer; bəhməz alıb, bal çıxıb; bıçaq vursan, qanı çıxmaz və s.*

Dilimizdə sadə cümlə modelində işlənən frazeoloji birləşmələrin quruluşu əvvəlcədən bu şəkildə sabitləşmişdir. Yəni işlənmə forması bu şəkildədir. Təbii ki, söz birləşməsi formasında olan bütün frazeoloji birləşmələrə şəxs sonluqları və şəkil şəkilçiləri əlavə etməklə cümlə yaratmaq olar. Nümunələrə diqqət edək: bənd olmaq-bənd oldu; bəxti yatmaq-bəxti yatdı; ayağı kəsilmək-ayağı kəsildi, aranı açmaq-aranı açmaqdır və s. Lakin bizim bəhs etdiyimiz frazeoloji birləşmələrin quruluşu cümlə şəklindədir, yəni əvvəlcədən bu formada yaranmış sabit birləşmələrdir. Sadə cümlə modelində olan frazeoloji birləşmələr özləri də cümlənin şəxsə görə növləri əsasında yarana bilər. Belə ki, Azərbaycan dilində sadə cümlələrin zəngin tipləri vardır. Cümlə üzvlərinin iştirakına görə belə sadə cümlələri aşağıdakı kimi təsnif etmək olar:

1. Baş üzvlərin iştirakına görə:
 - a) Cütlərkibli cümlələr;
 - b) Təklərkibli cümlələr.

Baş üzvlərin hər ikisi iştirak edən sadə cümlələrə cütlərkibli cümlələr, baş üzvlərdən yalnız

biri iştirak edən cümlələrə isə təklərkibli cümlələrə isə təklərkibli cümlələr deyilir. Baş üzvlərdən başqa, ikinci dərəcəli üzvlər iştirak edən cümlələr geniş cümlələr, yalnız baş üzvlərdən ibarət olan cümlələr isə müxtəsər cümlələr adlanır (1, 235).

Hər iki baş üzvün iştirakı ilə qurulan cümlələr müəyyən şəxsi cümlələr adlanır. Azərbaycan dilinin frazeoloji sistemində bu quruluşda olan cümlələr yetərincədir: Ağız deyən *qulaq eşitmir*-səs-küylü yer (5,12); Aləmə it hürəndə bizə də *çaqqal hürər*-birisinin tənqidinə cavab verərkən onu aşağılamaq məqsədilə söylənilən fikir (5,21); *Anası namaz üstə imiş-xətə-bələdan xilas olanda* (5,23).

Cütlərkibli cümlələr bəzən mübtədasını itirə də bilər, lakin xəbərdə işlənən şəxs sonluğunun köməyi ilə bərpası mümkündür. Bu özünü, təbii ki, frazeoloji birləşmələrin tərkibində də göstərir: Ağlına keçə *yamayım*. (5,15) Allaha *acıq gedər*//Allaha *ağır gedər*. Allaha *xoş gedər*. (5, 21)

Birinci cümlədə xəbərdə (yamayım) işlənən şəxs sonluğunun (ım) köməyi ilə cümlənin mübtədasını (mən) bərpa etmək mümkündür. Digər cümlələrdə işlənən (*acıq gedər, ağır gedər, xoş gedər*) xəbərləri III şəxsə olduğu üçün mübtədanı (*o, bu*) bərpa etmək mümkündür. Mübtədası işlənməyən müəyyən şəxsi cümlə formasında olan frazeoloji birləşmələrin xəbəri bütün şəxslərdə ola bilər:

1) Xəbəri birinci şəxsə olan müəyyən şəxslə cümlə formasında olan frazeoloji birləşmələr: *Açaram sandığı, tökəram pambığı* (5, 8); *Aldım qoz, satdım qoz* (5, 20).

2) Xəbəri ikinci şəxsə olan müəyyən şəxslə cümlə formasında olan frazeoloji birləşmələr:

Adını çək, qulağını bur (5, 9); *Açıl başımdan* (5, 8).

3) Xəbəri üçüncü şəxsə olan müəyyən şəxslə cümlə formasında olan frazeoloji birləşmələr: *Adama gəl-gəl deyir* (5, 9); *Allahın bacısı oğludur* (5, 23).

Təktərkibli sadə cümlələr iki hissəyə ayrılır:

- 1) mübtədasız təktərkibli cümlələr;
- 2) xəbərsiz təktərkibli cümlələr.

Mübtədasız təktərkibli cümlələr xəbər və ikinci dərəcəli üzvlər iştirak edir. Buraya daxildir:

1. Qeyri-müəyyən şəxslə cümlə
2. Ümumi şəxslə cümlə
3. Şəxssiz cümlə (1, 235-236)

Qeyri-müəyyən şəxslə cümlələr. Bu cümlələrin ifadə etdiyi iş və hərəkətin əksərən icraçısı olur-iş bir və ya bir qrup şəxs tərəfindən icra edilir. Lakin həmin şəxslər bir subyekt, bir mübtəda kimi cümlədə öz ifadəsini tapa bilmir, qeyri-müəyyən şəkildə qalır və cümlənin qeyri-müəyyən şəxslə cümlə kimi formalaşmasına səbəb olur. Belə cümlələrin xəbəri həmişə üçüncü şəxsin cəmində olur (2, 183). Frazeoloji birləşmələrin içində bu formada olan cümlələr də zənginliyinə görə seçilir: *Elə bil qurbağa gölünə daş atdılar* (5, 108).

Ümumi şəxslə cümlələr. Ümumi şəxslə cümlələr də mübtədasız cümlələrin bir növü olub, təktərkibli cümlələr sırasında xüsusi yer tutur. Əgər qeyri-müəyyən şəxslə cümlələrdə işin icraçısı qeyri-müəyyən III şəxslədirsə, ümumi şəxslə cümlələrdə icraçı bütün şəxslər, yəni hamıdır. Burada mübtəda ümumi şəkildə təsəvvür olunur. Ümumi şəxslə cümlələrdə hamı tərəfindən qəbul edilmiş, bir ümumi qayda şəklini almış hökmlər ifadə olunur (1, 242). Ümumiyyətlə, frazeoloji birləşmələrin məzmununda müdriklik çalarları olduğu üçün, demək olar ki, cümlə formasında işlənən frazeologizmlərin əksəriyyəti ümumi şəxslə cümlə formasındadır.

Şəxssiz cümlə. Mübtədası olmayan, fikir predimeti xəbərlə birlikdə təsəvvür edilən təktərkibli sadə cümlələrə şəxssiz cümlə deyilir (2, 190). Azərbaycan dilinin frazeoloji sistemində cümlə formasında işlənən frazeologizmlərin bəziləri şəxssiz cümlə şəkildədir. Məs: *Bir qəpiyi çıxınca canı çıxar* - xəsis adamlar haqqında işlədilmiş ifadə (5, 56). *Bişmiş toyuğun gülməyi gəlir* (5, 57). *Duza gedən vaxtıdır-gənc, təcrübəsiz, bir çox şeyə həvəsli adam* (5, 98). *Əllərini görmək olmur-çox sürətli işləyən adam* haqqında (5, 116).

Adlıq cümlə. Əşyanın, hadisənin mövcud olduğunu, varlığını intonasianın köməyi ilə təsdiq edən sadə təktərkibli cümlələrə adlıq cümlə deyilir (2, 195). Məs: *Qoca qurd- çox şey bilən, təcrübəli adam* (5, 196); *Quru nəfəs- çox zəif, üzgün, cansız adam* (5, 197); *Quyruq doğan ay- payıza keçid dövrü, havaların sərinləşdiyi ay* (5, 199); *Ölü nöqtə- hərəkətsiz vəziyyətdə adam* (5, 218).

Azərbaycan dilinin zəngin frazeoloji sistemində öz əksini tapan frazeologizmlər içində mürəkkəb cümlə modelində olanlar da az deyil.

Azərbaycan dilində mürəkkəb cümlə dedikdə tərkibində ən azı iki sadə cümlə olan cümlə nəzərdə tutulur. Tərkib hissələr arasında sintaktik əlaqənin xarakterinə və ümumi qrammatik mənasına görə mürəkkəb cümlələr iki növə- tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələrə ayrılır (2, 287).

Azərbaycan dilində mürəkkəb cümlə formasında olan frazeoloji birləşmələr tabesiz və tabeli mürəkkəb cümlələr kimi dildə mövcuddur:

a) Tabesiz mürəkkəb cümlə formasında olan frazeoloji birləşmələr:

Bu frazeoloji birləşmələr özləri də tabesiz mürəkkəb cümlənin məna əlaqələrini özündə əks etdirir:

1. Qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə modelində: *sən saydığını say, gör Fələk nə sayır*-insanın deyil, Allahın hökm və qərarının önəmli olması; *Mollanın "ver" əli var, "al" əli yoxdur*-mollaların tamahkar və xəsis olduğunu göstərir; *Başını tutursan, ayağı gedir*-bir işin systemsiz, dayanıqsız, qaydasız olması haqqında işlədilən ifadə (5, 46). *"Bəlkə" ni əkiblər, bitməyib*-hər şeyə ehtimalla yanaşan və "bəlkə" kəlməsini işlədən adanma münasibətdə söylənilən ifadə (5, 51). *İt əl çəkir, motal əl çəkmir*-münaqişə həll olunub bitdikdən sonra dönə-dönə onun üzərinə qayidan, dediyindən əl çəkməyən tərs, inadkar adam (5, 163) *Üst dodağı yer göy süpürür, alt dodağı yer*-qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə -insanın əhval-ruhiyyəsini əks etdirir. Qanqaraçılıq, narazılıq ifadə edir. (3, 125)

2) Zaman əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə modelində: *Ağa durur, Ağacan durur*-bir işi görmək üçün vaxtın və fürsətin olduğunu bildirən ifadə (5, 11). *Çörəyini it yeyir, boynunu bit*-malını, qazancını başqaları yeyən, ancaq özü səfil bir həyat keçirən adam (5, 78)

3) Səbəb-nəticə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə modelində olanlar: *At ölüb, itlərin bayramıdır*-güclü, nüfuzlu və şöhrətlilərin əvəzinə meydana zəif və acizlərin çıxması münasibətilə işlədilən ifadə (5, 28). *Bir üzünə tüpürürsən, o biri üzünə çevirir*-utanmaz adam haqqında işlədilən ifadə (5, 57). *Əlim yanır, ağzıma təpirəm*-vaxt məhdudluğu şəraitində işləri çatdırmaq ilə əlaqədar söylənilən ifadə (5, 114). *Qar yağıb, qapı örtülüb*-tamamilə unudulmuş, yaddan çıxarılmış bir şəxs haqqında deyilir (5, 182).

4) Ardıcılıq əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə modelində olanlar: *Ay dolandı, il keçdi*-vaxtın keçməsi mənasında işlədilir (5, 29) *Ələyi ələnib, xəlbiri göydə fırlanır*- qocalmış, çox zəifləmiş, ölümünə az qalmış adam haqqında (5, 111). *Qaz uçdu, qarğa qondu*-baş verən hər hansı dəyişmənin mənasız, əhmiyyətsiz olduğunu bildirəndə (5, 186).

5) Aydınlaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə modelində olanlar: *Arım var, arım var*- *eşşəkarısı*- birisinin çox təriflədiyi bir işin ortaya çıxarkən heç də deyildiyi kimi olmadığını gördükdə deyilir (5, 26).

Araşdırma zamanı məlum oldu ki, frazeoloji birləşmələrin içərisində daha çox qarşılaşdırma əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə modelləri çoxluq təşkil edir. Bölgüsdürmə əlaqəli tabesiz mürəkkəb cümlə modelinə rast gəlinmədi.

b) Tabeli mürəkkəb cümlə formasında olan frazeoloji birləşmələr:

Qiyamətdə bir daş var, qoyan da peşimandı, götürəndə (təyin)- heç bir halda yaxşı nəticə əldə edə bilməyəndə;

İnsanın ağı ilə deyil, *Allah özü bildiyi kimi etsin; Allah dağına baxıb, qarın da yağdırıb* (nəticə budaq cümləsi);

Molla plovu gördü, yasin yadından çıxdı (nəticə budaq cümləsi)- dünya malına görə müqəddəs, vacib olanı unudan;

Allah nə eləyir, yaxşılığa eləyir (tamamlıq budaq cümləsi);

Aya deyir, sən çıxma, mən çıxım-çox cazibədar, misilsiz gözəlliyi olan qız haqqında (5,28).

Allah dəvəyə qanad versəydi, uçurmamış dam-daş qoymazdı (şərt budaq cümləsi)- layiqsiz adamın vəzifə başında ağılıq etməsi.

Dili olmasaydı, qarğalar diri-diri yeyərdi. (şərt budaq cümləsi);

Dənizə getsə, dənizi qurudar- (şərt b. cümləsi) çox bacarıqsız və iş yarıtmayan adam haqqında;

Zəmanə sənə saz olmasa, sən zamanəyə saz ol (şərt budaq cümləsi)- zamanla ayaqlaşmağı ifadə edir (6, 60).

Ölü yesə, dirilər-(şərt budaq cümləsi) -məharətlə hazırlanmış, cana xeyirli bir qida haqqında (5, 218) .

Elə şərt budaq cümlə tipində frazeoloji birləşmələr var ki, onların yalnız birinci tərəfi-budaq cümlə hissəsi frazeologiyaya, digər tərəfi isə danışanın nitqinə aiddir. Məs: *Fələk gəlsə də...*, *Fələk göydən yerə ensə də...*(heç bir zaman həyata keçməyən iş üçün deyilir) (5.123)

O elə yorulmuşdu ki, sudan kənara atılmış balıq kimi ağzını açıb tövşüyürdü. (tərzi-hərəkət budaq cümləsi)-insanın hal-vəziyyətini ifadə edir. (4, 180)

Kəndə imam gəlir, ağzı var, yeməyə gəlir (səbəb-məqsəd)- xasiyyətini və məqsədini bilmədən kiminsə gəlişinə sevinməmək;

Dərinə getmə, məsələ böyüyər. (məqsəd budaq cümləsi).

Xan ilə plov yemir ki, bıqı yağa batar- (məqsəd budaq cümləsi)-çox lovğa, təkkəbürlü adam haqqında (5,149).

Tabeli mürəkkəb cümlə quruluşunda olan frazeoloji birləşmələrin içərisində daha çoxluq təşkil edənlər şərt budaq cümlə quruluşunda olanlardır.

Nəticə

Frazeoloji birləşmələrin yaranmasının əsas mənbələrin tədqiqini apararkən, belə nəticəyə gəlmək olar ki, frazeologizmlər: insanın daxili - mənəvi aləmini, mədəniyyətini, əmək fəaliyyəti sahələrini əks etdirən ifadələrin yeni məna kəsb etmə prosesini tarixi faktlar əsasında gerçəkləşdirir. Frazeoloji birləşmələrin lingvistik cəhətdən təhlili frazeologiyanın formalaşma və inkişafının mühitdən, insanların maddi və mənəvi həyatından asılı olduğunu əyani şəkildə nümayiş etdirir.

Ədəbiyyat:

1. Ə.Abdullayev, Y.Seyidov, A.Həsənov. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, 2007
2. Kazımov.Q. Müasir Azərbaycan dili. Bakı, 2008.
3. Orucov Ə.Ə. Azərbaycanca-rusca frazeoloji lüğət. Bakı: Elm, 1976
4. Seyidəliyev N.F. Frazeologiya lüğəti. Bakı: Çıraq. 2004
5. Məhərrəmli Q. İsmayilov R. Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti. II nəşr. Bakı, 2018
6. Zərdabi Həsən bəy "Seçilmiş əsərləri". Bakı: Azərnəşr, 1960

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

BİR ROMAN MAHALLESİNDE İKİ KATILIM DENEYİMİ (ÇANAKKALE, TÜRKİYE)
TWO PARTICIPATORY EXPERIENCES IN A ROMA NEIGHBOURHOOD
(ÇANAKKALE, TURKEY)

Arzu BAŞARAN UYSAL

*Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
Çanakkale, Türkiye*

ÖZET

Vatandaşların şehirleri ve mahalleleriyle ilgili kararlara katılımı 1960'lardan bu yana katılımcı demokrasi çerçevesinde tartışılmaktadır. Öte yandan, son zamanlarda katılma becerisinin yoksullukla mücadelede önemi vurgulanmaktadır. Yoksullukla mücadele politikaları, kendi kendini örgütlenme ve kendi kendini geliştirme kapasitelerini artırarak ve sosyal sermayelerini güçlendirerek, marjinal nüfusu aktifleştirecek fırsatlar yaratılmasını önermektedir. Yerel nüfusun, özellikle dezavantajlıların, kararlara doğrudan katılımının bu kapasitenin yaratılmasında ve “yapabilir” hale gelmelerinde önemli bir rolü olduğu ileri sürülmektedir.

Kuşkusuz, yoksullukla mücadele devletin sosyal politikalarıyla yakından ilişkilidir. Türkiye yoksulluk ve sosyal içerme politikalarını geliştirmektedir. Öte yandan, yoksulluk yalnızca bir gelir sorunu olarak algılanmaktadır. Yoksulluğun sadece ekonomik bir sorun olmadığı, aynı zamanda sosyal ve kültürel yoksunluğu da gösterdiği açıktır. Son derece yetersiz yaşam koşullarına rağmen, Türkiye’de yalnızca Roman mahallelerine odaklanan sosyal politikalar henüz geliştirilmemektedir.

Bu bildiride, Roman toplumunun yoğun olarak yaşadığı Fevzipaşa Mahallesi’nde (Çanakkale, Türkiye) yerel katılım konusunda iki farklı deneyim analiz edilmektedir. Çanakkale, Türkiye’de Yerel Gündem 21 uygulamalarına başlayan ilk şehirlerden biridir. Bu süreçte STK’lar ve belediye önemli rol oynamıştır. İlk deneyim, “Katılımcı Bütçe” –ya da diğer bilinen ismiyle Porte Alegre Modeli- uygulamasıdır. Katılımcı Bütçe, ilk kez Brezilya, Porte Alegre’de 1989 yılında uygulanmış, daha sonra dünyanın birçok şehrine yayılmıştır. Çanakkale Belediyesi, 2000’lerde Fevzipaşa Mahallesi’nde bir pilot proje olarak Katılımcı Bütçe uygulamıştır. Katılımcı Bütçe sürecinin çıktılarından biri, Kent Konseyi’nin (Yerel Gündem 21) bu süreçte daha aktif bir rol oynaması ve her mahallede “mahalle konseylerinin” kurulmasıdır. İkinci deneyim, 2011 yılında Çanakkale Kent Konseyi bünyesinde *Fevzipaşa Mahalle Konseyi*’nin kurulmasıdır.

Bu iki ardışık süreç, konut sakinlerinin yaşam koşullarına nasıl katkıda bulunmuştur? Bu araştırma, bireysel görüşmelere, resmi belgelerin araştırılmasına ve yerel planlama kararlarının analizine dayanmaktadır. Her iki deneyimin de sorunları ve zayıflıkları olmasına rağmen, Roman topluluğun karar verme süreçlerindeki etkinlikleri ve güçlendirilmeleri açısından son derece önemlidir. Ayrıca, bu deneyimler şehirdeki kutuplaşmanın azalmasını sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Mahalleli Katılımı, Katılımcı Bütçe, Mahalle Meclisi, Roman Topluluğu, Çanakkale

ABSTRACT

Participation of citizens in decisions related to their cities and neighborhoods has been discussed within the framework of participatory democracy since the 1960's. On the other hand, the ability of participation to combat poverty has been highlighted recently as well. Policies of combating poverty suggest the creation of opportunities which will activate marginalized populations, increasing their self-organization and self-development capacities and reinforcing their social capital. It is argued that direct participation of local populations, particularly the disadvantaged, in decisions has an important role in the creation of this capacity and the transformation of those populations into a "capable" status.

Undoubtedly, combating poverty has close relation with social policies of state. Turkey has been developing policies about poverty and social inclusion. On the other hand, the poverty is perceived as a problem of income. It is clear that poverty is not perceived only as economic problem, it also indicates social and cultural deprivation. Despite of the extremely insufficient life conditions, social policies have not been developed for only Roma neighbourhoods in Turkey, yet.

In this paper, two different experiences are analyzed about local participation in Fevzipaşa Neighbourhood (Çanakkale, Turkey) where was densely populated Roma community. Çanakkale is the one of the first cities which began performance of Local Agenda 21 in Turkey. NGOs and municipality played significant role in this process. The first experience is implementation of the "*Participatory Budget*" –or other known name is *Porte Alegre Model*. The Participatory Budget has firstly implemented in Brasil, *Porte Alegre* in 1989, and then it spreads in many cities of the world. Çanakkale Municipality had put into practice the Participatory Budget in Fevzipaşa as a pilot project, in 2000s. One of the outputs of the Participatory Budget process is that the City Council (Local Agenda 21) should play more active role in this process, and "neighbourhood councils" may establish in every neighbourhood. The second experience is the establishment of a *Fevzipaşa Neighbourhood Council* under the Çanakkale City Council in 2011.

These two successive processes have enabled how to contribute to life condition of residents? The research is based on individual interviews, investigate official document, and analyze local planning decisions. Although both experiences have problems and weaknesses, they have extremely important according to empowerment of Roma people and effectiveness on decision making process. Moreover, these experience cause to decrease polarization in the city.

Keywords: Resident's Participation, Participatory Budget, Neighbourhood Council, Roma People, Çanakkale

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

KÜLTÜR TURİZMİ BİR ROMAN MAHALLESİ İÇİN GELİŞME STRATEJİSİ OLABİLİR Mİ?

CAN CULTURAL TOURISM BE A DEVELOPMENT STRATEGY FOR A ROMA (GYPSY) NEIGHBOURHOOD?

Arzu BAŞARAN UYSAL

Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Çanakkale, Türkiye

ÖZET

Bu bildiride, Çanakkale'deki eski bir Roman mahallesi (Fevzipaşa), kentin turizm stratejisi ile ilişkili olarak ele alınmaktadır. Fevzipaşa mahallesi, birçok Roman yerleşiminde olduğu gibi yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, düşük nitelikli konut ve çevre sorunlarının yoğun olarak yaşandığı bir mahalledir. Fevzipaşa aynı zamanda, 15. Yüzyılda savunma amaçlı kurulan Çanakkale'nin tarihi çekirdeğinde yer almaktadır. Tarihi kent merkezi 1996 yılından bu yana koruma altındadır ve özellikle Romanların yoğun olarak yaşadığı ve bazı önemli anıtsal mimarlık örneklerini barındıran kısmı bir çöküntü alanıdır.

Çanakkale ve yakın çevresi oldukça zengin bir arkeolojik mirasa sahiptir. Troya, Assos, Alexandra Troas gibi antik kentleri ve 1. Dünya Savaşının önemli cephelerinden biri olan Gelibolu Yarımadası her yıl binlerce yabancı ve yerli turisti bölgeye çekmektedir. Bununla birlikte bölgeyi ziyaret eden turistlerin kenti bir geçiş güzergâhı olarak kullandıkları ve kent merkezini ziyaret etmedikleri bilinmektedir. Bu noktada kentin tarihi merkezinin çekici hale getirilmesi hem yerel ekonomiyi hem de kültür turizmini destelemesi açısından önemli bir strateji olabilir. Bu bildiri, Roman mahallesinin, tarihi kent merkezi için izlenecek kültür turizmini geliştirme stratejisinin ana bileşeni olabilme koşullarını tartışmaktadır.

Fevzipaşa mahallesi 1990lardan itibaren bazı katılımcı deneyimlerin odağında yer almıştır. Bu deneyimlerin bir devamı olarak 2010-2011 yıllarında Çanakkale Kent Konseyi çatısı altında mahalle ile ilgili bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışma süreci ve çıktıları bu makalenin temel verisini oluşturmaktadır. Yaklaşık bir yıl süren çalışma Fevzipaşa mahalle sakinleri ile yapılan görüşmeleri, mahalle ile ilgili detaylı mekânsal analizleri ve kentsel aktörlerle (yerel yönetim, turizm sektörü, sivil toplum kuruluşları, yerel üniversite) yapılan arama toplantılarını içermektedir. Bu süreçte turizm önemli bir tartışma gündemini oluşturmuştur. Bu alanın turizme kazandırılabilmesi, ayrıca bunun yoksullukla mücadele için bir fırsat olduğunu savunan ve kültür turizmine vurgu yapan görüşler ortaya konmuştur. Çanakkale, bu stratejinin hayata geçmesini kolaylaştıracak bazı deneyimlere ve kültürel sermayeye sahip görünmektedir.

Anahtar kelimeler: Kültürel Turizm, Roman Topluluğu, Yoksul Mahalleler, Tarihi Alan, Çanakkale

ABSTRACT

This paper handles an old Roma neighbourhood (Fevzipaşa) in Çanakkale, in relation to the tourism strategy of the city. Fevzipaşa neighbourhood where poverty, unemployment, lacks of education, low-quality housing and built environment problems are experienced intensely like many other Roma settlements in Turkey. Fevzipaşa is also situated in historical core of Çanakkale, which was founded for defensive purposes in 15th century. Its historical city centre has been under conservation since 1996 and

a part of it is a deprived area where especially the Roma people live and some important monumental architecture examples are available.

Çanakkale and its close vicinity have a quite rich archaeological heritage. The ancient cities such as Troy, Assos, and Alexandra Troas as well as the Gallipoli Peninsula, one of the important fronts of World War I, draw thousands of foreign and local tourists to the region every year. On the other hand, it is known that the tourists visiting the region use the city as a passing route and do not visit the city centre. At this point, rendering the historical centre of the city attractive may be an important strategy in terms of supporting both the local economy and cultural tourism. This paper deals with the conditions for the Roma neighbourhood to be the main component of the strategy on developing cultural tourism to be pursued for the historical city centre.

Fevzipaşa neighbourhood has been in the centre of some participatory experiences as of 1990s. A study was conducted on the neighbourhood under the framework of Çanakkale City Council in 2010-2011 as a continuation of these experiences. The process and outputs of this study constitute the main data of this paper. Lasting approximately one year, the study contains the interviews done with the residents of Fevzipaşa, detailed spatial analyses on the neighbourhood and the search meeting organized with urban actors (local administration, tourism sector, non-governmental organizations, local university etc.). Tourism constituted an important topic of discussion in this period. Some opinions have been put forward that this neighbourhood could earn a touristic nature, moreover this would be a good opportunity to combat poverty and emphasize cultural tourism. Çanakkale appears to possess the cultural capital and experience that will make putting this strategy into practice easy.

Keywords: Cultural Tourism, Roma People, Deprived Neighbourhood, Historical Area, Çanakkale

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

USE OF LOGO IN TODAY'S FASHION
GÜNÜMÜZ MODASINDA LOGO KULLANIMI

Özlem KAYA

Assist. Prof. Dr., Hitit University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Department of Textile and Fashion Design

ABSTRACT

The fashion sector is one of the sectors that have the power and share that cannot be ignored in today's economies, which are strengthened by the influence of technology and competition, which are growing and gaining great momentum.

Today, it is important for the fashion sector to create a brand in order to be able to compete effectively in terms of marketing conditions and to produce products with high added value and to be able to market it internationally.

Fashion products and services that are produced internationally are not very different from each other. In order to distinguish these products and services from each other, to create an image, to define and to gain an identity, elements such as color, symbol, design, packaging, label, brand are added. Among these elements, it plays an important role in the promotion and promotion of the brand, product or service.

Brands have existed since the day when companies and institutions existed, with visual elements that enable them to express themselves to promote themselves. The most important of these visual elements are logos and emblems. Logos, which are an important element of positioning and identity, consist of a distinctive and appropriate combination of brand name and brand colors with an emblem that is the visual symbol of the brand.

As an element of visual identity in today's postmodern consumer world, logos are renewed from time to time, adapted to the requirements of the age and are often preferred for fashion users in terms of the meanings and messages they give in clothes. Based on this idea, evaluations were made with regard to the designs with the logo used in the fashion industry and especially the fashion designers tried to examine how they are included in their collections.

Keywords: Fashion Sector, Logo, Design, Brand

ÖZET

Moda sektörü günümüz ekonomilerinde göz ardı edilemeyecek güce ve paya sahip, teknolojinin ve rekabetin etkisiyle güçlenen, büyüyen ve gittikçe büyük bir ivme kazanan sektörlerin başında gelmektedir.

Günümüzde moda sektörünün pazarlama koşulları açısından etkin rekabet yapabilmek ve katma değeri yüksek ürün üretebilmek bunu uluslararası alanda pazarlayabilmek için marka oluşturması önem kazanmaktadır.

Uluslararası alanda üretilen moda ürünleri ve sunulan hizmetler aslında birbirinden çok farklı değildir. Bu ürün ve hizmetleri birbirinden ayırt etmek, imaj oluşturmak, tanımlamak, bir kimlik kazandırmak

amacıyla renk, sembol, tasarım, ambalaj, etiket, marka gibi unsurlar ilave edilmektedir. Bu unsurlar içinde marka, ürün veya hizmetin tanıtılması ve tutundurulmasında önemli rol oynamaktadır.

Markalar, işletmelerin ve kurumların var olduğu günden bugüne, kendilerini tanıtmalarını ifade etmesini sağlayan görsel öğelerle birlikte var olmuştur. Bu görsel öğelerin en önemlilerini logo ve amblemler oluşturmaktadır. Önemli bir konumlandırma ve kimlik unsuru olan logolar, markanın görsel sembolü olan bir amblem ile marka isminin, marka renklerinin ayırt edici ve uygun bir biçimde bir araya gelmesinden oluşmaktadır.

Logolar, günümüz postmodern tüketim dünyasında görsel kimliğin bir unsuru olarak, içinde yaşanılan döneme göre zaman zaman yenilenmekte, çağın gereklerine uygun hale getirilmektedir ve özellikle moda kullanıcıları için giysilerde taşıdığı anlamlar ve verdiği mesajlar açısından sıklıkla tercih edilmektedir. Bu düşünceden yola çıkılarak, moda sektöründe kullanılan logolu tasarımlar özelinde değerlendirmeler yapılmış ve özellikle modacılar tarafından koleksiyonlarında ne şekilde yer aldığı ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Moda Sektörü, Logo, Tasarım, Marka

INTRODUCTION

What makes brands known and recognized are their emblems and logos, primarily after their names. Emblems, which are the symbolized version of a brand designed only with a mark and logos, which are also a brand's designed version, have occupied an important place in our daily lives for centuries and branded the names. The emblems and logos, which are the elements of visual identity that institutions use to express themselves on international platforms starting from the foundation stage, are carefully designed by designers especially in terms of keeping in mind and creating continuity.

The logos of some institutions or brands have become iconic with each passing day and become a universal indicator of globalization. Especially in the fashion sector, which is one of the most important sectors in the world, the logos used must have a structure that is memorable, original, understandable and sustainable in order to have a universal recognition.

The logo can be defined as a graphic design that includes a symbol and / or letter that defines a business or brand with a general evaluation (Cornelissen, 2014).

Today, the importance of a creative and catchy logo design is accepted by everyone. One of the most important points in the way of branding is a logo design that is pleasing to the eye.

At this point in the logo to be designed for a brand, is based on attracting the consumer's attention, giving the right message to the consumer and creating an emotional bond with the consumer (Wheeler, 2003).

Another important point in logo design and perhaps most important, is the colors used in the logo and the figures in it. Especially in fashion design, logos and symbols that appeal to visual perceptions create a stronger effect when combined with colors. These colors are determined by the workspace. At the same time, colors have different effects on human psychology. While some colors give people confidence, some colors are excited, some are emotional while others are irritable. In addition, in the use of color, the change in the meaning of colors according to cultures should be taken into account. Cultural examination of the target audience is a point that affects the use of colors in logos. White, which is an indicator of purity in Western cultures, means mourning in Indian culture (Holtzschue, 2009). White is also used as a backdrop in many logos. Because it gives peace to the other side and increases the power of thought. The black colors in the logos try to indicate formality and seriousness. Usually these logos are preferred for official institutions. Logos prepared using blue colors create feelings of freedom and eternity on the other side.

The logo design that appeals to visual perceptions, both the symbol used and the typeface, contains the components that will form the identity of the brand. The crocodile of Lacoste, which emphasizes power, is an example of Adidas's three-line mountain brand identity, representing the athlete who wants to reach the goal.

A successful name and visual symbol is not only important in terms of the identity and image of the institution, but also ensures that the brand is remembered and kept in mind. At the same time, in today's competitive conditions, businesses have the chance to open to foreign markets with their branded products and can be less affected by the negative effects of the market. In this context, it is seen that the brands that exist with a successful logo design can survive in an environment where intense competition is experienced in every sector today.

With this study, the logos used in designs, collections and fashion products in the fashion sector, which is one of the sectors where there is intense competition and where it is easy to enter the sector, were analyzed and these international collections were evaluated in terms of design. The study material was composed of fashion products with visual symbols used in international collections. In this context, designs with logos and emblems were examined in fashion shows and evaluations were made on the use of this in fashion designs and its impact on society.

Use of Logo in Today's Fashion Designs

It is possible to say that the conscious use of symbols in the fashion sector and brands began with industrialization at the end of the 19th and early 20th centuries.

Today, visual symbols / expressions are loaded with important functions to make sense of the target audience regarding the brand. At the same time, it is seen that these elements are carefully planned in the logos of brands worldwide.

Until the beginning of the 20th century, while the products of luxury brands were shaped by masters (such as Louis Vuitton's suitcase, Gucci produced frock coat), over time the artisan world has started to offer its customers an experience that goes beyond the material (Berthon, 2009: 45-66). Brands have chosen a way to symbolize what they want to convey to their customers by using symbols that will carry them to the world of dreams, myths and fairy tales.

Symbols form the most international language in the world, with the capacity to deliver large messages in a small space. Word-shaped symbols generally represent the brand, while figure symbols such as Versace's Medusa, Lacoste's crocodile, are called logos (Knapp, 2000).

It is common in the fashion sector to make an emblem of a part of the company name, such as Gucci's G, Chanel's C, Fendi's F, or Calvin Klein's CK, or to make an emblem of the initials of the name with a typeface. This form of use is preferred by many designers today, especially on clothing.

Figure 1: Fashion Brand Logos

Logo design is extremely important in the fashion sector, which is the sector where gaudy and being impressive are embodied. Especially successful fashion logos are often seen to be simple, plain and original, and even consist of only writing. The logos of fashion brands play a big role in creating an iconic brand impression. These logos are often used as a pattern on the product (dress, t-shirt, sweater, shoes, belts, bags) or the use of the patterns consisting of these logos throughout the product (Photos 1-2-3). Fashion products featuring these famous logos, their designs are considered by consumers as a symbol of prestige and cause millions of dollars to be spent around the world every year.

This trend, called Logomania (logo frenzy), has taken a bumpy course in the past, in the 60s and 70s, and in the 80s and 90s, since it is the expression of wealth, it has started to shine again. Today, "nothing

is too much" logic has been acted on. Brands such as Prada, Balenciaga, Valentino and Chanel have taken the lead in this trend and have stamped their huge logos on clothes, hats, handbags and shoes.

Photo 1: Designs with Logo

Logomania, which we see frequently in almost every season, especially from the summer of 2018 to the winter entry period until today, has come to life in many places, from catwalks to storefronts, from celebrity style to accessories. This trend, led by many world stars (Rihanna, Jennifer Lopez, Beyonce, Bella Hadid), has made many consumers who are passionate about fashion part of the trend. Consumers enjoy using part of the logomania trend in their combinations. Although this situation is criticized by many fashion authorities, it seems to be a good marketing strategy.

Photo 2: Street Styles with Logo (Logomania Trend) (<https://vogue.com.tr/trend/logomania>)

Celebrities/style stars such as Rihanna, Beyonce, Bella Hadid, Kylie Jenner and Kaia Gerber have come under the influence of cult logos, sometimes creating different styles by modernizing their passion for logos with sporty and minimal touches.

Photo 3: Designs with Logo Used in Fashion Shows (Respectively, Chanel Pre-Fall 2020-Fila 2020 Spring-Summer-Manish Arora 2019-2020 Fall-Winter- Nicole Miller 2019 Spring-Summer Collection)

The logos that we often see before, especially on products such as shoes, handbags, belts, have now begun to appear on all garments and accessories. This trend triggered by sportswear, is not satisfied with street styles, has influenced all areas of life.

The element that triggered the trend is the rise of sportswear and the once-marginal street wear brands becoming mainstream. This mainstream has become the focus of even fashion shows today (Photo 3).

This trend, which seems to have no end date, has now affected mid-level ready-to-wear manufacturers and mass-consumption brands (such as Zara) as well as luxury fashion houses and has caused them to cover their clothes with logos from head to toe. This is important for profit, according to some observers and industry analysts, as brands fill the market with visible logo products, but some argue that this is not a very sophisticated marketing strategy for the brand. However, many businesses still feel that this is working and because brands will particularly appeal to the Millennium and Z generation, they continue to use it and try to ensure permanence by maintaining the slim limit for logomania.

CONCLUSION

Global brands in the fashion industry are especially prominent with their high-quality products and the symbolic values they offer, as well as brand images that have become an international symbol and communication element. These global fashion companies, which have high profit margins, produce products in many product categories with their brand identities, images and the power they derive from their brands, reaching millions of people around the world and thus becoming a brand in a competitive environment and becoming a good global market player. This also plays an extremely effective role in making consumers dependent on these brands. Visual expressions of brands also stand out as an important issue for consumers.

Especially in recent years, the use of products with logos and emblems, which are called logomania, which has influenced the whole world, has also been an important marketing tool for companies and fashion giants. This trend, which has gained a solid place by feeding on the spirit of the times, seems to continue for many years without losing its effect for both consumers and manufacturer. In this sense, it is possible to say that this trend will become more widespread with the power of social media and will become a clothing addiction with the logo. It is understood from the beginning that this trend will continue and grow more and more, and that it has become a subject that is emphasized by fashion authorities all over the world. Fashion industry analysts addressing the situation “*fans of this culture, defined as 'hypebeast', choose Balenciaga sweaters and embroidered Gucci slippers decorated with logos in Barneys New York, Off-White sweatshirts and camouflage jackets in Saks Fifth Avenue and Vetements parks in 10 Corso Como.*” expressed in the form.

In summary, it is a very normal process for the fashion sector, which is a very dynamic sector, to have a different trend every year and reach this to millions of people in the world and thus find usage. However, some trends are becoming more effective, longer and can affect more people, just like the logomania trend that will not leave us for a long time.

REFERENCES

- Berthon, P., Pitt, L., Parent, M. and Berthon J. P. (2009). Aesthetics and Ephemerality: Observing and Preserving the Luxury Brand, California Management Review 52-1, p: 45-66.
- Cornelissen, J. (2014). Corporate Communication: A Guide to Theory and Practice 4th Edition. USA: Sage Publications.
- Knapp, D. E. (2000). Marka Aklı, Ankara: Mediacat Yayınları, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., s. 96.
- Holtzschue, L. (2009). Rengi Anlamak Tasarımcılar İçin Kılavuz Kitap, F. Akdenizli (Çev). İzmir: Duvar Yayınları.
- Wheeler, A. (2003). Designing Brand Identity, New Jersey: John Wiley and Sons.
- <https://vogue.com.tr/defile>
- <https://vogue.com.tr/trend/unlulardan-logomania-101-nasil-giyilir/2>

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİNİN EĞİTİM ORTAMLARINDA UYGULANMASI
ÜZERİNE ARAŞTIRMA; YALOVA OKULLARI ÖRNEĞİ İLE İNCELEME**

RESEARCH ON APPLICATION OF UNIVERSAL DESIGN PRINCIPLES IN EDUCATIONAL
ENVIRONMENTS; INVESTIGATION WITH SCHOOLS OF YALOVA EXAMPLE

Nurdan ÇETİN YERLİKAYA

Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, (Sorumlu Yazar)

Esra AYIK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İç Mimarlık Ana Bilim Dalı

ÖZET

Evrensel tasarım; engelsiz tasarım ve mimari erişilebilirlikten kaynaklanmaktadır. Evrensel Tasarım Merkezi'ne göre, “evrensel tasarım, adaptasyona ya da özel tasarıma ihtiyaç duymadan, herkes tarafından kullanılabilir ürün ve ortamların tasarımıdır”. Evrensel Tasarım, terim olarak 1970'lerden beri kullanılmaktadır. Günümüzde birçok ülkede değişik kullanıcıların ihtiyaçları doğrultusunda tasarımcılar arasında artan bir evrensel tasarım bilinci bulunmaktadır. Bu bilinç ile tasarlanan ürünler ve ortamlar tüm kullanıcılara hitap etmektedir. Başlangıçta bina tasarımına uygulanan bu yaklaşım, öğretim uygulamalarına da uygulanmaya başlanmıştır. Evrensel tasarım, her öğrencinin öğrenme ihtiyaçları için en iyi öğretim uygulamalarını hedeflemektedir. Bu tasarım şekli birçok eğitim ürününe ve eğitim ortamına uygulanabilmektedir. Okullarda daha kapsayıcı ve öğrenmeye dost bir ortam yaratmak için evrensel tasarım kullanılmalıdır. Evrensel tasarım ilkelerine dayalı olarak inşa edilen okulların, daha etkili olacağı kaçınılmazdır. Bazı çocukların katılımlarına engel oluşturacak ortamlar, çocuklar arasında bölünmeler yaratabilmektedir. Evrensel tasarım ile her çocuğun öğrenmesi, gelişmesi ve katılması sağlanabilmektedir. Alan, ışık, malzeme ve hatta renk, eğitimin deneyimlenme şeklini etkilediği de görülmektedir. Okullar, öğrencilerin ve hatta personelin ihtiyaçlarını ve isteklerini yansıtan alanlar ve zeminler oluşturmakta ve bu ortamları mükemmel bir şekilde kullanabilmelerini sağlamaktadır. Evrensel tasarımın en çok uygulanması gereken yerlerin mekanlar, belki de okulların olduğu söylenebilir. Bu çalışmada; Yalova Okulları'nda evrensel tasarım uygunluğu incelenip mevcut durumu ortaya konulacaktır. Bu amaçla okullar içerisinde evrensel tasarım prensiplerinin nerelerde ve nasıl uygulandığı resmedilip, yorumlanacaktır. Ayrıca çocuklar ve personel için herkesin aynı imkanlardan yararlanıp yararlanmadığı ve erişilebilir ortamlar olup olmadığı da araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Evrensel Tasarım, Evrensel Tasarım Prensipleri, Eğitim Ortamı

ABSTRACT

Universal design stems from unobstructed design and architectural accessibility. According to the Universal Design Center, “universal design is the design of products and environments that can be used by anyone without the need for adaptation or special design”. Universal Design has been used as a term since the 1970s. Today, there is an increasing awareness of universal design among designers in many countries in line with the needs of different users. Products and environments designed with Universal Design are for all users. This approach, which was initially applied to building design, has also started to be applied to teaching practices. Universal design aims at best teaching practices for each student's learning needs. This design method can be applied to many educational products and educational environments. Universal design should be used to create a more inclusive and learning-friendly

environment in schools. Schools built on the principles of universal design are more effective. Environments that will prevent the participation of some children can create divisions among children. With universal design, every child can be learned, developed and participated. Space, light, material and even color seem to affect education. Schools create spaces and grounds that reflect the needs and wishes of students and even staff and enable them to use these environments perfectly. Schools are the places where universal design should be applied the most. In this study; Universal Design suitability will be examined in some schools in Yalova and its current situation will be presented. With this aim, where and how universal design principles are applied in the school will be interpreted. It will also investigate whether everyone can benefit from the same opportunities and whether there are accessible environments for children and staff.

Keywords: Universal Design, Universal Design Principles, Educational Environment

1. GİRİŞ

Aynı alanları, mekanları ve ürünleri kullanan birçok farklı birey bulunmaktadır. Farklı fiziksel özelliklere sahip kullanıcılar için her alan kolay erişilebilir olmalıdır. Tasarım; bir binanın, giysinin veya başka bir nesnenin görünüşünü ve işlevini, yapılmadan önce göstermek için üretilen plan şeklinde tanımlanabilir. Evrensel tasarım ise, bir ortamın tasarımı ve bileşimi olup, yaşına, büyüklüğüne, yeteneğine veya özurlülüğüne bakılmaksızın tüm insanlar tarafından mümkün olduğunca erişilebilir, anlaşılabilir ve kullanılabilir olarak tasarlama yaklaşımı olarak belirtilebilir. Bir ortam veya bu ortamdaki herhangi bir bina, ürün veya hizmet, onu kullanmak isteyen herkesin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmalıdır. Evrensel tasarım, nüfusun sadece bir azınlığının yararı için özel bir gereklilik değildir. İyi bir tasarımın temel koşuludur. Ayrıca evrensel tasarım, tasarım süreci boyunca farklı ihtiyaç ve yetenekleri göz önünde bulundurarak insanların ihtiyaçlarını karşılayan ürünler, hizmetler ve ortamlar yaratma felsefesidir. Basitçe belirtildiğinde, evrensel tasarım iyi bir tasarım yaklaşımıdır.

Dünya sağlık örgütünün verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %15'i herhangi birengele sahiptir. Kendisi de bir engele sahip olan Ronald Mace, evrensel tasarım fikrini ortaya koymuş ve "evrensel tasarım olabildiğince geniş bir kitleye hitap eden ve herkes tarafından kullanılabilen uyum ve özellikli tasarım gerektirmeyen ürünlerin ve çevrenin tasarımıdır" şeklinde tanımlamıştır (Mace vd., 1991). 1989 yılında Ronald L. Mace tarafından temelleri atılan ve 1996 yılında North Carolina State Üniversitesi'nde Evrensel Tasarım Merkezi (The Center for Universal Design) ismini alan merkez ise evrensel tasarımı; "Uyarılma veya özel tasarıma ihtiyaç duymadan tüm insanlar tarafından kullanılacak ürün ve ortamların tasarımı" şeklinde tanımlamaktadır (URL 1). Herkes için tasarım olan evrensel tasarım, farklı yaşlardaki; çocuk, yaşlı, engelli, farklı boyut ve cinsiyetteki insanlar, hasta veya yaralı ve rahatsız olan insanlar gibi tüm kullanıcıları kapsamaktadır. Evrensel tasarımın asıl amacı, insanları mekana uydurmak değil, mekanı insana uydurmaktır. İnsanları mekana uydurma kalıbını yıkan bu tasarım yaklaşımını uygulamak için farklı özellikteki insanların ihtiyaçları düşünülerek mekanların verimliliğinin artırılması ve kullanıcılar için güvenilir ortamların sağlanması gerekmektedir (Türk, 2013). Evrensel tasarım, herkes tarafından kullanılabilen alanları, tesisleri, ürünleri ve elemanları tüm kullanıcılara yönelik tasarlama yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, özellikle kamusal alanlarda gereklilik arz etmektedir. Evrensel tasarım sayesinde her kullanıcı faaliyetlerini bağımsız, kolay ve optimum bir şekilde gerçekleştirebilir durumda olacaktır (Kusumarini vd., 2012). Farklı terminoloji ve çeşitli spesifik amaçların olması, evrensel tasarımın sağlıklı bir katılım göstergesi olmaktadır. Evrensel tasarımın hedefi oldukça derindir: insan yapımı ortamlar, olabildiğince farklı kullanıcı için mümkün olduğunca erişilebilir ve kullanılabilir hale getirebilir olmalıdır.

Mimaride evrensel tasarım, genç, yaşlı ve engelli gibi tüm insanların ihtiyaçlarını karşılayan alanlar yaratmak anlamına gelmektedir. Mekanların düzenlenmesinden renk seçimine kadar, birçok ayrıntı erişilebilir alanların tasarlanması kastedilmektedir. Mimari, engelli insanlar için erişilebilirliğe odaklanma eğilimindedir, ancak evrensel tasarım erişilebilirliğin arkasındaki felsefe anlamına gelmektedir. Yapılan tasarım ne kadar güzel olursa olsun, alanlar arasında özgürce hareket edilemez ve yaşamın temel görevlerini bağımsız olarak yerine getirilemezse bu mekanlar rahat ve çekici olamayacaktır.

Kamusal alanlar tüm bireylere hitap edecek şekilde tasarlanmalıdır. Herkesin eşit şekilde yararlanması gereken kamusal mekanlardan biri de eğitim kurumlarıdır. Bu çalışma kapsamında Yalova ilinde bulunan iki okul, evrensel tasarım kapsamında incelenmektedir. Eğitim kurumlarında öğrenciler arasında eşitlik, erişilebilirlik, her öğrenci için benzer imkana sahip olmaları gerekmektedir.

2. EVRENSEL TASARIM PRENSİPLERİ VE STANDARTLAR

1997 yılında “Evrensel Tasarım” kavramını anlaşılır kılmak ve yol gösterici olması amacıyla 7 ilke Evrensel Tasarım Merkezi tarafından yayımlanmıştır. Evrensel Tasarım Merkezi’nde mimar, endüstri tasarımcıları, mühendisler ve hatta çevre tasarımcıları bir araya gelip evrensel tasarım üzerine bu 7 ilke belirlenmiştir. Bu ilkeler sayesinde daha önceden olan tasarımları değerlendirmek ve revize etmek, yapılacak olan tasarımlar için de birer rehber olması amaçlanmıştır (Boduroğlu vd., 2011). Evrensel Tasarım İlkeleri ortaya çıkarılmadan önce sadece bazı sınırlı erişilebilirlik kriterleri mevcut ve bunlar ABD ve birkaç uluslararası yasa ve standarttan ibaretlermiş (Story, 2001). Evrensel tasarımın 7 ilkesi aşağıda belirtildiği gibidir (Burgstahler, 2015):

- *“İlke 1: Adil, eşitlikçi kullanım (Equitable use):* Tasarım, farklı yetkinliklere sahip tüm kullanıcılar için olmalıdır. Her kullanıcı için eşit şartlar sağlanmalıdır.
- *İlke 2: Kullanımda esneklik (Flexibility in use):* Tasarım çok çeşitli bireysel özellik ve yetenekleri barındırır. Örneğin; sağ ve sol elini kullananlar için aynı kullanımı sağlamalıdır.
- *İlke 3: Basit ve sezgisel kullanım (Simple and intuitive use):* Tasarımın, kullanıcının deneyimi, bilgisi, dil becerileri veya mevcut konsantrasyon seviyesinden bağımsız olarak anlaşılması kolay olmalıdır. Karışıklıktan kaçınılmalıdır.
- *İlke 4: Algılanabilir bilgi (Perceptible information):* Tasarım, ortam koşullarına veya kullanıcının duyuusal yeteneklerine bakılmaksızın gerekli bilgileri kullanıcıya etkili bir şekilde iletmelidir. Bilgi okunabilir ve algılanabilir olmalıdır.
- *İlke 5: Hata toleransı (Tolerance for error):* Tasarım, kazara veya istenmeyen eylemlerin tehlikelerini ve olumsuz sonuçlarını en aza indirmelidir.
- *İlke 6: Düşük fiziksel çaba (Low physical effort):* Tasarım verimli, konforlu ve minimum yorulmayla kullanılabilir olmalıdır. Uzun süreli güç kullanımı en aza indirilmelidir.
- *İlke 7: Yaklaşım ve kullanım için boyut ve alan sağlanması (Size and space for approach and use):* Kullanıcının vücut ölçüsü, duruşu veya hareketliliğinden bağımsız olarak yaklaşma, erişim ve kullanım için uygun boyut ve alan sağlanmalıdır.”

Bu ilkeler bağlamında, evrensel tasarım disiplininin tasarlanan ve her kullanıcı için deneyimlenebilen tüm çevrelerde kullanılması büyük önem taşımaktadır. Evrensel tasarım ilkeleri, çevrenin, yapıların, iletişim araç gereçlerinin ve ürünlerin kullanımı için olabildiğince çok kullanıcı için mümkün olduğunca da aynı fiziksel çözümlemeleri destekleyip, uygulama olanağı sunmaktadır. Tasarımcıların mümkün olan en kolay kullanımı, düşük maliyeti, daha güvenli ve tamiri daha kolay, daha çok kitleye hitap eden ve herkesin yararına olacak ürün ve ortamlar tasarlaması gerekmektedir. Aynı zamanda mekanların kullanıcıların o anki var olan ihtiyaçlarının yanında gelecekteki ihtiyaç ve kullanıcı grubu için de tasarlanması göz önünde bulundurulmalıdır (Hatırnaz, 2019). Bununla birlikte bu tasarım ilkeleri, daha çok rehber olarak kullanılmaktadır. Evrensel tasarım, endişe verici bir uygulama olarak düşünülebilir ancak uygulanması kolay ve gerekli bir kavramdır. Bu nedenle, bu sorunun üstesinden gelmek için evrensel tasarım konusunda akademik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Mustaquim, 2015). Tasarımcılar, engelli insanlar için erişilebilirliğe odaklanan evrensel tasarım ilkelerini uygularlarsa ve kullanılabilirlik konusuna çeşitli engelli kişileri de dahil ederlerse, herkes tarafından daha fazla erişilebilir ve kullanılabilir tasarımlar ortaya çıkmaktadır. Her ülke bu prensipler doğrultusunda belli standartlar geliştirmektedir. Amerika’daki engelli bireyler için olan ADA (Amerikan Engelli Yasaları) buna örnek gösterilebilir. Son zamanlarda da çoğu ülkede olduğu gibi Türkiye’de de evrensel tasarımın önemi vurgulanmaktadır. Herkese uygun tasarım yapılması bilincine varılmaktadır. Mimari projeler de “Türk Standartlar Enstitüsü” tarafından engelli bireylerin kullanımı için bina düzenlemesinde TSE 9111 (TSE, 2011) standardı hazırlanmıştır.

Yukarıda bahsedilen bilgiler ve standartlar tüm bireylerin eşit kullanım hakkında sahip olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada bahsedilen bilgiler ışığında tasarımcılar tüm kullanıcılara uygun tasarımlar yapabilir. Bu bilgiler ve standartlar ölçüsünde eğitim kurumlarında evrensel tasarım yaklaşımının kullanımı incelenmektedir.

3.BULGULAR VE TARTIŞMA

İyi bir mimari proje, fiziksel veya bilişsel yeteneklerine bakılmaksızın herkes tarafından erişilebilir olması gerekmektedir. Bu konular hakkında farkındalığı artırmak ve tasarım sürecine yardımcı olması için, öğrencilerin rahat ve engelsiz olarak kullanımı için Yalova ilinde seçilen iki okulda incelemeler yapılmıştır. Her ülkenin erişilebilirlikle ilgili kendi düzenlemeleri bulunmaktadır. Fiziksel ortamların kullanıcılar üzerindeki etkisi oldukça fazla olmakta ve ancak bu ortamlar herkes için tasarlandığında bu fiziksel alanların öğrencilerin eğitim yaşamı üzerinde önemli bir etkisi bulunabilmektedir (Ergenoglu, 2014).

Eğitime tam ve eşit katılım sağlayabilme her öğrencinin hakkı olduğu hiç kaçınılmazdır. Eğitim kurumları, kullanıcı çeşitlilikleri ile kapsayıcı ve evrensel alanlardır. Her eğitim dönemi başlangıcında farklı yetkinliklerdeki öğrenciler bu alanları kullanmaya başlamaktadır (Yakar ve Tepecik, 2015). Eğitim kurumlarında her çocuğun aynı şartlarda eğitim alabilmesi gerekmektedir. Bu yüzden farklı engelle sahip öğrenciler için alanların ve uygulanmaların bulunması gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen standartlar doğrultusunda seçilen iki okul incelenip, yorumlanmaktadır. Okul girişleri düz olduğu için rampa ihtiyacı bulunmamaktadır ve bina girişlerinde yeterli manevra alanı bulunmaktadır (Şekil 3). Okul içerisinde ise düz olmayan, yükseltinin olduğu yerlere Şekil 4’de de görüldüğü gibi rampa yapılarak çözüm getirilmiş ve bu rampa dikkat çekmek amacıyla renklerle belirgin hale getirilmiştir.

Şekil 3. Okul Girişi.

Şekil 4. Okul İçi Rampa.

İncelediğimiz okullardakı (Şekil 5a) ve pencere (Şekil 5b) ölçü ve genişlikleri uygun olduğu ve açılışlarında ekstra güç uygulaması gerekmediği tespit edilmiştir. Kapı ve pencerelerin renkleri, duvarların renginden farklı renklerde oldukları görülmektedir. Şekik 6’da görülen okulun kapıları duvarlardan belirgin şekilde farklı ve kırmızı renktedir. Pencere önlerinde ise 15 - 20 cm. genişlikte parapet bulunmamaktadır. Her iki okulda da daha dar ölçüde mermer çıkıntı bulunmaktadır (Şekil 7).

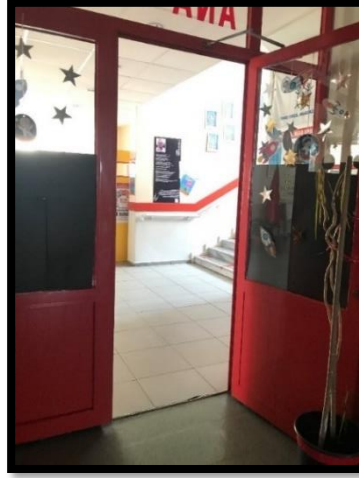

a

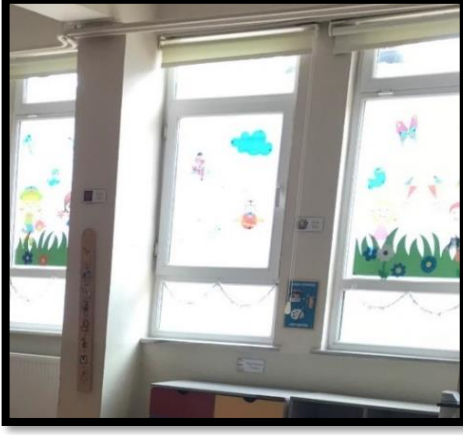

b

Şekil 5. Kapı ve Pencere.

Şekil 6. Kapı.

a

b

Şekil 7. Okullardaki Pencereleler.

Zemin döşemeleri, standartlara uygun sert, sağlam ve kaymayan özellikte oldukları tespit edilmiştir. Koridor genişlikleri, öğrenciler ve tekerlekli sandalye kullanımı için olası ölçülerde oldukları görülmektedir. Şekil 10b'deki okulda bulunan koridor kenarlarındaki ürünlerin kullanıcılar açısından uygun olmadığı söylenebilir (Şekil 8).

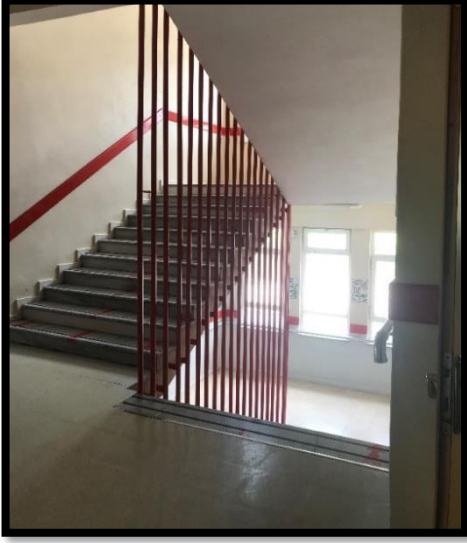
a

b

Şekil 8. Okullardaki Zeminler.

Merdivenlerin mevcut durumları incelendiğinde Şekil 9'da görüldüğü gibi her iki okulunda merdivenlerdeki basamak ölçülerinin standartlara uygun olduğu görülmektedir. Merdivenlerin bir taraflarında korkuluk diğer taraflarında ise tutma barı bulunmaktadır. Bazı noktalarda basamak ölçülerinde farklılıklar olmasına rağmen, basamakların yüksekliğinin öğrencilerin kullanımı için uygun olduğu tespit edilmiştir (Şekil 10). Sahan genişliklerinin de standartlar doğrultusunda olduğu belirlenmiştir. Basamakların yüzeylerinin pürüzsüz sert malzemelerden ve basamak uçlarında da kaydırmazlık özelliğine sahip yapışkan malzemelerin olduğu görülmektedir (Şekil 9). Şekil 10a da görüldüğü gibi basamaklarda biraz yıpranmış da olsa öğrencilerin güvenliği açısından belirgin bir renk ile iniş çıkış işaretleri bulunmaktadır. Bu işaretlerin bulunması, öğrenciler arasında ki karmaşıklığı azaltmayı amaçlamaktadır.

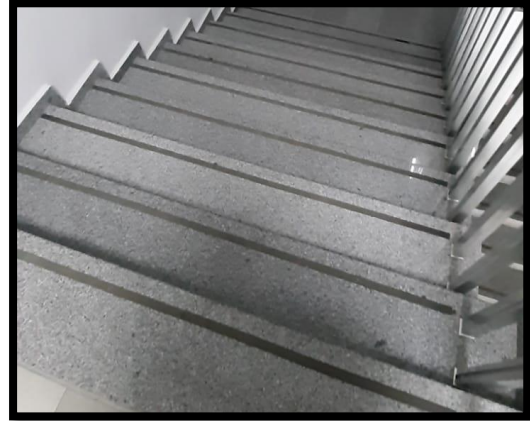
a

b

Şekil 9. Okullardaki Merdivenler.

a

b

Şekil 10. Okullardaki Basamaklar.

Şekil 11’de görüldüğü gibi hareket kısıtlılığı olan kullanıcılar için merdiven kenarlarında tutma barlarının yerleştirildiği görülmektedir. Kullanıcı güvenliği açısından Şekil 12’de görüldüğü gibi yumuşak hatlar uygulanmıştır.

Şekil 11. Tutma Barı.

Şekil 12. Merdiven Korkuluğu.

Şekil 13’de görülen engelli tuvaletleri incelendiğinde tutma barlarının olması, lavabonun tekerlekli sandalye kullanımı için uygunluğu ve aynanın kullanıcıya uygun biçimde konumlandırılması nedenleriyle standartlara uygun engelli tuvaletleri oldukları görülmektedir. Diğer yandan engelli tuvaletlerinin boyutlarının standartlara uygun olmasına rağmen tutma barında bulunan sivri hatlar standartlara uymamaktadır. Bu standart dışı durumda okulun eski bir bina olması nedeniyle uygulanması gereken standartlar doğrultusunda revize edilmesinin ve muhtemelen gözden kaçırılmasının etkisi olduğu söylenebilir. Şekil 13a’da ise lavabo açısının, tutunma barlarının, aynanın konumlandırılmasının engelli kullanıcılar için uygun olduğu görülmektedir.

a

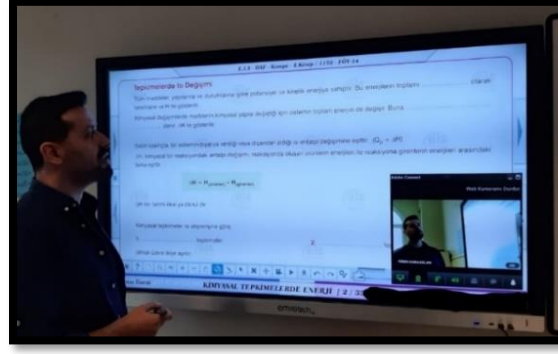
b

Şekil 13. Engelli Tuvaletleri.

Yukarıda belirtilen standartlar dışında evrensel tasarım açısından olumlu ve olumsuz olarak görülen birkaç görsel de aşağıda sıralanmaktadır. Şekil 14’de görüldüğü üzere standartlar kapsamında hareket engeli olan kullanıcıların diğer katlara erişimleri asansör ile sağlanmaktadır. Asansör içerisinde tutunma barının bulunduğu görülmektedir. Aynı zamanda sesli bildiri sistemi ve tuşlar üzerinde belirleyici kabartmalar da bulunmaktadır.

Şekil 14. Asansör.

Teknolojinin getirdiği imkanlardan yararlanılarak sınıflarda akıllı tahta kullanımından yararlanılmaktadır (Şekil 15). Bu tahtalar sayesinde okunabilirliğin ve kullanılabilirliğin artırıldığı bilinmektedir. Bu sistem aracılığıyla gerektiğinde öğrenciler için online ve uzaktan eğitim imkanı sağlanabilmektedir.

Şekil 15. Akıllı Tahta.

Okullardan birinin içerisinde binanın eski olmasından dolayı olduğu düşünülen bazı engeller bulunmaktadır. Bu engellerin öğrenciler için sağlıklı olmadığı söylenebilir. Yine de engeller için uyarı anlamında sarı renkli kalın bantlar çekilmiştir (Şekil 16.).

Şekil 10. Okul İçerisindeki Yükselteler.

4. SONUÇ

Tüm iç mekan projeleri için tasarım sürecinde evrensel tasarım ilkelerinin var olması gerektiği fikri savunulmaktadır. Yaşları veya yetkinlikleri ne olursa olsun, herkesin tasarlanan alanı kullanma olasılığı göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Tüm kullanıcıların düşünülmesi sadece alanı kullananların sağlığını, güvenliğini ve refahını korumak için değil, herkes için erişilebilir alana sahip olmakla birlikte gelen topluluk ve birlik hissini korumaktır. Bu birlikteliğe ise en çok ihtiyaç duyulan mekanlardan biri de bireylerin eğitimlerini aldıkları okullar oldukları söylenebilir. Okullarda farklı özellikteki öğrencilerin aynı imkanlardan yararlanabilmesi önemlidir. Eğitimin evrensel olması artık kaçınılmaz durumdadır. İyi bir tasarım, münhasır değil, kapsayıcı olması gerekmektedir.

Evrensel tasarım, herkesin kullanabileceği ürünler, hizmetler ve yerler oluşturmakla ilgili bir durum olduğu söylenebilir. Evrensel olarak tasarlanan her şey, kullanıcıların erişilebilirlik ihtiyaçlarını düşünme eğiliminde olmaktadır. Evrensel tasarım daha fazla öğrencinin erişilebilir özelliklerden faydalanmasını sağlamakta ve okul ortamını tüm öğrenciler için erişilebilir hale getirebilmektedir. Bu çalışmada incelenen okullar göz önüne alındığında, Türk Standartları doğrultusunda kısmen erişilebilir oldukları görülmektedir. Bazı eksiklikler veya hatalar olmasına rağmen bu okullarda engelli öğrenciler için belli imamlar bulunmaktadır. Her iki okulda da öğrenci güvenliğine dikkat edilmiştir. Buna merdiven korkulukları örnek olarak gösterilebilir. Koridor ve sınıf genişliklerinin ideal oldukları tespit edilmiştir. Engelli öğrencilerin eğitimleri için gerekli imkanlar sağlanmaya çalışılmıştır.

Tasarımcıların bir okul tasarlarlarken herkes için tasarım fikrini benimsenmesi ve nihayetinde de öğrencilerin birbirleri arasındaki sınırlamaları kaldırmaya çalışılması gerekmektedir. Tüm öğrenciler için aralarında fark gözetmeksizin en verimli eğitimin amaçlanması zorunluluk haline gelmelidir. Evrensel tasarımcılar bir mekanı tasarlarlarken insan olmanın özellikle çocuklar için ne anlama geldiğini tüm yönleriyle ele alması gerekmektedir. "Evrensel tasarım" ifadesi, insanların yaşlarına, yeteneklerine veya yaşam durumlarına bakılmaksızın insanların ihtiyaçlarına hizmet etmek için mekanlar tasarlamak anlamına gelmektedir. Bu çalışmada ise; evrensel tasarım fikrine belki de en çok ihtiyaç duyan öğrenciler için okullar seçilmiştir. Okullarda olması gereken standartlar incelenerek bir kıyaslamaya gidilmiştir. Son yıllarda artan farkındalıklar sayesinde okullarda evrensel tasarıma yönelik özellikle engeli olan öğrenciler için alanlar yaratılmaktadır. Eski okullarda engelli öğrenciler için revize yapılmakta, yeni okullarda ise proje aşamasında bu alanlar tasarlanmaktadır. Okulların her öğrenci için aynı kalitede eğitimi ve imkanları sunması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Boduroğlu, Ş., Kariptaş, F. S., & Sarıman, E. (2011). Tasarım Eğitiminde Değişen Dinamikler: Evrensel Tasarım. Second International Conference On New Trends In Education And Their Implications, 1774-1781.
2. Burgstahler, S. (2015). Universal Design: Process, Principles, And Applications. University Of Washington.
3. Ergenoglu, A. S. (2014). Universal Design Teaching In Architectural Education. Inte , 1397 – 1403.
4. Hatırnaz, A. A. (2019). Ergonomi Çerçevesinde Eşitlikçi Mekan Üretim Yaklaşımı Olarak "Evrensel Tasarım" Kavramı. Ergonomics , 178-193.
5. Kusumarini, Y., Yong, S. D., & Thamrin, D. (2012). Restroom Facilities Of Malls In Surabaya: A Universal Interior. Asia Pacific International Conference On Environment-Behaviour Studies , 504 – 514 .
6. Mustaquim, M. M. (2015). A Study Of Universal Design In Everyday Life Of Elderly Adults. 6th International Conference On Software Development And Technologies For Enhancing Accessibility And Fighting Info-Exclusion, 57 - 66.
7. Story, M. F. (2001). The Principles Of Universal Design. W. F. Preiser, & K. H. Smith İçinde, Universal Design Handbook (S. 4.3 - 4.12). U.S.A.: The Mcgraw-Hill Companies.
8. T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı. Ankara.
9. Tse. (2011). Özürlüler Ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklere. Türk Standardı Ts 9111 .
10. Türk, Y. A. (2013). Planning –Design Training And Universal Design. Wclta, 1019-1024.
11. Yakar, G., & Tepecik, A. (2015). Eğitim Kurumlarında Evrensel Tasarım Eksenli Bilgilendirici Donatılar. Ulakbilge, 1715-1729.
12. URL1- <https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/> (Center of Universal Design Web Sitesi)

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

UZAKTAN EĞİTİM E-SERTİFİKA KAPSAMINDA BİLGİSAYAR DESTEKLİ TASARIM PROGRAMLARININ İNCELENMESİ

ANALYSIS OF COMPUTER AIDED DESIGN PROGRAMS WITHIN THE SCOPE OF
DISTANCE EDUCATION E-CERTIFICATE

Nilay ÖZSAVAŞ ULUÇAY

Doçent, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ÖZET

1960'lı yıllardan beri yaygın biçimde kullanıldığı görülen uzaktan eğitim sisteminde 21. Yüzyılda teknolojinin de ilerlemesi ile birlikte önemli gelişmeler yaşanmıştır. Öğrenci ve eğitmen için birçok konuda esneklik sağlayan uzaktan eğitim sistemi, ülkemizde özellikle açık öğretim sistemleri ile birlikte çoğu disiplinde etkin olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada amaç uzaktan eğitim sistemlerine değinmek ve e-sertifika programlarını incelemektir. Çalışmada uygulamalı eğitimlerden biri olan ve dijital ortamda uygulama zorunluluğu olan bilgisayar destekli tasarım programları bağlamında uzaktan eğitim değerlendirilmektedir. Çalışmanın kapsamı üniversitelerdeki eğitim programları değil, özellikle mesleki yeterliğe destek olarak görülen sertifika programları olarak belirlenmiştir.

E-sertifika eğitimleri senkron ve asenkron modellerde yönetilmektedir. Türkiye'de bazı devlet, vakıf üniversitelerinde ve özel sektörde sertifika programları bulunmaktadır. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması yapılmış ve uzaktan eğitim sistemi ile verilen sertifika programları bilgisayar destekli tasarım programları özelinde incelenmiş ve programlar hakkında veri toplanmıştır. Üniversite ve özel sektörde yer alan e-sertifika programları eğitim sistemlerine göre sınıflandırılmış ve hangi programların eğitimde yer aldığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda uzaktan eğitim ile verilen e-sertifika programlarının yoğun biçimde tercih edildiği ve bilgisayar destekli tasarım programları konusunda da çok sayıda e-sertifika programının bulunduğu görülmüştür. Özellikle yazılım programları ve çizim programlarının tercih edildiği belirlenmiş ve bu konuda yer alan eğitimler detaylıca incelenmiştir. Eğitim sistemlerinin kayıt türüne, eğitim türüne, kullanıcı eğitim durumuna ve sınav türüne göre farklı kategorilere ayrıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bilgisayar destekli tasarım programları için e-sertifika programı gereksinimleri ortaya çıkarılmıştır. Yapılan bu incelemenin yükseköğretim kurumlarında bilgisayar destekli tasarım derslerinin daha verimli olabilmesi açısından katkı sağlaması ve bu konu üzerine çalışmalar yapan araştırmacılara ve literatüre katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan Eğitim, e-Sertifika, Bilgisayar Destekli Tasarım.

ABSTRACT

In the distance education system, which has been widely used since the 1960s, significant developments have occurred with the evolvement of technology in the 21st century. The distance education system, which provides flexibility for students and instructors in many subjects, is used effectively in many disciplines in our country, especially with open education systems. The aim of this study is to address distance education systems and to examine e-certificate programs. In the study, distance education is evaluated in the context of computer-aided design programs, which has to be applied in the digital

environment. The scope of the study is not determined as education programs in universities but especially as certificate programs that are seen as supporting professional competence.

E-certificate educations are managed in synchronous and asynchronous models. In Turkey, there are e-certificate education programs in some universities and also in the private sector. As a methodology, literature researches were made and the certificate programs given by distance education system were examined in the context of computer-aided design programs, and data were collected about the programs in this study. The e-certificate programs in the university and the private sector are classified according to their education systems and it is determined which programs are included in the education.

As a result of the study, it has been seen that e-certificate programs given by distance education are preferred and there are many e-certificate programs in computer-aided design programs. It has been determined that software programs and drawing programs are preferred, and the training on this subject has been examined in detail. It has been determined that education systems are divided into different categories according to registration type, education type, user education status, and exam type. In addition, e-certificate program requirements have been revealed for computer-aided design programs. This research aims to make computer-aided design education more productive in higher education, and also to contribute to the researchers and the literature working on this subject.

Keywords: Distance Education, e-Certificate, Computer-Aided Design.

GİRİŞ

Eş zamanlı iletişim sağlayabildiğimiz ve bilgi çağı olarak adlandırılan 21. Yüzyılda, teknoloji, iletişim gibi alanların yanı sıra eğitim alanında da büyük gelişmeler yaşanmaktadır. Bu alandaki en büyük değişim ve gelişimler “uzaktan eğitim” ile farklı bir boyuta taşınmış ve yaygınlaşmıştır. Uzaktan eğitimin terim olarak ilk 1892 yılı Winconsin Üniversitesi kataloğunda yer aldığı görülmektedir. Bugünkü anlamı 1920’li yıllarda ortaya çıkmış, 1960’lı yıllardan itibaren yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Adıyaman, 2002: 92). Schlosser ve Simonson (2010: 3), uzaktan eğitimi fiziksel olarak öğrencilerin öğretmenlerden ayrı bulundukları bir öğretim metodu olarak tanımlamaktadır. Dinçer (2006: 4), uzaktan eğitimin öğrencilerin tek başına eğitiminin sağlanabilmesi için eğitim kurumları tarafından belirli bir düzende hazırlanan ders programları ile gerçekleşen çalışma olarak tanımlamaktadır. Böylece uzaktan alınan eğitim, dijital dönüşüme destek verdiği gibi öğrenci ve öğretmen için esneklik, zaman açısından kolaylık sağlamaktadır.

Uzaktan eğitim fiziksel olarak aynı ortamın paylaşılmasından verildiği bir eğitim biçimidir. Aynı anda (senkron) olabildiği gibi, öğrencilerin istediği zaman ulaşabildiği (asenkron) bir biçimde de kullanımı yaygındır. Şenkal ve Dinçer (2012: 14), asenkron öğrenme biçiminin en büyük avantajı olarak internet trafiğinden kaynaklanan sınırların azaltılması olduğunu ve Massachusetts of Institute of Technology (MIT) ve International Centre for Theoretical Physics (ICTP) tarafından video-streaming kullanımının asenkron olarak başarılı bir biçimde yapıldığını belirtmektedir. Özellikle bu çalışmada yer verilen e-sertifika programları gibi eğitimler asenkron, süresiz ulaşım, tek kullanıcı girişi ve eğitime dijital ortamda soru-cevap yolu ile ulaşma imkânı içermektedir. Öğrenciye sunulan süresiz ulaşım öğrencinin istediği düzende tekrar etmesine de olanak sağlamaktadır.

Özellikle asenkron öğretim programlarında ders materyalleri teoride sonsuz sayıda öğrenciye ulaşabilir. Pratikte ise bu durum teknolojik alt yapıya bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Tüm bu sürdürülebilirlik ve hedef kitlenin çeşitliliği şartlarının sağlanması uzaktan eğitimi yaşam boyu öğrenme kavramını destekleyen önemli bir yapı haline getirmektedir (Gökkaya ve Akçiçek, 2012: 14).

Zaman ve mekân kısıtlamasının olmadığı, her yaşta kullanıcıya hitap eden, öğrencinin öğrenme hızına göre hareket edebildiği, sürekli güncellenebilen, eğitime ulaşmanın dijital ortamda hızlı ve etkin olabildiği uzaktan eğitim programlarının, eğitime ve öğrenme isteğine önemli ölçüde katkısı bulunmaktadır. Bu eğitim sisteminde olumsuz etkilerin doğabileceği bazı konular ise eğitim kurumlarının denetlenmesi sayesinde ortadan kalkabilecek ve yeterli alt yapı imkânı ile doğru ve daha nitelikli bir yapıya dönüşecektir. Bu çalışmada asenkron olarak yayımlanan, devlet kurumları, dernekler ve üniversitelerin yanı sıra özel sektöründe ülkemizde geniş bir kullanıcı kitlesine ulaşan e-sertifika programları incelenmektedir.

YÖNTEM

Çalışmada uzaktan eğitim sistemleri incelenmiş, ülkemizdeki uzaktan eğitim çalışmaları irdelenmiştir. Uzaktan eğitim sistemiyle yürütülen hem yükseköğretimi hem de mesleki gelişimi destekleyen e-sertifika programları çalışma kapsamına alınmıştır. E-sertifikalı eğitim programları senkron ve asenkron modellerde yönetilmektedir. Türkiye’de de farklı eğitim türlerinde olmakla birlikte hem devlet ve vakıf üniversitelerinde hem de özel sektörde çok sayıda e-sertifika eğitim programları bulunmaktadır.

Çalışmada yöntem olarak literatür taraması yapılmış ve uzaktan eğitim sistemi ile verilen sertifika programları incelenmiştir. Özellikle bu eğitim sistemi ile yetkin bir biçimde verilebileceği ön görülen bilgisayar destekli tasarım programları özelinde detaylı bir araştırma gerçekleştirilmiş ve programlara ait eğitim sistemleri ve eğitim türleri hakkında veri toplanmıştır. Üniversite ve özel sektörde yer alan e-sertifika programları eğitim sistemlerine göre sınıflandırılmış ve hangi programların eğitimde yer aldığı tespit edilmiştir.

E-SERTİFİKA PROGRAMLARI

Eğitim sisteminin temelini oluşturan bilginin, daha geniş ve derin bir kapsama ulaşması, eğitim düzeyi ve sürelerinin artması, bilginin doğrudan kabulü yerine öğrenme ve düşünme becerilerinin ön planda olduğu süreçlere dönüşümü, sürekli ya da yaşam boyu eğitimin önemini arttırmaktadır (Yurdakul, 2011: 271). Uydu, fiber optik, televizyon, radyo, bilgisayar, internet ve diğer bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ile eğitim yapısı etkilenecek yeni öğrenme-öğretme biçimleri oluşmakta ve uzaktan eğitimde küresel eğitim imkânı sunmaktadır. İlk uygulaması posta ile yapılan bu eğitim modeli telekonferans ve internet uygulamaları ile etkili bir iletişim sağlamaktadır (İşman, 2011: 3).

Uzaktan eğitimde web tabanlı kullanılmakta ve sanal bir kampüs üzerinde eğitim verilmektedir. Asenkron derslerin takibi yanı sıra bazı senkron eğitim programları ile öğrencinin derse katılabileceği eğitim modelleri de bulunmaktadır. Web tabanlı uzaktan eğitim sistemlerinde akademik ve sertifika programları olarak iki temel yaklaşım görülmektedir (Al ve Madran, 2004: 264). Bu sistem Açık Öğretim Sistemi ile öncelikle üniversite bünyelerindeki ön lisans, lisans ve yüksek lisans programları olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra yine üniversite bünyelerinde ve eş zamanlı olarak özel sektör bünyesinde yer alan e-sertifika programları ön plana çıkmaktadır. Sınav sisteminin de çevrimiçi olması ve asenkron olmakla uzun süreli ulaşılabilirliği açısından her kullanıcıya hitap eden e-sertifika programları ile uzaktan eğitim sistemlerinin daha aktif hale geldiği görülmektedir. Ülkemizde devlet ve vakıf üniversiteleri dışında özel sektörde de e-sertifika eğitim programları bulunmaktadır.

Tablo1. Türkiye’de eğitim veren bazı e-sertifika programları

Devlet Üniversiteleri	
Anadolu Üniversitesi	http://esertifika.anadolu.edu.tr/ https://www.anadolu.edu.tr/e-egitim/e-sertifika-programlari
Boğaziçi Üniversitesi	http://www.boun.edu.tr/tr-TR/Content/Akademik/Surekli_Egitim
İstanbul Teknik Üniversitesi	https://itusem.itu.edu.tr/
Kocaeli Üniversitesi	https://esertifika.kocaeli.edu.tr
Ortadoğu Teknik Üniversitesi	https://www.metu.edu.tr/tr/uzaktan-egitim-programlari
Sakarya Üniversitesi	https://sausem.sakarya.edu.tr/egitimler/hepsi
Selçuk Üniversitesi	https://selcuksem.selcuk.edu.tr/
Yıldız Teknik Üniversitesi	http://www.uzem.yildiz.edu.tr/kurs-liste
Vakıf Üniversiteleri	
Bahçeşehir Üniversitesi	https://bausem.bau.edu.tr
Başkent Üniversitesi	http://bedam.baskent.edu.tr/kategori/uzaktan-egitimler/
Sabancı Üniversitesi	https://edu.sabanciuniv.edu/sites/edu.sabanciuniv.edu/files/catalogue/#book5/88-89
Yeditepe Üniversitesi	https://www.campusonline.com/m/yeditepe-universitesi-1
Özel Sektör	
Boğaziçi Enstitüsü	https://istanbulbogazicienstitusu.com
Campus Online	https://www.campusonline.com/c/online-egitimler

Istanbul Institute	http://www.istanbulinstitute.com/tum-egitimler
e-kampus	https://e-kampus.com
Udemy	https://www.udemy.com/

Tabloda da görüldüğü üzere, çok sayıda üniversite ve özel sektör bünyesinde yer alan e-sertifika eğitim programı mevcuttur. Her alandan e-sertifika programı olabildiği gibi eğitim sistemleri kurumlara göre farklılık göstermektedir. Aynı zamanda tek bir program altında karma (uzaktan / yüz yüze, senkron / asenkron) eğitim sistemleri de bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu eğitim sistemleri özelliklerine göre kategorilere ayrılmıştır (Tablo 2). Kategoriler bu çalışmada aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

- Kayıt türüne göre
- Eğitim türüne göre
- Kullanıcı eğitim durumuna göre
- Sınav türüne göre

Tablo2. E-sertifika programları eğitim sistemleri sınıflandırması

Kayıt Türüne Göre	Eğitim Türüne Göre		Kullanıcı Eğitim Durumuna Göre	Sınav Türüne Göre	
Belirli dönemlerde kayıt alan	Sadece uzaktan eğitim ve sınav	Asenkron	Herkese açık	Online Sınav	3 kere sınav hakkı
Sürekli kayıt alan		Senkron	Belirli bir seviyede eğitim durumu isteyen		Başarısız olanların ücretli kayıt yenileme hakkı
Kontenjana göre kayıt alan	Hem uzaktan hem yüz yüze eğitim			Sadece ödev gönderimi	
	Eğitimi uzaktan, sınavı merkezde				

Kurumların verdiği eğitimler ve özellikleri yukarıdaki tabloda yer aldığı biçimde sınıflandırılmakta ve bazı farklı seçeneklerin bir arada bulunduğu eğitim sistemleri yer almaktadır. Tamamen uzaktan eğitim ile (dersler ve sınavlar) yapılan eğitim sistemlerinin daha çok tercih edildiği ön görülmektedir. Bilgisayar destekli programlar uzaktan eğitim alanında çok rağbet görmektedir. Kullanıcıya en temel eğitim biçimi olarak bilgisayar ortamında eğitim olanağı ve bu programların dijital yaklaşım açısından uygun sistemde yapılmış olması e-sertifika programları için uygunluğu doğru sonucu göstermektedir. Bu çalışma kapsamında incelenen e-sertifika eğitim programlarında yer alan bilgisayar destekli programlar yazılım ve tasarım programlarıdır. Kullanıcıların hem mesleki gelişim hem kişisel gelişim hem de eğitimine destek olarak öğrenmek istediği bu programlar, dijital ortamda yaygın olarak kullanılan ve mesleki açıdan yükselen bir eğilim göstermektedir. Türkiye’de e-sertifika kapsamında eğitimi olan programlar aşağıdaki gibi listelenmiştir.

Tablo 3. E-sertifika programlarında yer alan bilgisayar destekli eğitimler

Çizim / Tasarım Eğitimleri
Autocad 2019
3ds Max: Modelleme ve Animasyon
3ds Max 2018 & V-Ray
Photoshop CC Eğitimi
İleri Seviye Photoshop Eğitimi
Adobe Illustrator CC 2019
Indesign CC 2018
After Effects CC 2018
Adobe Premiere Pre CC 2018
Solid Works
CorelDraw 2018
Yazılım Programları
PHP MySQL ile Web Programlama Kursu Uzaktan Eğitim
Javascript ile Programlama
Web Tasarımı için Kodlama e-Sertifika Programı
Web'de Görsel Tasarım e-Sertifika Programı
Web Yönetim Sistemleri e-Sertifika Programları
Bilgisayar Sistemleri ve Python Programlama
Java ile Programcılığa Giriş
Unix ile İşletim Sistemleri
Java ile Veri Yapıları ve Algoritmalar
Veritabanı ve Yönetim Sistemleri
Yazılım Mühendisliği
Web Programlama
Yazılım Geliştirme Projesi

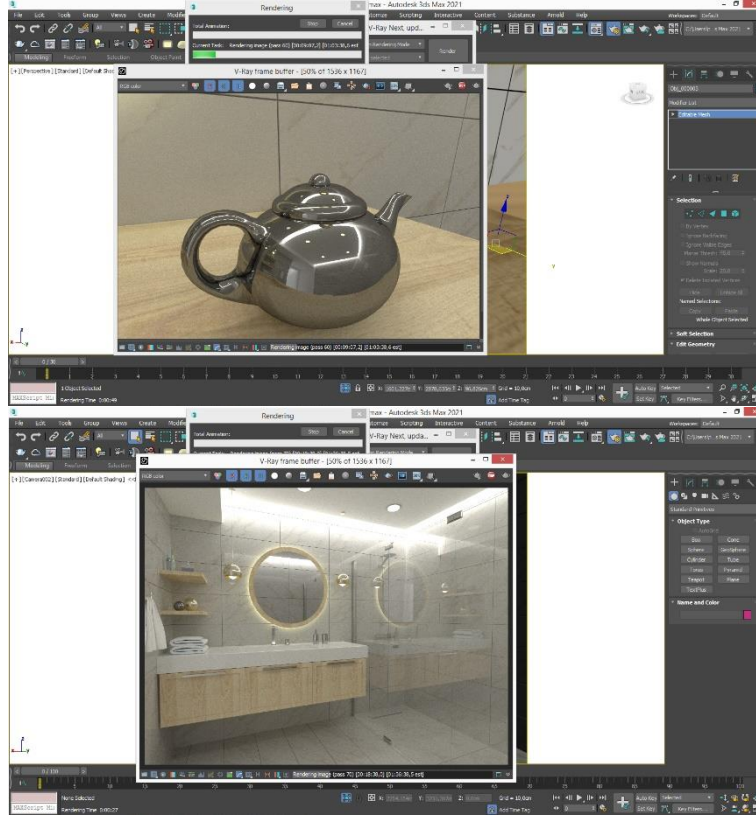
Bu çalışma kapsamında incelenen bilgisayar destekli tasarım programlarına ait eğitim programları ve eğitim süreleri daha detaylı incelenmiş olup, eğitim biçimleri ve içerik hakkında gerekli bilgiler aktarılmaktadır.

BİLGİSAYAR DESTEKLİ TASARIM PROGRAMLARI VE EĞİTİM GEREKSİNİMLERİ

Tasarım ve üretimde hem kolaylık, hem de zaman ve mekândan tasarruf amaçlı bilgisayar destekli programlar kullanılmaktadır. Bilgisayar destekli tasarım (Computer Aided Design-CAD) bir tasarımın yaratılmasına, değiştirilmesine, analizine veya optimizasyonuna yardımcı olmak için bilgisayar sistemlerinin kullanılması olarak tanımlanabilir (Groover, Zimmers, 1984: 1). Bilgisayar destekli programların tasarım sürecinde kullanılması hem tasarımda form olarak özgürlük hem de tasarım sürecinin dijitalleşmesine olanak sağlamaktadır (Kolarevic, 2003). Bir ürünün, karakterin, mekânın tasarım sürecinde tüm fiziksel özelliklerinin üç boyutlu olarak bilgisayar ortamına aktarılabilmesinin yanı sıra malzeme, doku ve görselleştirmeye yönelik ışık ve ortam gibi ayarlarının da yapılabilmesine yardımcı olan bir bilgisayar teknolojisidir.

Bilgisayar destekli tasarım programları tamamen bilgisayar ve teknoloji ile ilişkili olup her yaş grubu, her eğitim durumu ve çoğu meslek grubunu kapsayacak nitelikte geniş bir kullanıcı yelpazesine hitap etmektedir. Günümüzde sosyal medya ağları ve Youtube kanalları ile birçok programın öğretimi ile ilgili videolar yüksek beğeni almakta ve kullanıcılar etkin olarak yüz yüze öğrenme ortamından çok kapalı devre ekran paylaşımı ile program anlatımını izleyerek öğrenme istegindedir. Çünkü bu tarz programlarda en etkin öğrenme görerek ve deneyerek öğrenmedir. Uzaktan eğitime uygunluğu ve öğrenme biçimi kolaylığı sayesinde kullanıcılar tercih etmektedir. Bu sebeple e-sertifika programları bu alanda çok talep edilmekte, farklı alanlara göre anlatımlarının kullanıcı tercihleri doğrultusunda seçim yapabilme özgürlüğüne olanak sağlamaktadır. Örneğin, modelleme programları, karakter tasarımı, ürün tasarımı, mimari ve sanat alanları için aynı program farklı eğitim biçimleri içerebilmektedir. Şöyle ki, bir iç mekân tasarımında modelleme, malzeme ve ışık ayarları ile bir ürün tasarımında modellemeye ait malzeme ve ışık ayarları farklılık göstermekte hatta modelleme de kullanılan çizim yöntemleri ile programa ait komutlarda kullanım farklılıkları görülmektedir. Birçok program eş zamanlı hem 3 boyutlu tasarım, hem 2 boyutlu çizim desteği sağlayabildiği gibi farklı alanlara uygun biçimde kullanıma olanak

sağlamaktadır. Bu kapsamda 3ds Max programı üzerinden farklı model ve sahne örneklerine çalışma kapsamında yer verilmiştir (Görsel 1). Örneklerde de görüldüğü üzere aynı programda farklı çalışma alanlarına hitap edebilmektedir.

Görsel 1. 3ds Max Ürün ve Mekân Tasarımı Modelleme-Görselleştirme

Bu çalışma kapsamında bilgisayar destekli tasarım programları bağlamında e-sertifika eğitim sisteminde yer alması gerekli görülen programlar ve detayları araştırılmış, dersler için seçilen programlar kapsamında eğitmen, teknik alt yapı ve öğrenci gereksinimleri belirlenmiştir. Bu bağlamda bilgisayar destekli tasarım dersleri için en önemli gereksinimler aşağıdaki gibidir.

Eğitmen için gereksinimler

- Görüntü ve ses kaydı için fiziksel ve dijital yapılanma (bilgisayar, mikrofon, kamera, vb.)
- Bilgisayar destekli tasarım dersi anlatımı için lisanslı programlar
- Kapalı devre ekran kaydı için gerekli programlar

Teknik alt yapı için gereksinimler

- E-sertifika programına uygun alt yapıya sahip internet sayfası
- Öğrencinin e-sertifika programını satın alması sağlayan ödeme sistemi
- Kullanıcı adı ve şifresiyle e-sertifika programına giriş yapıp eğitimlere ulaşabilmesi
- Program kapsamında yüklenmiş olan eğitim videolarını izleyerek tamamlaması (öğrencinin giriş yaptığı ve eğitimi % olarak tamamlama oranlarına ait raporlama sistemi)
- Program kapsamında varsa gerekli ödev ve sınavların tamamlanması için gerekli altyapı
- Eğitmen ile iletişim kurulabilecek forum/sohbet/mail alt yapısı
- Tamamlanan e-sertifikanın dijital olarak oluşturulup gönderilmesi

Öğrenci için gereksinimler

- Senkron derslerde kullanılmak üzere görüntü ve ses kaydı için fiziksel ve dijital yapılanma (bilgisayar, mikrofon, kamera, vb.)
- Bilgisayar destekli tasarım dersi uygulama için gerekli niteliklere sahip bilgisayar ve programlar

Tüm gereksinimlerin teknik alt yapı ve eğitmen açısından sağlanması ile e-sertifika dersleri oluşturulabilmektedir. Yeterli kullanıcıya ulaşması beklenmeden yapılandırılan eğitimler bulunmaktadır. Eğitmenin ders başlangıcından önce (asenkron dersler için) tüm dersleri hazırlaması gerekli görülebilir. Bu kapsamda hazırlanacak e-sertifika programlarında alt yapı ile ilgili teknik destek sağlayacak ve uzaktan eğitim sisteminin düzenli işleyişini kontrolü için görevlendirilecek personel önemli rol oynamaktadır.

SONUÇ

Teknolojinin gelişimi ile eğitim alanında büyük etkilerin görüldüğü uzaktan eğitim sistemi bu çalışmanın merkezini oluşturmaktadır. Farklı eğitim modelleri ile aktif olarak kullanılan uzaktan eğitimin kolaylık, esneklik, süresiz ulaşım, sayısız tekrar gibi avantajlarının etkin olduğu e-sertifika programları bu çalışmanın kapsamında ele alınmıştır. Çalışmada Türkiye’de benzer eğitimler veren kurumlar araştırılmış, eğitim programları ve hangi eğitimlere yer verildiği belirlenmiştir. Aynı zamanda eğitim sistemleri incelendiğinde farklı eğitim modelleri görülmektedir. Çalışma kapsamında bu eğitim modelleri kayıt türüne, eğitim türüne, kullanıcı eğitim durumuna ve sınav türüne göre sınıflandırılmıştır. E-sertifika programlarında tek tip bir uygulama görüldüğü gibi karma (uzaktan / yüz yüze, senkron / asenkron) sistem yapıları da bulunmaktadır.

Uzaktan eğitimin en temel biçimi olan web tabanlı ve bilgisayar ortamında öğrenme uygunluğu açısından e-sertifika eğitim programlarındaki bilgisayar destekli programlar incelenmiş ve yazılım, tasarım, çizim, görselleştirme programlarının yer aldığı belirlenmiştir. Programların kullanıcılara eğitim hayatında yardımcı olabildiği gibi mesleki gelişim hatta yeni bir meslek edinme gibi fayda sağladığı da bilinmektedir. Dijital ortamda eğitim kolaylığı sağlayan, bilgisayar destekli tasarım ve çizim programları üzerine detaylı araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda AutoCad, 3ds Max, Photoshop gibi bilgisayar destekli tasarım programlarının bu eğitim sistemine uygunluğu nedeniyle yoğun talep gördüğü belirlenmiştir. Bu gibi programlar bilgisayar ortamında öğrenilebilmesi ve eğitmenin yine bilgisayar ortamında uygulamalarla dersi işleyerek aktarabilmesi uzaktan eğitim sistemine uygunluğunu göstermektedir.

Çalışma sonucu olarak; bilgisayar destekli tasarım programı e-sertifika sistemi üzerinden teknik altyapı, eğitmen ve öğrenci gereksinimleri tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında kullanıcıların eğitim ve gelişimi kadar eğitim kurumları ve eğitmen açısından da önem teşkil eden bu konunun gereklilikleri ve hangi kapsamda ele alınabileceğini aktarmak, konu üzerinde çalışan akademisyenlere yol göstermek ve literatüre katkı sağlamak hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- Adıyaman, Z. (2002). Uzaktan Eğitim Yoluyla Yabancı Dil Öğretimi. The Turkish Online Journal of Educational Technology, 1 (1), s.92-97.
- Al, U. Ve Madran, R. O. (2004). Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Sistemleri: Sahip Olması Gereken Özellikler Ve Standartlar. Bilgi Dünyası, 5(2), s.259-271.
- Dinçer, S. (2006). Bilgisayar Destekli Eğitim Ve Uzaktan Eğitime Genel Bir Bakış. Akademik Bilişim Konferansı, Pamukkale Üniversitesi.
- Gökkaya, Z. Ve Akçiçek, Ş. B. (2012). Türkiye’de Uzaktan Eğitim Ve E-Sertifika Programlarına Çağdaş Bir Yaklaşım: Örnek Bir Çalışma. İstanbul Journal of Social Sciences, 2, s.1-17.
- Groover, M. P., Zimmers, E. W. (1984). CAD/CAM: Computer-aided Design and Manufacturing. New Jersey: Prentice-Hall.

İşman, A. (2011). Uzaktan Eğitim. 4. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Kolarevic, B. (2003). Architecture in the Digital Age: Design and Manufacturing. New York: Spon Press.

Schlosser, L.A. ve Simonson, M. (2010). Distance Education Definition and Glossary of Terms. 3rd Edition, America: Information Age Publishing.

Şenkal, O. ve Dinçer, S. (2012). Geleneksel Sınıfların Uzaktan Eğitim Platformuna Dönüştürülmesi: Bir Model Çalışması. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 5(1), 13-17.

Yurdakul, B. (2011). Uzaktan Eğitim. Ö. Demirel, (Ed.) Eğitimde Yeni Yönelimler içinde (s.271-288) Ankara: Pegem Akademi.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ADRIAN PİPER'İN RESİMLERİNDE BELLEK KATMANLARI
MEMORY LAYERS IN THE PAINTING OF ADRIAN PİPER

Engin ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü

ÖZET

Adrian Piper, içerisinde yaşadığı toplumun kolektif kültür ve varlık koşullarını yaratan, tarihsel bellek üzerinden giderek; resimden enstalasyona değin sanatını, bu yönde biçimlemiştir. Sanat disiplinlerinin; konu, tema, gerçeklik ve kuramsal bağlamı bakımından, Amerika'nın kolonici tarihi; ülkenin hem toplumsal yaşamının kültürel kodlarını, hem de kolektif belleği oluşturan ve en temel olgulardan biri olarak karşımıza çıkan, görsel kültüre ait imgelerini, toplumsal hafızaya kazınmasına olanak sağlayan bir zemini koştulamaktadır. Tüm toplumlarda görsel hafıza, 19. yüzyıl ortalarına değin yalnızca; resim-resimleme ve dönemin teknolojik olanaklarına bağlı olan, baskı yöntemleriyle elde edilmekte iken, fotoğrafın; bir teknoloji olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, kısa süre içerisinde, hemen her alanda, görsel belleği oluşturan en önemli disiplinlerin başında olmuştur. Görsel belleğin, en önemli öğelerinden biri olarak resim; insan zihnindeki imgeyi, bir tür düşünce üretme alanı olarak, bireyden topluma değin aktaran ve yeniden yaratan, sanat alanıdır bir bakıma. Dolayısıyla, yazının icadından binlerce yıl öncesine (mağara resimleri) değin uzanan resmin tarihi, insanın zihnindeki imgelem ile gerçeklik arasındaki bağı, mantıksal ve sezgisel olarak yapılandırarak, hem geçmiş hem de şimdiye ve geleceğe ilişkin bilgiyi yaşamsal kodlara dönüştüren belleği büyük ölçüde biçimlemektedir.

Bu çalışmada, Adrian Piper'ın "Vanilya Kâbusları" (Vanilla Nightmare), "Everything" (Herşey) gibi serilerinden seçilen, yapıtları üzerinden giderek; cinsiyetçilik, toplumsal şiddet ve ırkçılık gibi kavramlar, Piper'ın sanatını yapılandırdığı; bellek-gerçeklik ve imge gibi olgular temelinde ele alınarak değerlendirilmiş ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Resim, Bellek, Toplum, Gerçeklik, İmge

ABSTRACT

Adrian Piper has shaped her art from painting to installation through the historical memory that creates the collective culture and existence conditions of the society in which she lives. Art disciplines; America's colonial history in terms of subject, theme, reality and theoretical context; It conditions a ground that enables both the cultural codes of the social life of the country and the collective memory and which is one of the most basic facts and the images of visual culture, which can be engraved into social memory. Visual memory in all societies only until the mid-19th century; While the photo-drawing and the technological possibilities of the period are obtained, they are obtained by printing methods. With its emergence as a technology, it has become one of the most important disciplines that make up the visual memory in almost every field in a short time. Painting as one of the most important elements of visual memory; In a sense, it is a field of art that transfers and recreates the image in the human mind as a kind of field of thought generation, from the individual to the society. Therefore, the history of the painting, which extends thousands of years before the invention of writing (cave paintings), largely shapes the memory that transforms information about past and present and future into vital codes by constructing the logical and intuitive link between the imagination and reality in the mind of man.

In this study, the concepts such as sexism, social violence and racism have been evaluated and discussed on the basis of the facts such as memory-reality and image that Piper has constructed his art through his works selected from the series such as “Vanilla Nightmares” and “Everything”.

Keywords: Painting, Memory, Society, Reality, Image

1. GİRİŞ

Adrian Margaret Smith Piper, Afrika-Hint kökenli, Amerikalı aktivist bir sanatçı olarak; resim, fotoğraf, enstalasyon ve kavramsal sanat gibi disiplinlerde yaratımlarda bulunmaktadır. Piper, aynı zamanda, Amerika’da, 1991 yılında Felsefe alanında profesör olan ilk Afro-amerikan akademisyen olarak yerini almıştır. Piper, felsefe alanındaki çalışmaları ile sanat disiplinleri arasındaki çalışmaları arasında doğrudan bir ilişki kurarak, toplumsal, siyasal ve sosyal dinamikler bakımından, hem felsefî, hem de sanatsal bakış açısını, ortak bir zeminde buluşturarak, özgün bir mecra yaratmıştır kendisine. Sanatçı, içerisinden geldiği Afro-amerikan sosyo-kültürel ortam nedeniyle, çocukluğundan yetişkinliğine değin, Amerika’nın siyasal ve sosyal politikalarındaki tarihsel değişim ve dönüşümlerini en fazla duyumsayan, bir toplumun üyesi olduğunun bilincinde olmuştur. Nitekim bu bilinçle başladığı sanat serüveni, 1965’ten günümüze değin, yapıtlarıyla yeni tartışma alanları açmıştır.

Piper’in sanatının hareket noktası, en genel anlamda; ırkçılık, cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal şiddet gibi konuların yanı sıra, özne olarak insanın, toplumsal hayattaki, kendini gerçekleştirme bağlamında, maruz kaldığı sosyal ve psikolojik edimler çevresinde düşüncelerini yoğunlaştırmıştır. Sanatçı, tekil yaratımlardan çok, belli bir düşünce etrafında şekillenen, çoğul kavramsal sanat yaratımlarında bulunmaktadır. Söz konusu bu yapıtlar arasında; “Catalysis” (1970), “Mythic Being Series” (1973), “Funk Dersleri” (1982-1984), “My Calling (Card) #1” (Aradığım Kart) (1986), “Vanilya Kâbusları” (Vanilla Nightmare) (1986-1989), “Everything” (Her şey) (2003-2013), gibi resim, fotoğraf, enstalasyon ve performanslardan oluşan seriler üzerinde çalışmıştır.

2. TOPLUMSAL BELLEK KAVRAMI ve ADRIAN PİPER’İN SANATI

Bir sanatçı ve akademisyen olarak, Amerikan toplumunun, etnik-kültürel çelişkileri üzerine odaklanması esasen, O’nun yetiştiği kültürel ortam ile yaşam pratikleri arasında Piper, analogi kurmaktadır. Sanatçı, Amerikan toplumunun, görece çözdüğü sorunsallar üzerinde durarak, gerçekte var olan koşullar arasında, genel kanının aksine, çok daha derin bir ayrışmanın olduğunu, hem kendi yaşamından edindiği deneyimleriyle, hem de sanatçı ve akademisyen kimliğiyle algılamaktadır.

Bu türden bir düşünme biçimi, ister istemez, bir özne olarak insanı; gerçeklikle yüzleştiren, ayrıntıları gözden kaçırmadan, fotoğrafın bütününe yakalamaya götüren bir süreci koşullamaktadır. Bir sanatçı ve felsefî düşünür olarak Piper, Amerika’nın tarihsel köklerinden gelen, kolonici ve kölecî monadlar, taşıyan referansları üzerinden, sanatını biçimlemiştir. Bu tarihsel gerçek, duyarlı bir sanatçı için vazgeçilemez bir gerçeklik zemini yaratmakla birlikte, aynı zamanda sanatını, bu gerçeklik algısı üzerine inşa etmesine olanak tanımaktadır.

Sanatın özgün niteliği, tam da bu türden bir içtepiyi, kendisine öncü bir unsur olarak yapısında saklı tutar. Dolayısıyla, sanatçı olarak, kendisini var eden toplumsal olanaklar, yine kendi yaşam ve düşünüş biçimiyle paralel olarak, kişisel serüveninin büyük bir parçası haline gelmektedir. Schudson’un konuya ilişkin düşünceleri şöyledir: “Bellek öncelikle toplumsaldır, çünkü bireysel insan zihinlerinden çok, kurallar, kanunlar, standartlaştırılmış usuller ve kayıtlar halinde kurumlara yerleşmiş, yerleştirilmiştir. Bu kültürel uygulamalar serisi aracılığıyla insanlar geçmişe borçlu olduklarını onaylar ya da geçmişin manevi devamlılığını (gelenek, kimlik, kariyer) ifade ederler (Schudson, 2007: s.179-180).”

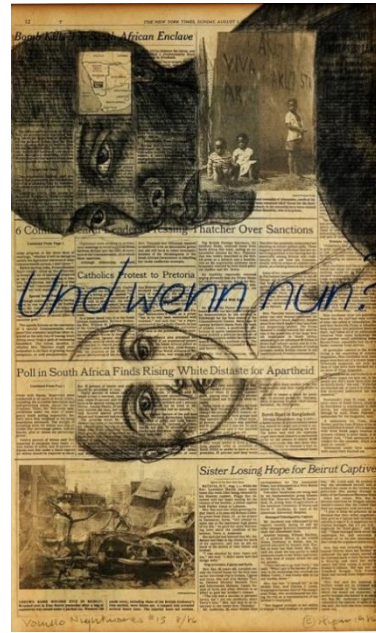
Kolektif bellek, büyük ölçüde o toplumu var eden koşulların kodlarında gizlidir. Modern kültür içerisinde, kendisine önemli derecede yer bulan “kimlik sorunsalı” ise dolaylı bir biçimde de olsa, bu kodlara bağlanmaktadır. “Kimlik” kavramı, özellikle 20. yüzyılın gelişmiş ülkelerinde ortaya çıkan ve küreselleşen dünyandan kaçamayan diğer ülkelerde de tartışılan, hem bireysel, hem de toplumsal bir sorun haline gelerek, sosyo-ekonomik koşulların yarattığı bir “sonuç” olarak değil, “neden” olarak algılanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Schudson, kolektif belleği, Amerika dinamikleri

üzerinden şöyle tanımlar: “Kolektif bellek, en azından liberal çoğulcu toplumlarda, nihai değildir, her zaman tartışmaya açıktır ve gerçekten de sıklıkla tartışılır. Amerika örneğinde, hiçbir ikon, kutsallığı tartışılmayacak kadar mukaddes değildir (Schudson, 2007: 196). Bu bağlamda, kimlik kavramı, toplumsal çerçeveden ayrı düşünülemez, çünkü onu yaratan, sosyo-ekonomik unsurlar, hem toplumların tarihsel belleğiyle, hem de o toplumun bugününe ait çok yönlü dinamiklerle ilişkilidir. *Bauman’a göre*: “Bizim kimlik sorunlarımızı ele alış biçimimiz ile kimlik sorunlarının ele alındığı dünyadaki (ya da bu kimlikle uğraşma sürecinde bizim bir şekilde ortaya çıkardığımız) çoğulluk ve farklılaşım arasında bir rezonans ve armoni var. Bizim yabancılara gereksinme duymamızın nedeni sadece, kültürel olarak biçimlendirildiğimiz yoldan dolayı, tek biçimli, monoton ve homojen bir dünyada, canlandırıcı değerdeki şeyleri özleyecek olmamız değildir. Bundan da öte, farklılığın olmadığı bir dünya, nereden bakılırsa bakılsın, yaşamlarımızın biçimlendirildiği ve sürdürüldüğü yolla geliştirilemezdi (Bauman, 1997: s.47).”

Piper, en genel anlamda, etnik ve kültürel farklılıklar üzerine sanatını kurgularken, bu ayrışmada daha çok, toplumsal stereotipler bağlamına işaret etmektedir. Nitekim Piper, yukarıda Shudson’u da (2007) sözünü ettiği; “her zaman tartışmaya açıktır” düşüncesinin, gerçeklikle olan ilişkisini, “The New York Times” gazetesinin, üç yıl (1986- 1989) boyunca, çeşitli zaman aralıklarıyla, ırkçılık ve ayrımcılık üzerine yazılan tartışmaların yer aldığı sayfalar üzerine; siyahi bir grup insanı, siyahi kadın ve erkeği ya da “av” metaforuna gönderme yapan, “Safari” sözcüğünün yer aldığı, kadın giyim reklamının sloganı üzerine, “kömür ve pastel” teknikleriyle yapılandırarak, ortaya koyduğu seriyle, tartışmanın bir parçası haline getirmiştir eserlerini. Sanatçının, söz konusu seriye adını veren ve iki zıt kavramı bir arada kullandığı; “Vanilya Kâbusları” (Görsel 1- 2- 3- 4) isimli eserleri, ortaya konulduğu tarihsel dönem ile birlikte düşünüldüğünde, yeni tartışma alanları yaratan bir sanat bağlamından söz edilebilir. Toplamda, 20 eserden oluşan serinin tamamında, gazete sayfasının alt bölümünde, künye bilgilerine yer verilerek, tıpkı baskı-resimde olduğu gibi kodlanmıştır.

Görsel 1. Adrian Piper, Vanilya Kâbusları # 9,
Gazete üzerine Kömür ve Pastel Boya, 1986.

Görsel 2. Adrian Piper, Vanilya Kâbusları # 13,
Gazete üzerine Kömür ve Pastel Boya, 1986.

Michael Brenson (1990), The New York Times’da yazdığı, makalesinde şöyle söylemiştir: “Piper, kimi insanların, farklı ten rengine sahip olanları, “insan” olarak görmelerini zorlaştıran, “ırkçı kanılarını” ortaya çıkarmak ve bu durumla mücadele etmek için eserlerini ortaya koymaktadır.” Brenson’un da belirttiği üzere, bakışını; Amerikan toplumsal yaşamındaki, görünenin ardındaki gerçekliğe, odaklayan Piper, tarihsel olarak çözümlenmiş gibi görünen, ancak gerçekte, Amerikan toplumsal yaşamının, hemen

alanında eşitsizliğe uğrayan siyahilerin; kişisel, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda karşılaştıkları, ayrımcı hegemonyaya karşı, sanatıyla mücadele eden, bir sanatçı örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 3. Adrian Piper, Vanilya Kâbusları # 3, Gazete üzerine Kömür ve Pastel Boya, 1986.

Görsel 4. Adrian Piper, Vanilya Kâbusları #10, Gazete üzerine Kömür ve Pastel Boya, 1986.

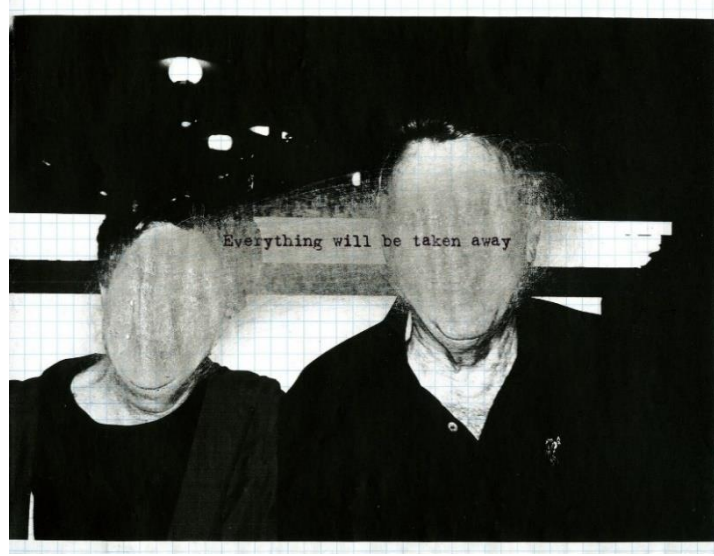
Piper'in bu serisinde yer alan eserleri, yapısal ve kuramsal olarak düşünüldüğünde, palimpsest'tir bir bakıma. Nitekim yazının icadından, günümüze değin süregelen “kayıt altına alma” eylemi bağlamında, Piper'in söz konusu yapıtları da bu türden bir göndergeye işaret ederek, tarihsel olarak, kendi referanslarını oluşturarak, basılı medya tarihinin, oldukça önemli bir parçası haline gelmiştir. “Palimpsest” kavramı, en genel tanımıyla; “tekrar kullanılan” biçiminde ifade edilebilir. Kökeni Antik Yunan'a değin uzanan, söz konusu kavram; “üzeri yazılı bir parşömenin, silinerek tekrar yazılması” anlamına gelen “Palimpsestos” sözcüğünden türemiştir. Ancak bu türden bir yeniden kullanım biçimi, silinen yazının, tam olarak yok edilememesinden dolayı, sürekli olarak “yazının belleği” sonraki zamana taşınmaktadır.

Baudelaire, bellek ile “palimpsest” kavramı arasındaki analogiyi şöyle kurmuştur: “İnsan beyni kocaman ve doğal bir “palimpsest” değil de nedir? Benim beynim bir ‘palimpsest’tir [...] Sayısız düşün, imge, duygu katmanları, birbiri arkası sıra, ı ışık kadar yumuşak bir tarzda, beyninize gelip konmuştur. Sanıldı ki, bunların her biri, kendisinden daha önce geleni daha derine itip gömüyordu. Ama gerçekte, hiç biri yok olup gitmiyordu (Baudelaire, 1994: s.195).” Toplumsal belleğin yapılanması, Baudelaire'in de belirttiği üzere, kişisel belleğin yapılanmasına benzetilmektedir ve yok olup gitmek yerine, geçmişe ait izlerle birlikte, şimdiye uzanan kolektif formlar bütünüdür.

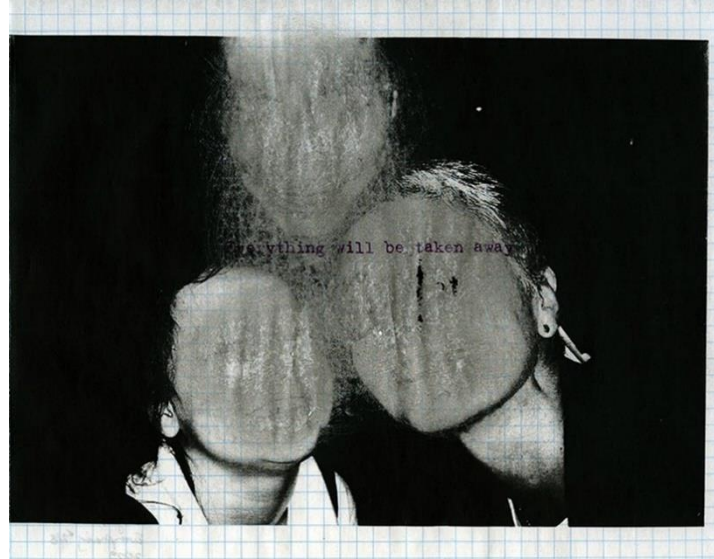
Amerika'nın, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa'nın özellikle, sosyal ve ekonomik alanlarda aldığı ağır darbelerin ardından, Amerikan Rüyası'nın zihinlerde yarattığı imgelemin, en büyük propaganda unsuru olarak araçsallaştırdığı basılı ve görsel medyaya odaklanan Piper, Amerikan toplumunun dikkatinden kaçan ya da tartışmaya değer bulduğu, hangi olgu varsa, o yönde hareket ederek, hem toplum dinamiklerini hem de kendi sanatını güncel tutmaktadır.

Nitekim, hem “Vanilya Kâbusları”, hem de “Everything” (Her Şey) (Görsel 5- 6- 7) adlı serilerde ve diğer birçok çalışmalarında; güncel, Amerikan siyasal, sosyal ve toplumsal konularına, ilişkin düşüncelerine yer vermektedir. Pollack (2008)'e göre: “Alexander Solzhenitsyn'in, ‘Her şeyi bir

insandan koparıldıktan sonra, o senin gücünün etkisinde değildir artık. Çünkü O özgürdür.’ Bu, sözü; Adrian Piper’in ‘Her Şey’ serisinin ilham kaynağıdır.”

Görsel 5. Adrian Piper, Everything #2. 8, Grafik Kâğıt Üzerine Fotoğraf ve Yazı, 21, 6 x 27, 9 cm, 2003.

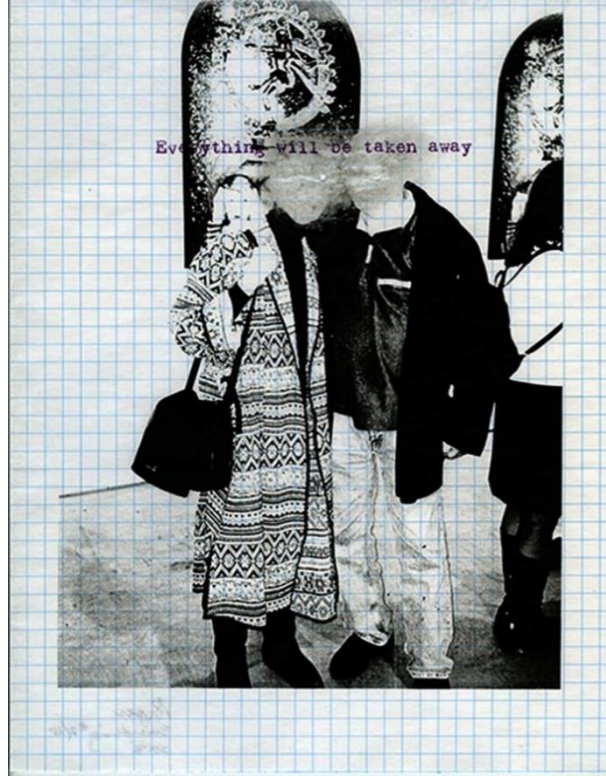

Görsel 6. Adrian Piper, Everything #2. 3, Grafik Kâğıt Üzerine Fotoğraf ve Yazı, 21,6 x 27,9 cm, 2003.

“Everything” adlı seride, sanatçı, sıradan insanların, gündelik hayatları içerisinde çekilmiş, fotoğrafları üzerinde, çeşitli müdahalelerde bulunarak, hem biçimsel, hem de anlam bakımından yeni bir mecraya taşımıştır. Fotoğraftaki kişilerin yüzleri kazınarak, üzerine, bir daktilo yazı karakterine benzeyen ve koyu kırmızı bir yazıyla; “Everything will be taken away” (Her şey götürülecek) yazmıştır. Fotoğrafı, Barthes, şöyle tanımlamıştır: “Fotoğrafın sonsuza dek kopyaladığı şey aslında yalnız bir kez olmuştur. Var oluş açısından asla yinelenemeyecek olanı, mekanik olarak yineler Fotoğraf (Barthes, 1996: s.18).”

Piper’in söz konusu eserleri, tam da, Barthes’in yukarıda sözünü ettiği, duruma karşı, yapmış olduğu bir saldırdır. Fotoğraflar, her insan için, özellikle sayısal fotoğrafların icadından önce, bireyler ve aileler

için en değerli bellek nesneleriydi ki bu durum, bugün için de geçerlidir. Ancak Piper, “Her Şey” isimli bu seri çalışmalarında, fotoğraf baskılarına yapmış olduğu müdahalelerle sanatçı, esasen, fotoğrafın zamanı hapsettiği o ana, bir müdahalede bulunmaktadır, ayrıca üzerine yazmış olduğu, “Her şey götürülecek” sözü ile zamanın, insan bedeni ve yaşamı üzerindeki etkisini imleyen, silinme (kazınma) metaforuna başvurarak; sonsuza dek, yaratmış olduğu bu yeni durumu, o fotoğraflara sabitlemiştir bir bakıma.

Görsel 7. Adrian Piper, Everything #2. 10, Grafik Kâğıt Üzerine Fotoğraf ve Yazı, 21, 6 x 27, 9 cm, 2003.

21. yüzyılın ilk yıllarında, küreselleşen dünyanın başat karakteri olan Amerika, hem küresel politikaları belirlemede, hem de toplumları teknoloji, medya, moda ve Hollywood endüstrisi gibi araçsallaştırdığı mecralarla, manipüle etme konusunda en büyük rolü üstlenmiştir. Amerika'nın, savaş ve propaganda konusunda, söz konusu çağın, ilk başarısı! olan, “11 Eylül” saldırıları ve “Irak işgali” arasında kurduğu algı yönetimi, hem kendi toplumunda, hem de dünya toplumları arasında inandırıcılığı, oldukça yüksek seviyeden, kabul görmüştür.

Bu durum, Amerikan toplumunda, her ne kadar yüksek oranda inandırıcılığı, kabul görmüş olsa da, sanatçılar ve aydınlar tarafından da bir o kadar inandırıcılıktan uzak bulunmuştur. Nitekim özellikle, 1950 sonrası, ana akım Amerikan sanatının dışındaki; eleştirel sanatçılara ve New York merkezli sanat hareketlerine bakılacak olursa, gerçek anlamda öncü sanatçılar ve bu günün en çok tartışılan, üzerine en çok yazı yazılan sanatçı ve sanat hareketlerinin, Amerikan sanatında, yaklaşık yetmiş yıllık bir belleğe sahip olduğu görülmektedir. Bu kuşağın sanatçılardan biri olan Piper, tam da bu türeden bir tarihsel anın tanığı olarak, kendi toplumuna karşı eleştirilerini, sanatıyla dile getiren, birçok Amerikan sanatçıdan biri olmuştur.

“Toplumsal bellek” ve “kimlik” kavramları arasında kurulan ilişki içerisinde, Piper, etkin olduğu 1965 yılından, günümüze kadar, değişen; sosyal ve ekonomik dinamikler doğrultusunda, kendisini sürekli olarak yenileyerek, sanatın öncü kimliğini öne çıkarmaktadır. Baudrillard'ın “kimlik” sorunsalına ilişkin görüşleri şöyledir: “Günümüzde kimlik ilkesi düzeyinde değerlendirilebilecek her şey moda tarafından

etkilenmiştir. Bunun nedeniyse tüm biçimlere, kökenlerini unutturabilmesi ve onları yinelenmeye mahkûm edebilme gücüne sahip olmasıdır. Moda her zaman "retro" olmuştur; ancak bunu geçmişi yok sayma koşuluyla başarabilmektedir. Bir başka deyişle biçimlerin hayaleti andıran ölüm ve yeniden yaşama döndürülmeleri koşuluyla Baudrillard, 2016: s.154).”

Baudrillard (2016)’ın sözünü ettiği koşullardan biri, “geçmişi yok sayma koşulu”, Piper’in toplumsal belleğe ve onu biçimlendiren politik sisteme karşı eleştirilerini yönelttiği, olgu ile doğrudan örtüşmektedir. Nitekim hemen her ülkenin sosyal hayatı, kendi içerisinde büyük ölçüde, toplumsal hafızanın zayıflamasıyla birlikte, ekonomik koşulların yarattığı basınç; özne olarak insanları, belirli bir topluluğun üyesi olmaya ya da kendisini ifade edebileceği bir gruba dâhil olmaya iterek, “kimlik”, kazanma ve kendisini gerçekleştirme çabasının önemli bir ögesi haline getirmektedir. Dolayısıyla, sanatçının söz konusu yapıtlarında, yüzlere uğrattığı deformasyon, kişileri; esasen kimliklerinin belirsizleşmesine ve var ile yok arasında bir boşluğa iterek, onları zamansızlaştırmaktadır. Bu durum, hem fotoğrafın içeriğine hem de varlık koşuluna yapılan bir müdahale olmakla birlikte, sanatçının kendi toplumuna yapmış olduğu eleştiriler bağlamında da, oldukça etkili bir dile dönüşmüştür.

Sonuç

Adrian Piper, yaşadığı çağı, kendi düşünsel perspektifinden gözlemleyerek, özellikle Amerikan toplumunun, sürekli ve sıkça değişen gündemi üzerine, oldukça etkili eleştiriler yapmaktadır. Sanatçı, sanat ile hayat arasında kurduğu ilişkiler bağlamında, toplumun yaşamsal, dilsel, kültürel ve ekonomik temelli sorunsalları ile bu normları doğrudan etkileyen politik üst yapı kurumları arasındaki nedenselliği, sanatsal bakış açısının merkezine koymaktadır.

Bu durum, sanatçıyı ister istemez, hem kendi yaşamına hem de toplumsal yaşama karşı, eleştirel bir tutum almasına sürükleyerek, belli bir bakış açısıyla sanatın ve hayatın bütününe bakmasını koşullamıştır. Dolayısıyla, gündelik hayatın bileşenlerine dikkatini veren Piper, hem tarihsel hem de güncel ait normları bir arada sentezleyerek, sanatıyla, toplumda gördüğü aksaklıklara dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda, Piper’in seri yapıtları, tarihsel kodları ve tartışma alanları bakımından, tıpkı “palimpsest” bir kavram gibi üst üste binen, çoğu kez silinen, fakat başka bir tarihsel anda, yeniden beliren hafıza katmanlarıdır bir bakıma. Söz konusu eserler, doğrudan bir düşünceye ya da toplumsal stereotiplere karşı yapılan bir gönderme olmasının yanı sıra, biçimsel anlamda da oldukça güçlü, kompozisyon ve desenlerdir aynı zamanda. Modern sanatın, 20 yüzyıl başlarında bulguladığı, yeni pratik ve biçimleme mecralarına, eserlerini doğrudan ya da dolaylı olarak, o tarihsel sürece bağlayan Piper, değişen zamanın sosyal koşulları içerisinde, bir bakıma, kendi çağının sanatsal üslubunu biçimlemiştir.

Kaynakça

- Barthes, R. (1996). “Camera Lucida: Fotoğraf Üzerine Düşünceler”, Çev: Akçakaya, R., Altıkkırkbeş Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2016). “Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm”, Çev: Adanır, O., Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi: İstanbul.
- Baudelaire, C. (1994). “**Les Paradis Artificiels**”, Çev: Şahan, Y., Telos Yayıncılık, İstanbul.
- Bauman, Z. (1997). “Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları”, Çev: Türkmen, İ., Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Schudson, M. (2007). “Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri”, Cogito, Bellek: Öncesiz, Sonrasız. (50), Ankara.

İnternet Kaynakları

- Brenson, M. (1990). “Review/Art; Adrian Piper’s Head-On Confrontation of Racism” The New York Times, NY. <https://www.nytimes.com/1990/10/26/arts/review-art-adrian-piper-s-head-on-confrontation-of-racism.html> (Erişim Tarihi. 08.03.2020).

O'Regan, K. (2018). "Everything you need to know about Adrian Piper's conceptual installations before you go and see them", <https://www.sleek-mag.com/article/adrian-piper/> (Erişim Tarihi. 18.04.2020).

Pollack B. (2008). Adrian Piper, "Everything"; A pioneering Conceptualist tackles everything and more, TimeOut New York. NY. <https://www.timeout.com/newyork/art/adrian-piper-everything> (Erişim Tarihi. 09.03.2020).

Görsel Kaynakça

Görsel 1. Erişim: 10.02. 2020. <https://wmuphoto.files.wordpress.com/2015/05/04-vanilla-nightmares-9.jpg>

Görsel 2. Erişim: 15.02. 2020. <https://africanah.org/adrian-piper-2/>

Görsel 3. Erişim: 16.02. 2020. <https://Walkerart.Org/Collections/Artworks/Vanilla-Nightmares-Number-3>

Görsel 4. Erişim: 16.02. 2020. <https://walkerart.org/collections/artworks/vanilla-nightmares-number-10>

Görsel 5. Erişim: 25.03. 2020. <http://www.nowmodernart.com/adrian-piper>

Görsel 6. Erişim: 17.04. 2020. https://artsandculture.google.com/asset/everything-2-3/LQH_EHQ-0ryAhA

Görsel 7. Erişim: 11.04. 2020. <http://www.adrianpiper.com/art/biennale/everything-2-10.shtml>

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

21. YY. BECERİLERİ KAPSAMINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ OKURYAZARLIK DÜZEYLERİ

INFORMATION LITERACY LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS WITHIN THE SCOPE OF
21ST CENTURY SKILLS

Pınar ERTEN

Dr. Öğr. Üy., Bingöl Üniversitesi

ÖZET

Bilginin güç olduğu ve buna bağlı eğitim öğretim sistemlerinin yapılandığı dönemlerden geçilmektedir. Öğrencilerin günlük yaşantılarının kolaylaştırılması ve iş hayatına hazırlanmaları sağlanmaktadır. Okul ortamında 21. yy. becerileri olarak adlandırılan yaratıcılık, iletişim, işbirliği, eleştirel düşünme, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlıkları ve sosyal ve kültürel yeterlikler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ülkelerin geleceklerinin belirleyicisi olan bu özelliklerin okul ortamlarında kazandırılması önemlidir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişimler bilgiyi etkin ve verimli bir şekilde ulaşıp kullanabilmeyi ve yeniden üretebilmeyi daha fazla ön plana çıkarmıştır. Bu sebeple bilgi okuryazarı olabilmek bireylerde aranan bir nitelik olmuştur. Ayrıca diğer 21. yy. becerilerinin daha etkin kullanımında önemli bir faktör halindedir. Değişen dünya koşulları içerisinde üniversite öğrencilerinin bilgiyi edinme ve yapılandırma çerçevesinde 21. yy. becerilerinden bilgi okuryazarlık düzeylerine ne kadar sahip olduklarını anlamak için bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda bilgi okuryazarlık düzeyleri ile cinsiyet, bölüm, yabancı dil seviyesi ve haftalık internet kullanım süresi arasında anlamlı farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Ayrıca, öğrencilere bilgiye ulaşmak için en çok kullandıkları kaynaklar ve gerekçeleri de sorulmuştur. Araştırma tarama modeline göre gerçekleştirilmiştir. Dağılım normal olduğundan parametrik testler kullanılmıştır. Evren bir devlet üniversitesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi oluşturulurken uygun örnekleme baz alınmıştır. Bu kapsamda bir devlet üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı, Hemşirelik ve İlahiyat bölümünde öğrenim gören 104 öğrenci çalışmaya katılmıştır. Katılımcıların görüşlerini almak için Adıgüzel (2011) tarafından geliştirilmiş olan beşli likert tipinde “Bilgi okuryazarlığı” ölçeği kullanılmıştır. 21. yy. becerileri arasında yer alan bilgi okuryazarlık, öğrencilerin sahip olduklarını düşündükleri bir yeterlik olarak araştırmada tespit edilmiştir. Cinsiyet, yabancı dil seviyesi ve haftalık internet kullanım süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak, bölüm değişkenine göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu farklılık, Hemşirelik bölümü ile İlahiyat ve Türk dili ve Edebiyatı bölümleri arasındadır. Bütün bölümlerin aritmetik ortalamaları çoğu zaman düzeyinde olsa da Hemşirelik bölümü öğrencileri diğer bölümlerin öğrencilerine göre kendilerini bilgi okuryazarlık açısından tam yeterli görmemişlerdir. Öğrenciler bilgiye ulaşmak için en çok interneti kullandıklarını ve gerekçesi olarak da ulaşım kolaylığı ve pratik oluşunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin bilgiye ulaşma, değerlendirme, kullanma ve yönetme becerilerinin değişen dünya koşullarına göre yeniden ele alınmalı ve buna göre sistemler revize edilmelidir.

Anahtar kelimeler: 21. yy. becerileri, bilgi okuryazarlığı, öğrenci.

ABSTRACT

It is passed through the periods when the knowledge is power and the educational systems related to this are structured. It is ensured that students' daily lives are facilitated and they are prepared for business life. In the school environment, it called 21. century skills creativity, communication, cooperation, critical thinking, information and communication technologies literacy and social and cultural competencies are tried to be gained. It is important that these characteristics, which are the determinants of the future of the countries, are gained in school settings. In particular, the changes in information and communication technologies have brought more emphasis to the ability to access, use and reproduce information effectively and efficiently. For this reason, being an information literate has been a quality that is sought in individuals. It is also an important factor in more effective use of other 21st century skills. In the changing world conditions, this study has been carried out in order to understand how much university students have information literacy levels from 21st century skills within the framework of acquiring and structuring knowledge. In this context, it has been investigated whether there is a significant difference between information literacy levels and gender, department, foreign language level and weekly internet usage time. In addition, students were asked about the sources and reasons they use most to access information. The research was carried out according to the descriptive model. Since the distribution is normal, parametric tests are used. The population consists of students from a public university. While creating the sample of the research, the appropriate sample was taken as basis. In this context, 104 students attending the Turkish Language and Literature, Nursing and Theology departments at a public university participated in the study. In order to get the opinions of the participants, the "Information Literacy" scale in the five-likert type developed by Adıgüzel (2011) was used. Information literacy, which is one of the 21st century skills, has been identified in the research as a competence that students think they have. No significant difference was found according to gender, foreign language level and weekly internet usage time variable. However, a significant difference was found according to the department variable. This difference is between the Nursing department and the Theology and Turkish language and Literature departments. Although the average of all departments is "most of the time", the Nursing students did not consider themselves fully sufficient in terms of information literacy compared to the students of other departments. The students stated that they mostly use the internet to access information, and that it is easy to use and practical as a reason. Students' ability to access, evaluate, use and manage information should be reconsidered according to changing world conditions, and systems should be revised accordingly.

Keywords: 21st century skills, information literacy, student.

GİRİŞ

Bilginin güç olduğu ve buna bağlı eğitim öğretim sistemlerinin yapılandığı dönemlerden geçilmektedir. Öğrencilerin günlük yaşantılarının kolaylaştırılması ve iş hayatına hazırlanmaları eğitim-öğretim programlarında ihtiyaç haline dönüşmüştür. Bireylerin değişimlere uyum sağlaması, teknolojiyi yakalayabilmeleri, doğru bilgiyi seçebilme, analiz edebilme, değerlendirebilme ve elde edilen bilgiyi günlük yaşamda ürüne dönüştürebilme beceri ve yeterlilikleri olan 21. yy. becerilerine sahip olması gerekmektedir (Anagün, Atalay, Kılıç ve Yaşar, 2016).

Okul ortamında 21. yy. becerileri olarak adlandırılan yaratıcılık, eleştirel düşünme, iletişim ve işbirliğini içine alan öğrenme ve yenilenme becerileri, bilgi ve medya okuryazarlığının olduğu bilgi ve teknoloji becerileri, uyum ve girişimciliğin yer aldığı yaşam ve meslek becerileri kazandırılmaya çalışılmaktadır (P21 (Partnership for 21st Century Learning), 2019). P21 (2019) kapsamında, bilgi, medya ve teknoloji becerileri bilgi, medya ve bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığını içermektedir ve bilgi okuryazarlığının içeriği ise şu şekilde belirtilmiştir:

1. Bilgiye ulaşma ve değerlendirme

- Bilgiye (zaman ve kaynak açısından) etkili ve etkin bir şekilde erişim,
- Bilgiyi eleştirel ve yetkin bir şekilde değerlendirme.

2. Bilgiyi kullanma ve yönetme

- Bilgiyi eldeki sorun için doğru ve yaratıcı bir şekilde kullanma,
- Bilginin akışını çok çeşitli kaynaklardan yönetme,
- Bilgi erişimi ve kullanımını çevreleyen etik/yasal konular hakkında temel bir anlayış uygulama.

21. yy. becerileri, öğrenciler arasında bilgi ve anlayışının geliştirilmesini sağlamaktadır (Gelen, 2017). Öğrenciler için mevcut olan bilgi miktarı, her bireyin bilgiyi uygun ve etkili bir şekilde seçme, değerlendirme ve kullanma becerilerini edinmesini gerektirmektedir (AASL (American Association of School Librarians), 2009).

Öğrenme, iş birliği içerisinde, eleştirel ve yaratıcı bir şekilde düşünen bireylerin iletişim kurarak bilgiyi üretme faaliyetine dönüşmüştür; okuryazarlıkta basılı materyalden okuma ve yazmanın ötesine geçmiştir (Hamarat, 2019). Günümüz koşullarında okuma, yazma ve dört işlem becerileri artık yeterli gelmemektedir. Anadil okuryazarlığının yanında; bilgi okuryazarlığı, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, bilim okuryazarlığı, matematik okuryazarlığı, sanat okuryazarlığı, yabancı dil okuryazarlığı gibi birçok alanda yeterlikler oluşturulmuştur (Gelen, 2017). Bilgi okuryazarlık, okuryazarlık kavramları için temel bir kavram niteliğindedir. Bilgi okuryazarlığı, bireylerin bilgiyi arama, bulma, üretme ve değerlendirme faaliyetlerinin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesidir (Demiralay ve Karadeniz, 2008). Ancak, günümüzde bilgi okuryazarlığının tanımı kaynaklar ve teknolojiler değiştikçe daha da karmaşık hale gelmiştir. Referans kaynaklarını kullanmak gibi basit bir tanımdan bilgiyi bulmaya doğru ilerleme göstermiştir. Dijital, görsel, metinsel, ve teknolojikte dahil olmak üzere çoklu okuryazarlıklar, bilgi okuryazarlığına bu yüzyıl için çok önemli beceriler olarak katılmışlardır (AASL, 2009).

Ülkelerin geleceklerinin belirleyicisi olan bu özelliklerin okul ortamlarında kazandırılması önemlidir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişimler bilgiyi etkin ve verimli bir şekilde ulaşım kullanabilmeyi ve yeniden üretebilmeyi daha fazla ön plana çıkarmıştır. Bu sebeple, “bilgiye ulaşma yollarını bilen ve bilgiyi anlamlandırarak uygun biçimde kullanabilen” bilgi okuryazarı olabilmek (Henderson ve Scheffler, 2003) bireylerde aranan bir nitelik olmuştur. Ayrıca diğer 21. yy. becerilerinin daha etkin kullanımında önemli bir faktör halindedir.

Amaç

Değişen dünya koşulları içerisinde üniversite öğrencilerinin bilgiyi edinme ve yapılandırma çerçevesinde 21. yy. becerilerinden bilgi okuryazarlık düzeylerine ne kadar sahip olduklarını anlamak için bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda bilgi okuryazarlık düzeyleri ile cinsiyet, bölüm, yabancı dil seviyesi ve haftalık internet kullanım süresi arasında anlamlı farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Ayrıca öğrencilerin bilgiye ulaşmak için en çok kullandıkları kaynaklar ve gerekçeleri de belirlenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma tarama (betimleme) modeline göre gerçekleştirilmiştir. Mevcut durumun ne olduğu açıklanmaya çalışıldığından bu yönteme başvurulur (Kaptan, 1998).

Evren ve Örneklem

Evren bir devlet üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini oluşturulurken uygun örnekleme baz alınmıştır. Tablodaki veriler geçerli olan veriler dikkate alındıktan sonra oluşturulmuştur.

Tablo 1. Araştırmada Yer Alan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

Cinsiyet	f	%
Erkek	22	21.2
Kız	82	78.8
Bölüm		
Türk Dili ve Edebiyatı	51	49.0
Hemşirelik	34	32.7
İlahiyat	19	18.3
Haftalık internet kullanım sıklığı		
Haftada 1-10 saat arası	44	42.3
Haftada 11-20 saat arası	23	22.1
Haftada 21-30 saat arası	19	18.3
Haftada 31 saat ve üzeri	18	17.3
Yabancı dil seviyesi		
Zayıf	51	49.0
Orta	47	45.2
İyi	6	5.8
Toplam	104	100.0

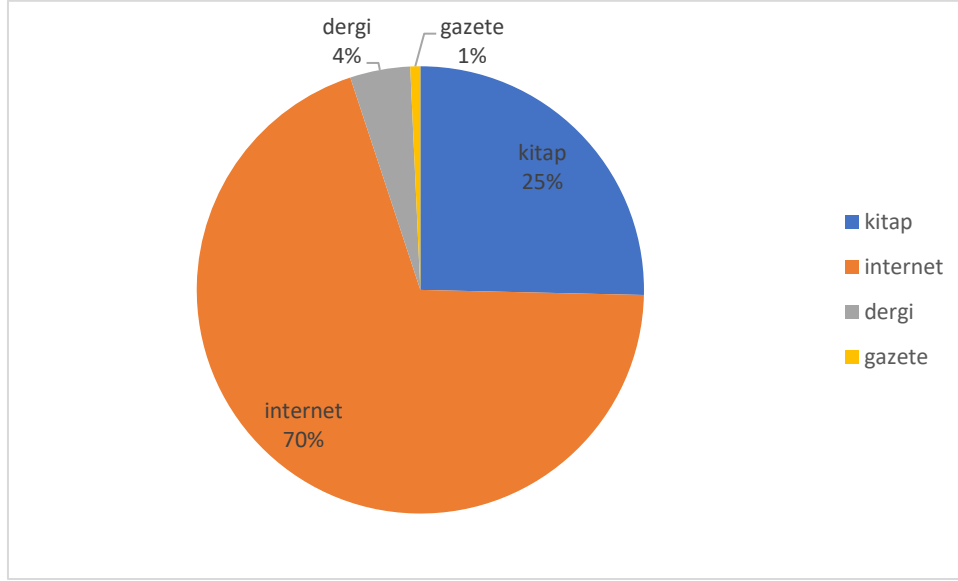
Araştırmada yer alan 104 öğrencinin %21.2'si erkek, %78.8'i kız öğrencidir. Bu öğrencilerin %49.0'ı Türk Dili ve Edebiyatı, %32.7'si Hemşirelik ve %18.3'ü ise İlahiyat bölümünde öğrenim görmektedirler. Haftalık internet kullanım sürelerine bakıldığında ise öğrencilerin çoğunluğunun (%42.3) haftada 1 ile 10 saat arası internette vakit geçirdikleri görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin çoğunluğunun (%49.0) yabancı dil seviyelerinin zayıf düzeyde oldukları da görülmüştür.

Veri Toplama Aracı ve Analizi

Katılımcıların görüşlerini almak için Adıgüzel (2011) tarafından geliştirilmiş olan beşli likert tipinde “Bilgi Okuryazarlığı” ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin dört faktörlü, Cronbach Alpha güvenirlik katsayısının 0.928, açıklanan varyans değerinin 53.43, madde toplam test korelasyon değerlerinin ise 0.457 ile 0.735 arasında değiştiği belirlenmiştir (Adıgüzel, 2011). Verilerin analizinde öncelikli olarak dağılımın normal olup olmadığı test edilmiş ve normal olduğu belirlendikten sonra parametrik testlerden bağımsız gruplar t-testi, tek yönlü varyans analizi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca betimsel istatistikler de yapılmıştır. Ölçeğin çalışmada Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı 0.888 bulunmuştur ve güvenirlik için yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2013). Anlamlılık değeri 0.05 olarak ele alınmıştır. Aritmetik ortalamalar “hiçbir zaman: 1.00–1.80”; “ara sıra: 1.81–2.60”; “bazen: 2.61–3.40”; “çoğu zaman: 3.41–4.20”; “her zaman: 4.21–5.00” aralıklarına göre yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Katılımcılara “Bilgiye ulaşmak için en çok kullandığınız kaynak hangisidir?” ve “Neden bu kaynağı kullanıyorsunuz?” şeklinde sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara birden fazla cevap verilmiştir. Verilen cevaplar aşağıda yer almaktadır.

Şekil 1. Bilgiye Ulaşmak İçin Öğrencilerin En Çok Kullandığı Kaynaklar

Öğrenciler bilgiye ulaşmak için en çok interneti kullandıklarını belirtmişlerdir. Ardından kitap, dergi ve gazete sırasıyla belirtilmiştir. İnternet cevabını veren bireylerin geneli interneti bilgi kaynağı olarak kullanma gerekçesi olarak şunları ifade etmişlerdir: Bilgiye kolay erişim, pratik, hızlı, rahat, basit, ulaşılabilir, çok fazla bilginin bir arada olması, güncel bilgilere ulaşma ve doğru bilgiye ulaşmada güvenilirliği az. Bilgi kaynağı olarak kitabı söyleyenlerin tamamı ise doğru ve güvenilir bilgi sunması özelliğini gerekçelerinde ifade etmişlerdir. Öğrencilerin interneti bilgiye ulaşmak için kullandıkları, ancak doğru ve güvenli bilgiye ulaşma hususunda tereddütlerinden dolayı kitaplara da başvurdukları görülmektedir.

Öğrencilerin bilgi okuryazarlık düzeylerine yönelik betimsel istatistiklere Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin Bilgi Okuryazarlık Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Katılımcı sayısı	Min	Max	$\bar{X}$	Standart sapma
104	2.21	4.72	3.73	0.50

Öğrenciler bilgi okuryazarlık düzeylerini değerlendirirken “çoğu zaman” düzeyinde ($\bar{X}=3.73$) sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç doğrultusunda, öğrencilerin 21. yy. becerilerinden olan bilgi okuryazarlığa yeteri düzeyde sahip oldukları ifade edilebilir.

Araştırmada cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin bilgi okuryazarlık düzeylerinin nasıl farklılaştığını belirlemek için t-testi yapılmıştır. Sonuçlar ise Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin Bilgi Okuryazarlıklarına İlişkin Cinsiyet Değişkenine göre t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	t	p
Kız	22	3.63	0.54	-1.057	0.293
Erkek	82	3.76	0.49		

Tabloda da görüldüğü üzere cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin bilgi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($t_{(102)}=-1.057$, $p>0.05$). Hem erkek öğrenciler hem de kız

öğrenciler çoğu zaman düzeyinde bilgi okuryazarlığa sahip olduklarını belirtmişlerdir. Erkek ve kız öğrenciler bilgi okuryazarlık düzeylerinin yeterli düzeyde olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Bölüm değişkenine göre öğrencilerin bilgi okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesini yapmak için varyans analizi gerçekleştirilmiştir ve sonucuna Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Bilgi Okuryazarlıklarına İlişkin Bölüm Değişkenine göre Varyans Analizi Sonuçları

Bölüm	n	$\bar{X}$	ss	Varyans Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p	Scheffe
1. İlahiyat	19	3.95	0.43	Gruplar Arası	3.811	2	1.905	8.844*	0.000	2-1,3
2. Hemşirelik	34	3.46	0.50	Gruplar İçi	21.761	101	0.215			
3. Türk Dili ve Edebiyatı	51	3.82	0.45	Toplam	25.572	103				
Levene: 0.315	p= 0.731									

*p<0.05

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre bilgi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($F_{(2-101)}=8.844$, $p<0.05$). Farklılık Hemşirelik bölümü öğrencileri ile İlahiyat ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri arasında gerçekleşmektedir. Bütün bölümlerin aritmetik ortalamaları çoğu zaman düzeyinde olsa da Hemşirelik bölümü öğrencileri diğer bölümlerin öğrencilerine göre kendilerini bilgi okuryazarlık açısından tam yeterli görmemişlerdir.

Yabancı dil seviyesi değişkenine göre öğrencilerin bilgi okuryazarlıkları arasındaki farklılaşmaya bakmak için varyans analizi yapılmıştır. Bu analize ait sonuçlar Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Öğrencilerin Bilgi Okuryazarlıklarına İlişkin Yabancı Dil Seviyesi Değişkenine göre Varyans Analizi Sonuçları

Yabancı dil seviyesi	n	$\overline{X}$	ss	Varyans Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p
1. Zayıf	51	3.64	0.48	Gruplar Arası	0.954	2	0.477	1.957	0.147
2. Orta	47	3.80	0.52	Gruplar İçi	24.618	101	0.244		
3. İyi	6	4.00	0.36	Toplam	25.572	103			
Levene: 0.531		p= 0.590							

Araştırma kapsamında yer alan öğrencilerin bilgi okuryazarlıkları ile yabancı dil seviyeleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F_{(2-101)}=1.957$, $p>0.05$). Farklı yabancı dil seviyelerine sahip bireylerin bilgi okuryazarlık düzeyleri çoğu zaman aralıktadır. Öğrencilerin yeterli bilgi okuryazarlık düzeylerine sahip oldukları söylenebilir. Ancak her ne kadar hepsi aynı düzeyde olsa da yabancı dil seviyesinin artması ile bilgi okuryazarlık düzeyinin de arttığı görülmektedir. Bilgi okuryazarlık düzeyinin artmasına yol açtığı düşünülebilir.

Öğrencilerin en çok başvurdukları bilgi kaynağı internet olmasından kaynaklı haftalık internet kullanım sürelerinin bilgi okuryazarlıkları üzerindeki durumunu ortaya koymakta önem arz etmektedir. Bunun için yapılan analize ait bulgular aşağıdaki tabloya aktarılmıştır.

Tablo 6. Öğrencilerin Bilgi Okuryazarlıklarına İlişkin Haftalık İnternet Kullanım Süresi Değişkenine göre Varyans Analizi Sonuçları

Haftalık internet kullanım süresi	n	$\overline{X}$	ss	Varyans Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p
1. Haftada 1-10 saat arası	44	3.76	0.44	Gruplar Arası	0.132	3	0.044	0.173	0.914
2. Haftada 11-20 saat arası	23	3.72	0.559	Gruplar İçi	25.440	100	0.254		
3. Haftada 21-30 saat arası	19	3.72	0.58	Toplam	25.572	103			
4. Haftada 31 saat ve üzeri	18	3.66	0.45						
Levene: 1.326 p= 0.270									

Haftalık internet kullanım süresine göre öğrencilerin bilgi okuryazarlığı arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($F_{(3-100)}=0.173$, $p>0.05$). Haftalık internet kullanım süreleri değişse de öğrencilerin bilgi okuryazarlık düzeyi çoğu zaman şeklindedir. Öğrenciler kendilerini yeterli görmelerine rağmen tabloda haftalık internet kullanım süresinin düşmesi ile bilgi okuryazarlık düzeylerinde az da olsa bir artış gözlemlenmektedir. Bilgi kaynağı olarak en çok internete başvurmalarına rağmen interneti bilinçli kullandıkları ve buna bağlı olarak bilgi okuryazarlık düzeylerinin olumlu yönde arttığı düşünülebilir.

SONUÇ VE ÖNERLER

21. yy. becerileri arasında yer alan bilgi okuryazarlık, öğrencilerin sahip olduklarını düşündükleri bir yeterlik olarak araştırmada tespit edilmiştir. Araştırmada, cinsiyet, yabancı dil seviyesi ve haftalık internet kullanım süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmazken, bölüm değişkenine göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Ayrıca çalışma içerisinde öğrencilerin yabancı dil seviyeleri ve bilinçli internet kullanımları ile bilgi okuryazarlık seviyeleri arasında olumlu bir bağ olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin değişen dünya koşullarına bağlı olarak güncellemeleri çabuk ve hızlı bir şekilde gerçekleştirebilecek bilgi okuryazarı bireyler oldukları aşıkardır. Çalışmada, bilgiye ulaşmak için en çok interneti ardından sırasıyla kitabı, dergiyi ve gazeteyi kullandıkları görülmüştür. İnterneti bilgi kaynağı kullanma gerekçeleri arasında bilgiye kolay erişim, pratik, hızlı, rahat, basit, ulaşılabilir, çok fazla bilginin bir arada olması, güncel bilgilere ulaşma ve doğru bilgiye ulaşmada güvenilirliğinin az olması sayılmıştır. Ayrıca, kitabı bilgi kaynağı olarak kullanan öğrencilerin gerekçelerinin ise doğru ve güvenilir bilgi sunma şeklinde olduğu görülmüştür. Koç ve Koşaner (2005), bilgisayar ve teknoloji konusunda kendilerini yeterli gören öğrencilerin bilgileri sıklıkla internet üzerinden ve denetimsiz olarak topladıklarını belirlemişlerdir. İzci ve Koç (2012), öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerisine sahip, bilgi okuryazarı ve yabancı dil bilen kişiler olmaları gerektiği vurgusunda bulunmuştur. Aydın (2019), İngilizce öğretmen adaylarında yaptığı çalışmasında bilgi okuryazarlık düzeylerinin yüksek seviyede olduğunu ve bunun İngilizce dil yeterlilikleri ile alakalı olduğunu da belirtmiştir. 21. yüzyılın insan profilinde bilgi ve bilgiyi kullanabilme öne çıkmaktadır. Öğrencilerin bilgiye ulaşma, değerlendirme, kullanma ve yönetme becerileri değişen dünya koşullarına göre yeniden ele alınmalı ve buna göre sistemler revize edilmelidir. Sonuçlar çıkarmak, bilinçli kararlar vermek, bilgiyi yeni durumlara uygulamak ve yeni bilgi üretmek eğitim programlarında her daim güncellenmelidir.

KAYNAKLAR

AASL (American Association of School Librarians). (2009). *Standards for the 21st-Century learner in action*. (e-book Edition)
<https://www.epsnj.org/site/handlers/filedownload.ashx?moduleinstanceid=7770&dataid=32216&FileName=AASL%2021ST%20C%20LEARNER.pdf> Erişim Tarihi: 19.01.2020.

Adıgüzel, A. (2011). Bilgi okuryazarlığı ölçeğinin geliştirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 15-28.

Anagün, Ş. S., Atalay, N., Kılıç, Z. ve Yaşar, S. (2016). Öğretmen Adaylarına Yönelik 21. Yüzyıl Becerileri Yeterlilik Algıları Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(2), 160-175.

Aydın, A. (2019). *İngilizce öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde öğretmen eğitiminde 21.yüzyıl becerilerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı istatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum*. (Genişletilmiş 18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Demiralay, R. ve Karadeniz, Ş. (2008). İlköğretimde yaşam boyu öğrenme için bilgi okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 2(6), 89-119.

Gelen, İ. (2017). P21-Program ve öğretimde 21. yüzyıl beceri çerçeveleri (ABD Uygulamaları). *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 15-29.

Hamarat, E. (2019). *21. yüzyıl becerileri odağında Türkiye'nin eğitim politikaları*. İstanbul: SETA Yayınları.

Henderson, M. V., & Scheffler, A. J. (2003). New literacies, standards, and teacher education. *Education*, 124(2), 390-396.

İzci, E. ve Koç, S. (2012). Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeye ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 101-114.

Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri.

Koç, S. ve Koşaner, Ö. (2005). Bilgi okuryazarlığı ve aktif eğitim: Bir uygulama örneği. *İçinde II. Aktif Eğitim Kurultay Kitabı 2005*, s. 74-89. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

P21 (Partnership for 21st Century Learning). (2018). *Framework for 21st Century Learning Definitions*. http://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_DefinitionsBFK.pdf Erişim Tarihi: 19.01.2020.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

XIX ƏSRDƏ ƏDƏBİ MƏCLİSLƏR VƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATININ TƏDRİSİ MƏSƏLƏLƏRİ

LITERARY MEETINGS AND TEACHING ISSUES OF AZERBAIJANI LITERATURE IN THE
XIX CENTURY

Nazila Abdullazadeh

doctor of philosophy in pedagogy, associate professor, Azerbaijan State Pedagogical University

ÖZƏT

Tarixi qədim çağlara gedib çıxan ədəbi məclislər həmişə söz sənətinin inkişafı naminə vasitə rolunu oynayıblar. Bütün dövrlərdə ədəbi məclislər dövrün ədəbi qüvvələrini toplayaraq təşkil olunmuşdur. Ta qədimdən söz xiridarlarının məkanı ayrı-ayrı qələm sahiblərinin XII əsrdə Azərbaycanda Eldəgizlər və Şirvanşahlar saraylarında fəaliyyət göstərən bu məclislərdə şairlər şeirləşər, bir-birlərinə nəzirələr deyirdilər. XV əsrdə Şah İsmayıl Xətayinin sarayındakı məclisdə toplaşan Süruri, Şahi, Matəmi, Tüfeyli, Qasimi kimi istedadlı şairlərə məliküş-şüəra Həbibli başçılıq edərdi.

XIX əsrdə ədəbi məclislər Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti tarixinə ənənəvi olaraq daxil olur və dövrün ədəbi qüvvələrinin yaradıcılıq birliyinə çevrilir. Bu məclislərdə yalnız şeirləşmə aparılır, nəzirələr yazılır, həm də musiqi bəstələnir (belə demə mümkündürsə), poeziya ilə incəsənət vəhdətdə inkişaf edirdi. Şeir və musiqi həvəskarları sadəcə bir yerə toplaşmaqla kifayətlənmir, daha ali məqsədlərə, Azərbaycanda bədii söz sənətinin, mədəni inkişaf səviyyəsinin yüksəlməsinə çalışırdılar. Bu məclisləri görkəmli şairlər, müəllimlər təşkil edirdilər.

XIX əsr şairlərinin əsərləri ana dilində yazılsa da, hələ ərəb-fars sözlərindən, şablon epitetlərdən uzaq deyildi. Bu sözlərin bəzilərinin mənası başa düşülərək işlədilsə, bəziləri ənənəvi olaraq şeirə gətirilir, dildə ağırlıq yaradırdı. Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yaradılan ədəbi məclislərdə poeziya məsələləri müzakirə edilir, şairlər bir-birlərinin şeirlərinə, klassik ədəbi nümunələrə nəzirələr yazır, dövrün təlim-tərbiyə məsələləri müzakirə edilirdi. Əsrin əvvəlində Abbasqulu Bakıxanovun təşkil etdiyi "Gülüstən" ədəbi məclisinin fəaliyyətini çox çəkmir ki, 1938-ci ildə Ordubadda Şıxəli Naib tərəfindən yaradılan "Əncüməni-şüəra", 40-cı illərdə Gəncədə Mirzə Şəfi Vazehin rəhbərliyi ilə "Divani-hikmət" məclisində davam etdirilir. Şair və xəttat, müəllim Mirzə Şəfinin bu məclisində təkcə şairlər deyil, dövrün tanınmış sənətkarları, musiqisevərlər, Azərbaycana qonaq gələn tərcüməçilər, gimnaziya müəllimləri də toplaşar, Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrinin şəhərbəşəhər yayılmasının, öyrənilməsinin şahidi olardılar.

1850-ci ildə Lənkəranda İsmayıl bəy Qasirin təşəbbüsü ilə "Fövcül-füsəha", 70-ci illərdə Şamaxıda Seyid Əzim Şirvaninin təşkil etdiyi "Beytüs-səfa", Qarabağda Xurşidbanu Natəvan və Mir Möhsün Nəvvabın "Məclisi-üns", Bakıda Məhəmməd ağa Cürminin "Məcməüş-şüəra" ədəbi məclisləri Azərbaycan ədəbiyyatının təbliği və tədrisi istiqamətində böyük işlər görmüşlər.

Aşar sözlər: söz sənəti, ədəbi məclis, nəzirə, tədris, təlim-tərbiyə

SUMMARY

Literary assemblies dating back to ancient times have always played a role in the development of the art of speech. In all periods, literary meetings were organized by gathering the literary forces of the time. From time immemorial, poets used to recite poems and look at each other at these gatherings of the

owners of individual pens in the palaces of Eldegizs and Shirvanshahs in Azerbaijan in the 12th century. In the 15th century, talented poets such as Sururi, Shahi, Matami, Tufeyli, and Qasimi, who gathered at a meeting in the palace of Shah Ismail Khatayi, were led by Habibi. In the 19th century, literary assemblies traditionally entered the history of Azerbaijani literature and culture and became a creative union of the literary forces of the time. Not only poetry were written at these gatherings, but also music was composed (so we can say) and art developed in unison. Poetry and music lovers did not just gather together, but strive for higher goals, to raise the level of artistic expression and cultural development in Azerbaijan. These meetings were organized by prominent poets and teachers. Although the works of 19th century poets were written in their native language, they were not far from Arabic-Persian words and standard epithets. While some of these words were used with understanding, others were traditionally quoted in poetry, adding weight to the language. Poetry issues were discussed at literary meetings established in different regions of Azerbaijan, poets wrote reviews of each other's poems, classical literary examples. The "Gulustan" literary assembly organized by Abbasgulu Bakikhanov at the beginning of the century did not last long. The "Anjumani-shu'ara" founded by Shikhali Naib in Ordubad in 1938 and the "Divani-Hikmat" assembly in Ganja in the 1940s under the leadership of Mirza Shafi Vazeh. Poet and calligrapher, Mirza Shafi's meeting will bring together not only poets, but also well-known artists of the time, music lovers, translators visiting Azerbaijan, gymnasium teachers, witnessing the spread and study of Azerbaijani literature in the city.

“Fovjul-fusaha” in Lankaran in 1850 on the initiative of Ismayil bey Qasir, “Beytus-safa” organized by Seyid Azim Shirvani in Shamakhi in 70s, “Mejlisi-uns” by Khurshidbanu Natavan and Mir Mohsun Navvab in Karabakh, “Mohammad agha Jurmi” in Baku Majmaush-slogan ”literary meetings have done a great job in the promotion and teaching of Azerbaijani literature.

Keywords: word art, literary assembly, vision, teaching, education

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

İSLÂM'DAN ÖNCE NECRÂN ŞEHİRİ
THE CITY OF NAJRAN BEFORE ISLAM

Dr. Hakan TEMİR
Ordu Üniversitesi

ÖZET

Necrân, Arap Yarımadasının güney kesiminde ve Yemen'in kuzeyinde yer alan tarihî antik şehrin adıdır. Kuruluşu milattan öncesine dayanan şehir, günümüzde Suudi Arabistan sınırları içerisinde kalır. Son zamanlarda olduğu kadar İslâm'dan önce de ticaret, tarım ve üretimde kat ettiği ilerlemelerle adından söz ettiren ve dinî mekânlarıyla insanların dikkatini çeken bir yerdir. Burasını önemli hale getiren faktörlerin başında ticaret gelir. Yemen'in dağlarında yetişen Lübân ağacından elde edilen kokunun kuzey bölgelerdeki Mısır, Roma ve Sâsanî devletlerine ihraç edildiği ve dünya ticaretinde hatırı sayılır bir yer edindiği bilinmektedir. Bir dönem Arap ticaretinin simgesi haline dönüşen koku, ticaret yollarının güzergâhını belirlediği gibi birçok şehri içerisine alan Arap ticaret hattının *Buhur Yolu* olarak adlandırılmasına sebebiyet vermişti. Yol üzerindeki şehirlerden birisi ise Necrân'dı. Necrân'ı ticarî bir kavşak haline getiren bu yol, şehrin iç ve dış ticareti canlandırdı. Ticaretle bağlantılı olarak üretim ve tarım da gelişti. Tüccarların satmakla övündüğü deri üretimi ve fiyatı pahalı olan dokuma ürünleri Necrân ile bilinmeye başladı.

Ekonominin gelişmesine paralel olarak Necrân'daki dinî mekânların imarı ve farklı dinî inançların yayılması hızlandı. Kâbe'ye alternatif olsun diye deriden imal edilmiş büyük bir kubbeden ibaret Kâbetü Necrân, Necrân şehrine dinî liderlik vasfı kattı. Bu yüzden Necrân, dokunulması yasak olan dört şehirden birisi (Mekke, Medine, Kudüs ve Necrân) algısı oluştu. Putperest inancın yanında Hristiyanlık da şehre hâkim olan kabileler arasında yayıldı. Dinî inançtaki çoğulcu yapı birçok tarihî hadisenin de sebebi oldu. İşte bu tebliğde Arap Yarımadasında yer alan Necrân'ın önemli hale getiren faktörler açıklanarak şehrin döneme olan etkisi tespit edilmeye çalışacaktır. Böylelikle Câhiliye dönemine damgasını vuran bir şehrin tarihi ve siyasî olaylara olan etkisi anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Necrân, Yemen, Ticaret, Hristiyanlık, Üretim

ABSTRACT

Najran is the name of the historical ancient city located in the southern part of the Arabian Peninsula and north of Yemen. The city, which was founded before Christ, remains within the borders of Saudi Arabia today. The city was a place that made the name of the progress it has made in trade, agriculture and production before Islam as well as now and attracts people's attention with its religious places. The leading factor that makes this place important is trade. It is known that the scent obtained from the incense tree that grows in the mountains of Yemen is exported to the Egyptian, Roman and Sâssânid Empires states in the northern regions and has gained a considerable place in world trade. The scent, which became a symbol of Arab trade for a while, caused the Arab trade line to be named the Frankin Path, as it determined the route of the trade routes, and included many cities. One of the cities on the road was Najran. This road, which turned Najran into a commercial crossroad, stimulated the city's domestic and foreign trade. Production and agriculture also developed in connection with trade. The leather production and price-weaving products that merchants boasted about selling began to be known with Najran.

In parallel with the development of the economy, the development of religious places in Najran and the spread of different religious beliefs accelerated. The Kababet Najran, which consists of a large dome made of leather to provide an alternative to the Kaaba, added religious leadership to the city of Najran. For this reason, one of the four cities (Makkah, Medina, Jerusalem and Najran) which were forbidden to be touched, was accepted. Besides the pagan belief, it spread amongst the tribe that ruled the city in Christianity. The pluralistic structure in religious belief was also the reason for many historical events. In this communiqué, the factors that make the city of Najran located in the Arabian Peninsula important will be explained and will try to determine the impact of the city on the period. Thus, it will be helpful to understand the chemistry of a city that marked the ignorance period.

Key Words: Najran, Yemen, Trade, Christianity, Production

GİRİŞ

Şehirler, coğrafyaların kaderini belirleyen aktörler, gündelik hayatın yoğun bir şekilde devam ettirildiği merkezler ve içerisinde yaşayan insanların zihniyet yapılarını yansıtan biyografik anıtlardır. Şehirlerin yansıtıcı özeliğinden dolayı adeta her topluluk, inşa ettiği şehirlerle kendini tanıtır. Şehirlerdeki her bir taş yığını, toprak birikintisi, tahta parçası vücut bulduğu binalarla anlamlı hale gelir ve yapıları inşa eden insanların evreni algılamalarına göre şekil alarak tarihe bir not düşerler. Bu yüzden şehirler tarihin vazgeçilmez şahitleridir ve tarihî hadiseler anlatılırken mekân, zaman ve tarih üçlüsü birbirinden ayrılması mümkün olmayan bileşenler olarak kabul edilir. Mekânın tarih üzerindeki derin etkisi sebebiyle şehir tarihçiliği XVIII. ve XIX. yüzyılda bir disiplin haline gelerek tarih felsefesinin çalışma sahasında yer almıştır.

Şehirlerin kılavuzluğundan faydalanarak İslâm öncesi Arap Yarımadasının tarihi aydınlatılmak istenildiğinde belli başlı şehirlerin üzerinde yoğunlaşılır. Hicaz'da Mekke, Medine, Taîf; kuzey kesimlerde Şâm, İlyâ (Kudüs) ve Hire; güneyde diğer ifadeyle Yemen'de ise San'a, Me'rib ve Necrân içerisinde bulundukları coğrafyayı ve insanların yaşam biçimlerini anlatmaya hazır rehberlerdir. Zikredilen bölgeler içerisinde Yemen, ilk zamanlardan itibaren krallıkların kurulduğu, kara ve deniz ticaretinin ileri safhaya uğradığı, dinî inançların geliştiği ve siyasî kargaşaların yaşandığı bir arena olduğundan merakları üzerine çekmiştir. Yemen'i ve Arap Yarımadasını anlamak için kilit taşlarından birisi ise hiç şüphesiz Necrân'dır. Yapılan bu araştırma mikro tarihçilik gibi görünse de makro tarihçiliğe ışık tutacak bilgiler içereceği malumdur.

A- Şehir Hakkında Genel Malumatlar

1. Coğrafi Konumu ve Planı

Arap Yarımadası sınırları içerisinde kalan Necrân, güney istikametindeki San'a'ya 410 km, Aden'e 800 km; kuzeyde Mekke'ye 850 km, Taîf'e 750 km uzaklıkta yer alır. Doğusunda Rubulhali çölü, batısında Kızıldeniz, güneyinde Yemen, kuzeyinde Hicâz ve Necid platosu bulunur. Günümüzde Suudi Arabistan sınırları içerisine dâhil edilen şehrin ait olduğu coğrafi bölgeyi belirleme konusunda İslâm coğrafyacıları arasında ihtilaflar bulunur. Bölgesel bazda yapılan tasnifte şehir, Yemen'e, Güney Necid'e, Hicaz'a¹ dahil edildiği gibi ayrı bir bölge olarak da değerlendirilir.² İbn Hurdazbih burasını Yemen'in şehirleri içerisinde sayarken, Bekrî, aynı yeri Hicaz'ın en güzel şehirlerinden birisi olarak zikreder.³ İbn Kesîr ise etrafındaki yerleşim birimlerini içerisine alan Necrân'ı hiçbir bölgeye bağlamadan başlı başına bir şehir kabul eder.⁴ Müslüman tarih ve coğrafyacıları şehri Yemen'den ayırmakta ısrarcı gözükseler de İslâm'dan önce Necrân, Yemen'in bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira şehrin Yemen ile sıkı ilişkisine dair veriler bir araya getirildiğinde burasının Câhiliye döneminde Yemen'e ait olduğu rahatlıkla söylenebilir. Üstelik şehrin etnik nüfusunun Güney Araplarından olması ve mesafe olarak

¹ Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdülaziz Bekrî el-Endülüî, *Mu'cem mâ ista'cem min esmâ'il-bilâdî ve mevâdî*, (Beyrût: Â'limü'l-Kütüb, 1403), 4/1299.

² Ebû'l-Kâsım Ubeydullâh b. Hurdâzbih, *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-memâlik*, (Beyrût: Dâru's-Sâdır, 1889), 133; Bekrî, *Mu'cem*, 1/9.

³ Bekrî, *Mu'cem*, 4/1299.

⁴ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1407/1986), 2/131.

San'a'ya daha yakın bir yerde bulunması Necrân'ın Yemen'in bir vilayeti olduğunu söylememizi gerektirir.

İslâm öncesinde kabile asabiyetine göre şekillenen şehirlerin plansız oldukları düşünülebilir. Ancak her dönemde olduğu gibi Araplar arasında da iskândan anlayan kimseler bulunmaktaydı. Sosyal gelişmeleri yakından takip eden bu uzmanlar, yeni kurulacak olan şehirlerin yapılarını belirlerlerdi. Halkın kullanımına açık alanları belirler, bahçe ve yolları çizerlerdi. Şehirlerin oluşturulmasında bir düzenden bahsedilse de hepsi aynı nitelikte değildi. Kabilelerin dünya görüşleri, beklenti ve ihtiyaçları farklılık arz ettiğinden Câhiliye dönemindeki şehirlerin çizimleri birbirinden farklıydı. Kuruluşu çok eskiye dayanan Necrân şehrinin geniş, düz bir arazi üzerine kurulu olmasından ve içerisinde yaşayan kabilelerin kendi yaşam alanlarını kabile asabiyetine göre belirlemelerinden dolayı dörtgen şeklinde şehir planı ortaya çıkmıştı.⁵

2. Kuruluşu

Necrân bölgesi, Arap Yarımadasındaki en eski tarihi şehirlerden biridir ve üzerinde oluşan medeniyetin kökleri, son arkeolojik keşiflere göre taş çağlarına kadar uzanmaktadır. Arkeolojik kazılar sayesinde milattan önceki varlığı tespit edilen Necrân şehrinin kuruluş tarihi belli değildir. İslâm coğrafyacılarının bu konudaki kanaati ise genelde aynıdır. Birçok kaynak, şehrin kurulduğu alana ilk defa adım atarak, burayı imar eden kişinin Necrân b. Zeydan/Zeyd b. Sebe b. Yeşcüb, b. Ya'rüb, b. Kahtân olduğunu söyler. Kurucusuna izafeten de isminin Necrân olarak belirlendiğini de eklerler.⁶ Yerel kültürün etkisiyle oluşturulan bu rivayetleri doğrulayacak yazılı bir vesika veya tarihî bir eser bulunmamaktadır. Rivayet bu haliyle değerlendirilmeye alındığında şehrin kuruluşunun Güney Arapların en büyük atası Kahtân'a yakın bir döneme denk geldiği anlaşılr.

Coğrafya kaynaklarının geneli şehrin kuruluşunu Necrân b. Zeyd ile ilişkilendirerek açıklama temayülünde olsalar da tarih kaynaklarında farklı anlatımlarla karşılaşmak mümkündür. İlk dönem tarihçilerinden Dineverî'nin (ö. 282/895) rivayetine göre şehrin kurucusu Büyük İskender (m.ö. 323)'dir. Birçok devleti kısa bir sürede ortadan kaldırarak hükümlanlık alanını genişleten Makedonyalı İskender'in kurduğu 12 şehir arasında Necrân da zikredilir.⁷ Aslında İskender doğuya sefer düzenlediği vakit Irak'a kadar ulaştığı ve komutanlarını Arap Körfezi'ni ele geçirmek üzere saldırdığı bilinir. Bu akınlar sırasında komutanların Necrân şehriyle temas etmiş olması muhtemeldir. Şehrin havası ve konumu onlarda etki bıraktığından şehri yeniden restore etmiş olabilirler. Diğer türlü şehri kurması uzak bir ihtimaldir. Çünkü şehrin varlığı onların gelişinden daha eskiye dayanmaktadır.

3. İsminin Manası

Necrân, tarih kitaplarında, gezginlerin günlüklerinde, tarihî mahiyet arz eden taşlarda ve Müsned yazıtlarda bahsi geçen şehir isimlerindendir. İslâm coğrafyacıları şehrin kurucusu olarak Necrân b. Zeyd'i gösterdiklerinden şehrin ismini bir insandan aldığı düşünülür. Lügatlere bakıldığında Necrân isminin manasına dair farklı görüşler bulunduğu anlaşılr. Burada en çok üzerinde durulan görüş, kelimenin ahşabı yontmaya ve işlemeye delalet eden *ne-ce-ra* (نجر) kökünden türemiş olmasıdır. Marangoz manasına gelen *neccâr* da bu kökten türemiştir. Lügatlerde belirtildiğine üzere Araplar büyük kapıları tutan pervaz gibi tahtalara *necrân* derlerdi.⁸ Öyle anlaşıyor ki, Araplar önemli ve varlığı gerekli bir parçayı necrân kelimesiyle karşılamaktaydılar. Bu manalardan hareketle Yemen'in kuzeye açılan kapısı olması hasebiyle Necrân'ın önemli bir mevkide bulunduğu ya da şehrin kurucusu olan şahsiyetin

⁵ Cevâd Alî, *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, 2. Baskı (Bağdat: Câmîatü Bağdat, 1413/1993), 3/537; Burhaneddin Dellû, *Ceziretü'l-Arab kable'l-İslâm: et-Tarihü'l-İktisadi - el-İctimai - es-Sekafi - ve's-Siyasî*, (Beyrût: Darü'l-Farabi, 2001), 323.

⁶ Ahmed b. Yahya Belâzurî, *Fütûhu'l-Buldân*, (Beyrût: Dâru Mektebetü'l-Hilâl,1988), 74; Bekrî, *Mu'cem*, 4/1298; Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 5/266; Ebû Yahyâ Cemâlüddîn Zekerîyyâ b. Muhammed b. Mahmûd el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd ve ahbârü'l-ibâd*, (Beyrût: Daru's-Sadr, trz), 126.

⁷ Ebû Hanîfe Ahmed b. Davud ed-Dineverî, *el-Ahbârü't-tuvâl*, thk. Abdülmünim Âmir, (Kâhire: Dâru İhyâü Kütübü'l-Arab, 1960), 39.

⁸ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, thk. Muhammed Avvad, (Beyrût: Dâru İhyâü Turâsî'l-Arabî, 2001), 11/29.

hatırı sayılır bir kişi olduğundan Necrân ismini/lakabını aldığı düşünülebilir. Mitolojik bir tarzda olan Hamevî'nin rivayetine göre Necrân b. Zeyd rüyasında kendisine güç ve iktidar sağlayacak verimli bir arazi görerek hiç vakit kaybetmeden buraya gidip konaklamış ve konakladığı yer Necrân şeklinde isimlendirilmiştir.⁹ Rivayetler genelde bu minval üzere olsalar bile ahşap kapı da hesaba katılmalıdır. Belki de ilk zamanlar şehrin bir ahşap kapıya sahip olduğu dikkate alınarak böyle bir isimlendirilmeye gidilmiştir. Zira Arap şiirlerinde sürekli Necrân kapısından bahsedilir. Kapının etrafındaki tahtayla muhatabına mesaj vermek isteyen bir şair şöyle demiştir:

*Necrân'daki kapıya vasiyet ettim ancak, Baktım ki kapının hiçbir gıcirtısı yok.*¹⁰

Şehri tarif eden eski dil uzmanlarından İbnü'l A'rabî de büyük bir kapıdan, anahtarından ve yüksek konumundan bahsetmiştir. Yine başka bir şiirde Necrân'daki ibadethaneden ve kapılarından bahsedilmiştir:

*Necrân'ın Kâbe'si bir mühürdür, Ta ki, sen onun kapılarına varana kadar.*¹¹

Necrân kapılarının şiirlerde dile getirilmesi, şehrin ismini ahşap oymalarından alabileceği ihtimalini akla getirir. Yine Necrân kelimesinin manalarından birisinin de susuzluk olduğu bilinir. Konum itibarıyla şehir Arap Yarımadasındaki birçok noktaya nazaran uygun bir bölgede bulunsun da etrafının çöllerle çevrili olması burayı susuzlukla ilişkilendirmeye yetecektir.¹²

Necrân isminin anlamı netlik kazanmamakla birlikte Arapların mekân tasvirinde bu ismi başka yerler için de kullandıkları görülür. Bunların en meşhuru Şam cihetinde Busrâ civarındaki Havrân yakınlarında mermer sütunlardan inşa edilmiş, mozaiklerle süslenmiş, Hristiyanların adak adağı büyük kilisenin bulunduğu yer Deyrû Necrân'dır.¹³ Yine Necrân adını taşıyan birkaç köy de bulunmaktadır.

B- İslâm Öncesi Siyasî, Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayat

1. Siyasî Durum

Hız. Nüh'un oğlu Sâm'ın soyundan gelen Arapların yarımada yerleşmeleri milattan önceki tarihlere denk gelmektedir. Arkeolojik kazıların sonuçlarına göre milattan önce dördüncü bin yıldan itibaren yarımada muhtelif bölgelerine dağılan Araplar, kabileler veya kabile krallıkları şeklinde örgütlenerek yaşamışlardır. İklim ve coğrafi şartların daha yaşanabilir bir ortam sunduğu güney ve kuzey bölgelerde kabile krallıkları kurulurken, orta kesimlerde kabile hayatı hâkim olmuştur. Yarımada gerçeklerinden hareketle Arabistan'ın güneyinde yaşayan Kahtân kabileleri coğrafi şartların da sağladığı imkânla Necrân'ın şehirini inşa etmişlerdir.

Kahtânî Arapları, teşkilatçı özelliklerinden dolayı siyasî yapılarını krallık sistemine göre tanzim edip, Main, Sebe' (m.ö. 1200- m.ö. 115), Himyer (m.ö. 115-m.s. 525), Katabân, Hadramût gibi birçok kabile krallığı kurmuşlardır.¹⁴ Hâkimiyet sahalarını şehir ve köyler halinde örgütlediklerinden Necrân şehrinin kurulması tesadüfî değildir. Ancak kuruluşu milattan öncesine dayanan şehrin yazılı bir tarihinin olmaması çevre milletlerin tarihi kayıtlarına ve arkeolojik verilerin sunduğu sınırlı bilgilere bakmayı zorunlu hale getirir. Necrân'a dair ulaşabildiğimiz en eski yazıt, Sebe' krallarından Kerb İl Vatar'ın (m.ö. 685 civarında) zaferlerini anlatan Nasr nakşı ya da Sirvâh nakşıdır. Yazıtta bu hükümdarın birçok askeri seferinden bahsedilir ve onun Necrân şehrine hâkimiyeti dile getirilir (RES 3945).¹⁵ Yine Sebe'lilerden kalma bir yazıtta büyük bir savaştan ve Necrân şehrinin tahrip edildiğinden bahsedilir

⁹ Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 5/266.

¹⁰ Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 5/266.

¹¹ İbn Hurdâzbih, *Kitâbü'l-Mesâlik*, 133.

¹² Ahmed b. Fâris b. Zekariya el-Kazvinî, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1399), 5/393.

¹³ Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 2/539.

¹⁴ Bkz. Halil Ortakçı, *Câhiliye'den Emevîlerin Sonuna Kadar Yemen*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019).

¹⁵ Yirmi satırdan oluşan yazıt Me'rib'e 40 km uzaklıktaki Sirvâh'ta bulunmuştur. Bkz. http://dasi.cnr.it/index.php?id=dasi_prj_obj&prjId=1&corId=0&colId=0&navId=628386227&recId=7870 ve <http://dasi.cnr.it/index.php?id=30&prjId=1&corId=0&colId=0&navId=109320624&recId=7349&mark=07349%2C020%2C004>

(RES 3943).¹⁶ Nimâra nakşında ise Arapların meliki İmruülkays b. Mâlik'in krallık makamına gelerek Esed ve Nizâr kabilelerini dize getirdiği, Mezhiç'i önüne katarak yendiği ve nüfuzunu Negrân surlarına kadar ulaştırdığı ifade edilir.¹⁷

Arkeolojik verilere uygun olarak tarihî metinlerde de Negrân'ın Sebe' hâkimiyetinde kaldığı ve sonrasında Himyerlilere geçtiğine işaret edilir. Himyer kralları içerisinde hâkimiyet alanını genişleterek güney bölgelerin büyük kısmını ele geçiren Tebâbia krallarından Ebû Kerib Es'adü'l-Kâmil (m.s. 385-450) Negrân şehrine de sahip olmuştu. Nitekim o güneydeki Arap krallarının hâkimiyet sahalarını ele geçirmekle yetinmeyip Hicaz'ın kalbinde olan Tihâme'deki platoları da ele geçirerek Melik Sebe Zü Reydân Hadramût Yemenât ve Tihâme kralı unvanını almıştı.¹⁸

Himyerlilerin ve Tebâbia'nın son kralı Zünuvâs devrinde Negrân şehri askerî, dinî ve siyasî olayların merkezidir. Yahudiliği benimseyerek Yusuf adını alan Zünuvâs, yeni girdiği dini şiddetle savunmaya başladığında yarımada etkisi silinemeyecek bir süreç içerisine girmiştir.¹⁹ Zünuvâs, iktidarı için tehlikeli gördüğü Yemen'deki Hristiyanları ortadan kaldırma niyetinde olduğundan onları Habeşlilerle beraber hareket eden ihtilalcı gruplar olarak gösterip, hükmü altında bulunan tüm Hristiyanları hain ilan etti. Başta Negrân olmak üzere Yemen'de yaşayan Hristiyanları Negrân yakınlarındaki *Uhdud* adı verilen ateş çukurlarına atarak öldürttü.²⁰ Kur'an-ı Kerim'de Buruc Sûresinde işaret edildiği üzere Zünuvâs'ın bu katliamda 4 bin ile 20 bin arasındaki Hristiyan'ı çukurlara attırdığı söylenir.²¹ Yapılan katliam, yıkılan ocaklar ve yok olan sürüler Bi'r Himâ'da bulunan bir taş üzerinde uzunca anlatılmaktadır.²² Zünuvâs'ın yaptıkları dindaşlarını koruma düşüncesinde olan Roma İmparatorunun Güney Arabistan'a askerî harekât düzenlemesine meşru zemin hazırladı.²³ Bu tarihî fırsatı kaçırmak istemeyen Roma, kendilerine bağlı olan Habeş ordusunu bölgeye sevk etti. Böylelikle şehir 525 yılından itibaren büyük ölçüde Habeş ve sonrasında kısmen Sâsanî hâkimiyeti altına girdi. İslâm ortaya çıktığı dönemlerde ise kendi başına hareket edebilen bir site devleti gibi varlığını devam ettirmekteydi.

Mekke'nin fethinden sonra komşu ülkelere ve civar beldelere davet mektubu gönderen Hz. Peygamber, Negrân'da yaşayan Hristiyan ahalie de bir mektup yolladı.²⁴ Mektubu alan Negrân liderleri ve din adamları hicrî 9. yılda (631) Medine'ye altmış kişilik bir heyet gönderdiler. Muhtemelen daha önce yaşadıkları hadiselerin etkisiyle İslâm'a girmekte tereddüt ettiklerinden onlarla bir antlaşma yapıldı. Antlaşmayla İslâm devletinin varlığını tanıyan Negrân Hristiyanlarının can ve mal güvenlikleri yıllık 2 bin elbise vermek şartıyla koruma altına alındı. İslâm devletinin varlığını kabul eden şehir, kademeli bir şekilde Müslümanların yönetimine geçti.

Netice itibarıyla binlerce yıldan fazla bir tarihe sahip olan Negrân, en parlak dönemini Sebe' ve Himyer melikleri döneminde yaşamıştır. İslâmiyet'e yakın bir dönemde Hristiyan ahalinin çukurlara atılması sonucunda *el-Uhdud* ismiyle anılmış ve İslâm dinine girişte geç kaldığı için merkezi konumundan biraz uzaklaşmıştır.

¹⁶ Me'rib'teki bir taş üzerinde yazan bilgilerden hareketle şehrin maruz kaldığı mücadele için bkz. <http://dasi.cnr.it/index.php?id=30&prjId=1&corId=0&colId=0&navId=109320624&recId=7824&mark=07824%2C003%2C021>

¹⁷ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 3/192. Tespit edebildiğimiz kadariyla 22 yazıtta Negrân şehrinde bahsedilmekte, bunların 5 tanesi Sebe'lilerin ilk dönemine 12 tanesi orta döneme, geriye kalan 7 tanesine de Sebe'lilerin son dönemine denk gelmektedir. Bahse konu yazıtların birçoğunun içeriği siyasî mücadeleden ibarettir.

¹⁸ Neşvân b. Saîd el-Himyerî, *Mülûk-ü Himyer ve akyâlû'l-Yemen*, thk. Ali b. İsmâil el-Mu'ted- İsmâil b. Ahmed el-Cerâfî (Beyrût: Dâru'l-Avde, 1978), 117.

¹⁹ Dineverî, *el-Ahbârü't-tivâl*, 61.

²⁰ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Saka- İbrahim el-Abyârî, (Mısır: Şirketü Mektebe, 1375/1975), 1/35; Bekrî, *Mu'cem*, 121.

²¹ İbn Hişâm, *et-Ticân*, 307; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, , 1/549.

²² Ashab-ı Uhdud'un maruz kaldığı sıkıntıları taşlar üzerine yazılan metinlerden okumak için bkz. http://dasi.cnr.it/index.php?id=dasi_prj_obj&prjId=1&corId=0&colId=0&navId=159750864&recId=2416

²³ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe ed-Dineverî, *el-Me'ârif*, thk. Servet Ukkâşe, 4. Baskı (Kâhire: Dâru'l-Meârif, trz), 637.

²⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, (Beyrût: Dâru'l-Alemî, 1409/1989), 3/883.

2. Sosyal Durum

Necrân şehri, birçok siyasî düzene ev sahipliği yapan kadim bir geçmişin ürünüdür. Yüzyıllar boyu değişen siyasî düzen karşısında sosyal yapıda da kitlesel hareketlere yaşanmıştır. Süreç içerisinde şehrin karakterini belirleyen kabile olgusu sabit kalmakla birlikte kabile isimleri değişmiştir. Daha açık bir ifadeyle asırlar boyu şehrin sahipleri kabile düzenine sahip gruplardan oluşmuş, değişen şey ise kabilelerin isimleri olmuştur. Rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla İslâm'dan önce şehrin sahipleri büyük oranda Kahtânî kabileleridir. Kahtânîler arasında ise Cürhüm, Ezd, Belhâris, Mezhic ve Hemdân kabilelerinin iskânı daha belirgindir.

Soyu tükenen kabilelerden kabul edilen Cürhüm, Yemen'den göç ettiği sırada Necrân'a uğramış ve bir kısmı burada kalmıştı. Zira Necrân'da eskiden beri Cürhüm'den bazılarının yaşadığını kabul etmek gerekir. Nizâroğulları mahkemelik olduklarında hakem olarak gittikleri²⁵ Cürhümlü Ef'a el-Cürhemi ya da Ef'a Necrân bu şehirde yaşamaktaydı.²⁶ Güneyden kuzeye doğru yapılan göçler nedeniyle Ezd kabilesinin bir kısmının da Necrân'da kaldığı söylenir. Şehirlerini istila etme niyetinde olan Ezdlilere müsamaha göstermeyen Necrânlılar onlarla savaşılmış; fakat girdikleri mücadelede yenildiklerinden Ezd'in bazı kolları Necrân'a yerleşmiştir.²⁷

Şehre gelen davetsiz misafirler bir tarafa tarihin bilinen kısmında Necrân şehrinin asıl sahipleri olarak Mezhic kabilesinin bir kolu olan Hâris b. Kâ'b kabilesi gösterilir.²⁸ İslâm öncesi dönemde ve daha sonra şehrin nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan bu kabile kendisiyle antlaşma yapan kabilelere de yaşama hakkı tanımıştır. Bunlardan birisi de Hemdân kabilesidir.²⁹ İslâmiyet'in ortaya çıkmasına yakın bir devrede Benî Hâris'in kollarından Benî Abdülmedân b. Deyyân bir kilise inşa ederek tüm Hıristiyanları buraya ibadete davet edecek kadar bölgede söz sahibi olmuştu.

3. Ekonomik Durumu

3.1. Ticaret

Konum itibarıyla ticaret yolları üzerine kurulan Necrân,³⁰ "Her Arap iyi bir tüccardır." sözünün de kattığı olumlu enerjiyle olsa gerek, Arap Yarımadasının ticarî merkezlerinden birisi olmuştur.³¹ Arapların kendi ürettikleri mallar ile Arap Denizi vasıtasıyla Hindistan, Çin veya Doğu Afrika'dan getirilen eşyaların alım, satım ve sevkiyatında etkin rol oynamıştır. Ticarete yönelerek her geçen gün zenginleşen Necrân halkı da Yarımada'nın ticarî sahasında söz sahibi olmaya başlamıştır. Necrânlıların ticarî başarısından dolayı Arap Yarımadasında birbiriyle yarışan üç tüccar topluluğun rekabetinden bahsedilir. Bunlar Necrân'da Benî Hâris b. Ka'b, Şam'da Gassân, Hîre'de ise Âl-i Münzir'dir.³²

İslâm'dan önce Arap Yarımadasının güneyinden kuzeyine kadar uzanan ticarî kara yolu Necrân üzerinden geçmekteydi. Yapılan ticarete en kıymetli emtia, Yemen'in dağlarında yetişen Lübân ağacından elde edilen buhur kokusu olduğundan hattın ismi "*Buhur Yolu*" (طريق البخور / *Frankincense road*) olarak belirlenmişti.³³ Güney Arabistan'daki Zifâr'dan başlayan *Buhur Yolu*, buradan Hadramevt'e oradan da Şebve ve Aden'e gider, daha sonra Me'rib, Temenna' ve Karnâv'a ulaşır, buradan da San'a'ya bağlanan yol denize paralel bir şekilde kuzeye doğru giderek çöle sarkmadan Necrân'a gelince yol ikiye ayrılır, birincisi kuzeydoğuya (Irak tarafına) Kinde Krallığının hükmü altında bulunan Devâsir vadisinden ve Karyetü'l-Fav'dan Yemâme'ye ve oradan da Irak'a gider; ikincisi ise

²⁵ Ebû Cafer Muhammed b. Habîb İbn Habîb, *Kitâbü'l-Muhabber*, thk. Elisa Lichtenstadter, (Beyrût: yy. trz), 133.

²⁶ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihü't-Taberî* (Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387), 2/120

²⁷ Belâzurî, *Fütûhu'l-Buldân*, 26.

²⁸ Taberî, *Târihü't-Taberî*, 2/120

²⁹ Bekrî, *Mu'cem*, 1/40.

³⁰ Harry St. John Philby, *The Heart of Arabia*, (London: Constable and Company, 1922), 166.

³¹ Yusuf Muhammed Abdullah, "Târihü'l-Yemeni'l-kadîm", *Mevsuatü Yemen*, 1/594.

³² Bekrî, *Mu'cem*, 2/603; Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 2/538.

³³ Nizâr Abdüllatif el-Hadîsî, *Tarîkü'l-Buhûru'l-Kadîm min Necrân ilâ Betrá*, (Yemen: Mektebetü Tarihü'l-Yemen, 1423/2003), 13; Dellû, *Ceziretü'l-Arab*, 607.

tam kuzey istikametinden Hicaz'dan geçerek Vâdilkurâ ve Nebatlıların başkentinden geçerek Teymâ'ya varırdı.³⁴ Buradan bir ucu Gazze limanına, diğeri ise Şam'a ve Fenike sahillerine ulaşırdı.³⁵

Buhur Yolu Nocrân'ın başlıca geçim kaynaklarından olduğundan yöneticiler yolun ıslahı ve ticaretin düzenli işlemesi için gerekli çalışmalardan kaçınmamıştır. Himyer kralları, bu yola önem vermiş, Es'ad el-Kâmil (m.s. 385- 450) ticaret yolunun bir kısmını çakıl taşlarla döşemişti. İşlek yollar sayesinde Nocrân pazarları gelişmiş ve Ukaz, Zü'l-Mecâz, Yemâme, Heçr gibi pazarlara denk hale gelmiştir.³⁶

3.2. Tarım

Müslüman müellifler, Nocrân'ı Yemen'den daha verimli görerek vadilerinde yetişen ürünleri benzersiz olmakla nitelendirmişlerdir. Toprağının verimliliği, meyve ve sebzelerinin bolluğuyla burasını eş benzeri bulunmayan bir şehir kabul etmişlerdir.³⁷ Başka bir ifadeyle havasının temizliği, suyunun çokluğu ve toprağının bereketiyle Nocrân, tarım şehri olarak anılmıştır.³⁸ Kanal açma ve sulamadaki maharetiyle ünlenen Sebe'lilerin Me'rib'te inşa ettikleri yapay sulama vasıtalarının benzerlerini Nocrân'da da geliştirdikleri düşünülmektedir.³⁹ Nocrân'ı Hicaz'ın bir parçası kabul eden Bekrî (ö. 487/1094), bölgelerdeki tarım şehirlerini belirlerken Nocrân'ı da dile getirmiştir. Onun kanaatine göre Arap Yarımadasında tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu dört şehir vardır. Hicaz'ın verimlilik açısından en gelişmiş şehri Nocrân, Yemen'in San'a, Şam beldelerinin Dımaşk, Horasan'ın ise Rey'dir.⁴⁰ İklim şartları kuzey bölgelere nazaran daha ılıman olduğundan çok sayıda meyve ağacıyla Nocrân'ın tarımsal üretime büyük katkı sağladığı bir gerçektir.⁴¹

Nocrân'ın tarımsal verimliliğinde Hemdanî'nin detaylı bir şekilde anlattığı geniş vadilerin ve düz arazilerin payı büyüktür. Bahse konu anlatımı şöyledir: *“Cevf'e ulaşan dört büyük vadi vardır ve bunlardan birisi üç kolu bulunan Nocrân Vadisidir. Demmâc vadisi, Nocrân'dan başlayarak üzerinde üzüm bulunan Hanik vadisine doğru uzanır. O, Kaşşe'nin alçak bölgelerine akar ve orada Akvan Vadisiyle buluşur. Onun batı sınırında Rabi ve Nisrin vadileri vardır. O ikisinin arasında Sahn seli vadisi var ve onları birbirine bağlar. Havlan vadilerinin en cömert, en hayırlı ve ekilen vadisi Allaf Vadisidir.”*⁴² Vadiler üzerinde bulunan su kuyuları ise insan, hayvan ve bitkilerin vazgeçilmez hayat kaynaklarıydı. Cevf'in alt kısmındaki Lebbeh, Gımarıye ve Ayn Zi'b suların çokluğuyla meşhurdur. Nocrân yakınlarındaki Secr kuyusu da şehre hayat katan kaynaklardandı.⁴³

Derin vadileri, ılıman havası ve su kuyularıyla Nocrân'da tarım faaliyetleri yapıldı. Yetiştirilen ürünlerin başında ise hububat gelirdi. Nocrân'da hasat edilen tahılların başka yörelerde üretilenden biraz farklı ve ilginç olduğu dile getirilir. İşlenmiş tahıldan bir parça hamur ele alınıp bölmek istediğinde *Kabit* (bir tatlı türü) gibi kesilmediği ve bölmede zorluk çekildiği anlatılır. Nocrân'da yetişen tipik ürünlerden birisi Utruc (الأترج)'tur.⁴⁴ Türkçede ağaç kavunu, İngilizcede Citron olarak bilinen meyve yapı itibarıyla büyük bir limonu andırırsa da Nocrân'da yetişen türün ekşi olmadığı ve olgunlaşan meyvelerin bal gibi tatlı olduğu söylenir. Tadından dolayı olgun bir meyvenin tanesinin fiyatı çeyrek dinara kadar çıktığı zamanlar olmuştur. Nocrân'da yetiştirilen bu meyvenin başka yerlerde bir benzeri olmadığı dile getirilir.⁴⁵

Nocrân'a özgü bitkilerden birisi de hastalıkların tedavisinde kullanılan *Aşr* veya *Sükkerü'l-Aşr* (سكر العشر)'dır. 3 metre civarında yüksekliğe ulaşan Aşr ağacından elde edilen *sükker*lerin şekli Lûbân ağacından üretilen buhurlara benzerdi. Aşr bitkisinin yapraklarından akan sütler havayla temas ettiğinde kristalleşir ve küp şeklini alırdı. Basur gibi hastalıkların tedavisinde kullanılan bu bitki, bazen de bir

³⁴ Takkuş, *Târihü'l-Arab*, 85.

³⁵ Abdullah, “Târihü'l-Yemeni'l-kadîm”, 1/591.

³⁶ Hemdanî, *Sıfatü Cezîre*, 117.

³⁷ Hemdanî, *Sıfatü Cezîre*, 199.

³⁸ Nurfadzilah Yahaya, “Arabia, Pre Islamic”, *Encyclopedia of World History* (New York: Fact on File, 2007), 1/21.

³⁹ Mahmut Kelpetin, *İslam Öncesi Güney ve Kuzey Arabistan*, (İstanbul: Kuramer, 2016), 59.

⁴⁰ Bekrî, *Mu'cem*, 4/1298-1299.

⁴¹ Bekrî, *Mu'cem*, 2/603.

⁴² Hemdanî, *Sıfatü Cezîre*, 83-84.

⁴³ Hemdanî, *Sıfatü Cezîre*, 117, 152.

⁴⁴ Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrût: Dârus's-Sadr, 1414), 2/218.

⁴⁵ Hemdanî, *Sıfatü Cezîre*, 200.

tencerede bal ile karıştırılarak etkili bir ilaç haline dönüştürülürdü. Hemdânî bu bitkiden elde edilen küp şeklindeki bir tableti Iraklı bir arkadaşına hediye ettiğini ve görenlerin çok beğendiğini ifade etmiştir.⁴⁶

Tarım, sanayi ve ticaret kenti olarak tanınan Necdân'da hurma, cennet vadisi ile Me'rib bölgesinde bol miktarda yetiştirilirdi.⁴⁷ Arapların ve çölün simgesi haline gelen hurma, besleyici özelliği de dikkate alınarak Necdân halkı tarafından önemsenmiştir. Hatta hurmaya olan bağlılıkları onları manevî bir ortama sevk ederek aralarından bazılarının hurmayı takdis etmesine sebebiyet vermiştir.⁴⁸

3.3. Sanayi ve Üretim

Yaşam kaynaklarının zengin olduğu Necdân şehri, hammaddenin temini ve sanayi ürünlerinin üretiminde bir hayli ilerlemişti. Öyle ki, Necdân denildiğinde ilk akla gelen şeylerden birisi de dokuma işleriydi. Kalın kenarlı olmasıyla bilinen Necdân bürdeleri çarşıların en pahalı ürünleriydi.⁴⁹ Hz. Peygamber'in Necdân'da imal edilmiş bir kumaşla kefenlenmiş olması da bu kumaşın özellikle tercih edilen bir ürün olduğunda işaret olabilir.⁵⁰ Aslında örgü ve dokuma işleri Câhiliye döneminin son zamanlarında Arap yarımadasının geneline yayılmıştı. Bu sektörde üretilen elbise, kumaş, çadır, üstüne oturulacak sergi, yastık yorgan, perde gibi ürünlere ilerleyen toplumun ihtiyacı karşılanırdı.⁵¹ Sektör içerisinde Yemen ve Necdân bölgesi yüksek seviyeye ulaşarak güzel ürünler elde etmeye başlamıştı. Özellikle Necdân cübbesiyle meşhur olmuştu.⁵² Hz. Peygamber döneminde Necdânlılarla imzalanan sulh anlaşmasına göre onların safer ayında bin, recep ayında bin olmak üzere toplam 2 bin elbiseyi (baştan aşağı donatılmış) yıllık cizye vermek için razı olmaları onların başlıca geçim kaynaklarının dokuma işleri olduğunu gösterir.⁵³ Necdân'da elbise üretimiyle bağlantılı olarak dericilik veya deri tabaklaması da gelişmişti. Hayvanlardan elde edilen bol miktardaki deri tabakhanelerde işlenirdi.⁵⁴

Necdân'da ticaret ve üretimle paralel olarak tarımda da gelişmeler kaydedildiğinden tarımsal alanda üretilen ürünlerin bir kısmı işlenir ve farklı türlerde yiyecekler üretilirdi. Mesela tatlandırıcı veya şeker tarzı yiyecekler yapıldı. Yine hurma ezmesinden yapılan *Kasb* (القُسْبُ) adındaki bir tatlı çeşidi de imal edilirdi.⁵⁵

3.4. Madencilik

Bedevî hayattan şehir hayatına doğru gelişme kaydeden Arap toplumunda geçim kaynaklarından bir tanesi de madencilikti. Köklü bir geçmişe sahip olan Necdân şehrinde de bu ameliyenin izlerine rastlamak mümkündür. Necdân'da çıkarılan madenlerin en kıymetlisi altındı. Necdân ve Sa'de arasında kuvvetli bir maden mevcuttu.⁵⁶ Bîşe ile Zimâr arasında yirmi beş adet meşhur maden ocağının kurulduğu ve bunlarından birisinin de Necdân'da olduğu rivayet edilir. Altının yanında Yemen'de bol miktarda akik madenleri de bulunurdu. Süs eşyası üretiminde kullanılan Yemen akikleri, renk kalitesi ve sağlamlıklarıyla özellikle tercih edilirdi. Madenlerin bir kısmı Yemen'de işlenir bir kısmı da ham halde Übüle şehrine taşınırdı. Arap ticaretinde önemli yer edinen akik madenlerinden bir kısmı Necdân civarlarında bulunmaktaydı.⁵⁷

⁴⁶ Hemdanî, *Sıfatü Cezîre*, 200.

⁴⁷ Hemdanî, *Sıfatü Cezîre*, 76, 102.

⁴⁸ İbnü'l-Kelbî, *Esnâm*, 105; Hamevî, *Mu'cemü'l-buldân*, 5/266.

⁴⁹ Buhârî, "Libâs", 18.

⁵⁰ Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Ma'rîfetü's-sünen ve'l-âsâr*, thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci, (Karaçi: Camiatü Dirasâtü'l-İslamiyye, 1412/1991), 5/23.

⁵¹ Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâil ed-Darîr el-Mürsî İbn Sîde, *el-Muhassas*, (Beyrût: Dâru'l-Kitâbü'l-İlmiyye, trz), 4/63-69.

⁵² Belâzurî, *Fütühu'l-Buldân*, 71; Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheyli, *Ravdû'l-Unûf fi Tefsiri's-Sireti'n-Nebevi li İbn Hişâm*, thk. Abdurrahman el-Vekîl (Beyrût: Dâru İhyâü't-Turâsi'l-Arabî, 1412), 5/38.

⁵³ Belâzurî, *Fütühu'l-Buldân*, 72; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd*, (Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1414/1993), 6/422.

⁵⁴ Muhammed Süheyl Takkûş, *Târihu'l-Arab kable'l-İslâm*, (Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 1430/2009), 70.

⁵⁵ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-ayn*, thk Mehdi el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerâi (Beyrût: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, trz), 5/84; Hemdanî, *Sıfatü Cezîre*, 200.

⁵⁶ Hemdanî, *Sıfatü Cezîre*, 139; Hamevî, *Mu'cemü'l-buldân*, 5/270; Zeydân, *el-Arab kable'l-İslâm*, 140.

⁵⁷ Hemdanî, *Sıfatü Cezîre*, 166.

Madencilığe paralel olarak maden işleminde de mesafe kat edilmişti. Tarımsal üretimi önemseyen Necrânîlar demirden aletler yaparak hayatı kolaylaştırmışlardı. Tarımın yanında evlerde ve savaşlarda kullanılan birçok eşya üretmişlerdi. Mesela Hz. Peygamber'e hediye edilen kılıçlardan bir tanesi Necrân yapımıydı.⁵⁸

4. Dini Durum

Necrân, tarih boyunca politeist ve monoteist inançlara sahne olmuştur. İslâm'dan önceki süreçte, Necrân halkı Arapların genelinde görülen putperest inanca mensuplardı ve uzun bir hurma ağacına ibadet ederlerdi.⁵⁹ Çoğulcu dinî anlayışın bir sonucu olarak Mezhic kabilesi Yeğûs putuna tapmaktaydı. Murad kabilesiyle yapılan dinî mücadele sonunda kazanan taraf bu putu Necrân'a getirip el-Haris b. Ka'boğullarının yaşadığı bölgeye koymuş ve etrafındakiler ona tapmayı adet edinmişlerdi.⁶⁰

Câhiliye devrinde Arapların inancı haline dönüşen putperestlik Necrân'ı etkisi altına almıştı. Bu durum münzevi papazların bölgeye gelmesine kadar devam etti. Miladî beşinci asırda Hristiyan din adamlarının intikaliyle şehir halkı dinî inancını büyük oranda değiştirdi. Şehrin Hristiyanlığı kabul etmesinde Feymiyûn adında bir münzevî din adamının etkisinden bahsedilir ve bölgeye olan sirayeti kaynaklarda kısaca tarzında anlatılır.⁶¹ Rivayet edildiğine göre Feymiyûn Necrân yakınlarına geldiği dönemlerde yerel halk arasında sihir ve büyü yaygındı. Yaptığı etkili dokunuşlar sayesinde onları sihir, büyü ve putlara tapmaktan kurtararak Hristiyanlığa yönlendirdi ve yörenin dini yapısı büyük oranda değişti.⁶²

Hristiyanlık Necrân bölgesinin genelinde, özellikle de Mezhic kabilesinin bir kolu olan Benî Hâris b. Ka'b'ın reisliğini yaptığı Belhâris kabilesi ve onun alt kolları arasında daha çok yayılmıştı.⁶³ Başta bu kabile olmak üzere Necrân'daki diğer kabileler arasında Hristiyanlığın yaygınlaşması ve bölgenin Hristiyan Habeşliler tarafından istila edilmesiyle, Necrân'ın çeşitli yerlerinde kilise binalarının yapılmasına hız verildi.⁶⁴ Zünvâs'ın Hristiyan halkı asimile etmeye çalışması şehir halkının dini duygularını kenetledi ve Habeşlilerin yardımıyla kurtulan şehirde mabet inşası daha da hızlandı. *Ashab-ı Uhdûd* anısına yaptırılan kilise ve manastırlar içerisinde, Benî Haris b. Ka'b'ın kollarından olan Abdüllmedan b. Deyyan'ın inşa ettirdiği mabet çok meşhur olmuştu. Onlar, çapları, kenarları ve dört köşeleri aynı olan Kâbe mimarisi gibi yerden yüksek, basamaklarla çıkabileceği bina inşa etmişlerdi. Hatta bazı rivayetlerde Hristiyanlığa girmeden önce burada bir yapının olduğundan, Hristiyanlaştıktan sonra Kubbenin kutsallığı gitmeyerek, kiliseye çevirdiğinden de bahsedilir.⁶⁵ Hz. Peygamber'den kırk yıl kadar önce Arap kabilelerinin bir kısmı buraya hac eder, haram aylar girince Kâbe'yi tavaf etmeyip hepsi Kâ'betü Necrân (Deyrû Necrân)⁶⁶ olarak adlandırılan bu kilise de toplanırlardı.⁶⁷

Kâ'betü Necrân üç yüz cilt (tabaka) deriden mamul edilmiş kubbe olarak tasvir edilir. Hatta deriyle imar edilen bu binanın on bin dinara mal olduğu söylenir.⁶⁸ Binanın kutsallığına inanan Hristiyan müntesiplerin inancına göre buraya gelen korkak güvendedir, biri istekte bulunduğu istegi yapılr ya da yardıma muhtaç olduğunda yardım edilir.⁶⁹ Şehrin kutsiyetinin İslâm'dan sonra da devam ettiğini göstermek için şöyle bir hadis zikredilse de bunlara sahih kaynaklarda karşılaşmak mümkün değildir. Ancak bir zaman kutsallığı kabul edilen dört şehir (Necrân, Mekke, Medine ve Kudüs) arasında adı zikredilmiştir.⁷⁰

⁵⁸ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi b. Abdülmecid, 2. Baskı (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994), 6/32.

⁵⁹ Taberî, *Târihü't-Taberî*, 2/120.

⁶⁰ İbn Habîb, *Muhabber*, 318.

⁶¹ Taberî, *Târihü't-Taberî*, 2/121; Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 5/267.

⁶² Muhammed b. Yesâr b. Hıyâr el-Kureşî İbn İshâk, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkâr. (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1398/1978), 218; Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 5/266-267.

⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/33-34.

⁶⁴ Süheylî, *Ravdû'l-unûf*, 1/195; O'leary, *Arabia*, 141-143; Sönmez, *Hristiyanlık*, 128.

⁶⁵ Cevâd Alî, *el-Mufasssal*, 5/66; Dellû, *Ceziretü'l-Arab*, 420.

⁶⁶ Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, 126.

⁶⁷ Şihabüddin Yâkut b. Abdullah Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*. 2. Baskı (Beyrût: Dâru's-Sâdr, 1995), 2/538.

⁶⁸ Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, 126.

⁶⁹ Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 5/268.

⁷⁰ Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 5/269.

5. Kültürel Durum

Necrân, Arap Yarımadasında birbirini takip eden medeniyetler ve kültürler için önemli bir beşikti. Yeşil alanlara, mehtaplı çöl gecelerine ve şiirlere konu olan renkli bir şehirdi. Doğanın kendilerine sunduğu çeşitlilikle estetik yönlerini geliştiren şehir halkı evlerini çayırılara, bahçelere, yeşilliklere ve su bulunan yerlere inşa etmişlerdi. Evlerinin duvarlarını ahşaplardan yapıp, tavanlarını ise altın veya resimle süslemişlerdi. Bu durum İslamiyet Hz. Peygamber gelinceye kadar böyle devam etmişti.⁷¹

Ticaretten kazandıkları para sayesinde gösterişli evler inşa eden Necrânlılar, dinî ve kültürel hayatlarını zenginleştirmişlerdi. Rivayetlere yansıdığı kadarıyla onlar her pazar günü ve dini bayramlarda altın renkli ipek kumaşla ve altın renkli kemerlerle döşenmiş kiliseye giderlerdi.⁷² Dualarını yapıp bitirdikten sonra piknik (bahçelere) alanlarına gitmek üzere oradan ayrılırlar. Daha sonra şairlerin ve heyetlerin yanına gidip şarkı söylerler, içki içerler ve sarhoş olup eğlenirlerdi.⁷³

Mimarî ve süslemede gelişme kaydeden Necrânlıların tıp konusunda da bilgi sahibi oldukları dile getirilir.⁷⁴ Habercilerin bildirdiğine göre eş-Şemerdel b. Kubâs el-Ka'bî en-Necrânî, Necrân bölgesinden gelen heyet içerisinde Benî Hâris b. Ka'b'ın temsilcisi olarak Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarak: *"Anam babam sana feda olsun Ya Rasulallah! Ben Câhiliye döneminde kavmimin kâhiniydim. Doktorluk yapıyordum bana bundan sonra ne helaldir?"* dediğinde Hz. Peygamber: *"Damar kesebilirsin, yarayı tedavi edebilirsin ve zorunlu hallerde büyük yaraları dağlayabilirsin. Sene bitkisini tedavide kullan. Kimseye hastalığını teşhis etmeden ilaç verme."* şeklinde cevap verdi.⁷⁵

SONUÇ

Arap Yarımadası'nın güneyinde bulunan Necrân geniş bir alanı kapsayan tarihî bir kenttir. Arap tarihiyle başat olduğu iddia edilen şehrin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmese de mevcut arkeolojik veriler şehrin kuruluşunun milattan öncesine uzandığını göstermektedir. Yaşam için uygun bir yer olan Necrân, konumu, iklim ve coğrafya şartları, su kaynakları ve kendine has bazı özellikleriyle günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Birkaç bin yılı içerisinde alan bu uzun süreçte birçok kabile ve krallığının tahakkümü altında kalmıştır. Böylelikle şehir halkı farklı yönetim biçimlerini tanıyarak siyasî tecrübelerini bir hayli arttırmışlardır.

Arap Yarımadasındaki tarihi olayları anlamlandırmada Necrân şehrinin önemli bir yeri olduğu malumdur. Kapsamı Câhiliye ile sınırlı olan araştırmamızda şehrin tarihini tüm yönleriyle aydınlatacak bilgilere ulaşılamasak da mevcut bilgiler tarihi hadiseleri anlamada ve anlamlandırmada önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. Elde edilen verilerle Necrân tarihi biraz daha netleşir ve neticede bir takım iddialarda bulunabiliriz. Bunların başında şehrin İslâm'a geç girmesinde insan faktörünün yanında çevre faktörünün de etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Araplar, İslâmiyet ortaya çıktığında yeni dine girmemekte uzun bir süre ısrar etseler de senetü'l-vufûd olarak adlandırılan hicrî 9. yılda heyetler göndererek Müslüman olduklarını bildirmişlerdi. Aynı yarımadanın sakini olan Necrân halkı da yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmayarak Medine'ye temsilciler göndermiş; ancak gelen heyet yeni dine girme konusunda diğer Araplarla aynı fikirde olmamıştı. Onları farklı davranmaya iten sebeplerin başında mensup oldukları inanç faktörü belirleyici olsa da bu tarihi hadisenin başka sebepleri de vardı Çünkü içerisinde yaşadıkları şehirlerinin kendilerine sunduğu hayat şartları, geçmişleri ve şehrin onlar üzerinde bıraktığı etki hadiseler karşısında farklı davranmaları için yeterli bir sebepti. Üstelik şehrin henüz etkisi unutulmayan acı bir tecrübesi de bulunmaktaydı. Zünuvâs'ın yaptığı dinî içerikli soykırım, onları aşırı hassaslaştırmış ve Necrân'ın Hristiyanlıktaki sadakatlerini arttırmıştı. Muhtemeldir ki, şehir halkı önceki tecrübelerini bir kenara bırakmamışlardı.

⁷¹ Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 2/538.

⁷² Taberî, *Târîhü't-Taberî*, 2/121.

⁷³ Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 2/538.

⁷⁴ Muvaffakuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed İbn Ebî Usaybia, *Uyûnu'l-enbâ fî tabakâti'l-etibbâ*, thk. Nizâr Rizâ, (Beyrût: Dâru Mektebeti'l-Hayât, trz), 167.

⁷⁵ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İşâbe fî temyîzi's-şahâbe*, (Mısır: Matbaatu Mustafa, 1358), 2/152.

Mekânın kendileri üzerinde bıraktığı etkiyle hareket eden liderler, başka dine müsamaha göstermemişlerdi.

Kaynaklar

Bekrî, Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdülaziz el-Endülüsi (ö. 487/1094). *Mu'cem mâ ista'cem min esmâi'l-bilâdi ve mevâdi*. 3. baskı. Beyrût: Â'limü'l-Kütüb, 1403.

Belâzurî, Ahmed b. Yahya. *Fütûhu Buldân*. Beyrût: Dâru Mektebetü'l-Hilâl, 1988.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn (ö. 458/1066). *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*. thk. Abdülmü'ti Emin Kal'aci. Karaçi: Câmiatü Dirasâti'l-İslamiyye, 1412/1991.

Cevâd Alî, *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, 2. Baskı. Bağdat: Câmiatü Bağdat, 1413/1993.

Dellû, Burhaneddin. *Ceziretü'l-Arab kable'l-İslâm: et-Tarihü'l-İktisadi - el-İctimai - es-Sekafi - ve's-Siyasî*. Beyrût: Darü'l-Farabi, 2001.

Dineverî, Ebû Hanife Ahmed b. Davud (ö. 282/895). *el-Ahbârü't-tvâl*. thk. Abdülmünim Âmir. Kâhire: Dâru İhyâü Kütübü'l-Arab, 1960.

Ebû'l-Kâsım Ubeydullâh b. Hurdâzbih (ö. 300/912-13). *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-memâlik*. Beyrût: Dâru's-Sâdır, 1889.

Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî (ö. 370/980). *Tehzîbü'l-luğa*. thk. Muhammed Avvad. Beyrût: Dâru İhyâü Turâsi'l-Arabî, 2001.

Ferâhîdî, Halil b. Ahmed (ö. 170/786). *Kitâbü'l-ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerâî. Beyrût: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, trz.

İbn Fâris, Ahmed b. Zekariya el-Kazvinî (ö. 395/1004). *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1399.

İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ümeyye el-Hâşimî (ö.245/860). *Kitâbü'l-Muhabber*. thk. Elisa Lichtenstadter. Beyrût: yy. trz.

İbn Hacer el-Askalânî Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed (ö. 852/1449). *el-İşâbe fî temyîzi's-şahâbe*. Mısır: Matbaatu Mustafa, 1358.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik (ö. 218/833). *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa Saka- İbrahim el-Abyârî. Mısır: Şirketü Mektebe, 1375/1975.

İbn İshâk, Muhammed b. Yesâr b. Hıyâr el-Kureşî (ö. 151/768). *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkâr. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1398/1978.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1407/1986.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî (ö. 276/889). *el-Me'ârif*, thk. Servet Ukkâşe. 4. Baskı. Kâhire: Dâru'l-Meârif, trz.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali. *Lisânu'l-Arab*. Beyrût: Dârus's-Sadr, 1414.

İbn Sîde, Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî. *el-Muhassas*. Beyrût: Dâru'l-Kitabü'l-İlmiyye, trz.

Kazvinî, Ebû Yahyâ Cemâlüddîn Zekerıyyâ b. Muhammed b. Mahmûd (ö. 682/1283). *Âşârü'l-bilâd ve aḥbârü'l-ibâd*. Beyrût: Daru's-Sadr, trz.

Kelpetin, Mahmut. *İslam Öncesi Güney ve Kuzey Arabistan*. İstanbul: Kuramer, 2016.

Neşvân el-Himyerî, Saîd (ö. 573/1178). *Mulûk-ü Himyer ve akyâlü'l-Yemen*. thk. Ali b. İsmâîl el-Mu'ted- İsmâîl b. Ahmed el-Cerâfi. Beyrût: Dâru'l-Avde, 1978.

Ortakcı, Halil, *Câhiliye'den Emevîlerin Sonuna Kadar Yemen*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019).

Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî (ö. 581/1185). *Ravdû'l-Unûf fi Tefsîri's-Sîreti'n-Nebevî li İbn Hişâm*. thk. Abdurrahman el-Vekîl. 1-7. Cilt. Beyrût: Dâru İhyâü't-Turâsi'l-Arabî, 1412.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdi b. Abdülmecid. 2. Baskı Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Târihü't-Taberî*. Beyrût: Dâru't-Turâs, 2. Baskı, 1387.

Takkûş, Muhammed Süheyl. *Târihü'l-Arab kable'l-İslâm, Dârü'n-Nefâis*. Beyrût: Dârü'n-Nefâis, 1430/2009.

Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones, (Beyrût: Dâru'l-Alemî, 1409/1989), 3/883.

Yâkut el-Hamevî, Şihabüddin Yâkut b. Abdullah (ö. 626/1229). *Mu'cemu'l-buldân*. 2. Baskı. Beyrût: Dâru's-Sâdr, 1995.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES ISSN - 2616 - 936X

**MORPHES DEVELOPED THROUGH SOUND EXCHANGES OF VERB SENTENCES IN
YASAWI WISDOM VERBS**

Assoc. Prof. Shoibekova Gaziza Beisenbekovna

Kazakh National Women's Pedagogical University

Assoc. Prof. Abdulazilova Gulmira Kalybayevna

Kazakh National Women's Pedagogical University

Assoc. Prof. Ospan Dinash Bektenovna

Kazakh National Women's Pedagogical University

ABSRTACT

The article deals with the morphology of the suffixes of verb suffixes in the verbs of the Yasawi hikmets, based on the opinions of scholars who analyzed the depth and content of the works of Hodja Ahmed Yasawi, who was born and raised in the Kazakh land. The number of verb suffixes in the monument "Diwani Hikmet" does not differ from our modern language. It is natural for them to have semantic changes along with personal changes. It is also known that in the depths of centuries verbs have the ability to form words. There are many examples from Hikmet.

Keywords: medieval monuments, verbs, written monuments, Hikmet Yasawi, verbs, sound exchange, morphemes.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES ISSN - 2616 - 936X

FOLKLORE GENRE AN EXAMPLE FOR THE YOUNGER GENERATION

Akhmetzhanva Didar Sapargalievna

Kazakh National Women's Teacher Training University

Mukanova Aisulu Bigazievna

Kazakh National Women's Teacher Training University

ABSTRACTS

This article discusses the study of the general historical foundations of Kazakh folklore as well as on promoting the development of our spiritual culture, the foundations of musical art for the younger generation.

The main idea of the article is to show the national characteristics of the Kazakh people, revive it, increase the interest of the younger generation in our national culture, and contribute to the development of our own culture. Kabalevsky D.B. on the basis of the concept: "Aesthetic education is the most powerful mechanism for educating highly moral and spiritual people" emphasized the problem of raising aesthetic education through the "Lullaby" song for the younger generation. This article presents the broader context of the cultural continuation of the Focus on the Future: Spiritual Revival program. In the context of spiritual revival, a proposal was put forward to create an "Anthology of Steppe Folklore". Here are collected the best examples of folklore literature of the heirs of the Great Steppe - tales, legends, legends, epics, epics and epics.

Keywords: aesthetic education, lullaby, Kazakh folklore.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES ISSN - 2616 - 936X

**НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МУЗЫКАЛЬНОЙ РЕЧИ И РЕЖИМА ОРГАНИЗАЦИИ
ПЕСЕН ЯКУТСКОГО ЭПИЧЕСКОГО ОЛОНХО**

Issametova K. I.

Kazakh National Women's Teacher Training University

Sultangaliyeva E.S.

Kazakh National Women's Teacher Training University

АННОТАЦИЯ

В этой статье рассматриваются взаимоотношения и взаимодействие поэтических и музыкальных принципов, с одной стороны, на уровне фонем, с другой - на уровне тона, интонации. Также прослеживается определенный параллелизм в организации стихов и мелодии песен.

Ключевые слова: Эпическое Искусство, Сингармонизм, Аллитерация, Ритмическая Речь, Звуковая Форма Стиха, Фонетическая Система, Ритмоинтонация, Эталонный Тон, Мода, Дихорда, Фонемы.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

THE ROLE OF THE BAYAN INSTRUMENT IN THE MUSIC EDUCATION SYSTEM

Prof. Dr. Raeva B.R.

Kazakh National Women's Pedagogical University

Darkembaeva A.B.

Kazakh National Women's Pedagogical University

ABSTRACT

The article emphasizes the role of Bayan tools in the system of music education, advanced ideas and ideas of our people, one of the complex tasks facing modern pedagogical science in the implementation of the basic principles, the requirements of the time, a new approach to the musical art in accordance with social and social needs. Currently, one of the extant musical instruments of the Kazakh people - syrnai, harmonica (translated from Greek means "harmony"). Today, in the system of music education of higher educational institutions, not only the Bayan instrument is being improved in a deep and systematic way, but also musical instruments are being improved not only the Bayan, but also the syrnai harmony.

Keywords: art, music, culture, music education system, Bayan, syrnai, harmonica, dynamics, chromatics, musical instruments.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

THE IMPORTANCE OF TEACHING INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS IN HIGH SCHOOL MATHEMATICS

A.B. Kokazhaeva

Kazakh National Women's Pedagogical University

Z.M. Tuleukhanova

Kazakh National Women's Pedagogical University

A.D. Kapar

Kazakh National Women's Pedagogical University

ABSTRACT

The article highlights the subject connection-modern directions of training. There is currently no legal connection between the school mathematics course and other subjects, and there are no approaches and methods for systematizing the relationship between the knowledge received by students. Therefore, the teacher launched a set of integrated subjects, which provides for the formation of skills for future generations to view the relationships between living and inanimate images formed from the child's birthday. Intersubject communication contributes to the integrated use of the acquired knowledge. The subject system in school is not something that happens to each other, so in the process of systematic implementation of the relationship between subjects, a characteristic of complementarity is given. On the basis of intersubject communication, the ways of studying the combination of mathematics with other disciplines are briefly described.

Key words: Interdisciplinary Communication, Mathematics, Natural And Mathematical Science, Integration, Skills.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**THE IMPACT OF HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE IN KAZAKHSTAN ON
THE DEVELOPMENT OF TOURISM**

PhD Sadykova Damezhan

Kazakh National Women's Pedagogical University

ABSTRACT

Tourism development is urgent problem of global level as one of the main dynamic sectors of the world economy. The article examines the impact of historical monuments and cultural heritage in the formation and development of eco-tourism, protection of special tourist facilities, historical sites and monuments, the prevention of environmental pollution and trends in the development of tourism. The article defines the historical importance of historical monuments in Kazakhstan, domes, museum, historic towns and archaeological sites, and recreational resources and to determine their characteristics, methods of protection of national characteristics in the global level through the development, protection of cultural heritage and the laws of nature protection, projects and experiences in the development of National tourism and shows methods and effective ways used in cognitive development of tourism in our country in the future. Economic problems are solved through the development of tourism through the use of historic sites in Kazakhstan and recreational resources, objects of ecological tourism. The article describes the development of tourism opportunities in the regional level, the directions of development of tourism historical sites in the country, the projects of the comparative method of using international experience and scientific forecasting, statistical methods tourism.

Keywords: Ecology, Tourism, History, Castle, Cemetery, Recreation, Archaeological Sites, Natural Resources, Recreational Areas, Museums, Dome Mausoleum Specially Protected Areas, Tourism.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

رسانه ها و استثمار اطفال

سعید قلندری- پوهنتون قندوز

Sayed Qalandari- University of Qunduz

چکیده

استثمار اطفال عملی است که از عوامل بیولوژیکی، روانشناختی، جامعه شناختی و بسیاری از عوامل دیگر منشأ می گیرد. موارد استثمار اطفال همچنین در اثر سهل انگاری ناشی از محیط خانوادگی و اجتماعی رخ می دهد. در این مرحله، این تحقیق با هدف جلوگیری از موارد استثمار اطفال ناشی از سهل انگاری مشخص شده در تحقیق و همچنین تکمیل شرایط ظهور این سهل انگاری ها، با محوریت رسانه، پدیده مصرف و اعتیاد به رسانه انجام شده است. در این زمینه مشخص شد که والدین نمی توانند محدودیت بیشتری در مورد استفاده از رسانه توسط اطفال وضع کنند و نمی توانند این روند را به روشی سالم مدیریت کنند. همچنین مشخص شده است که اطفال با استفاده از اینترنت و اعتیاد به بازی از نظر روابط خانوادگی و روابط شخصی دور مانده اند. مشخص شده است که قطع ارتباط والدین و فرزندان در استثمار اطفال مؤثر بوده است و در این زمینه، هنگامی که کودکان مورد استثمار قرار بگیرند، آنها نمی توانند این مسئله را با بزرگسالانی که به آنها اعتماد دارند به اشتراک بگذارند. در این زمینه، علاوه بر اقداماتی که در موارد بی توجهی و استثمار صورت می گیرد، استمرار استثمار اطفال به یک مسئله مهم تبدیل شده است. در نتیجه، هدف اصلی مقاله مدیریت روابط والدین و فرزندان به روش سالم و ارائه پیشنهادات است.

کلمات کلیدی: رسانه، فرهنگ مصرف، استثمار اطفال، پرخاشگری

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

مدرنیزم، شهرنشینی و ترکیه

ایمل مبارز- پوهنتون هرات

Emal Mubarez- University of Herat

چکیده

امروزه جوامع در حال تغییر و تحول هستند. یکی از مهمترین عواقب این تغییر که در هر ساحه دیده میشود، شهرنشینی است. با شهرنشینی که نتیجه پروسه تغییر و بازسازی است، شهرها از نظر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، ساختاری و محیطی خصوصیات جدیدی کسب کرده است. این پروسه باعث ایجاد تغییرات اساسی در چهره شهرها شده است. در ترکیه با وارد شدن در پروسه "مدرنیزم"، پیشرفت هایی در زمینه صنعت، زراعت، تکنولوژی، حمل و نقل، ارتباطات و غیره شده است و این تحولات باعث شده است که مردم به دلایل مختلف به سمت شهرها کوچ کنند. با این حال، به معنای واقعی کلمه ترکیه به توسعه و مدرنیزم دست نیافته است، زیاد شدن شهرنشینی از نرخ رشد اقتصادی منجر به مشکلات زیادی شده است. بنابراین، ترکیه، در میان اصطلاح "شهرنشینی" و "عدم شهرنشینی" با مشکلات زیادی مواجه شده است.

کلمات کلیدی: شهرنشینی، مدرنیزم، رشد اقتصادی، شهرنشینی پراکنده

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

سلاح های انفرادی و نتایج آن در ایالات متحده امریکا

احمد نژادپور- پوهنتون شیراز

Ahmed Nezhadpour- University of Shiraz

چکیده

در سیاست تسلیحاتی ایالات متحده ، سیاست مدارا به جای سیاست محدودکننده ای که معمولاً توسط دولت های مدرن ترجیح داده می شود ، جلب توجه می کند. آمریکا با وجود اینکه هر ساله هزاران شهروند اش به دلیل سلاح های انفرادی جان خود را از دست می دهد ، رفتار تحمل آمیز خود را ادامه می دهد و این عمل دولت مورد انتقاد بسیاری از سازمان های غیر دولتی در داخل و خارج از کشور قرار گرفته است. حملات مسلحانه که در سراسر جهان تأثیر شوک کننده دارد ، نمی توانند مانع سیاست تسلیحاتی آمریکا و تمایل شهروندان آمریکایی به اسلحه شوند. اگرچه بسیاری از کشورها با فرهنگ مشابه ایالات متحده تحت تأثیر قتل عام های ناشی از سلاح های انفرادی قرار گرفته اند ، آنها نگرش های تحمل پذیرانه خود را به سیاست های محدود کننده تبدیل کرده اند ، اما دلیل اصلی ادامه آمریکا در سیاست تحمل در نقش لابی ها نهفته است. در این تحقیق؛ اسلحه انفرادی چیست ، مقررات قانونی ایالات متحده در این مورد چیست، برخی از اجتهاد های قضایی در این مورد، لابی های که تسلیحات انفرادی را هدایت می کنند و نتایج تسلیحات انفرادی بررسی می شود.

کلمات کلیدی: ایالات متحده ، اسلحه انفرادی ، مقررات قانونی ، لابی های سلاح

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 6.

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

زنان در بازار کار و موانع آن

شریفه تقی- پوهنتون ننگرهار

Sharifa Taqi- University of Nangarhar

چکیده

از گذشته های دور تا به امروز ، زنان به دلایل مختلف در ورود به بازار کار و ادامه دادن در بازار کار دچار مشکل بوده و با موانع بسیاری روبرو شده اند. اگرچه با توجه به سطح توسعه کشور ها موانع متفاوت است ، اما موانعی که در بسیاری از کشورهای جهان با آن روبرو هستند ، مشابه است و بسته به سطح توسعه ، ساختار اجتماعی و اقتصادی کشور و وضعیت زن برای ورود به بازار کار دارد. حضور زنان در بازار کار نه تنها بر مفاهیم کار و خانواده تأثیر می گذارد بلکه تأثیرات اجتماعی و اقتصادی نیز ایجاد می کند. بنابراین، در این مقاله زنان چگونه در دنیا و ترکیه بازار کار وارد شدند، بررسی بعضی مطالعات در مورد مشارکت زنان در نیروی کار و موانع آن مورد بررسی قرار گرفته است.

کلمات کلیدی: بازار کار ، زنان ، موانع بازار کار

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

چالش های آموزش ادبیات فارسی به غیر فارسی زبانان

طیبه پرتوی راد - دانشگاه اصفهان – ایران

Tayebeh Partovi Rad - Isfahan University

چکیده

آموزش زبان فارسی مانند همه زبان های دیگر نیازمند تعریف دقیق و روشنی از سطوح متون آموزشی است که به اقتضای سطح دانش و توان زبان آموز به او ارائه شود. علی رغم کوشش های پژوهشگران که به صورت مجمل و کلی به طبقه بندی متون فارسی در قالب مرسل و فنی و مصنوع و ... پرداخته اند، این مرزبندی زبانی در متون ادبی فارسی به وضوح مشخص نیست و در این حیطه تاکنون فعالیت جامعی برای سامان بخشیدن و تعریف و طبقه بندی سطوح متون، از آغاز تا امروز، صورت نگرفته است. این بازنگری کلی در سطح بندی ادب فارسی می تواند روند آموزش را تسهیل بخشد و توان زبان آموز را به روش علمی و منطقی اعتلا دهد و نه تنها او را از افتادن در دام چاله های زبانی برهاند، بلکه به مرور و طبق سیر آموزشی خاص توان او را در درک مطلب و تفاوت و تمایز متون قرون مختلف افزایش دهد. این تشنّت و پراکندگی به ویژه در تدریس ادبیات به زبان آموزان خاری که برای آشنایی با ادب و فرهنگ ایران به زبان آموزی می پردازند، بیشتر خود را نشان می دهد. این مقاله بر آن است تا برخی از چالش های آموزش ادبیات فارسی به غیر فارسی زبانان از قبیل پیچیدگی های زبانی و سبکی متون، تفاوت های فرهنگی و عقیدتی و ... که فهم متون را دشوار ساخته و در بیشتر مواقع به برداشت متفاوت از متن منتهی می شود و ... را بررسی و راهکارهایی جهت رفع آنان ارائه دهد. دادن تعاریفی روشن از انواع نثر، مشخص کردن شاخص های سطح بندی متون، تفکیک متون بر اساس محتوا همچنین طبقه بندی علمی متون نظم و نثر فارسی برای درک علمی زبان آموز و طی مراحل منطقی زبانی برای درک نوع متن، از راهکارهایی است که می تواند در درک بهتر زبان آموزان اثربخش باشد.

کلمات کلیدی: آموزش. زبان. فرهنگ. ایران. ادبیات

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

اولین سیستم برق در افغانستان

رشاد احمدی - دانشگاه اصفهان - ایران

Rashad Ahmadi - University of Isfahan

چکیده

کابل اولین شهر در افغانستان است که از برق مستفید شده است. برای اولین بار در سال 1272 هجری مصادف 1894 میلادی (در زمان امیر عبدالرحمن خان) اولین دستگاه تولید برق در داخل ارگ شاهی که فقط برای روشن نمودن چهل لامپ برقی بکار میرفت، مورد استفاده قرار گرفت. بعداً در سال 1290 ه.ش دستگاه دیگری که استیشن بخار بود به طاقت 20 کیلووات باز هم در باغ ارگ کابل به کار انداخته شد. دستگاه سوم که یک استیشن آبی مینی Mini hydro power بود به طاقت 15 کیلووات در سال 1298 ه.ش در پغمان به کار انداخته شد. از این استیشن آبی تنها برای تنویر یکتعداد از باغهای دولتی و تنویر ساحه طاق ظفر در جشن های استقلال استفاده به عمل می آمد. چون انرژی تولیدی این استیشن دورتر از محل استیشن دورتر از محل استیشن و در همان ولتاژ جنراتوری استفاده میگردید احتمالاً اولین شبکه توزیعی بسیار ساده همان وقت در کشور ما به حساب میاید.

پس از انقضای سالهای 1290-1293 ه.ش که مقارن با حصول و سرایت وسیع صنایع اروپایی در شرق بوده است در افغانستان هم حرکت محسوس تری به سوی انکشاف برق به عمل آمده و سروی دستگاه تولید برق جبل السراج بالای یکی از معاونین دریای پنجشیر آغاز یافت و در سال 1300 ه.ش با داشتن سه پایه ماشین 500 kW به سیستم افقی شروع به تولید کرد. همزمان با ساختمان دستگاه تولید برق جبل السراج در سال 1300 ه.ش لین انتقال انرژی برقی با ولتاژ 44 kV از دستگاه برق یایی جبل السراج به شهر کابل توسط پایه های فلزی با لین های مسی مغز فولادی تمدید یافت است ما تاریخچه برق افغانستان را از آغاز نابحال روی دست میگیریم.

کلمات کلیدی: برق. افغانستان. صنای. سیستم

Date: May 16-17, 2020

Venue: Batumi, Georgia

ISBN: xxxxxxxxxxxxxx

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

مشروعیت، مقبولیت و کارآمدی الگوی حکومت مردمسالاری اسلامی از منظر امام خمینی ره

نرجس حمیدی- دانشگاه تهران

Narjes Hamidi-Tehran University

چکیده

امام خمینی (ره) فیلسوف سیاسی و نظریه‌پرداز بزرگ در باب حکومت اسلامی با تکیه به قوانین الهی و در راستای تربیت جوانانی انقلابی، مدل «مردم‌سالاری دینی» را ارائه نمودند. به عبارتی نوعی سبک زندگی را به تمام ملت‌های آزاده معرفی کردند. در این نظام‌سازی، مشروعیت الهی با مقبولیت مردمی در هم آمیخته شده که در نامگذاری حکومت به «جمهوری اسلامی»، مشروعیت در «اسلامی» و مقبولیت را در «جمهوری» مشاهده می‌کنیم.

سیر روند رو به جلوی اندیشه‌ی حضرت روح‌الله در تنوری و در عمل و در حکومت اسلامی ایران، بی‌شک از مبانی حرکت‌های جوانان در موج بیداری اسلامی می‌باشد. با توجه به تهدیداتی مانند ایجاد حکومت‌های دموکراسی غربی که در کمین این حرکت‌ها و انقلاب‌های نوظهور وجود دارد، امید آن می‌رود که دیگر کشورهای اسلامی نیز با عنایت خداوند، پس از پیروزی از الگوی طراحی شده در شکل‌های گوناگون اما با حفظ هویت نظام مذکور - مشروعیت و مقبولیت - بهره ببرند و مطلوب مردم انقلابی که همانا تشکیل حکومتی اسلامی است، محقق گردد. تأکید بر مشروعیت و الهی بودن، مبنای حکومت فرامین اسلامی و تکیه بر مقبولیت مردمی نیز ضامن بقا و دوام حکومت خواهد بود، چرا که هر آینه حفظ انقلاب از ایجاد آن دشوارتر است.

واژگان کلیدی مشروعیت، مقبولیت، مردم‌سالاری، امام خمینی (ره)